

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

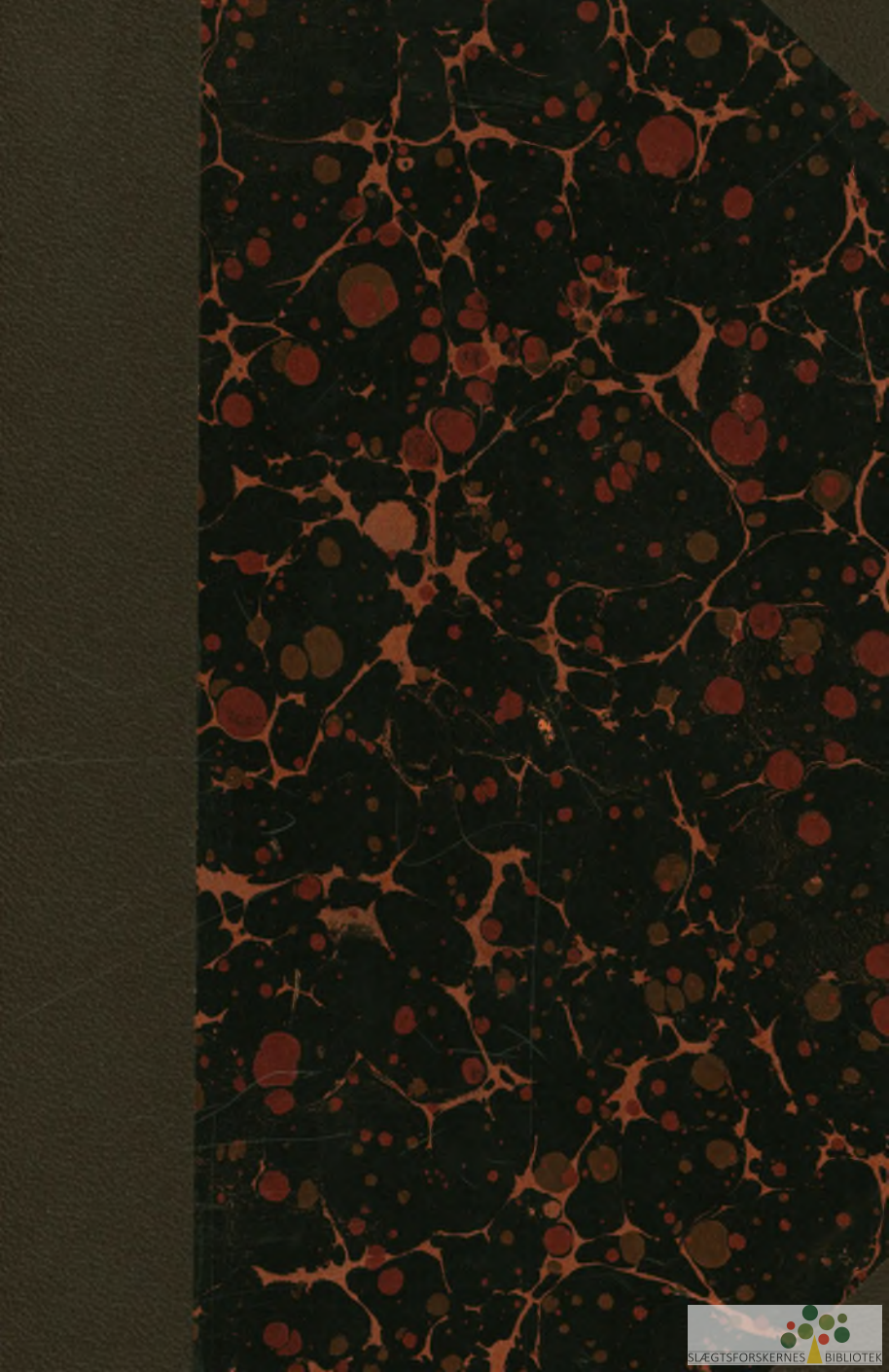
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Harald R. Martinussen

KAMPEN
for
DANMARK

Hasselbalch

KAMPEN FOR DANMARK

HARALD R. MARTINSEN

KAMPEN
FOR DANMARK

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

MCMXLV

Copyright 1945
by
HARALD R. MARTINSEN

Omslaget tegnet af *H. Thelander*

FORORD

DE fem Besættelsesaars Storm af Begivenheder over Danmark har gjort det vanskeligt fra Dag til Dag at fastholde den stærke indre Sammenhæng i Udviklingen. Tilsyneladende er der et stort Spring fra Forvirringen og Raadløsheden og Skamfuldheden den 9. April til den maalbevidste og sejrssikre Stemning, der raadede paa Befrielsens Dag. Men det er den samme Nation, de samme Mænd og de samme Kvinder, der har oplevet de to Dage. Den Kæde af Begivenheder, der forbinder disse to Yderpunkter, er Aarsagen til Forandringen. Det er Forfatterens Haab, at der i denne Bog er blevet givet et Billede af, ikke alene hvornaar og hvordan Begivenhederne har fundet Sted, men ogsaa af, hvorfor deres egen indre stærke Logik har maattet give til Resultat, at Staalet i det danske Folk er blevet blankt og stærkt og et magtfuldt Værn for den danske Nations dyreste Eje: Vor Frihed og vort Folkestyre.

Kampen for Danmark er ført af hele det danske Folk. Ikke paa samme Maade af alle og ikke paa samme Maade til enhver Tid, men de tyske Aktioner har for hver Perodes Vedkommende været bestemmende for, hvordan og hvorledes Kampen har formet sig og udviklet sig. Det er Bogens Opgave igennem en nøgtern og lidenskabsløs Fremstilling af Kendsgerningerne at vise disses naturlige indre Sammenhæng og dermed give et Grundlag for den Diskussion om vor Politik i Besættelsesaarene, der utvivlsomt vil følge nu, da vi atter kan sige saa mange Ting, som vi har maattet tie med i de mange Aar.

Materialet til Bogen er hentet fra mange forskellige Kilder. Forfatteren har som politisk Journalist haft Parketplads ved Dramaets

Opførelse og har derfor haft Lejlighed til at skaffe sig Førstehaandsviden om mange af Begivenhederne. Alligevel vilde det ikke have været muligt at gøre Bogen saa udtømmende uden det Kammeratskab, der i Besættelsesaarene har raadet iblandt Rigsdagens Journalister, og som har betydet, at de Oplysninger, den ene fik, ogsaa blev stillet til de andres Disposition. Jeg staar derfor i dyb Taknemmelighedsgæld til mine Kolleger for den Bistand, de har ydet mig ved Indsamlingen af Materialet.

Ikke mindre Tak skylder jeg mine Venner inden for Modstandsbevægelsen, der, saa vidt Forholdene har tilladt det, har holdt mig informeret om den Side af Danmarks Tilværelse, og endelig vil jeg rette min varmeste Tak til de Politikere og Embedsmænd, med hvem jeg i disse Aar har haft Kontakt, og som beredvilligt har hjulpet mig med at rette Misforstaaelser og Fejl.

Hans A. Mathiesen

I

Optakten.

Straks ved Krigsudbruddet den 1. September 1939 udstedte den danske Regering en Neutralitetserklæring, der i øvrigt var enslydende med de samtidige Erklæringer, Norge og Sverige udsendte. Der blev samtidig udlagt visse Minefelter for derved lettere at holde Gennemsejlingen i vore Farvande under Kontrol, og Flaaden blev holdt ude paa Vagt. Derimod indkaldtes ingen Sikringsstyrke af Hæren. Nogle faa Aargange blev indkaldt, men om Etableringen af noget egentligt Vagthold, enten ved Grænsen eller paa vitale Punkter uden for Landets Grænser, var der ikke Tale.

Der var saaledes ingen Tvivl om Regeringens Hensigt. Vor Neutralitet skulde bevares, og det vigtigste Middel skulde være en smidig Udenrigspolitik, hvorved vi over for begge Parter indtog en absolut korrekt Holdning, der ikke gav nogen af dem Anledning til at gribe ind over for os. Et vigtigt Led i denne Udenrigspolitik var vor økonomiske Politik, hvor vi, som under sidste Krig, fordelte vor Eksport og vor Import paa en saadan Maade, at begge de krigsførende Magter kunde godkende den neutrale Karakter deraf. Hovedprincippet her var simpelthen dette, at hver af Parterne fik den samme forholdsmæssige Andel i vor Fødevareeksport som før Krigen. Men i øvrigt skulde vi paa alle Omraader ligge saa »lavt« som muligt efter Ordet: »Den lever godt, som lever skjult«.

Internationalt retligt set skulde vor Neutralitet være godt sikret. Over for Vestmagterne kunde vi paaberaabe os det almindelige Ikke Angrebstilsagn, der laa i Folkeforbundspagten, og med Tyskland havde vi sluttet Ikke-Angrebepagten af 31. Maj 1939.

Til denne Tryghedsfølelse bidrog ogsaa, at Viceadmiral *Rechnitzer* under et Besøg i Tyskland ved Hitlers 50-Aars Fødselsdag havde modtaget stærke Forsikringer fra tysk Side om, at Tyskland ikke under nogen Omstændighed vilde krænke Danmarks Neutralitet. Det var Storadmiral *Raeder*, der afgav denne Forsikring over for Viceadmiralen, og kort efter bekræftede Føreren den selv.

Dagen efter, at Viceadmiral *Rechnitzer* havde modtaget disse Forsikringer, udtalte Chefen for den tyske Operationsafdeling Admiral *Fricke*, at da England ikke kunde komme ned i Østersøen, var et neutralt Danmark i Tysklands velforstaaede Interesse baade strategisk og handelspolitisk.

Efter den 9. April skrev Storadmiral *Raeder* til Viceadmiral *Rechnitzer*, at det var fuldstændig rigtigt, at Føreren havde den faste Indstilling at lade Danmark være uantastet i en Krig med England, og dette blev gjort Tyskland let ved Danmarks anerkendelsesværdige Holdning. Først da der fra Tyskland forelaa positiv Efterretning om, at England paatænkte en Besættelse af norske Havne, for derved paa faretruende Maade at forøge Truslen mod Tyskland fra Søen og fra Luften, mente Føreren, at man til Sikring af Forbindelsen under en Modaktion ikke kunde undlade en Besættelse af Danmark, som fra sin Side vilde være stærkt truet fra England og Norge. Der var givet Ordre til Opretholdelsen af et venskabeligt Forhold. Danmarks Holdning den 9. April vil senere vise sig at være af den største Betydning for en senere endelig Ordning af Forholdene til de skandinaviske Stater.

Dette Brev kaster en interessant Belysning over den tyske Flaades Stilling til Danmarks Besættelse, idet det synes at vise, at Storadmiralen var stærkt interesseret i at faa givet en Forklaring paa, hvorfor Løftet fra Efteraaret til Viceadmiral *Rechnitzer* ikke blev holdt. Derved synes ogsaa vist, at Løftet dengang var alvorligt ment, saa der var nogen Grund for os til at bygge paa det som en af Grundpillerne i vor Politik.

Bestræbelserne for at forbedre Hærens og Flaadens Udrustning, der var begyndt i Sommeren 1939, fortsattes Vinteren over. Men der var, særlig hos Venstre og Konservative en stærk Følelse af Usik-

kerhed over for Regeringen Staunings og maaske særlig over for Udenrigsminister *Munchs* Vilje til at anvende alle vore militære Magtmidler til Forsvar for vort Territorium i Tilfælde af et egentligt Angreb paa os. Straks efter Nytaar 1940 blev der konstateret Trophekoncentrationer Syd for Grænsen, og som Følge heraf blev der optaget Forhandlinger mellem Regeringen og Rigsdagens Partier. Forhandlingerne resulterede i en Beslutning vedtaget i Folketinget den 19. Januar, der lyder saaledes:

»Folketinget beslutter at udtale, at man fra alle Sider i det danske Folk er enige om, at Landets Neutralitet skal opretholdes, og at de Midler, der raades over, om fornødent skal anvendes for at hævede og værne Rigets Fred og Uafhængighed, og tilsiger Ministeriet en Støtte i Arbejdet herfor.«

Men nogen Forøgelse af vort øjeblikkelige militære Beredskab fandt ikke Sted. Forøgelsen og Forbedringen af Hærens Materiel fortsattes, saa hurtigt det var muligt, men Styrken af indkaldt Mandskab forøgedes ikke. Tværtimod hjemsendtes 5 Aargange, der havde været indkaldt Vinteren igennem, kort efter Vedtagelsen i Folketinget. Men de hjemsendtes med Vaaben og Mundering, saa de kunde genindkaldes med kortest muligt Varsel. I øvrigt rejstes der ikke fra nogen politisk Side Krav om forøgede Indkaldelser, og Hærens Ledelse ønskede ikke nogen Indkaldelse af en Sikringsstyrke, idet den mente, at en saadan var meget farlig for Hærens Moral. Man havde endnu i frisk Minde Vanskelighederne fra Krigen 1914 til 1918 med det indkaldte Mandskab.

Et Forhold, der utvivlsomt bidrog til at formindske det politiske Pres paa Regeringen for at faa denne til at træffe mere energiske Forsvarsforberedelser, var at det fra engelsk Side utvetydigt var tilkendegivet, at England ikke var i Stand til at yde os nogen militær Hjælp i Tilfælde af et tysk Angreb, Norge kunde faa Støtte, men Danmark var det umuligt at hjælpe.

Uvejret trækker op.

I Begyndelsen af April indleddes saa de Begivenheder, der skulde føre til den skæbnesvangre historiske Dato 9. April. Vestmagternes

Aggressivitet voksede. Den 6. April overrakte en Note til den svenske og norske Regering, hvori det hævdes, at de to Regeringer »ikke længere var helt frie Organer«.

Samme Dag bragte Nationaltidende et Telegram fra sin Berliner-korrespondent *Jacob Kronika*, hvori det blandt andet hed: »For Tyskland er der som sagt ikke mere Tvivl om, at Norden skal gøres til Krigsskueplads«. Og næste Dag bragte Bladet en ny Korrespondance, hvori det hed: »Om et Døgn eller mindre kan der være skabt en helt ny Situation i Skandinavien«. Og videre »Foreløbig er Norge i Forgrunden, dernæst omtales Sverige. *Danmarks Navn er overhovedet ikke fremme*«.

Advarslerne fra vor Gesandt i Berlin.

Men allerede den 4. April var den danske Regering blevet officielt advaret fra vor Berliner-Gesandt, Minister *Herluf Zahle*, der i en Indberetning, sendt med Kurer, meddelte, at det svenske Gesandtskabs Marineattaché Kl. 13 havde aflagt Besøg hos den danske Marineattaché, Kommandørkaptajn *Kjølser* og meddelt denne en Række Oplysninger, som han havde fra absolut paalidelig Kilde inden for Oberkommando-Wehrmacht. Oplysningerne gik ud paa følgende:

1. Der forestaar »en Aggression« mod Danmark, som skal finde Sted i næste Uge.
2. Samtidig eller muligvis lidt senere forberedes et Indbrud i Holland, muligvis ogsaa i Belgien.
3. Det er sandsynligt, at Operationerne fortsættes mod Sydnorge.
4. Der er intet erfaret om eventuelle Hensigter mod Sverige.
5. Troppe- og Tonnagekoncentrationer (ialt ca. 155.000 Tons) ved Swinemünde bekræfter sig og skal delvis være indladet, men ikke afgaaet. Der er Meddelelse om, at der i visse Troppeafdelinger drives forceret Uddannelse i Gasangreb, og at dette i flere Tilfælde skal have gjort Tropperne urolige. Man maa forvente en hensynsløs Indsættelse af Krigsmateriel.

Umiddelbart efter den svenske Marineattaché indfandt den hollandske Marineattaché sig hos *Kjølser* og gav ligelydende Medde-

lelse, idet han opgav, at Oplysningerne stammede fra meget paalidelig Kilde inden for tyske Officerskredse, der tidligere havde advaret Holland, og som var utilfredse med det herskende System i Tyskland. Den hollandske Marineattaché erklærede, at han var overbevist om Meddelelsernes Paalidelighed for saa vidt angik Planernes Udarbejdelse, men at han ikke kunde udtale sig om, hvorvidt de virkelig vilde blive udført.

Minister Zahle udbad sig derefter Instruktioner om, hvorvidt han skulde meddele den tyske Udenrigsminister eller Statssekretæren, at han havde faaet disse Meddelelser, og i en Efterskrift føjede han til, at det norske Gesandtskab havde faaet lignende Meddelelser fra en Civilperson. Ifølge den norske Kilde skulde Maalet for et Angreb være at skaffe Støttepunkter for U-Baade og Luftbaser paa Jyllands Vestkyst.

Den følgende Dag, altsaa den 5. April, meddelte Kammerherre Zahle det danske Udenrigsministerium, at den svenske Gesandt *Richert* efter Ordre fra sin Regering havde rettet Forespørgsel til Statssekretæren i det tyske Udenrigsministerium om 1) Sandheden af Foranstaltningerne i Swinemünde og Stettin og 2) det eventuelle Formaal med disse. Statssekretæren havde svaret, at han ikke kendte noget til saadanne Foranstaltninger, og selv om han fik bekræftet, at de var truffet, var han ikke i Stand til at udtale sig om Troppebevægelser i et krigsførende Land. Det andet Spørgsmaal blev derfor ikke stillet.

Videre oplyste Minister Zahle, at der om Eftermiddagen var et stort Møde hos Rigskansleren, hvori de ledende Ministerier deltog.

Minister Zahle pegede derefter paa Muligheden af, at de tyske paatænkte Aktioner var blevet indstillet, efter at man havde hørt den britiske Premierministers Tale, der var betydelig mindre skarp, end man havde ventet fra flere Sider. Han pegede ogsaa paa Muligheden af, at »Indiskretionerne« fra tyske Officerer kunde være beordrede for at fremkalde visse Reaktioner, der kunde være af Interesse set fra tysk Side.

Kammerherre Zahle fik derefter Ordre til at henvende sig til den

tyske Regering, men meddelte den 6. April, at han ikke havde udført Ordren, idet han hævdede, at Sandsynligheden for et klart Svar var ringe, og at Fremsættelsen af Forespørgselen vilde gøre det lettere at give et muligvis ubehageligt Svar, og endelig mente Ministeren, at man ikke kunde spørge uden at svække Betydningen af Ikke-Angrebspagten, der dog havde vist sig at have nogen Effektivitet paa et bestemt Omraade.

Videre mente Gesandten, at der var Sandsynlighed for, at Forberedelserne paa den tyske Østersøkyst snarest var en Forberedelse til et Fremstød mod norsk Territorium, hvis allierede Stridskræfter skulde sætte sig fast paa norsk Sø- eller Landterritorium, idet han fremhævede, at den tyske Regering i den sidste Tid to Gange havde henledt Opmærksomheden paa, at en saadan Aktion fra de allieredes Side vilde have en øjeblikkelig Modaktion fra tysk Side til Følge.

Videre meddelte Gesandten, at kyndige fremmede Militære anslog Antallet af tyske militære Flyvemaskiner i første Linie til 9000, deraf Halvdelen Bombemaskiner, ca. 2500 Jagere og Resten Specialmaskiner. Dertil kom en Reserve paa 6000 Maskiner, hvortil der imidlertid savnedes uddannet Personale. Videre meddelte Gesandten, at der i Holsten skulde befinde sig 4 Divisioner af Linien.

Den 8. April oplyste Gesandten, at han gennem Kommandørkaptajn Kjølser havde modtaget en Meddelelse fra den amerikanske Marineattaché om, at Transportflaaden havde forladt Stettin, og at Bestemmelsesstedet muligvis var Narvik. Den hollandske Militærattaché vilde vide, at der var udgaaet »Befehl« til Transportflaaden med Hensyn til dens Aktionen.

Gesandten fremhævede sluttelig, at han ikke saa nogen Anledning til Optimisme, idet de tyske Styrker, der var i Beredskab, maatte tænkes at følge en Plan, der ikke var en Følge af, men et Præventiv mod et britisk Fremstød mod de nordlige Vestkyster.

Fra dansk Side blev der i disse Dage gjort et Forsøg af særlig Karakter paa at faa Stillingen klaret, idet Prins *Axel* den 7. om Aftenen ankom til Berlin, hvor han skulde søge en Samtale med Rigsminister *Göring* og Storadmiral *Raeder*, og den 8. skulde Udenrigsministeriets Direktør *Mohr* ligeledes komme til Berlin. Prins

Axel fik Göring i Tale den 9. April, men da han af denne modtog Underretning om Tyskernes Besættelse af Danmark, var videre Samtale jo overflødig, og Prinsen rejste hjem. Mohrs Rejse blev udsat.

Situationens spændte Karakter fremgik yderligere af, at de tyske Gesandter i København, Oslo og Stockholm Søndag den 7. var kaldt til Berlin.

Forhandlingerne i Danmark op til 9. April.

Herhjemme maatte Kammerherre *Zables* Indberetninger naturligvis vække den største Bekymring, ikke mindst da de blev understøttede af meget bestemte Underretninger, som det danske Militær fik direkte fra egne Iagttagere.

Den 6. April var der et Møde mellem Hærens og Flaadens øverste Kommandoer og Forsvarsministeren, *Alsing Andersen*, hvorunder man drøftede Situationen. Viceadmiral *Rechnitzer* udtrykte her stærke Tvivl om Sandsynligheden af et tysk Angreb paa Danmark og mente, at der højest vilde blive Tale om en Besættelse af Læsø, mens Chefen for Generalkommandoen *Prior*, ønskede at man skulde forberede sig paa de forskellige Eventualiteter.

Forsvarsministeren mente imidlertid, at man intet skulde foretage sig, før man blev stillet over for konkrete Krav, og heri støttedes han af Viceadmiralen, men General *Prior* ønskede indkaldt de fem Aargange, der var hjemsendt i Februar. Ministeren var meget utilbøjelig hertil, men lovede at overveje Sagen.

Søndag den 7. April skete der nu dette, at den svenske Gesandt opsøgte Udenrigsminister *Munch* og meddelte denne, at det svenske Udenrigsministerium var i Besiddelse af Oplysninger, der lod formode, at Gesandtindberetningerne fra Berlin ikke var saa faretruende, som de saa ud til. Denne Meddelelse var utvivlsomt medvirkende til, at der intet skete herhjemme før den 8. April, da der igen var Møde om Formiddagen i Forsvarsministeriet. Der forelaa nu Meddelelse om, at de store tyske Krigsskibe »Gneisenau«, »Deutschland« og »Emden« sammen med ca. 70 Trawlere og andre Skibe Kl. 9 havde passeret Refsnæs, og at der ved Minespærringen ved Falsterbo laa et Par større Skibe. Tillige meddelte Generalstabschefen, at

en Motorkolonne paa 50—60 km Længde var paa Vej fra Rendsburg mod Flensborg. Chefen for Generalkommandoen (Prior) foreslog Indkaldelse af den fulde Sikringsstyrke, hvorved vi ialt vilde faa ca. 57.000 Mand under Fanerne, deraf 26.000 Mand i Jylland. Desuden skulde Hæren bringes i Alarmitilstand, der skulde iværksættes Flyveropklaring langs Landegrænsen og endelig skulde Søværnskommandoen indkalde Sikringsstyrke til Kystdefensionen.

Viceadmiral Rechnitzer sluttede sig hertil, og efter at Forsvarsministeren havde lovet at forelægge disse Ønsker i et Møde hos Kongen, gav Generalkommandoen telefoniske Ordre til 1. Division om, at Cheferne og Stabene skulde blive paa deres Kontorer og afvente nærmere Ordre.

Kort før Kl. 14 vendte Forsvarsministeren tilbage fra Mødet hos Kongen og meddelte, at det var besluttet intet at foretage sig, da det kunde udlægges som en Udæsk. Kun de 400 Mand til »Niels Juel« maatte indkaldes. I øvrigt foreligger der endnu ikke noget Referat af, hvad der skete hos Kongen, saaledes at det er uklart, i hvor vidt Omfang Kongen fik fuldstændig Besked om Situationens Spændthed.

I Løbet af Eftermiddagen kom der yderligere Efterretninger om de tyske Troppers Bevægelse. Motorkolonnen var kort før 12 standset med Spidsen ca. 1,5 km fra Grænsen, og der forberedtes Kvarter til ca. 9000 Mand i Flensborg.

Om Eftermiddagen var der paany Konference hos Forsvarsministeren, hvor Generalstabschefen, Generalmajor Gørtz og Generaldirektør Korst fra Finansministeriet deltog. Aarsagen var, at Finansministeriet, under hvilket Grænsegendarmeriet sorterede, krævede en Ordre fra Generalstaben om, at Grænsegendarmerne ikke maatte skyde, dersom det kom til Grænseoverskridelse. Finansministeriet havde allerede givet Ordren, men man ønskede den bekræftet. Generalstabschefen nedlagde den alvorligste Protest herimod og nægtede at udstede Ordren, hvorefter Finansministeren selv udstedte den. Fra Generalkommandoens Side ønskede man Tilladelse til at flytte Tropperne i Jylland længere mod Syd, men dette nægtede Forsvarsministeren at gaa med til.

Kl. 17 var Chefen for Generalkommandoen igen hos Forsvarsministeren og stillede Forslag om forskellige Foranstaltninger. Han ønskede bl. a.: Bemyndigelse for jyske Division til at foretage visse Troppeskydninger, bl. a. til at flytte Luftværnsbatterierne i Sønderjylland hen til det nærmeste Fodfolk for at beskytte dette og ogsaa fordi Tyskerne kendte Luftværnets Standpladser.

Videre ønskedes Styrken i Odense flyttet til Fredericia-Eggen, Sønderborg-Styrken flyttet til Aabenraa-Eggen, Styrker ført frem til Grænsen, ca. 1 km fra denne og Etablering af Luftmeldetjeneste, samt Indkaldelse af Sikringsstyrken.

Finansministeren lovede Svar herpaa, efter at der havde været holdt Møde med Partiformændene og Ministermøde.

Der var imidlertid indløbet Meddelelse om, at den tyske Motor-kolonne traf Forberedelse til at overnatte Syd for Grænsen, og den Alarmitilstand, der var etableret for de danske Tropper, blev derfor lempet, saa de kunde faa Hvile om Natten, samtidig med at der blev givet Ordre til forhøjet Beredskab.

Ved 22,30-Tiden kom Regeringens Svar:

Der skulde hverken indkaldes Sikringsstyrke eller foretages Forskydninger eller Sammendragning af Tropper.

Medvirkende til denne Beslutning var en Advarsel fra den tyske Gesandt, *von Renthe-Fink*, der over for Udenrigsministeren havde fremhævet, at militære Foranstaltninger kunde vække en ubehagelig Opmærksomhed om Danmarks Stilling. Denne Advarsel havde haft væsentlig Betydning baade for Regeringen og for de Partiledere, der havde deltaget i Forhandlingerne om Aftenen.

Da Forhandlingerne om Aftenen sluttede, var det en almindelig Opfattelse hos de Politikere, der havde deltaget i Møderne, at der meget snart vilde ske noget. Det var dog Opfattelsen, at Aktionen, der var under Forberedelse, var rettet mod Norge, og at man som Led i denne højst kunde vente en Besættelse af visse enkelte Punkter i Danmark. En total Besættelse af Danmark ventede man ikke, idet man bl. a. stolede paa, at der i saa Fald vilde finde en Opsigelse af Ikke-Angrebspagten Sted, i hvert Fald nogle Timer i Forvejen.

Vor militære Situation var nu den, at Hæren var bragt i Alarmtilstand, mens Flaaden ingen ny Ordre modtog. En Del af Flaaden og Kystforternes Officerer og Mandskab havde endog Orlov Natten mellem den 8. og 9. April.

Situationens Spændthed fandt i øvrigt Udtryk i, at Forsvarsministeren tilbragte Natten i Forsvarsministeriet.

II

Den 9. April begynder.

Og saa kom den 9. April. Kl. 4 om Morgenen blev Udenrigsminister *Munch* vækket af Udenrigsministeriets Direktør, Minister *Mohr*, der meddelte ham, at den tyske Gesandt *von Renthe-Fink* ønskede en Samtale med ham i hans private Bolig Kl. 4,20. Udenrigsministeren bad Minister *Mohr* komme til Stede og underrettede telefonisk Forsvarsminister *Alsing Andersen*, der derefter slog Alarm til Statsminister *Stauning*. Von *Renthe-Fink* overrakte Skrivelser fra den tyske Rigsregering, der her gengives i deres fulde Ordlyd:

Til den danske og norske Regering:

Mod det tyske Folks og dets Regerings oprigtige Ønske om at leve i Fred og Venskab med det engelske og franske Folk, og til Trods for at der ikke fandtes nogensomhelst Grund til en gensidig Strid, har Magthaverne i London og Paris erklæret det tyske Folk Krig. Ved at slippe denne Angrebskrig løs, en Angrebskrig, der er rettet mod det tyske Riges Bestaaen og det tyske Folks Eksistens, og som de har forberedt i lang Tid, har England og Frankrig ogsaa aabnet Søkriegen mod den neutrale Verden. Idet de til at begynde med med fuldstændig Foragt for Folkerettens mest primitive Regler har forsøgt at rette Sulteblokade mod tyske Kvinder, Børn og Oldinge, underkaster de samtidig de neutrale Stater deres hensynsløse Blokadeforholdsregler.

Den direkte Følge af disse af England og Frankrig indførte folkeretstridige Metoder, som Tyskland maatte møde med sine Forsvars-

Forholdsregler, var den alvorligste Fortræd for den neutrale Skibsfart og den neutrale Handel. Derudover har denne engelske Optræden tilføjet Neutralitetsbegrebet som saadant et tilintetgørende Slag. Tyskland paa sin Side har alligevel bestræbt sig for at opretholde de neutrales Rettigheder ved at søge at begrænse Søkrigen til de mellem Tyskland og dets Modstander liggende Havomraade. Heroverfor er England i den Hensigt at vende Faren bort fra sine Øer og samtidig at hindre Tysklands Handel mere og mere gaaet over til at føre Søkrigen ind i de neutrales Farvande.

Som et Led i denne ægte britiske Søkrigsførelse har England i stadig stigende Grad under flagrant Brud paa Folkeretten foretaget krigeriske Handlinger til Søs og i Luften ogsaa i Danmarks og Norges Territorialfarvande og Højhedsomraader. Tyskland har forudset denne Udvikling fra Krigens Begyndelse. Det har ved sin indre og ydre Erhvervspolitik forstaaet at hindre det britiske Forsøg paa en Sulteblokade mod det tyske Folk og Standsning af den tyske Handel med de neutrale Stater.

Dette bevirkede i de sidste Maaneder, at det fuldstændige Sammenbrud af den britiske Blokadepolitik traadte stadig tydeligere frem. Denne Udvikling samt Haabløsheden ved et direkte Angreb paa de tyske Vestbefæstninger og den i England og Frankrig stadig tiltagende Bekymring for de resultatrige Modangreb til Søs og i Luften har i den sidste Tid i forøget Omfang ført til, at de to Lande med alle Midler forsøger at foretage en Omlægning af Krigskuepladsen til det neutrale Fastland i og uden for Europa.

De nordiske Stater som Operationsbaser for Vestmagterne.

At England og Frankrig herved i første Række tager Sigte paa de europæiske Staters Territorier, svarer til britisk Tradition og er en Selvfølge. Ganske aabenlyst har de engelske og franske Statsmænd i de sidste Maaneder proklameret Krigens Udvidelse til disse Omraader som den strategiske Grundtanke i deres Søkrigsførelse. Den første Lejlighed hertil frembød den russisk-finske Konflikt. Den engelske og den franske Regering har fuldt offentlig udtalt, at de havde til Hensigt med militære Styrker at gribe ind i Konflikten mellem

Sovjetunionen og Finland, og at de agtede i denne Hensigt at benytte de nordiske Staters Omraade som Operationsbasis. Kun den hurtige Fredsslutning, som skete i Norden tværtimod deres Ønske og Forventning, har hindret dem i allerede dengang at udføre denne Beslutning.

Naar de engelske og franske Statsmænd bagefter har erklæret, at de havde ønsket at gøre Aktionens Gennemførelse afhængig af de interesserede nordiske Staters Billigelse, er dette en grov Usandhed. Rigsregeringen er i Besiddelse af det dokumentariske Bevis for, at England og Frankrig i Fællesskab har besluttet i givet Tilfælde at gennemføre Aktionen gennem de nordiske Staters Omraader ogsaa mod disse Staters Vilje.

Men det afgørende er følgende: Af den franske og den engelske Regerings Holdning før og efter den sovjetrussiske-finske Fredsslutning og af det Materiale, som Rigsregeringen har foreliggende, fremgaar klart, at Beslutningen om at bringe Finland Hjælp mod Russerne, derudover endnu skulde tjene yderligere Planer. Det Maal, som England og Frankrig derved forfulgte i Skandinavien, var og er følgende: 1) Ved Besættelsen af Narvik at afskære Tyskland fra de nordlige Malmtilførsler. 2) Ved denne Landsættelse af engelsk-franske Stridskræfter i de skandinaviske Lande at oprette en ny Front for at kunne angribe Tyskland i Flanken fra Norden.

Herunder skulde Nordens Lande tjene som Krigsskueplads for de engelsk-franske Tropper, mens der ifølge gammel engelsk Tradition var tiltænkt de nordiske Lande Overtagelse af Rollen som Hjælpe- og Lejetropper.

Da denne Plan først var blevet krydset ved den finsk-russiske Fredsslutning, fik Rigsregeringen stadig klarere Kendskab til, at England og Frankrig foretog bestemte Forsøg paa straks at virkeliggøre deres Hensigter i anden Form.

Forestaaende Landgangsforsøg.

I den stadige Trang til at forberede en Intervention imod Nord har da ogsaa den engelske og den franske Regering i de sidste Uger ganske aabenlyst proklameret den Tesis, at der ikke maatte findes

nogen Neutralitet i denne Krig, og at det var de smaa Landes Pligt at deltage aktivt i Kampen mod Tyskland. Denne Tesis blev forberedt ved Vestmagternes Propaganda og understøttet ved stadig forstærkede politiske Forsøg paa Tryk mod de neutrale Stater.

De konkrete Efterretninger om Vestmagternes forestaaende Landgangsforseg i Skandinavien hobede sig i den sidste Tid mere og mere op, men hvis der overhovedet endnu kunde bestaa den mindste Tvivl om Vestmagternes endelige Beslutning om Intervention i Norden, er den blevet endelig fjernet i de sidste Dage: Rigsregeringen er kommet i Besiddelse af uigendrivelige Beviser for, at England og Frankrig agtede allerede i de allernærmeste Dage overraskende at besætte bestemte Omraader af de nordiske Stater.

Tyskland overtager Beskyttelsen af Norge og Danmark.

De nordiske Stater paa deres Side har ikke blot ikke ydet den mindste Modstand mod Englands og Frankrigs hidtidige Overgreb, men stedse fundet sig i de alvorligste Indgreb i deres Højhedsrettigheder uden tilsvarende Modforholdsregler. Rigsregeringen maa derfor antage, at den kongelige norske Regering ogsaa vil indtage samme Holdning over for Englands og Frankrigs nu planlagte og for deres Virkeliggørelse staaende Planer. Men selv om den kongelige norske Regering skulde ville træffe Modforholdsregler, er Rigsregeringen klar over, at de norske militære Kræfter ikke vil være tilstrækkelige til med Held at kunne træde op mod den engelsk-franske Aktion.

I den paatvungne Fase af den det tyske Folk af England og Frankrig paatvungne Eksistenskamp kan Rigsregeringen imidlertid ikke under nogen Omstændigheder taale, at Skandinavien af Vestmagterne bliver gjort til Krigsskueplads mod Tyskland, og at det norske Folk, enten direkte eller indirekte bliver misbrugt til Krig mod Tyskland. Tyskland har ikke til Hensigt uvirksomt at afvente en saadan Virkeliggørelse af sine Fjenders Planer eller finde sig deri. Rigsregeringen har derfor med i Dag indledet bestemte militære Operationer, der vil føre til Besættelse af strategisk vigtige Punkter paa norsk Statsomraade.

Rigsregeringen overtager dermed under denne Krig Beskyttelsen af Kongeriget Norge. Den er fast besluttet paa fra nu af med sine Magtmidler at forsvare og definitivt sikre Freden i Norden mod ethvert engelsk-fransk Angreb. Rigsregeringen har ikke ønsket denne Udvikling. Ansvarer derfor falder alene paa England og Frankrig. Begge Stater forkynder ganske vist hyklerisk Beskyttelse af de smaa Lande. Men i Virkeligheden begaar de Vold imod dem i Haab om derved at kunne virkeliggøre deres mod Tyskland rettede, dagligt mere og mere aabenlyst forkyndte Ødelæggelsesvilje.

De tyske Tropper betræder derfor ikke norsk Jord med fjendtligt Sindelag. Den tyske Overkommando har ikke til Hensigt at benytte de af de tyske Tropper besatte Punkter som Operationsbasis til Kamp mod England, saalænge den ikke bliver tvunget dertil ved Englands og Frankrigs Forholdsregler.

Sikring af Norden.

De tyske militære Operationer tilsigter udelukkende at sikre Norden mod den planlagte Besættelse af norske Støttepunkter ved engelsk-franske Stridskræfter. Rigsregeringen er overbevist om, at den ved denne Aktion samtidig tjener Norges Interesser. Thi denne Sikring gennem den tyske Værnemagt giver de skandinaviske Nationer den eneste Garanti for, at deres Lande ikke under denne Krig vil blive gjort til Slagmark og til Skueplads for ganske overordentlig frygtelige Kamphandlinger.

Rigsregeringen venter derfor, at den kongelige norske Regering og det norske Folk vil vise Forstaaelse for den tyske Aktion og ikke møde den med nogen Art af Modstand. Enhver Modstand maatte brydes og vilde af de indsatte tyske Stridskræfter blive brudt med alle Midler og kun føre til Blodsudgydelser fuldstændig uden Nytte.

Den kongelige norske Regering anmodes derfor om i største Skynding at træffe alle Forholdsregler for at sikre, at de tyske Troppers Aktion kan ske uden Gnidninger og Vanskeligheder. I Overensstemmelse med den Aand, der altid har raadet i det gode tysk-norske Forhold, erklærer Rigsregeringen over for den kongelige norske Regering, at Tyskland ikke har til Hensigt nu eller i Frem-

tiden at berøre Kongeriget Norges territoriale Integritet og politiske Uafhængighed. Et tilsvarende Memorandum er tilstillet den kongelige danske Regering.

De 13 Punkter.

Samtidig med dette Memorandum overrakte Gesandten Udenrigsministeren et andet Memorandum, hvori der stod følgende:

Rigsregeringen anmoder den kongelige danske Regering om omgaaende at træffe de i det følgende anførte Forholdsregler:

- 1) Opraab fra Regeringen til Folk og Værnemagt om at afholde sig fra enhver Modstand mod de tyske Tropper ved Besættelsen af Landet.
- 2) Befaling til den danske Værnemagt om at optage Forbindelse med de indrykkende tyske Tropper og om at træffe de paakrævede Overenskomster med de tyske kommanderende Officerer. De danske Tropper vil faa Lov til at beholde deres Vaaben i den Udstrækning deres Opførsel tillader. Til Tegn paa Beredvillighed til Samarbejde maa de hvide Parlamentærflag vises Side om Side med Nationalflag paa de militære Anlæg, som tyske Tropper nærmer sig. Forbindelseskommandoer vil være at udsende a) til den Kommanderende over de i Hovedstaden indrykkende tyske Tropper (Officerer af Hæren, Marinen og Luftvaabnet), b) til de lokale Troppekommandanter. Omvendt vil den tyske kommanderende Officer sende Forbindelsesofficerer til de danske Overkommanderende. Det er Forbindelseskommandoens Opgave at garantere et gnidningsløst Samarbejde og at forhindre Sammenstød mellem tyske og danske Tropper.
- 3) Overladelse i uskadt Stand af militære Indretninger og Anlæg, som af de tyske Tropper anses for paakrævede til Sikring af Danmark mod en ydre Fjende, ganske særlig Kystforsvarsanlæg.
- 4) Meddelelse med nøjagtig Specifikation over eventuelle af den kongelige danske Regering udlagte Minespæringer.

- 5) Gennemførelse af fuldstændig Luftbeskyttelsesmørklægning af det danske Omraade fra den første Besættelsesdags Aften.
- 6) Uskadt Opretholdelse og Sikring af Driften af Trafikmidler, Trafikveje og Kommunikationsmidler
Dispositionsoverladelse af Trafikmidlerne (Jernbaner) og den indenrigske samt Kystskibsfarten til de tyske Besættelsestropper i det Omfang, de bliver paakrævede for de tyske Troppers Op-gave og deres Forplejning.
- 7) Forbud til alle Krigs- og Handelsskibe mod at forlade Havn for Udlandet, samt Startforbud til alle Aeroplaner.
Frigivelsen af Skibsfarten til tyske Havne og neutrale Øster-søhavne forbeholdes indtil videre.
- 8) Gennemførelsen af den foreløbige Spærring af Person- og Godstrafikken mellem Danmark og Sverige. (Afbrydelse af Færgefarten), Genoptagelse af Trafikken og Krav om Kontrol med denne forbeholdes indtil videre.
- 9) Opretholdelse af den eksisterende meteorologiske Tjeneste, hvil-ken skal stilles til Raadighed for de tyske Besættelsestropper. Den offentlige Bekendtgørelse af Vejrmeldinger vil have at ophøre.
- 10) Spærring af ethvert Telefon- og Postsamkvem over Havet med Udlandet. Telegraf- og Postsamkvenmet med Østersøstaterne vil være at indskrænke til bestemte Ruter og skal kontrolleres paa Anfordring af Besættelsestroppernes Kommandant.
Det over England gaaende Telegrafsamkvem med Færøerne, Island og Grønland vil ligeledes være at spærre.
- 11) Anvisning til Pressen og Radiofonien om kun at bringe mili-tære Efterretninger med Billigelse af de tyske Værnemagts-kontorer. Dispositionsret til den tyske Øverstkommanderende over Radiostationerne for Kundgørelser fra denne.
- 12) Udførelsesforbud for Krigsmateriel fra Udlandet til Danmark.
- 13) Formidlinger af alle de Opraab og Befalinger, som den danske Regering paa Grund af ovenstaaende Punkter maa udstede, maa, saafremt Radioen benyttes dertil, først og fremmest ske

med Anvendelse af Kode, hvilken Kode maa være Tysklands Modstandere ukendt.

Frigivelse af aaben Radioudsendelse over Radiostationerne forbeholdes indtil videre Besættelsestroppernes Øverstkommanderende.

Kapitulationen besluttet.

Imens den tyske Gesandt var hos Udenrigsministeren, blev Kongen vækket og fik Meddelelse om Ultimatumet. Ved 5-Tiden tog Udenrigs- og Statsministeren til Amalienborg, samtidig med at Forsvarsministeren *Alsing Andersen*, Viceadmiral *Rechnitzer* og General *Prior* samt Udenrigsministeriets Direktør *Minister Mohr* og Kongens Adjudant fik Ordre til ligeledes at begive sig til Amalienborg. Kl. ca. 5,30 var alle disse Herrer samlede i Kongens Forværelse og senere kom Kabinetsssekretæren, Kammerherre *Krieger*, ogsaa til Stede. Kongen var endnu ikke kommet, men Udenrigsministeren oplæste det tyske Ultimatum. Under Oplæsningen blev der ringet fra den tyske Gesandt, der pressede paa for at faa et Svar og meddelte, at København vilde blive luftbombarderet, dersom man ikke kapitulerede.

Under Forhandlingerne blev der meddelt, at Flyvepladsen var bombarderet, og fra Holmen meldtes, at Tyskerne gik i Land. Til denne sidste Meddelelse knyttede Viceadmiral *Rechnitzer* den Befaling, at der ikke maatte skydes før efter nærmere Ordre. Efter at have givet denne Instruks, sagde Viceadmiralen til General *Prior*, at Hæren vel ogsaa maatte have Ordre, men Generalen erklærede, at han foretrak at afvente Kongens og Regeringens Afgørelse, før han gav nogen Ordre.

Imens dette skete i Forværelset, havde Kongen aabnet Døren og kaldt først Statsministeren og senere Udenrigsministeren ind. Noget senere blev Forsvarsministeren, Viceadmiral *Rechnitzer* og General *Prior* ligeledes kaldt ind til Kongen, hvor Kronprinsen ogsaa var til Stede. Kongen var meget bevæget og spurgte, om vi kunde kæmpe, hvortil General *Prior* svarede, at der allerede blev kæmpet i Sønderjylland. Paa Kongens videre Spørgsmaal om der udadtil kunde siges,

at vi havde gjort Modstand nok, svarede General Prior, at det havde vi efter hans Mening ikke. Hertil sagde Kongen, at saa var der dog altsaa en anden Mening.

General Prior foreslog derefter med Henblik paa en Fortsættelse af Kampen til det sidste uden Hensyn til Resultatet, at Kongen sammen med Regeringen skulde køre til den nærmeste Bataillon i Høvelte Lejren.

Kongen vilde imidlertid ikke forlade Byen, og Forslaget blev heller ikke støttet fra anden Side. Kongen spurgte nu, efter at Forsvarsminister Alsing Andersen havde erklæret sig rede til at tage Ansvar for, at man ikke fortsatte Modstanden, om Befolkningen vilde kunne forstaa, at man indstillede Modstanden. Hertil svarede Viceadmiral Rechnitzer, at alle vilde kunne indse Rigtigheden af, at man under de foreliggende Forhold ikke kæmpe.

Saa bestemte Kongen pludselig, at Minister Mohr skulde køre til den tyske Gesandt og meddele ham, at vi kapitulerede.

Under Mødet var ogsaa Dronningen kommet til og fik Situationen forklaret af Kronprinsen.

Mens Forhandlingerne paa Amalienborg foregik, lød Geværskudene fra Amalienborg Plads, hvor Garden hindrede Tyskernes Fremtrængen til Slottet, ind i Kongens Værelser. Da Ministrene, Admiralen og Generalen, kørte bort, blev Kampen standset paa Ordre af Kongen selv.

Den tyske Gesandt havde vor Kapitulation ved 6,30-Tiden.

Opraabet fra General Kaupisch.

Efter Kapitulationen udkastedes fra tyske Bombemaskiner Løbesedler, affattet paa en mærkelig Blanding af Dansk-Norsk, der lød:

OPROP

Til Danmarks Soldater og Danmarks Folk!

Uten Grund og imot den tyske Regjerings og det tyske Folks oprigtige Ønske, om at leve i Fred og Venskab med det engelske og franske Folk, har Englands og Frankrigs Magthavere ifjor i September erklæret Tyskland Krigen.

Deres Hensigt var og blir, efter Mulighet, at treffe Afgjørelser paa Krigsskuepladser, som ligger mere afsides og derfor er mindre farlige for Frankriget og England, i det Haab, at det ikke vilde være mulig for Tyskland, at kunne optræde stærkt nok imot dem.

Af denne Grund har England blandt andet stadig krænket Danmarks og Norges Nøitralitet og deres territoriale Farvand.

Det forsøkte stadig at gjøre Skandinavien til Krigsskueplads. Da en yderlig Anledning ikke synes at være givet efter den russisk-finnske Fredsslutning, har man nu officielt erklæret og truet, ikke mere at taale den tyske Handelsflaates Seilads indenfor dansk Territorialfarvand ved Nordsjøen og i de norske Farvand, Man erklærte selv at vilde overta Politisigten der. Man har tilslut truffet alle Forberedelser for overraskende at ta Besiddelse af alle nødvendige Støtepunkter ved Norges Kyst. Aarhundredes største Krigsdriver, den allerede i den første Verdenskrig til Ulykke for hele Menneskeheden arbejdende CHURCHILL, uttalte det aapent, at han ikke var villig til at la sig holde tilbage af »legale Afgjørelser eller nøitrale Rettigheder som staar paa Papirlapper«.

Han har forberedt Slaget mot den danske og den norske Kyst. For nogen Dager siden er han blit utnævnt til foransvarlig Chef for hele den britiske Krigsføring.

Den tyske Regjering har til nu overvaaket denne Mands Forholdsregler, men den kan ikke taale, at en ny Krigsskueplads nur blir skaffet efter de engelsk-franske Krigsdriveres Ønsker.

Den danske og den norske Regjering har siden Maaneder hat Beskjed om disse Forsøk.

Likeledes er deres Holdning ingen Hemmelighed for den tyske Regjering. De er hverken villige eller istand til at kunne yde en virksom Motstand mot det engelske Indbrudd.

Derfor har Tyskland besluttet at foregripe det engelske Angrep og med sine Magtmidler selv at overta Beskyttelsen av Danmarks og Norges Kongeriges Nøitralitet og værne den saalænge Krigen varer.

Det er ikke den tyske Regjerings Hensigt at skaffe sig et Støttepunkt i Kampen mot England, den har udelukkende det Maal at

forhindre at Skandinavien blir Slagmark for de engelske Krigsudvi-
delser.

Af denne Grund har stærke tyske Militærkræfter siden idag mor-
ges tat Besiddelse af de vigtigste militære Objekter i Danmark og
Norge. Over disse Forholdsregler treffes der for Tiden Overens-
komster mellem den tyske Riksregjering og den Kongelige Danske
Regjering. Disse Overenskomster skal sikre at Kongeriget bestaar
videre, at Hæren og Flaaten opretholdes, at det Danske Folks Frihet
agtes og at dette Lands fremtidige Uafhængighed fuldt ut sikres.

Indtil disse Forhandlinger er afsluttet, maa det ventes at Hæren
og Flaaten har Forstaaelse for dette, likeledes at Folket og alle kom-
munale Steder er fornuftige og har god Vilje, slik at de undlater
enhver passiv eller aktiv Motstand. Den vil være uten Nytte og bli
brudt med alle Magtmidler. Alle militære og kommunale Steder an-
modes derfor straks at opta Forbindelsen med de tyske Kom-
mandører.

Folket opfordres til at fortsætte det daglige Arbeide og til at sørge
for Rolighed og Orden!

For Landets Sikkerhed mot engelske Overgrep sørger fra nu af
den tyske Hær og Flaate.

Den Tyske Kommandør.

Kaupisch.

Senere paa Dagen bekræftede den danske Regering Kapitulationen
i en Note til den tyske Gesandt, der lød:

UDENRIGSMINISTERIET

København, den 9. April 1940.

Hr. Gesandt.

Den kgl. danske Regering har gjort sig bekendt med Indholdet
af de Dokumenter, De overrakte mig i Morges.

Den har bemærket sig, at tyske Troppers Betrædelse af dansk Jord
ikke er sket i fjendtligt Sindelag, samt at den tyske Rigsregjering
ikke gennem sine Forholdsregler har til Hensigt nu eller i Frem-

tiden at antaste Kongeriget Danmarks territoriale Integritet eller politiske Uafhængighed.

Efter Modtagelsen af denne Meddelelse har den danske Regering i den givne Situation besluttet sig til at regulere Forholdene her i Landet under Hensyntagen til den skete Besættelse.

Den fremsætter dog sin alvorlige Protest mod denne Krænkelser af Danmarks Neutralitet.

Modtag, Hr. Gesandt, Forsikringen om min udmærkede Højagtelse.

(sign. P. Munch).

Samtidig blev der udsendt et Telegram til alle danske Gesandtskaber og udsendte Konsuler, hvori der blev givet Meddelelse om Besættelsen og om Regeringens Stilling til denne.

Rigsdagen blev ligeledes indkaldt telegrafisk til Møde den 9. April om Aftenen, og der paabegyndtes Forhandlinger om Dannelsen af en Samlingsregering mellem den siddende Regering og Partiformændene.

Regeringens og Kongens Opraab.

Fra Regeringen og Kongen udsendtes følgende Opraab til Befolkningen:

Tyske Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder. Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold hertil kundgøres følgende:

De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand over for disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og behersket Holdning over for de Forhold,

som nu er opstaaet. Ro og Orden maa præge Landet, og loyal Optræden maa udvises over for alle, som har en Myndighed at udøve.

København, den 9. April 1940.

CHRISTIAN R.

Th. Stauning.

Hertil føjede Kongen følgende personlige Proklamation:

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger. Gud bevare Dem alle. Gud bevare Danmark.

CHRISTIAN R.

Amalienborg, den 9. April 1940.

Begge Proklamationer blev udsendt gennem Radioen, slaaet op som Plakater og blev bragt af samtlige Blade Landet over.

Rigsdagens Aftenmøde.

Meget tidligt om Morgenen var en lille Gruppe af Politikere allerede mødt frem paa Christiansborg. De mente, at det var her deres Plads var i de tungeste og mest kritiske Timer i Danmarks Historie i de sidste 75 Aar. Stemningen iblandt dem var meget tung og trist, og adskillige hærdede Politikere havde Taarer i Øjnene ved Meddelelsen om Kapitulationen. I Dagens Løb kom stadig flere Rigsdagsmænd til, og der blev afholdt en Serie af Partimøder, hvor Dannelsen af Samlingsregeringen var det vigtigste Punkt. Dette, at Rigsdagen saaledes faldt ind i sine sædvanlige Arbejdsformer, medførte efterhaanden en vis Afspænding i de ophidsede Sind, men det var alligevel blege og dybt alvorlige Rigsdagsmedlemmer, der Kl. 21 om Aftenen samledes i Rigsdagens Fællessal for at høre Statsminister Staunings Meddelelse. Saa godt som alle Rigsdagens Medlemmer af begge Ting var mødt. I sin Tale i dette Møde udtalte Statsministeren blandt andet:

»Vi valgte at søge Landets Forhold ordnet under denne Besættelse i Tillid til Forsikringen om, at Tyskland ikke har den Hensigt igennem de iværksatte Foranstaltninger at antaste Danmarks territoriale Integritet og politiske Uafhængighed.

Vi valgte denne Vej for at skaane Landet og Folket for en Krigstilstands Følger — men vi maa dybt beklage Tabet af gode danske Sønner i denne Morgens første Timer og at mange er blevet Invalider.

Den nuværende Regering har Ansvaret for den Afgørelse, der blev truffet i denne Dags Morgen, og vi føler, at vi har handlet ud fra en ærlig Overbevisning om, at vi ved Afgørelsen fritog Land og Folk for en tungere Skæbne.«

Videre oplyste Statsministeren, at de fire store Partier nu vilde blive repræsenteret i Ministeriet.

Den følgende Dag var Forhandlingerne om Regeringsudvidelsen gennemført, og seks Medlemmer af Venstre og Konservative traadte ind i Regeringen som Ministre uden Portefeuille. Fra Venstre var det forhenværende Forsvarsminister *Brorson*, forhenværende Indenrigsminister *Krag* og Landstingsmand *Hauch*, fra de Konservative var det Folketingsmændene *Hasle*, *Christmas Møller* og *Fibiger*. De nye Ministre blev tildelt hvert sit Ministerium, hvor de skulde følge Arbejdet Side om Side med den egentlige Fagminister. *Brorson* fik saaledes tildelt Forsvarsministeriet, *Krag* Udenrigsministeriet, *Hauch* Landbrugsministeriet, *Hasle* Justitsministeriet, *Christmas Møller* Handelsministeriet og *Fibiger* Indenrigsministeriet.

Oppositionspartierne havde adskillige Betæneligheder ved at gaa med og erklærede, at de ikke ved deres Partifjellers Indtræden i Regeringen betragtede sig som forpligtede over for denne. Det var mere en personlig Accept fra de nye Ministre af en Opfordring, der var rettet til dem personlig fra Statsministeren.

Regeringen og Rigsdagen var nu parat til at begynde paa Kampen for at føre Danmark og dansk Folkestyre frelst igennem Krigens og Besættelsens Farer. Kampen for Danmark var begyndt.

III

De militære Begivenheder den 9. April.

Kl. 3,30 om Morgen den 9. April kom den første alarmerende Melding til Generalstaben i København. Der meldtes om stærk Motorlarm Syd for Grænsen fra Rendsburg til Arentoft, og fra Arentoft hørtes Kommandoraab. Kl. 4,15 kom Meldingen om, at de tyske Tropper var gaaet over Grænsen ved Krusaa, et Kvarter senere var der Melding om, at de var gaaet i Land i Middelfart, Assens og Nyborg, og noget senere kom Meldingen om Landgang i Korsør. Lidt i 5 kom Melding om Landgang paa Langelinjekajen, og alle Garnisoner i København blev alarmeret samtidig med, at Livgarden fik Ordren: »Klar til Modstand.«

Umiddelbart før den kommanderende General kørte til Kongen, gav han Flyvertropperne i Værløse Ordre til at søge bort fra Byen og ud til Mobiliseringspladserne, men som bekendt naaede de ikke at udføre Ordren, før de tyske Flyvere kom over Byen og ødelagde Maskinerne med Brandprojektiler.

De egentlige Kamphandlinger, der fandt Sted i Sønderjylland, omkring Amalienborg Plads og i Værløselejren, er saa velkendte, særlig fra Bogen »9. April«, at det er overflødigt at komme nærmere ind paa dem her, men andre Steder indtraf Episoder, der ogsaa bør huskes.

Middelgrundens Kanon klikker.

Hvor dristigt den tyske Besættelse af København var tilrettelagt fremgaar dels af, at der fra tysk Side kun var afsat een Bataillon til Besættelsen af Byen, og dels af en meget ejendommelig Episode. Om

Aftenen den 8. var flere tyske civile Herrer ankommet til Byen og var taget ind paa Hotel d'Angleterre. Da den tyske Besættelse om Morgenen var gennemført, og vi havde kapituleret, kom Herrerne ned, iført tyske Officersuniformer. Det var General *Kaupisch* og hans Stab, der paa denne Maade havde sikret sig, at de var til Stede midt i Begivenhedernes Centrum og parate til uden Varsel at træde i Funktion.

Man havde undret sig over, at den tyske Landgang paa Lange-linjekajen overhovedet var gennemførlig, og der skulde da ogsaa en Række sammenstødende Omstændigheder til, for at den kunde gennemføres.

Havneindløbet var som bekendt spærret af Miner, og det var Middelgrundsfortets Opgave at bevogte disse Minefelter og i det hele at hindre Indsejling i Havnen.

Den tyske Damper — det var en tysk Damper og ikke som Rygtet gik en dansk Kuldamper, der var chartret af Tyskerne — blev ogsaa observeret fra Fortet, hvor Chefen forøvrigt var paa Landlov Natten til den 9. April. Da Damperen ikke besvarede Fortets Signaler tilfredsstillende, blev der gjort klar til Skydning, men Kanonen klikkede, og inden det lykkedes Kanonkommandøren, der først var ankommet Dagen før og endnu ikke var rigtig kendt med Skytset, at faa Fejlen rettet, var Damperen ude af Skudvinklen, saa Fortets Skyts ikke længere kunde naa den. Der er en dyb Tragik i dette, at nu havde Middelgrundsfortet i over 70 Aar ligget Vagt uden for Havnen, og første Gang dets Skyts for Alvor skal i Brug svigter det.

Dernæst var der ingen Militærvagt i Havnen. Dette var ikke en Tilfældighed, men en bevidst Disposition fra Hærledelsens Side. De Styrker, vi havde indkaldt, var saa smaa, at de under ingen Omstændigheder var tilstrækkelige til at etablere et Vagthold i vore Havne. Flaaden havde derfor paataget sig den Opgave at holde Vagt ved Havnene, og for Københavns Vedkommende var det Søbefæstningen, der skulde hindre Adgangen, og Landstyrkerne blev saa koncentreret inde i Landet, beredt til samlet Indsats paa de Steder, hvor Fjenden trængte frem til Landgang.

Ingen særlige Ordre til Flaaden.

Der var imidlertid ikke disponeret over Flaaden til et saadant Vagthold for vore Havne, Flaaden laa og vogtede Gennemsejlingen i vore Farvande, og den havde overhovedet ikke Dagen før den 9. April faaet særlige Forholdsordrer fra Viceadmiral *Rechnitzer*. Dette Forhold førte efter den 9. April til stærke Angreb paa Viceadmiralen fra Flaadens Officerskorps, og sluttelig bevirkede disse Angreb, at Viceadmiralen gik af.

Manglen paa særlige Forholdsordrer medførte dog ikke, at Flaaden sov allevegne. Men den var ikke paa samme Maade som Hærens Afdelinger, i hvert Fald nogle af dem, forberedt paa Situationen og maatte derfor nødvendigt være mere tøvende og usikker i sine Beslutninger.

I Storebælt laa en Eskadre under Kommando af Orlogskaptajn *Scheibel* paa »Ingolf«. Allerede tidligt paa Morgenstunden blev man der klar over, at der var noget paa Færde. I Langelandsbæltet havde man saaledes fra en tysk minesprængt Damper fisket Infanteri op, der var i fuldt Landgangsudstyr. Kort før Daggry opdagede Orlogskaptajn Scheibel, at han var omringet af tyske Skibe. I al Stilfærdighed lykkedes det ham at faa samlet nogle Torpedobaade omkring sig, og paa hele Flotillen blev der gjort klart Skib. Ved Daggry kom to tyske Marineofficerer om Bord og forlangte, at han skulde aabne Vejen for den tyske Flaadeafdeling ind til Nyborg. Orlogskaptajn Scheibel erklærede, at det kunde der ikke være Tale om, og da den tyske Officer meddelte, at der var Forhandlinger i Gang med den danske Regering, svarede Scheibel, at han vilde indhente Instrukser fra København. Instrukserne kom imidlertid først efter længere Tids Forløb, og i Mellemtiden laa de to Flotiller over for hinanden med klart Skib.

De danske Orlogsgaster brændte i disse Timer efter at komme til at skyde, og der er ingen Tvivl om, at Aanden i den danske Flaade var lige saa god og kampivrig som i Hæren, og det var kun Tilfældighedernes Spil, der gjorde, at Flaaden ikke ogsaa fik samme Lejlighed som Hæren til at bevise det.

I Gedser blev der landsat tyske Tropper, og paa Masnedø gik der

ligeledes tyske Tropper ned, som rykkede frem mod Vordingborg. Vordingborg Garnisonen rykkede ud og tog Stilling over for Tyskerne, men paa Forslag fra den tyske Kommandant blev begge Parter liggende i deres Stillinger, indtil Meddelelsen fra København om Kapitulationen kom.

Ingen andre Steder kom det til direkte Kontakt mellem danske og tyske Tropper ved Besættelsen. Aalborg Lufthavn blev op paa Formiddagen besat af tyske Luftlandetropper, og i Løbet af faa Dage var Lufthavnen den store Transithavn for luftværts Tilførsler til Norge.

4. Regiments Flugt til Sverige.

En af de ejendommeligste Begivenheder den 9. April var 4. Regiments Flugt til Sverige. Regimentet kommanderedes af Oberst *Helge Bennike*, og det havde Hovedkvarter i Roskilde, hvor tillige Staben for 11. Bataillon og dennes 1., 4. og 5. Kompagni befandt sig. Beretningen om Flugten gengives her stærkt forkortet efter Oberst Bennikes egen Skildring, der er offentliggjort i Folkung Forlagets Tidsdokumenter II.

Regimentet var den 8. April ligesom alle Hærens øvrige Afdelinger blevet sat i Alarmitilstand og havde om Aftenen faaet udleveret skarp Ammunition. Om Morgenen den 9. Kl. 5 blev Regimentet alarmeret fra Krigsministeriet og fik Meddelelse om, at der var tyske Tropper i København og paa Falster, og at Grænsen var overskredet. Lidt senere kom der Melding om, at Tyskerne ogsaa var gaaet i Land i Korsør. De tre Kompagnier i Roskilde var hurtig klar til Udrykning efter nærmere Ordre, og Regimentets Vognmand havde faaet Besked om at møde med alle de Biler, han kunde skaffe. Kl. 7 kom Meddelelsen om Kapitulationen, og — skriver Oberst Bennike — nu havde jeg fire Beslutninger at vælge imellem:

1) Jeg kunde forholde mig ganske passivt. Og det vil sige æreløst og uden Kamp udlevere Landet til Fjenden og være rede til paa hans nærmere Ordre at aflevere Fane og Vaaben og maaske Soldaterne til Krigsfangenskab. Saaledes skulde den Kamp for Danmark, som man havde forberedt sig til et helt Liv, altsaa se ud —

kapitulere paa denne æreløse Maade hverken vilde eller kunde jeg; saa kunde man bagefter gøre med mig, hvad man vilde.

2) Jeg kunde gøre det, som jeg vilde have gjort, saafremt Ordren til ikke at sætte sig til Modværge ikke var kommet, det vil sige: Kæmpe til sidste Mand om Vej- og Jernbaneknudepunkterne ved Roskilde med de tre Kompagnier af 11. Bataillon, der stod i Kasernegaarden. Selvfølgelig var jeg klar over, at Kampen militært set var haabløs; men den vilde alligevel være blevet optaget af Hensyn til vort Folks Aand og Ære. Formaålet vilde da være at kæmpe for Historiens Dom og at give Efterverdenen Mindet om en lille Styrke, der gik til Grunde i heltmodig Kamp mod Overmagten.

3) Samle hvad jeg kunde faa fat paa af Tropper og marchere mod København for at generobre Byen og befri Regeringen og mine foresatte Militærmyndigheder. I heldigste Tilfælde mente Oberst Bennike dog kun at kunne raade over 7—800 Mand og saa først at kunne naa København hen paa Eftermiddagen. Denne Styrke var sikkert for svag, og tillige vilde en Kamp i København udløse et Luftbombardement af Byen.

4) Føre Regimentet til Sverige og forene det med den svenske Hær. Jeg var klar over, at det drejede sig om et tysk Angreb paa Norge, og jeg gik ud fra, at et saadant ikke kunde gennemføres ad Søvejen, det skulde den engelske Flaade nok forhindre. Tyskerne vilde derfor være nødt til at føre deres Hær igennem Sverige, og Sverige vilde utvivlsomt af al Magt modsætte sig en saadan Gen-nem-march.

Oberst Bennikes Beslutning blev derefter at føre Regimentet til Sverige. Det lykkedes at skaffe Biler til 1. og 4. Kompagni, mens 5. Kompagni satte sig i March ad Landevejen til Helsingør. Styrken i Holbæk fik ligeledes Ordre til at begive sig til Helsingør i Biler. Oberst Bennike kørte i Forvejen for at forberede Overfarten, og Kl. 10 ankom 1. Kompagni i Marchformation og med Bataillonens Fane paa højre Fløj og marcherede direkte ud paa Færgen. Politi og Toldere forsøgte at blande sig i denne Uregelmæssighed, men blev kastet til Side af den marcherende Kolonne. Færgen kastede straks los, og Overfarten begyndte. Den foregik uden Vanskeligheder, og

Soldaterne, der først nu fik Klarhed over, hvad der egentlig skete — de var kun beordrede af Sted uden at faa at vide hvorhen eller hvorfor — var overmaade tilfredse og udbragte et Obersten leve.

Kompagniets Ankomst vakte naturligvis stor Opsigt i Helsingborg, og saa snart Oberst Bennike havde faaet Forbindelse med de svenske Militærmyndigheder, blev Kompagniet indbudt til Middag paa Kasernen.

Ovre i Helsingør var 4. Kompagni imidlertid ankommet ved Middagstid. De opdagede, at Overfarten var blevet standset, fordi det allerede var kendt i København, at Oberst Bennike var taget til Sverige. Tillige var der Ordre fra sjællandske Division til de Styrker af Regimentet, der kom til Byen, om at de ikke maatte forlade Landet, men skulde tage Kvarter i Egnen omkring Fredensborg. Opmaalingskibet »Freja« laa i Helsingør Havn. Det havde ikke haft Damp oppe om Morgenen, men havde nu faaet det og var villig til at sejle Kompagniet over. Kompagniets Chef vilde adlyde Divisionens Ordre, men de tre Premierløjtnanter vilde følge Regimentschefens Ordre. Det kom til et Oprin foran Fronten af Kompagniet mellem Kaptajnen og Premierløjtnanterne, og Resultatet blev, at de tre Premierløjtnanter og 24 Mand afsejlede med »Freja«, mens Resten adlød Kaptajnens Ordre.

Da Oberst Bennike modtog den lille Styrke paa Havnekajen i Helsingborg, trængte en meget pjaltet Person sig frem. Obersten tog ingen Notits af ham, indtil han pludselig sagde: Goddag Far.

Den unge Bennike var Premierløjtnant og havde allerede under den finske Vinterkrig foretaget et meget dramatisk Flugtforsøg, der imidlertid mislykkedes og indbragte ham 14 Dages Vagtarrest. Nu laa han i Kvarter i Borup i Sydsjælland, og ved at ringe til Roskilde fik han at vide, at Obersten vist var taget Nord paa. Han var straks klar over, at Oberstens Tur gjaldt Sverige, og efter at han havde meldt sig fra Tjeneste hos sin Kompagnichef, startede han i sin lille topersoners Morrisvogn paa Vej til Helsingør. Undervejs lykkedes det ham at skaffe sig civil Tøj, der imidlertid var helt utrolig pjaltet. I Helsingør fik han med stort Besvær Forbindelse med de tre Premierløjtnanter og kom med over.

I Sverige blev de danske Soldater indkvarteret i Husarlejren ved Ljungbyhed, hvor de blev afvæbnet, men i øvrigt uhyre elskværdigt behandlet. Den svenske Befolkning overvældede de danske Soldater med Gaver, Tobak, Undertøj, Skjorter, Fodtøj, rede Penge, Radioapparater, Grammofoner etc. Saa i materiel Henseende var det en overmaade sorgløs Tilværelse, Soldaterne levede i Lejren. Styrken blev hurtigt betragtet som »politiske Flygtninge«, og Svenskerne regnede med dem som et Led i Forsvaret, dersom det skulde komme til Krig. I Sverige skete der intet, og efterhaanden blev Mandskabet ked af at være derovre, og gennem Gesandtskabet blev det ordnet, saa de kunde rejse hjem. De fleste rejste hjem den 24. April, kun Oberst Bennike, en halv Sned Officerer og ca. tredive Mand blev tilbage i Forventning om, at der skulde blive Brug for dem.

Henimod Midten af Maj blev hele den tilbageværende Styrke sendt ud paa Skovarbejde, da de som politiske Flygtninge ikke længere var underlagt et Militær-Styre, men den svenske Socialstyrelse. Derfor skulde de danske Soldater nu til at tjene til Føden, og da de lige saa godt kunde det i Danmark, rejste de fleste hjem i Juni Maaned. Krigsministeriet undlod at rejse Tiltale for Flugten.

Krigen kommer til Danmark.

Danmark var nu besat, og der gik ikke mange Dage, før Krigen kom til Danmark. Engelske Flyvere lagde Miner ud i de danske Farvande, og allerede den 14. April løb en dansk Godsfærge paa en Mine i Storebælt. I Dagene umiddelbart efter løb endnu to Færger paa Miner. Tyskerne var i første Øjeblik tilbøjelige til at tro, at det var Sabotage, og Besætningen paa den ene af Færgerne maatte arresteres og forhøres i nogle Timer af det danske Politi, før Tyskerne faldt til Ro. Det blev de første Krigsforlis i danske Farvande, men i Aarene, der er gaaet siden, er Listen over Skibs- og Mennesketab blevet meget lang.

Derefter fulgte Luftangrebene paa Aalborg Lufthavn, hvor man for første Gang opdagede, hvor farlig Antiluftskytildnen var for Civilbefolkningen. Samtlige døde og saarede i Aalborg faldt som Ofre for Luftværnsild og deres egen Nysgerrighed.

Danmark var ikke alene et besat Land, det var ogsaa Krigsraade.

Det første Løftebrud.

Kun et Par Dage efter 9. April indtraf den første Begivenhed, der vakte Mistroen til Tyskernes Vilje til at holde deres Løfter. Værnemagten krævede vort moderne Bofors-Antiluftskyts under Paaskud af, at det skulde anvendes til at beskytte Aalborg med. Kravet blev efterkommet, men efter at have været brugt i Aalborg en kort Periode blev det ført mod Syd, og siden har vi ikke hørt noget om det.

Lidt ind i Maj foreslog den tyske maritime Kommandant i Danmark, Admiral *Mewis*, at vi skulde overtage den fortsatte Udlægning og Pasning af Minespæringer i Bæltet. Viceadmiral *Rechnitzer* fraraadede, at man fra dansk Side fik noget med Minerne at gøre. Vore Fartøjer var ikke egnede til det, og de tyske Officerer fik Tilladelse til selv at overbevise sig om, at dette var Tilfældet, idet de blev indbudt til et Besøg paa Orlogsværftet. Videre erklærede Viceadmiralen, at han heller ikke kunde garantere for, at vore Minestrygere ikke stak af til Sverige.

IV

Vi indordner os under Besættelsen.

Den første Virkning af Besættelsen var Landet over en Følelse af Utryghed over for Fremtiden, Skam over Overrumplingen og Raadløshed overfor, hvad vi nu skulde gøre. Usikkerheden øgedes kendeligt ved Afbrydelsen af Efterretningstjenesten. Formiddagsbladene udkom ikke i København, Telefon og Telegraf til Provinsen var afbrudt for alle andre end officielle Samtaler, saa ingen vidste noget rigtigt om Begivenhederne ude omkring i Landet. Men efterhaanden som Dagen gik, blev det klart, at der ikke uden for Kampene i Sønderjylland, ved Amalienborg Plads og i Værløse havde fundet Begivenheder Sted, der havde særlig alvorlig Karakter. Eftermiddagsaviserne udkom som sædvanligt og bragte Kongens og Regeringens Proklamation og adskillige Steder Reportage fra Tyskernes Besættelse. Rundt om i Landet forhandlede de lokale og militære Myndigheder med de tyske Troppers Kommandanter om de mange Spørgsmaal vedrørende Besættelsen, der skulde og maatte ordnes, og den udprægede Høflighed og Vilje til at faa alting til at glide saa let som muligt, som Tyskerne viste, bidrog meget til at berolige Stemningen.

Kun faa tyske Overgreb.

Der forekom kun faa Episoder, der var egnede til at vække Frygt for vilkaarlig tysk Indgriben over for danske Borgere.

I København indfandt sig saaledes ved Middagstid to uniformerede Tyskere paa det socialdemokratiske Partikontor i Gyldenløvesgade. De var ledsaget af en civilklædt dansktalende Tysker. Paa

Kontoret var kun Hovedkasserer *Klüwer* og en Kontordame til Stede. Tyskerne holdt dem i Skak med Revolvere og begyndte en Undersøgelse af Papirerne paa Kontoret. Justitsministeriet fik hurtigt Besked om Affæren, og i Løbet af halvanden Time var den likvideret. Aarsagen til denne Razzia er aldrig helt blevet opklaret, men det synes, som om Tyskerne troede, at Partikontoret var et Emigrantkontor.

Bestyreren paa Socialdemokratens Bladcentral i Panoptikonbygningen paa Vesterbrogade blev afhentet af tysk Militær og hensat i Kæstellet. Beskyldningen mod ham gik ud paa, at Centralen var Centret for illegal Emigrantvirksomhed rettet mod Tyskland. Da Justitsministeriet greb ind, blev han frigivet efter nogle Dages Forløb.

Videre blev der foretaget en Ransagning af tysk Militærpoliti hos Matteottifrontens Leder, *Richard Hansen*, der selv var forsvundet. Man ved ikke, om der blev fundet Papirer hos ham af Betydning, men saa vidt man har kunnet skønne, har der ikke senere fundet Aktioner Sted mod Emigranter, der havde Udspring fra denne Ransagning.

En meget ejendommelig og sørgelig Episode fandt Sted umiddelbart før Tyskerne rykkede over Grænsen ved Padborg. Her var tre Grænsegendarmer paa Vagt, og da de saa Tyskerne nærme sig Grænsen, vilde de ifølge deres Instrukser trække sig tilbage. De blev imidlertid skudt ned af civilklædte Folk og dræbtes alle tre. Kriminalpolitiet foretog en Række Undersøgelser af Affæren og kom til det Resultat, at det var civilklædte Folk sydfra Grænsen, der havde skudt Gendarmerne. Sagen blev derefter oversendt til Gesandtskabet i Berlin, der lod den gaa videre til de paagældende tyske Myndigheder, men der kom aldrig noget Svar. Begivenheden synes at vise, at man fra tysk Side havde sendt 5. Kolonne Folk ind over Grænsen, for at de, om fornødent, kunde bistaa de tyske Tropper.

I Sønderjylland blev den kendte socialdemokratiske Folketingsmand *J. P. Nielsen* arresteret af det tyske Militær og ført til Flensborg, men allerede samme Eftermiddag blev han løsladt med mange Undskyldninger.

Den alvorligste Begivenhed fandt Sted i Esbjerg. Her blev »Vestkysten«s Chefredaktør *Knud Ree* anholdt og ført om Bord paa et tysk Krigsskib, der tog ham med til Hamburg. Aarsagen til hans Arrestation synes at være den, at Tyskerne efter Angivelse, formodentlig af lokale Nazister, der var Led i den tyske Efterretningstjeneste, troede, at »Vestkysten« var finansielt kontrolleret af engelske Interesser, og at det var derfor, det under Krigen havde udvist en saa udpræget kritisk Indstilling over for Tyskland. I Løbet af 14 Dage lykkedes det Udenrigsministeriet at faa Redaktør *Ree* frigivet, bl. a. fordi man gennem Bladets Aktieprotokol var i Stand til at bevise, at Bladet ejedes af Egnens Befolkning. *Ree* blev i øvrigt godt behandlet i Hamburg, hvor han boede paa Hotel og havde Lov til at bevæge sig frit omkring i Byen.

Men bortset fra disse Tilfælde og enkelte Udslag af Prøjseraand, var de tyske Troppers Optræden saa korrekt som overhovedet tænkes kunde.

Overalt bevarede Befolkningen sin Ro. Tyskerne blev modtaget med Tilbageholdenhed og Høflighed, men naturligvis kunde det ikke undgaas, at der ogsaa blev vist adskillig Nysgerrighed.

Nogen Fraternisering med Tyskerne var der kun Tale om fra de allerlaveste Pigers Side og saa fra de danske Nazister.

Allerede under Indmarchen i Sønderjylland optraadte enkelte unge Nazister som Vejvisere for Tyskerne, og rundt om i Landet lagde Nazisterne ikke Skjul paa, at nu var det dem, der skulde til Magten ved Tyskernes Hjælp.

Ingen Overenskomst om Besættelsen.

I Hovedstaden raadede feberagtig Travlhed i Regeringskontorerne. Der var Hundreder af Forhandlinger at føre med Tyskerne om rent praktiske Ting. Censuren med Pressen skulde organiseres og Retningslinierne aftales med de tyske Myndigheder. Der skulde forhandles om Tilrettelæggelse af strengere Straffeforholdsregler over for Handlinger, der kunde genere den tyske Værnemagt, og den daglige Forbindelse med de tyske Myndigheder baade af civil og militær Karakter her i Landet skulde fastlægges.

I det tidligere citerede Opraab fra den tyske Øverstkommanderende, General *Kaupisch*, var det nævnt, at der forhandlede om Overenskomster, der skulde sikre Danmarks Frihed og Uafhængighed. Disse Linier skabte næsten overalt den Opfattelse, at der efter Besættelsen var truffet en saadan Overenskomst, der rent principielt fastlagde Retningslinierne for Forholdet mellem Danmark og Tyskland. En saadan Overenskomst er imidlertid aldrig blevet sluttet. Der er i Tidens Løb blevet truffet en Række Aftaler om enkelte Forhold og givet Tilsagn af forskellig Art, men ikke om nogen almen Overenskomst, hvorved den nærmere Forstaaelse af det tyske Tilsagn om at respektere Danmarks Frihed og Integritet blev klarlagt. Straks Samlingsregeringen var dannet den 10. April rejste *Christmas Møller* Krav om, at Regeringen skulde tage Initiativet til Forhandlingerne om en saadan Overenskomst, men Udenrigsminister Munch var imod, og den øvrige Regering fulgte Udenrigsministeren.

Grundloven for det dansk-tyske Forhold under Besættelsen blev derfor de helt ensidige Tilsagn fra tysk Side om at respektere Danmarks Uafhængighed og Integritet og Ret til selv at ordne sine indre Forhold samt Danmarks Antagelse af de tyske 13 Punkter.

Nazisterne planlægger Kup.

De danske Nazister viste, som nævnt, straks den 9. April deres tydelige Forhaabninger om nu at kunne komme til Magten ved et Kup. »Fædrelandet« lagde ikke Skjul paa sin Glæde over Besættelsen, og alle Vegne søgte Nazisterne at knytte Forbindelse med den tyske Værnemagt. Kun et Par Dage efter den 9. April afholdtes der allerede Kammeratskabsaftener, bl. a. i Roskilde, for Værnemagtens Soldater og Nazisterne i Fællesskab.

Den 10. April fik den danske Regering Kundskab om, at Nazisterne planlagde et væbnet Kup mod Regeringen. For at imødegaa dette indkaldtes et meget stort Antal CB Betjente, og de Kaserne og andre Militæretablissementer, der endnu var besat af danske Tropper, blev sat i Forsvarsberedskab for at hindre en Overrump-
ling.

Samtidig hævdes det, at General *Kaupisch* skal have meddelt

Fritz Clausen, at han ikke vilde taale et Kupforsøg, men sætte den tyske Militærmagt ind derimod. Der tillægges ham den drastiske Udtalelse til *Fritz Clausen* og Bondepartiets Folketingsmand *Hartel* paa deres Forespørgsel om, hvorledes han vilde stille sig til et saadant Kup: »Det første, jeg vil gøre, er at stille de Herrer op mod en Mur.«

Udtalelsen kan naturligvis ikke verificeres. Men Kuppet blev i hvert Fald ikke forsøgt, og Udtalelsen er et klart Udtryk for den soldatermæssige Hæderlighed, der prægede *General Kaupisch*, og som var meget stærkt medvirkende til, at de første Maaneder forløb i saa stor Ro og Orden herhjemme og skabte en Forestilling om, at Tyskerne vilde holde deres Løfter af 9. April.

Faa Dage efter den 9. April fik den danske Presse et Indtryk af *General Kaupisch* ved et Pressemøde paa Hotel d'Angleterre, hvor han til Repræsentanter for Pressen udtalte:

»Den danske Befolkning ved jo — dels fra de Løbesedler, mine Flyvere nedkastede, dels fra den tyske Regerings Memorandum, og dels fra Udenrigsminister von *Ribbentrops* Udtalelser til de udenlandske Korrespondenter i Berlin — hvorfor vi er her nu. Det er mit personlige Indtryk, at den danske Befolkning ogsaa viser Forstaaelse for disse vore Dispositioner, der er os paatvunget af Udviklingen, og jeg vil gerne ad denne Vej udtale min Anerkendelse og Tak for den korrekte og venlige Holdning, vi har mødt her i Landet. Vore egne Tropper har Ordre til at forholde sig saa disciplineret og høfligt som hjemme i deres eget Land, og jeg haaber derfor, at der ved god Vilje fra begge Sider maa skabes det bedst mulige gensidige Forhold, saa længe vi bliver nødt til at blive her — og jeg haaber oprigtigt, i baade Danmarks og Tysklands Interesse, at det kun maa blive kort.

Vi er ikke kommet med noget fjendtligt Sindelag — det vil jeg gerne bede Dem understrege paany — for Danmark og Tyskland har altid haft et godt Naboforhold, som vi haaber snart at se genoprettet.

Vi er kommet, fordi engelsk-franske Dispositioner har skabt en militær Nødvendighed derfor. Som ung Løjtnant var jeg paa Besøg

her i Danmark og glædede mig over, hvor smukt og venligt alt var her — og det Indtryk har jeg nu faaet paany. Jeg haaber, at vi ved gensidig Forstaaelse vil kunne gøre det, der nu sker af haard Nødvendighed, saa lempeligt som muligt.

Jeg beklager oprigtigt, at nogle danske Soldater under Udøvelsen af deres Pligt ved Grænsen har sat Liv eller Førlighed til, da vi marcherede ind i Danmark. Heldigvis drejer det sig kun om et ringe Antal — efter de Oplysninger jeg har, er der under Grænsesammenstødet faldet 11—12 danske Soldater, og nogle er blevet saaret, medens vi paa vor Side beklager Tabet af en Mand og en halv Snes saarede. De danske Grænsesoldater har kæmpet tappert, som det var deres Pligt — og vi ærer deres Minde og er glade for, at det lykkedes at opnaa Kontakt og Forstaaelse med den danske Regering, inden mere Blod til ingen Nytte var blevet udgydt.

Og som sagt: Vi haaber, at vort nødtvungne Ophold her snart maa kunne afsluttes.«

General Kaupischs Indstilling var saaledes afgjort ikke gunstig for de danske Nazisters Trang til at komme til Magten. Men til Gengæld blev den tyske politiske Ledelse her i Landet, Gesandten *von Renthe-Fink* og Presseattachéen *Hr. Meisner*, efterhaanden interesseret i at vinde en politisk Sejr i Danmark og knyttede derfor en intim Forbindelse med de danske Nazister, der i Tidens Løb førte til talrige Forsøg paa at skubbe, lokke og true Nazisterne frem til Magten.

Den kolde Skulder.

I de nærmeste Dage efter den 9. April fandt den danske Befolkning sin Holdning over for de tyske Besættelsestropper og Myndigheder. Og denne Holdning blev alt i alt uforandret bevaret hele Besættelsestiden igennem, til den efter den 29. August 1943 afløstes af en direkte fjendtlig Holdning. Denne Holdning fik sit folkelige Udtryk i: »Den kolde Skuldres Forening«. Overalt hvor Nødvendigheden tvang Danske til Forhandling med Tyskerne, blev disse mødt med ubetinget Korrekthed og Høflighed, men alt unødvendigt Samvær blev undgaaet. Det selskabelige Samkvem med tyske

Myndigheder, der ogsaa før Krigen boede her i Landet, blev afbrudt. Tyske Soldater blev ikke »set« paa Gaderne, og Tusinder af Danske fik pludselig uovervindelige Vanskeligheder ved at forstaa Tysk.

Alligevel voksede der i Besættelsens første tre Maaneder i ret betydelige Kredse en vis sympatisk Følelse frem over for Tyskerne. Værnemagtens virkelig eksemplariske Opførsel havde her megen Virkning. Naar alt kom til alt viste den jo, syntes mange, at det virkelig var anstændige Mennesker, man havde med at gøre. Skuffelsen over den slette Hjælp, England og Frankrig ydede Norge, bidrog ogsaa i noget Omfang til at skabe en vis Sympati for Tyskernes mere effektive Krigsførelse.

Men endnu inden Frankrigsfelttoget var afsluttet var denne Stemning stærkt paa retur. Aarsagen hertil var først og fremmest det tyske Gesandtskabs Forsøg paa at skubbe Nazisterne frem til Magten her i Landet og dets stadig mere tydelige Bestræbelser for at beskytte disse, selv naar de klart og tydeligt overtraadte danske Love. Det politiske Tyskland, der hermed begyndte at optræde paa den danske Arena, havde hurtigt Held med sig til at udrydde den Tro paa Tyskernes Anstændighed, som Værnemagten havde været lige ved at skabe. I Løbet af Efteraaret 1940 blev enhver almindelig Følelse af Tro paa Tyskernes Vilje til at overholde 9. April Tilsagnene fejlet bort og dermed enhver spirende Følelse af Sympati. Den bedste Front for Bevarelsen af Danmarks Enhed og indre og ydre Frihed blev i disse Maaneder bygget op i Befolkningen, en Front, der aldrig blev brudt.

Krigslove indføres.

En af de første Opgaver, Regeringen og Rigsdagen maatte løse, var Gennemførelsen af særlige Love, der skærpede Straffene for en Række Forbrydelser.

Allerede den 10. April fandt en Begivenhed Sted, der gjorde det nødvendigt at faa ordnet Retsforholdene efter Overenskomst med Besættelsesmyndighederne. En 16-aarig ung Mand trængte ind paa Kastrup Lufthavns Terræn og forsøgte at sætte sig i Besiddelse af et af de der opstillede Maskingeværer. Han blev straks arresteret af

Tyskerne, og General *Kaupisch* forlangte ham dømt til Døden ved Standret for at statuere et Eksempel.

Det lykkedes dog at faa dette afværget, og der fulgte nu en lang Række Forhandlinger mellem Justitsministeriet, Udenrigsministeriet og Tyskerne, hvoraf Resultatet blev, at Retshaandhævelsen, ogsaa i Tilfælde hvor det drejede sig om Angreb paa Værnemagten eller dens Ejendom, skulde vedblive at være hos de danske Myndigheder. *Der blev derved givet en faktisk Anerkendelse af, at Danmark ikke var inde under de internationale Krigsretsregler.* Dette Forhold skulde i de følgende Aar ofte komme til at spille en stor Rolle i Kampen for at bevare dansk Retsmyndighed over danske Borgere.

Fra tysk Side blev denne Ordning dog ikke anerkendt som fast og uforanderlig, men betragtedes som hvilende paa den Forudsætning, at man fra tysk Side vedblivende kunde føle sig tilfredsstillet af Retstilstanden her i Landet i Forhold til Værnemagten. Man tog saaledes fra tysk Side direkte Forbehold over for Spionage, Sabotage og *Zersetzung*. Ved det sidste forstaaer Tyskerne Handlinger, der kan besværliggøre Opretholdelsen af det gode Forhold til Værnemagten. I Praksis blev disse Forbehold dog først gjort gældende, da vi naaede til 1942.

I Løbet af April Maaned blev disse Spørgsmaal klaret, og den 30. April vedtoges en Lov, der fordoblede Straffene for Forbrydelser begaaet under Mørklægning, Luftværnstilstand eller Evakuering. Tillige fik Justitsministeren Bemyndigelse til for hele Landet at træffe særlige Foranstaltninger til Sikring af Ro og Orden, og Straffene for Overtrædelse af saadanne Forordninger og for Forordninger, der med samme Formaal for Øje blev truffet for lokale Omraader af Politimestrene, blev fastsat temmeligt høje. Lovens midlertidige Karakter blev fastslaet ved en Bestemmelse om, at den kan ophæves ved kongelig Anordning.

I Maj vedtoges en Lov om Handel med, samt Tilvirkning af og Besiddelse af Vaaben, hvorved Justitsministeren fik Bemyndigelse til at kræve alle Skydevaaben afleveret, samtidig med at Strafferammerne for den hidtil gældende Lov paa dette Omraade blev betydeligt skærpede.

Dansk og tysk Civiladministration.

Et af de Spørgsmaal, der dukkede op og som fandt en Løsning, der ud fra danske Synspunkter maatte betegnes som heldig, var Forholdet mellem dansk og tysk Civiladministration. Fra tysk Side var man straks indstillet paa at slaa ind paa den kendte Infiltrationsmetode og krævede, at der i alle Ministerier skulde anbringes Tyskere, der kunde følge det daglige Arbejde og give os gode »Raad«. Dette blev meget bestemt afslaaet af Regeringen, og Ordningen blev da den, at tyske Krav, Ønsker og Henstillinger altid skulde fremsættes af det tyske Gesandtskab gennem Udenrigsministeriet. Denne Ordning omfattede ikke alene de civile Anliggender; ogsaa det tyske Militær maatte gaa gennem Gesandtskabet og det danske Udenrigsministerium med sine Ønsker.

Derved opnaaedes, at de danske Drøftelser og Overvejelser kunde foregaa for saa nogenlunde lukkede Døre, bortset fra det Tyskerne igennem deres Spionage var i Stand til at skaffe sig at vide. Efterhaanden som Tiden gik, blev dette for Resten heller ikke saa lidt. Nogen Klarhed over, hvor dybt den tyske Spionage naaede ind i vor Centraladministration fik man ikke, men det kan nævnes, at i Udenrigsministeriet affattedes selv interne Indberetninger ud fra den Forudsætning, at Tyskerne kunde faa Referater af dem.

Ikke desto mindre var det en stor Gevinst, at vi undgik tysk Deltagelse i Administrationen, og vi var vist det eneste af de besatte Lande, ja endog af Tysklands Forbundsfæller, der undgik det. Selv i Italien havde Tyskerne Folk inde i alle Administrationsgrene og i de store krigsvigtige Industriers Administration.

Derimod fik den tyske Administration paa Dagmarhus en meget vidtgaende Ret til at faa Oplysninger om vore økonomiske Forhold, men de skulde indhentes gennem Statsadministrationen eller de økonomiske Organisationer.

Krigsøkonomien tilrettelægges.

Det stod meget hurtigt klart, at vore økonomiske Forhold vilde blive udsat for en yderst haard Belastning ved Besættelsen, og at det var en nødvendig Forudsætning for at bevare Enigheden i Fol-

ket, at vi blev Herre over den økonomiske Udvikling. Meget snart efter Besættelsen begyndte derfor Arbejdet paa at tilrettelægge vor Krigsøkonomi.

Den første umiddelbare Følge af Besættelsen var, at vore Tilførsler vestfra og vor Eksport vestpaa blev standset. Men allerede den 10. kom den tidligere tyske Gesandt i København, *von Hassel*, herop som specielt udsendt Forhandler og meddelte, at man fra tysk Side var beredt til at yde os de nødvendige Leverancer, først og fremmest af Kul og Jern for at holde vort Erhvervsliv i Gang. Samtidig erklærede Tyskland sig villig til at aftage hele vor Landbrugseksport, Afregningen skulde som hidtil finde Sted over Clearingkontoen.

I Løbet af de første Dage efter Besættelsen blev der ligeledes truffet en Ordning med Hensyn til de tyske Reichskreditkassenscheine, som Værnemagten medførte til Betaling af Varer og andre Ydelser. Nationalbanken skulde indløse dem, og samtidig fik Banken Statens Garanti mod eventuelle Tab.

Paa endnu et Omraade blev der faa Dage efter den 9. April truffet en Ordning, der skulde faa den mest vidtrækkende Betydning for Besættelsens økonomiske Følger. Tyskerne meddelte Udenrigsministeriet, at man vilde udvide den store Flyveplads ved Aalborg og bygge nye i Jylland bl. a. paa Karup Hede. Til Bygningen heraf vilde der blive ført store Arbejderstyrker op fra Tyskland. I et Ministermøde paapegede *Christmas Møller*, at dette vilde virke højt uheldigt. Dels kunde et saa stort Antal tyske Arbejdere medføre en farlig nazistisk Smitte, og dels vilde det være yderst uheldigt, om vi havde et stort Antal fremmede Arbejdere heroppe, samtidig med at vi herhjemme fik en meget stor Arbejdsløshed som Følge af de formindskede Tilførsler af Raastoffer. *Christmas Møllers* Standpunkt vandt Tilslutning i Regeringen, og man foreslog Tyskerne at lade danske Entreprenører udføre Arbejdet, der skulde gennemføres med danske Arbejdere. Tyskerne gik ind herpaa og fik af Regeringen anvist fire Firmaer som egnede. De henvendte sig først til *Christiani* og *Nielsen*, der imidlertid afslog, idet de hævdede, at de ikke var indstillede paa den Slags Arbejder. *Christiani* og *Nielsen* henviste

Tyskerne til Wright, Thomsen & Kier som det Entreprenørfirma, der var bedst egnet til at udføre Arbejdet. Ingeniør *T. K. Thomsen*, til hvem Tyskerne derpaa henvendte sig, var af nationale Grunde afgjort imod at paatage sig Arbejderne, men efter at Statsminister *Stauning* og *Christmas Møller* havde lagt stærkt Pres paa Firmaet og klart tilkendegivet, at det var den samlede Regerings Ønske, at Firmaet skulde tage Arbejderne, indvilligede Firmaet. Under Forhandlingerne med *Stauning* sagde *T. K. Thomsen*, at han ikke vilde gaa ind paa noget, som hans Landsmænd bagefter kunde spytte paa ham for. Statsminister *Stauning* svarede derpaa: »Hvis vi skal føre Danmark frelst gennem denne Periode, vil vi alle blive nødt til at gøre Ting, som man vil spytte paa os for.«

Nationalbanken gik paa sin Side ind paa at stille de nødvendige Penge til Raadighed og at overføre de tyske Betalinger til danske Kroner.

Dermed var Finansieringen af det dansk-tyske økonomiske Mellemværende gennem Clearingkontoen og Værnemagtskontoen begyndt.

Hvad Clearingkontoen angaar var det i hvert Fald paa dette Tidspunkt den almindelige Opfattelse, at vel vilde vi faa et betydeligt Clearingoverskud i Forhold til Tyskland i en Overgang, men derefter vilde vor Landbrugseksport tage saa stærkt af paa Grund af Mangel paa Foderstoffer og Kunstgødning, at vi vilde faa Underskud, der let kunde mere end æde Overskuddet op. Der var derfor ikke særlige Betænkeligheder ved Clearingkontoen, og Værnemagtskontoen var der næppe nogen paa det daværende Tidspunkt som troede vilde naa op paa de Højder, vi nu ved Besættelsens Ophør er oppe paa.

Fra tysk Side var man til at begynde med meget interesseret i at forhindre enhver Mistanke om, at man vilde udplyndre Danmark. Det meddeltes, at de tyske Soldater havde alt med hjemmefra, og man demonstrerede det for den danske Presse ved at vise den de Fødemiddeltransporter, der kom herop. Ved denne Demonstration indtraf et lille pudsigt Uheld, idet Journalisterne opdagede, at Kasserne med Smør, der var sendt herop fra Hamburg, var fyldt med

dansk Eksportsmør. Men dette maatte selvfølgelig ikke skrives. Imidlertid var det i Længden en noget besværlig Omvej først at sende det danske Smør til Hamburg og derfra omekspedere det til København, og det varede da heller ikke længe, før Leverancerne af Smør fandt Sted direkte til Værnemagten her i Landet, men saaledes at de blev trukket fra vore Udførselskontingenter til Tyskland. For andre Fødevarers Vedkommende blev der truffet tilsvarende Ordning.

Fra dansk Side var man hurtigt klar over, at Pris- og Lønstigninger vilde blive en betydelig Risiko for en inflationistisk Udvikling i vor Økonomi. Rigsdagen gennemførte derfor den 30. Maj Loven om Ophævelse af Pristalsreguleringen af Lønningerne, der i Oktober 1939 var indført ved en Aftale mellem Arbejdsgiverforeningen og de samvirkende Fagforbund. De samvirkende Fagforbund var gaaet med til Loven, idet de erklærede sig villige til at bære de Byrder, der var nødvendige for, at Tilpasningen til de bestaaende Forhold kunde gennemføres. Men det var naturligvis en Forudsætning, at der blev gjort en virkelig Indsats for at hindre Prisniveauet i at stige. Samtidig gennemførtes en Række andre Love, der ligeledes tog Sigte paa at bevare den økonomiske Balance i Samfundet, nemlig Love om Voldgift i Lønstridigheder mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, om Priskontrol og Avancebegrænsning, om Fordeling og Regulering af Arbejde, om Foranstaltning til Fremme af Beskæftigelsen, om ekstraordinært Tilskud til vanskeligt stillede Arbejdsløshedskasser, om Oprettelse af et Kreditfond til Fremme af Beskæftigelse ved nye Produktioner, Byggeri og andet Arbejde samt om Udbytte og Tantiemebegrænsning, ialt ni Love.

Dermed var den langvarige Kamp for under alle Besættelsens Vanskeligheder at holde en vis Orden i vor Økonomi begyndt. Man forestillede sig imidlertid dengang, at den største Vanskelighed, vi vilde faa at slaas med, var en alvorlig Arbejdsløshed som Følge af svigtende Raavaretilførsler. Det skulde jo imidlertid komme til at gaa helt anderledes, end man her havde ventet.

Fra alle Sider var der Enighed om, at de økonomiske Forhold var af afgørende Betydning for Bevarelsen af den nationale Enighed. Det skulde og maatte lykkes at fordele de vældige økonomiske Byr-

der paa en nogenlunde rimelig Maade, saa ikke enkelte Befolkningsgrupper følte sig sat uden for det almindelige Sammenhold og der ved blev drevet over i en uheldig Opposition imod den nationale Blok.

Organisationernes nationale Front.

Vore økonomiske Organisationer sluttede uden Tøven op om denne nationalpolitiske Linie for vor Økonomi.

I Landbrugsraadet holdtes saaledes den 10. April et Møde, hvor Raadets Præsident, Landstingsmand *Hauch*, klart formulerede Landbrugets Stilling i Ord, der betød, at Landbruget ikke vilde være med til at sælge Danmarks Selvstændighed for at opnaa højere Priser for deres Produkter. Med andre Ord, Landbruget vilde ikke tilkøbe sig økonomiske Fordele ved at give Tyskerne politiske Indrømmelser. Inden for de andre økonomiske Organisationer var Stillingen ganske tilsvarende. Inden for Industrien var der fuld Enighed om, at den størst mulige Tilbageholdenhed med Hensyn til at modtage tyske Rustningsordrer var en Selvfølge, og et dansk Importfirma, der hidtil havde haft sine Hovedforbindelser i England, men som nu meget hurtigt overtog et Agentur for Anbringelse af tyske Rustningsordrer hos danske Industrivirksomheder, havde til at begynde med meget ringe Resultater. Industriens ledende Princip var, at Virksomhederne og deres Arbejdere i videst muligt Omfang skulde holdes beskæftigede ved deres normale Produktion, uanset om særlige Krigsproduktioner var i Stand til at give større Fortjeneste. Een Undtagelse var der dog fra denne fælles nationale Front. Det var LS og Bondepartiet, hvor Folketingsmand *Hartels* aarelange Arbejde for at tilvejebringe en Forstaaelse mellem disse Organisationer og de danske Nazister havde baaret Frugt og ogsaa givet sig Udslag i en nær Forbindelse mellem LS og de tyske politiske Landbrugsorganisationer.

Allerede faa Dage efter den 9. April meddelte Hartel Statsministeren, at han og *Knud Bach* havde en Indbydelse til et Besøg i Tyskland og tilbød at benytte dette Besøg til paa den danske Stats Vegne at forhandle med de tyske Myndigheder om det danske Landbrugs Forhold. Statsminister *Stauning* svarede naturligvis straks, at en saa-

dan Rejse' var ganske overflødig, og at de danske Myndigheder fuldt ud selv var i Stand til at varetage det danske Landbrugs Interesser, Statsministeren henstillede derefter meget bestemt, at Rejsen blev opgivet. Dette blev den ogsaa, men senere, i Oktober, fandt den alligevel Sted.

Presse og Radio under Censur.

Straks den 9. April blev den danske Presse og Radio ligesom ogsaa Post, Telefon og Telegraf til Udlandet sat under Censur. Siden Krigens Begyndelse havde der eksisteret et meget vidtgaende Samarbejde mellem Udenrigsministeriet og Pressen, baseret paa Pressens Villighed til at rette sig efter Udenrigsministeriets Henstilling. Dette Samarbejde blev nu yderligere udvidet, saaledes at Pressen indgik paa frivilligt at underkaste sig Udenrigsministeriets Censur i alle Forhold, der havde Relation til Tyskerne. Der oprettedes et Presse-nævn, hvis Opgave blev at idømme Bøder til Blade, der ikke overholdt denne Ordning.

Straks den 9. April maatte et Par kendte Journalister opgive deres aktive Virksomhed paa Grund af tysk Pres. Det var Redaktør *Nicolai Blædel*, Berlingske Tidende, og Redaktør *Franz von Jessen*, Nationaltidende. De to Blade skabte straks en økonomisk Ordning for de første to Ofre for tysk Utaalsomhed overfor gamle Modstandere, og dermed var givet et Eksempel, som senere blev fulgt, hvor Journalister eller andre danske blev slaet ud af deres Erhverv paa Grund af deres Konflikt med Tyskerne.

Chefen for Udenrigsministeriets Pressebureau, Redaktør, Kontorchef *Eskelund*, fik overdraget den meget vanskelige og ubehagelige Opgave at gennemføre Kontrollen med Pressen. Det Hovedsynspunkt, der blev lagt til Grund for vor Politik paa dette Punkt, var, at det gjaldt om at bevare den umiddelbare Kontrol over Pressen hos de danske Myndigheder. Det lykkedes ogsaa at faa Tyskerne til at anerkende dette Synspunkt, saaledes at Paalæg eller Straffeaktioner mod Pressen alene kunde sættes i Værk gennem det danske Udenrigsministerium og Pressenævnet. Det tyske Gesandtskabs Presseattaché fik derfor ingen direkte embedsmæssig Forbindelse med Bladene, men

maatte rette alle sine Henstillinger og Klager gennem Udenrigsministeriet. De lokale tyske Pressemyndigheder, som Værnemagten havde ført med sig til en Række af de større Byer, maatte overhovedet ikke gribe ind i Pressens Forhold. Denne Ordning voldte en Del Vanskeligheder. De lokale Presseofficerer havde jo en direkte Interesse i at være aktive, og de søgte derfor at gribe direkte ind overfor den lokale Presse, der ikke alle Steder havde tilstrækkeligt Mod til at afvise dem. Ligeledes var der en Overgang nogen Tilbøjelighed hos Provsbladene til at forhandle med Presseofficererne om Tilladelse til at bringe Stof af lokal Karakter, bl. a. fordi det viste sig, at Presseofficererne i mange Tilfælde var lettere at komme om ved paa dette Omraade end Udenrigsministeriet, der med Hensyn til militært Stof skulde forhandle med en særlig Stabsofficer i København. Efterhaanden gik det dog op for hele Pressen, at skulde den danske Kontrol bevares, saa maatte man konsekvent undgaa og modarbejde enhver Indblanding fra Presseofficerernes Side, saa meget mere som den tyske Presseattaché konsekvent erklærede, at Tilladelser fra de lokale Presseofficerers Side ikke fritog Bladet for Ansvar.

I Juli Maaned blev hele Presseordningen lovfæstet ved et Tillæg til den borgerlige Straffelov, hvori det blev bestemt, at den, der ved trykt Skrift eller paa anden Maade giver offentlige Meddelelser, der er egnede til at skade Landets Interesser i Forhold til Udlandet, straffes med Fængsel i indtil et Aar eller under formildende Omstændigheder med Bøde eller Hæfte. De Blade, der havde underkastet sig den frivillige Nævnsordning fik dog en vis Undtagelsesstilling.

Det varede ikke længe, før de første Bøder faldt. Aalborg Stiftstidende blev det første Blad, der maatte vedtage en Bøde. Bladet havde omtalt den tyske Polen-Film paa en Maade, som Tyskerne fandt krænkende, idet Bladet havde skrevet, at den burde være forbudt for Børn. Tillige var der ogsaa en Del andre Smaating, som Tyskerne var utilfredse med. Bøden, der i øvrigt blev idømt af den tyske Presseattaché selv, før Pressenævnet var dannet, blev paa 1000 Kr. Senere kom Kristelig Dagblads berømte Artikel om »Nonnens grønne Larver«, der i Forbindelse med Bladets hele øvrige Hold-

ning førte til, at Bladets Chefredaktør *Helweg-Larsen* maatte gaa af som ansvarshavende Redaktør. I øvrigt kappedes Pressen om dels at skrive mellem Linierne og dels i mere eller mindre skjult Form at drive »Naalestikpolitik« overfor Tyskerne. Dette vakte naturligvis stor Henrykkelse hos Abonnenterne og laa i og for sig paa Linie med hele den Flod Aviser og Historier om Tyskerne og om Hitler og hans nærmeste, der styrtede ud over Landet. Tyskerne var meget stærkt irriterede herover, og Gang paa Gang forlangte de Indskriden overfor Bladene paa Grund af saadanne Naalestik.

Radioen kom straks direkte under tysk Kontrol. Denne gjaldt baade selve den almindelige Radiofoni og Radioavisen. Begge Steder blev der installeret tyske Kontrollører, der skulde sigte uønskede Udsendelser og Stof fra.

V

Nazisternes andet Forsøg paa at tage Magten.

De danske Nazister havde straks efter den 9. April sat sig uden for den danske Fællesfront mod Besættelsen, og de rigelige Penge-midler, de pludselig var kommet i Besiddelse af, gjorde det muligt for dem at sætte en meget kraftig Agitation ind. Samtidig blev deres Forbindelse med Besættelsesmagten stadig mere intim. Adskillige danske Nazister traadte ind i Værnemagten og opnaaede derved at komme under tysk Jurisdiktion her i Landet, en Særstilling som de udnyttede paa det mest ublufærdige. Uniformsforbudet, der blev skærpet i den nærmeste Tid efter 9. April, havde de ligeledes meget svært ved at overholde, og deres Hovedorgan, Dagbladet »Fædre-landet«, gik straks ind for Danmarks Deltagelse i Opbygningen af det europæiske Storrum. Nazistiske Stormtropper holdt Feltøvelser rundt om i Landet, skønt det var forbudt — med det tydelige For-maal at forberede et væbnet Kup mod Folkestyret.

I Juni Maaned tog Begivenhederne fart. Nazistiske Provokationer blev stadig hyppigere. I Roskilde kom det til aabenbare Overtræ-delser af Demonstrationsforbudet og til voldsomme Batailler mod Politiet. Begivenhederne formede sig paa følgende Maade:

Der var indvarslet til Nazistmøde Søndag den 30. Juli paa Høj-skolehjemmet i Roskilde, og i Mødet deltog Nazister fra hele Sjæl-land. Efter Mødet i Højskolehjemmets Sal marcherede Mødets ca. 400 Deltagere, hvoraf Halvdelen var organiserede og delvis unifor-merede Nazister, suppleret med omkring 75 tyske Soldater i Uni-form, igennem Byen med deres Ledere, Landsretssagfører *H. C. Bryld* og Købmand *Jørgensen*, Glostrup, i Spidsen. Det var en klar Over-

trædelse af Demonstrationsforbudet, og Toget blev derfor paa Algade standset af Politiet. Nazisterne vendte om og gik tilbage til Højskolehjemmets Gaard, hvor Politiet forsøgte at trænge ind i Gaarden for at foretage Anholdelser. Nazisterne gjorde Modstand, og det kom til et alvorligt Slagsmaal mellem Politiet, en Del af Nazisterne og de tyske Soldater. En enkelt Betjent blev helt skamslaet og mange andre ret alvorligt maltrakteret. Politiet var ikke mandstærkt nok og maatte trække sig tilbage, og derefter terroriserede Nazisterne og de tyske Soldater i Fællesskab Gaderne. Politimesteren opsøgte nu den tyske Garnisonskommandant, og da denne var blevet klar over Stillingen, sørgede han for, at de tyske Soldater blev trukket ud af Bataillen og hjem paa Kasernen. Politiet blev nu Herre over Situationen og foretog et betydeligt Antal Anholdelser.

Mens Bataillen stod paa, greb de tyske Befalingsmænd ikke ind, men morede sig hjerteligt og højlydt over deres Soldaters og Nazisternes fælles Bedrifter. Og selv da Politiet efter Kommandantens Indgriben igen kom paa Gaden og ryddede denne, var der et enkelt Tilfælde af Indgriben fra en tysk Læge i Officersuniform, der fik fire—fem Nazister over paa den rigtige Side af Politikæden, saa de ikke blev arresterede.

Reaktionen i Roskilde over Affæren var meget kraftig, og flere nazistiske Butiksekspedienter, der havde været med i Slaget, blev afskedigede af deres Chefer. Der fulgte en Række Retssager mod de arresterede Nazister, og en Række Domme blev afsagt. Saaledes blev Købmand Jørgensen idømt tre Maaneders Hæfte, men da Sagen blev appelleret til Landsretten, greb det tyske Gesandtskab ind og forlangte Sagen standset, da Jørgensen var Medlem af Waffen SS og derfor havde Eksterritorialret. Senere blev alle de dømte paa tysk Forlangende fritaget for Afsoning af deres Straf.

Det blev stadig klarere, at Nazisterne forberedte et Kup. Den politiske Baggrund for deres Anstrengelser var blevet væsentlig forbedret siden den mislykkede Optakt den 13. April, General *Kaupisch* var blevet forflyttet og var afløst af den meget velmenende, men langt svagere General *Lüdke*, og det tyske Gesandtskab havde faaet en langt stærkere Stilling inden for de tyske Besættelsesmyndigheder

end tidligere. Gesandten *von Renthe-Fink* og den unge og meget ærgerrige Presseattaché *Meisner* var fast besluttede paa at vinde en politisk Sejr i Danmark ved at faa de danske Nazister til Magten. De søgte derfor paa enhver Maade at fremme *Fritz Clausens* og hans Folks Planer, bl. a. ved at stille store Pengebeløb til deres Raadighed.

I Slutningen af Juni Maaned traadte Nazisternes Planer tydeligere frem. Allerede den 11. Juni var der i Randers blevet etableret Alarmtilstand paa Kasernen, fordi de derværende Nazister havde bebudet et Kup. En af deres mest fremtrædende Folk paa Stedet, den tidligere Fremmedlegionær *Dehn*, var optraadt i fuld Uniform og med Revolver i Bæltet, mens han uddelte Flyveblade, hvori Magtovertagelsen blev bebudet.

Den 2. Juli holdt *Fritz Clausen* en Generalprøve paa sine Troppers Opmarch i København. Fra forskellige Koncentrationssteder uden for Byen kom de uniformerede Nazister i sluttet Trop cyklende ind til Byen, hvor de skulde opmarchere paa Raadhuspladsen. Politiet greb meget kraftigt ind, og adskillige af Holdene blev standse, længe før de naaede Raadhuspladsen, og de, der naaede ind, blev anholdt der. I alt blev 153 Nazister anholdt, og der er ingen Tvivl om, at denne Fiasko for Generalprøven havde en væsentlig Betydning med Hensyn til at svække Nazisternes Lyst til at forsøge et Kup.

Samarbejdsudvalget dannes.

Hele denne Situation bevirkede, at Rigsdagens Partier traadte i Forhandling om, hvad der skulde gøres for at modarbejde de danske Nazisters Aktioner. Resultatet blev allerede samme Dag, at det nationale Samarbejde mellem de fem Partier, Socialdemokratiet, Radikale, Konservative, Venstre og Retsforbundet blev etableret. Kommunisterne blev ikke inviteret med. Ruslands Venskabspagt med Tyskland, der endnu paa dette Tidspunkt var fuldt effektiv, gjorde, at man ikke mente at kunne stole paa dem. Deres Stilling under den finsk-russiske Vinterkrig bidrog væsentlig til denne Vurdering. Samarbejdet blev meddelt Offentligheden gennem en Erklæring, udsendt af de fem Partiers Formænd, den lød saaledes:

»De paa Rigsdagen repræsenterede Partier, der ønsker den bestaaende Forfatning bevaret som Grundlag for det politiske Liv, har besluttet at gennemføre et nationalt dansk Samarbejde.

Partierne lægger alle Parti-Uoverensstemmelser til Side og samles til Sikring af den Uafhængighed og Integritet, som er tilsagt vort Land, og som er Folkets fornemste Ønske.

Dette Samarbejde vil paa Rigsdagen og igennem Regeringen virke for Løsningen af de Opgaver, som Tiden fører frem, og navnlig vil det være magtpaaliggende at gennemføre saadanne Reforme, som ogsaa med Hensyn til Budgetter og Statsøkonomi under de ændrede Vilkaar skaber Sikkerhed for sunde økonomiske Forhold.

Desuden vil man skride til saadanne Foranstaltninger, som kan bidrage til Formindskelse af Understøttelsestrangen, ved at den arbejdsdygtige Befolkning føres over til Udførelse af Arbejde, der kan tjene til Sikring baade for de arbejdsløse og for Samfundet.

I øvrigt vil det være Formaålet at bringe Dagens Opgaver til hurtig Løsning og at sikre det bedst mulige Samarbejde med de Nationer, med hvilke Forbindelse er mulig, og hvis Forstaaelse vi ogsaa paakalder.

Nationalt Samarbejde med disse Folk er Maalet for vore Partiers Bestræbelser.

For at sikre Samarbejdets Udvikling og tilrettelægge Arbejdet, naar Rigsdagen ikke er samlet, vælger Partierne et Fællesudvalg paa to Medlemmer fra hvert af de fire Partier og et Medlem fra Danmarks Retsforbund.

Det konservative Folkeparti:

Halfdan Hendriksen.

Ole Bjørn Kraft.

Det radikale Venstre:

J. Veistrup.

A. M. Hansen.

Venstre:

J. P. Stensballe.

Knud Kristensen.

Socialdemokratiet:

Charles Petersen.

Hartvig Frisch.

Danmarks Retsforbund:

Oluf Pedersen.

VI

Regeringen Stauning—Scavenius dannes.

I Begyndelsen af Maj førtes en Række Forhandlinger om en eventuel Omdannelse af Regeringen. Det var de Konservative, der havde taget Initiativet, idet de mente, at atten Mands Regeringen var et for stort og uhaandterligt Apparat, særlig i Situationer, hvor der maaske skulde træffes hurtige Beslutninger. Forhandlingerne gav imidlertid ikke noget Resultat. Man nøjedes med inden for Regeringen at danne et særligt Krisekabinet bestaaende af syv Ministre.

Det konservative Folkeparti opgav imidlertid ikke sine Bestræbelser for at faa dannet en egentlig Samlingsregering. Medvirkende til Partiets Ønske om at faa en Regeringsrekonstruktion var den stærke Uvilje hos Partiet mod Udenrigsminister *Munch*, der af en meget stor Del betragtedes som den egentlig ansvarlige for den 9. April. Det var ikke alene, fordi man mente, at Munchs forsvarsfjendtlige Indstilling havde haft en meget væsentlig Skyld i, at der ingen Forberedelser var truffet til at møde et eventuelt Angreb, men ogsaa fordi Munch stod som Føreren for Nedrustningspolitikken og dermed — efter hans Modstanderes Opfattelse — som den, der havde Ansvar for den Svækkelse af Forsvarsviljen i det danske Folk, der havde gjort det muligt at gennemføre Uforberedthedens Politik.

Efter at de fem samarbejdende Partiers Fællesproklamation var udsendt og Samarbejdsudvalget var dannet den 2. Juli, kom der igen Fart i Forhandlingerne om en Regeringsrekonstruktion. Under disse Forhandlinger var man stærkt inde paa Tanken om at optage Ikke-Politikere i Regeringen. Venstre satte sig herimod, og Resultatet blev

Fællesudvalget, der fik Navnet Samarbejdsudvalget, eller, som det ogsaa ofte blev kaldt, Nimandsudvalget, kom til at bestaa af følgende Medlemmer: *Hartvig Frisch* og *Hedtoft Hansen* (S), *Ole Bjørn Kraft* og *Halfdan Hendriksen* (K), *Elgaard* og *Stensballe* (V), *A. M. Hansen* og *P. Munch* (RV) og *Oluf Pedersen* (DR). Udvalgets første Formand blev Elgaard og dets Sekretær Oluf Pedersen. I øvrigt var det en Aftale, at Formandshvervet skulde gaa paa Skift mellem de fire store Partier, medens Oluf Pedersen skulde være permanent Sekretær.

Denne Proklamation af det nationale Samarbejde bevirkede sammen med Politiets og Militærets Beredskab, at den akutte Fare for et nazistisk Kup drev over. Nazisterne forstod, at de maatte være stærkere endnu eller have en endnu mere direkte tysk Støtte, hvis de skulde have Held med at bane sig Vej til Magten.

derefter, at der den 5. Juli om Aftenen var Enighed om en Regering med kun tolv Medlemmer, der alle var Parlamentarikere. Den 6. blev Ministerlisten udsendt i Radioen som officiel — og det er bemærkelsesværdigt, at Udenrigsminister Munch ogsaa var Udenrigsminister i denne Regering. Kongen nægtede, af Grunde der endnu ikke er kendte, at godkende Ministerlisten. Dette var ganske uventet, men fra alle Sider anerkendte man, at Kongens Indgriben skete paa fuld konstitutionel Basis. Der blev atter optaget Forhandlinger mellem Partierne, og Resultatet blev, at der opnaaedes Enighed om en Regering paa tolv Medlemmer, hvoraf de ni — Statsminister *Stauning* iberegnet — skulde være Parlamentarikere, og de tre skulde være Ikke-Politikere. Det blev overladt til Statsminister *Stauning* at gennemføre den endelige S sammensætning af Regeringen.

Den 8. forelaa Resultatet. Den nye Regering, der straks fik sit Navn fastslaet som Regeringen *Stauning-Scavenius*, fik følgende S sammensætning:

- Statsminister: *Th. Stauning.*
- Udenrigsminister: *Erik Scavenius.*
- Finansminister: *V. Buhl.*
- Justitsminister: *Harald Petersen.*
- Landbrugsminister: *Kr. Bording.*
- Indenrigsminister: *Knud Kristensen.*
- Minister for offentlige Arbejder: *Gunnar Larsen.*
- Arbejds- og Socialminister: *Johannes Kjærbo.*
- Kirkeminister: *V. Fibiger.*
- Forsvarsminister: *Søren Brorson.*
- Undervisningsminister: *Jørgen Jørgensen.*
- Handelsminister: *Christmas Møller.*

De Konservative fik saaledes to Medlemmer, Venstre to, Socialdemokraterne tre, foruden Statsministeren, og de Radikale en, idet *Scavenius* regnedes for at være Ikke-Politiker ligesom *Gunnar Larsen* og *Harald Petersen*. Denne sidste afløste *Unmack Larsen*, der havde været Justitsminister siden 1939.

Ministeriets Sammensætning vakte betydelig Overraskelse, men blev modtaget med stor Velvilje i Pressen, idet der dog i adskillige Blade blev fremsat Beklagelse over, at der ikke var nye Navne nok i Regeringen.

8. Juli Erklæringen.

Allerede samme Dag udsendte Udenrigsministeren en Erklæring om Danmarks Udenrigspolitik i Forholdet til Tyskland. Erklæringen, der var godkendt af den samlede Regering, havde følgende Ordlyd:

»Ved min Overtagelse af Udenrigsministeriet vil det findes naturligt, at jeg fremsætter nogle Bemærkninger om Danmarks Udenrigspolitik. Jeg vil herved drage en Parallel mellem Forholdene under Verdenskrigen og nu.

Det har været den lille Stats Opgave at føre en Politik, der holdt Landet uden for de store Staters Kamp, Opgaven maatte nærmere forstaas saaledes, at Danmark under ingen Omstændigheder maatte komme i Strid med sin store Nabo mod Syd. Denne Politik har fundet Tysklands Forstaaelse og Støtte, saavel under Verdenskrigen som under den nuværende Krig, — med den Forskel, der følger af de forandrede Muligheder for Krigsførelsen. Med denne Forskel taget i Betragtning kan man sammenstille Begivenhederne i August 1914 og i April i Aar. Og i begge Tilfælde var det den tyske Politiks Maal at holde Danmark uden for Krigsbegivenhederne, idet Landet ved sin Beliggenhed dækker Østersøfronten i Forhold til England. Som Følge af de ændrede Vilkaar for Krigsførelsen maatte Opgaven denne Gang væsentlig tilfalde de tyske Land- og Luftstridskræfter, mens den under Verdenskrigen alene løstes af den tyske Flaade.

Det maa bemærkes, at denne Omstændighed — de tyske Stridskræfters Tilstedeværelse i Landet selv, hvor friktionsløs den end lykkeligvis forløber — ganske naturligt har gjort Forstaaelsen sværere for det danske Folk. Under Verdenskrigen udelukkede den tyske Flaades Eksistens, at England kunde forsøge at forcere Adgangen til Østersøen og at skaffe Tyskland en 3. Kampfront. Herved bevaredes Danmarks Neutralitet, og dette vil altid blive bevaret med Taknemlighed i Danmark.

Under den afsluttede Folkeforbundsperiode fastholdtes den danske Politik's Linie. Danmark nægtede at deltage i Forbundets mod Tyskland rettede Politik. Ved de store tyske Sejre, der har slaet Verden med Forbavselse og Beundring, er en ny Tid oprundet i Europa, der vil medføre en Nyordning i politisk og økonomisk Henseende under Tysklands Førerskab. Det vil være Danmarks Opgave herunder at finde sin Plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt Samarbejde med Stortyskland. Det danske Folk stoler paa, at det i den nye europæiske Ordning vil kunne bevare sin Selvstændighed, og det haaber at vinde Forstaaelse for sin Egenart og for sin traditionelle fredeelige og politiske og sociale Udvikling.«

Udenrigsministerens Erklæring vakte ikke alene uhyre Opsigt herhjemme, men den rejste ogsaa en stærk Forbitrelse i meget store Kredse af Befolkningen, hvor den opfattedes som Udslag af direkte Tyskvenlighed hos Udenrigsministeren. Under alle Omstændigheder betød 8. Juli Erklæringen et afgørende Brud paa vor hidtidige politiske Linie over for Tyskland, der vel havde været præget af en — nødvendig — Eftergivenhed over for tyske Krav og Henstillinger, men som tillige havde været behersket af absolut korrekt og høflig Kølighed og Bestræbelser for at begrænse Samarbejdet til de absolut strengt nødvendige Omraader. Nu tilbød vi et positivt Samarbejde med Tyskland, og at dette var alvorligt ment blev snart tydeligt understreget ved Dannelsen af den dansk-tyske Forening, der fik Generaldirektør *Knutzen* som Formand, og ved Forhandlingerne om en dansk-tysk Mønt- og Toldunion.

8. Juli Erklæringen betød ikke alene et Vendepunkt for vor officielle Politik over for Tyskland. Den betød ogsaa, at de nationalbevidste Kredse begyndte at røre paa sig og faa Forstaaelsen af, at vi, selv om vi ikke kæmpede den 9. April, alligevel ikke burde bringe ethvert Offer for at undgaa en aaben Konflikt med Tyskerne. Hidtil havde saa at sige den eneste Opgave for vor Politik været at hindre Nazisternes Fremtrængen til Magten. Nu da Folkestyret proklamerede Samarbejde med det nazistiske Tyskland, begyndte det at blive klart for mange, at dette ikke var nok. Der maatte oparbejdes en bevidst Modstand imod Tyskerne. Begivenhederne i Norge, hvor

Tyskerne efter at have slaaet den tapre norske Modstand ned og efter, at de allieredes Hjelpetropper havde forladt Landet, havde indsat Quisling og hans Nazister som Skyggeregering, var i manges Øjne et tydeligt Vidnesbyrd om, hvad vi kunde vente os. Og Mønt- og Toldunions Forhandlingerne bidrog paa sin Side ogsaa stærkt til at rejse en Modstandsbevægelse rettet baade mod Udenrigsminister Scavenius og mod Tyskerne.

VII

Mønt- og Toldunionsforhandlingerne 1940.

Udenrigsminister *Scavenius'* Erklæring ved Regeringstilrædelsen var formet som og godkendt af den øvrige Regering som en Erklæring til Pressen. Men den 16. Juli lod Udenrigsministeren den officielt overrække til den tyske Regering som Note. Overrækkelsen fandt endda Sted i den særlige Form, at Udenrigsministeriets Direktør, Minister *Mohr*, rejste til Berlin for sammen med vor Gesandt der, Kammerherre *Zable*, at overrække den. Erklæringen fik derved en noget anden Karakter end tænkt af Regeringen, idet den formelig blev en Statsakt. Den øvrige Regering var uvidende om Udenrigsministerens Handlemaade.

Aarsagen til denne Behandlingsmaade af Erklæringen var en Beklagelse, som den tyske Gesandt fremsatte over for Udenrigsministeren, gaaende ud paa, at Erklæringen burde være fremsat over for den tyske Regering. *Scavenius* indrømmede Rigtigheden heraf og foreslog, for at bøde paa Fejlen, at Udenrigsministeriets Direktør skulde rejse ned og overrække Noten. Gesandten holdt straks *Scavenius* fast paa dette Forslag ved øjeblikkelig at indberette det til Berlin, og trods stærke Advarsler fra Minister *Zahle* i Berlin og Minister *Mohr*, maatte *Scavenius* lade Overrækkelsen foretage.

Minister Mohr bliver taget paa Ordet.

Under Minister *Mohrs* Besøg i Berlin aflagde han ogsaa et Besøg hos Ambassadør *Ritter*, der i det tyske Udenrigsministerium beskæf-

tigede sig med økonomiske Spørgsmaal. Besøget var arrangeret af Statssekretær *Weissäcker*, og det var øjensynligt, at Ritter allerede var ved at forberede en Aktion paa Grundlag af Noten.

Samtalen fandt Sted den 18., og Ritter spurgte, om Erklæringen af 8. Juli skulde forstaaes som et Udtryk for dansk Villighed til at drøfte det fremtidige Samarbejde med Tyskland allerede før Krigens Afslutning. Minister Mohr udtrykte som sin Opfattelse, at dette var Tilfældet. Det var af Interesse for Danmark at blive taget med paa Raad, inden Tyskland havde taget endelig Stilling til Problemerne.

Den 30. Juli kom Ambassadør Ritter derpaa efter Aftale med Minister Mohr til København og forelagde Udenrigsminister Scavenius et mundtligt Forslag til en Wirtschafstunion mellem Danmark og Tyskland, saaledes at forstaa, at det skulde være en Mønt- og Toldunion med den belgisk-luxembourgske Union som Forbillede. Hr. Ritter vilde have Svar til næste Dag, og hvis Svaret blev gunstigt, vilde man foreslaa Forhandlinger i Berlin om en Rammeoverenskomst, og saa derefter Forhandlinger om Detaillerne. Den danske Regering skulde ikke være bundet, før man var enig om Detaillerne.

Regeringen tiltræder Forhandlingernes Fortsættelse.

Der førtes nu en Række Forhandlinger inden for Regeringen og Nimandsudvalget samme Dag og den følgende Dags Formiddag (den 31). Og Resultatet blev, at man fra dansk Side kunde tiltræde, at der optoges Forhandlinger, idet det fremhævedes, at Gennemførelsen af Overenskomsten maatte finde Sted paa en saadan Maade, at det danske Erhvervslivs forskellige Grene, derunder ogsaa det mindre Landbrug, ikke efter Krigen vilde faa ringere Levevilkaar end før Krigen, og saaledes at navnlig ogsaa dansk Industri, der ernærer en Trediedel af Landets Befolkning, kan opretholde sin Beskæftigelsesgrad. Tillige skulde der tages Hensyn til hver enkelt Erhvervsgren, og der skulde aabnes Adgang til, at Danmark kunde anvende en Del af sine Importindtægter fra Tyskland til Køb i tredie Land og til, at Danmark efter Krigen frit kunde genoptage sin Eksport til tredie Land.

I Ministermødet blev det yderligere fremhævet — foruden de ovenfor nævnte Punkter, der var opstillet i et Forslag til Memorandum fra Udenrigsministeriet — at Forudsætningen for en Møntunion var, at Kronen blev eneste gyldige Betalingsmiddel i Danmark, at der skulde opstilles et fast Kursforhold mellem Mark og Krone i de to Lande, og at Overenskomsten ikke maatte betegnes som en Mønt- og Toldunion.

I dette Ministermøde deltog Handelsminister *Christmas Møller* og Landbrugsminister *Bording* ikke, og de deltog heller ikke i en paafølgende Frokost med Ambassadør Ritter, hvor man drøftede Sagen nærmere. *Udenrigsministeriet udarbejdede nu et Memorandum, der udtalte, at den danske Regering var rede til at optage Forhandlinger. Dette Memorandum fik Ritter med hjem, og det godkendtes næste Dag i et samlet Ministermøde, hvori alle Ministrene deltog.*

Memorandaets Ordlyd var følgende:

»Den danske Regering erklærer sig i Princippet rede til straks at optage Forhandlinger med den tyske Regering angaaende Afslutning af en Overenskomst med Hensyn til Erhvervsfællesskab (*Wirtschaftsgemeinschaft*) under Bibeholdelse af fuldstændig politisk Selvstændighed for Danmark. Den danske Regering gaar med Hensyn til Møntspørgsmaalet ud fra, at den danske Krone bliver det eneste Betalingsmiddel i Danmark, og at der bliver aftalt et fast Forhold mellem Mark og Krone i Overensstemmelse med Prisniveauet i de to Lande. Iøvrigt er der Enighed om

at den tyske Regering ved Aftalen om de Foranstaltninger, hvorved Overenskomsten sættes i Kraft, drager Omsorg for, at de forskellige Grene af det danske Erhvervsliv, derunder ogsaa det mindre Landbrug, efter Krigen ikke kommer til at leve under ringere Livsbetingelser end før Krigen, og at navnlig den danske Industri, som ernærer $\frac{1}{3}$ af den danske Befolkning, kan opretholde sin Beskæftigelsesgrad. For at opnaa dette Formaal tager man Sigte paa, at der afsluttes Aftaler om Produktions- eller Salgskontingenter eller lignende Foranstaltninger.

- at* det før Overenskomstens Ikrafttræden er nødvendigt indgaaende at prøve hver enkelt dansk Erhvervsgrens Forhold med det Formaal at tage alt muligt Hensyn til Erhvervsgrenene.
- at* der skaffes Mulighed for, at Danmark, der maa antages at faa sit Hovedafsætningsmarked i Tyskland, kan anvende en passende Del af sin Indtægt fra Udførslen til Tyskland til Indkøb i tredie Land af de for det danske Landbrug og den danske Industri nødvendige Raastoffer m. v. og til Indkøb af andre Varer fra tredie Land, f. Eks. Kaffe, Tobak m. v. og endelig inden for Mulighedernes Rammer til andre nødvendige Betalinger.
- at* de under Krigen af militære Grunde bestaaende Indskrænkninger i Danmarks Eksport til andre Lande skal bortfalde efter Krigen,
- at* der træffes Aftale om Overgangsbestemmelser for at undgaa pludselige Ændringer i Danmarks Kapital- og Beskæftigelsesforhold, saaledes at den gennem Overenskomsten skabte økonomiske Omlægning kan foregaa under en rolig Udvikling.«

Der blev samtidig truffet Aftale om, at en dansk Delegation snarest skulde rejse til Berlin for at forhandle og for at faa den tyske Regerings Forslag til en Rammeoverenskomst overleveret. Som Medlemmer af Delegationen udpegedes: Trafikminister *Gunnar Larsen*, Formand, Nationalbankdirektør *Bramsnæs*, Generaldirektør *Korst*, Direktør *Stbyr*, Afdelingschef *Wassard* og Kontorchef *Sveinnbjørns-son*.

Den 4. August rejste Delegationen til Berlin. Det var dog kun Trafikministeren og Afdelingschef Wassard, der først rejste, de øvrige Medlemmer skulde følge noget senere.

Erhvervene gaar til Kongen.

Disse Forberedelser havde fra Regeringens Side været omgivet med den største Hemmelighedsfuldhed, saaledes at hverken Rigsdagens Partier eller Erhvervenes Organisationer havde nogen Anelse om, hvad man var i Færd med at forberede. Ad Omveje havde Industriraadet imidlertid faaet Kendskab til, hvad der var i Gære, og

havde straks sat sig i Forbindelse med Landbrugsraadet, Grosserer-societetet og Dampskibsrederiforeningen. Der var fuld Enighed imellem Formændene for disse fire Organisationer om, at en saadan Overenskomst baade politisk og økonomisk vilde være en Ulykke for Danmark. Dagen før Delegationens Afrejse protesterede de fire Organisationer i Udenrigsministeriet, og da denne Protest ikke gav noget Resultat, søgte de fire Formænd Audiens hos Kongen og gav ham en Redegørelse for deres Standpunkt.

Delegationen rejste alligevel, men Erhvervenes Indskriden havde til Følge, at de parlamentariske Ministre inden for Regeringen blev betænkelige, og da samtidig Kendskabet til Forhandlingerne kom ud til videre Kredse, rejste der sig hurtigt en kraftig Opinion imod Forsøget.

Tysk Forslag uden Hensyn til det danske Memorandum.

Umiddelbart efter Ankomsten til Berlin fik Delegationsmedlemmerne overrakt det tyske Udkast, som Trafikminister *Gunnar Larsen* og Afdelingschef *Wassard* imidlertid øjeblikkelig forkastede som Forhandlingsgrundlag. Der var i det tyske Forslag overhovedet ikke taget Hensyn til det danske Memorandum, som Ambassadør *Ritter* havde godkendt. Forslaget var i det væsentlige bygget over den belgisk-luxembourgiske Told- og Møntunion og i øvrigt stærkt præget af det Hastværk, hvori det var blevet til.

De planlagte officielle Forhandlinger blev derefter paa dansk Forslag udskudt, og i Stedet for blev der ført nogle forberedende uofficielle Samtaler, da de øvrige Delegationsmedlemmer var ankommet. Ritter erklærede i øvrigt selv, at han var klar over, at Overenskomsten maatte gennemgaa meget radikale Ændringer, dersom den skulde kunne akcepteres fra dansk Side. Ved et Møde mellem den tyske og den danske Handelsdelegation meddelte Ritter videre, at Overenskomstforslaget kun maatte anses for et rent foreløbigt Forhandlingsgrundlag, og at han var parat til at forhandle uden noget Overenskomstudkast. Og derefter rejste Delegationen hjem.

Ingen tysk Garanti mod Indgriben i vore indre Forhold.

Under en af Samtalerne i Berlin den 5. August mellem Hr. *Ritter* og Hr. *Ludwig* fra tysk Side og Direktør *Stbyr* og Afdelingschef *Wassard* fra dansk Side rejste man ogsaa fra dansk Side Spørgsmaalet om Tysklands Stilling til de indrepolitiske Forhold i Danmark. Man fremhævede, at hvis den danske Regering skulde have Arbejdsfred til at gennemføre Tankerne om et *Wirtschaftsgemeinschaft*, maatte Vanskelighederne med de danske Kredse, der mente at de kunde benytte Besættelsen til uden om Forfatningen at overtage Regeringen, ryddes af Vejen. Der maatte fastslaaes Enighed om, at det nationalsocialistiske Parti i Danmark som hidtil skal have fri Adgang til at udvikle sig og til at deltage i eller overtage Regeringen, saafremt de parlamentariske Forudsætninger derfor kommer til Stede, men at den danske Regering overfor Offentligheden bekræfter, at den tyske Regering og det tyske nationalsocialistiske Parti ikke har til Hensigt at støtte Forsøg paa Regeringsomvæltninger i Danmark uden om Forfatningen.

Hr. *Ritter* advarede imod at bringe disse Synspunkter frem og bemærkede, at vi jo ikke kunde faa nogen tysk Garanti for, at det parlamentariske System i Danmark kunde opretholdes i al Evighed.

Saa noget som helst Udbytte af dette Forsøg paa at faa et tysk Løfte om Ikke-Indgriben i vore indre Forhold fik Delegationen ikke.

Regeringen kræver Forhandlingerne afbrudt.

Opinionen imod Forhandlingerne var i Løbet af disse faa Dage vokset meget stærkt. Og samtlige Ministre — med Undtagelse af Udenrigsministeren og Trafikministeren — var under Forhandlingerne i Ministeriet, efter at Delegationen var kommet hjem, nu af den Anskuelse, at Forhandlingerne burde afbrydes.

Dette var ikke alene ud fra en Vurdering af selve Overenskomstforslaget, men ogsaa ud fra den Anskuelse, at vi overhovedet ikke burde gaa ind paa en Overenskomst, der bandt os ud over Krigen. Forhandlingerne inden for Regeringen førtes ikke paa den allermost venskabelige Maade, men det faktiske Resultat blev, at Delegationen,

naar den igen kom til Berlin, skulde søge at slippe ud af Forhandlingerne.

Den 15. August rejste Delegationen igen til Berlin, og nu ændrede Ambassadør *Ritter* det tidligere omtalte tyske Standpunkt, at den danske Regering først vilde være bundet, naar Detailforhandlingerne var afsluttet. Den danske Regering skulde nu være bundet, saa snart Rammeoverenskomsten var afsluttet. Der forhandlede forøvrigt om en Række Enkeltheder over Kursforholdet mellem Krone og Mark, men fra tysk Side var man ikke videre imødekommende over for de danske Synspunkter, og Delegationen rejste derpaa hjem, efter at det var blevet aftalt, at den danske Regerings Svar paa det tyske Forslag skulde foreligge den 23. August.

Denne Holdning hos Tyskerne lettede i høj Grad Delegationens Opgave: at bringe Forhandlingerne til at strande. Naar Tyskerne nu tog en Stilling, som man ogsaa fra tysk Side maatte forudse vilde gøre Forhandlingernes Gennemførelse praktisk talt umulig, saa skyldtes dette utvivlsomt, at der ogsaa i Tyskland havde rejst sig en stærk Opposition mod Forslaget. Det tyske Landbrug var saaledes stærkt foruroliget ved Tanken om at faa det danske Landbrug inden for de tyske Toldgrænser som Konkurrent paa lige Fod, og Rigsfinansminister *Funk* var ogsaa stærkt imod Forslaget.

Efter at Delegationen var kommet hjem, førtes endnu en Række Forhandlinger i København, der dog ikke fremkaldte nogen som helst Ændring i den danske Stilling.

For 3. Gang rejste Delegationen til Berlin. Denne Gang med et Afslag, der var svøbt ind i saa mange pæne Ord, som et Afslag nu engang kan svøbes ind i. Hr. Ritter erklærede derefter, at Forhandlingerne var afbrudt, og at den danske Regering naar som helst igen kunde fremsætte Forslag, men at et saadant kun kunde danne Basis for Forhandlinger, dersom det ikke afveg væsentligt fra det tyske Forslag.

Indadtil i Danmark havde disse Forhandlinger betydet, at Erhvervene, de parlamentariske Ministre og Rigsdagen havde faaet fastslaaet et Princip, der skulde komme til at spille en væsentlig Rolle for Tilrettelægningen af vor økonomiske Forbindelse med Tyskland

i de kommende Aar, nemlig dette: *Der maa ikke træffes Aftaler af nogen Art, der gaar ud over Krigens Varighed.*

Det tyske Forslag om en økonomisk Union mellem Danmark og Tyskland.

Det tyske Forslag havde følgende Ordlyd:

Det tyske Riges Regering og den kgl. danske Regering har i Erkendelse af, at de to Landes Økonomi supplerer hinanden, og besjælet af det Ønske at stabilisere det gensidige Venskab og den gode Forstaaelse, samt at knytte de økonomiske Forbindelser mellem de to Lande snævrere og at stille dem paa et nyt Grundlag og derved samtidig at yde et Bidrag til Europas økonomiske Genopbygning, afsluttet følgende Traktat:

1. Mellem det tyske Rige og Kongeriget Danmark afsluttes en økonomisk Union.
2. De to Regeringer vil i Fremtiden ved Reguleringen af deres økonomiske Anliggender understøtte hinanden venskabeligt. De vil i fælles Interesse tilstræbe at udbygge deres Økonomi saaledes, at begge Landes produktive Kræfter udvikles paa en saadan Maade, at de gensidigt kan supplere hinanden.
Begge Regeringer vil ufortøvet træffe de Forholdsregler, der er egnet til efter ensartede Retningslinier at regulere Landbrugs-, Skovbrugs- og Industriproduktionen og dennes Fordeling, saavel som Udførselen og Indførselen i Overensstemmelse med begge Parters Behov.
3. De to Regeringer vil drage Omsorg for, at Sikringen af livsvigtige Industriers Eksistens sker i Henhold til Særaftaler imellem de interesserede Erhvervs-Grupper eller Industrikorporationer i begge Lande.
4. Begge Regeringer vil drage Omsorg for, at der ved Aftaler imellem de Korporationer, der varetager Landbrugets og Skovbrugets Interesser, ydes Land- og Skovbruget den Beskyttelse, der svarer til de to Landes Livsfornødenheder.
5. Fysiske og juridiske Personer, der er hjemmehørende i den ene

af de to kontraherende Stater, skal ikke i den anden kontraherende Parts Omraade med Hensyn til Nedsættelse og Udøvelse af økonomisk Virksomhed være underkastet andre Indskrænkninger end saadanne, der maatte gælde for Landets egne Statsborgere. Begge Regeringer vil i saa Henseende i den Udstrækning, som det er muligt, tage Hensyn til den anden kontraherende Parts Ønsker.

6. De to Staters Omraade udgør et fælles Toldomraade. I dette fælles Toldomraade gælder de i det tyske Rige til enhver Tid gældende Bestemmelser vedrørende Toldvæsenet og vedrørende Reguleringen af Ind- og Udførselen.

De to Regeringer vil saa hurtigt som muligt sætte sig i Forbindelse med hinanden vedrørende Tilpasning eller Uddybning af disse tyske Bestemmelser.

7. Alle Indførsels-, Udførsels- og Transitforbud og Indskrænkninger ophæves forsaavidt angaar Samkvemmet mellem de to kontraherende Stater. Nye Indskrænkninger af denne Art vil ikke blive udstedt i Samkvemmet mellem de to Stater.

Undtaget herfra er saadanne Indskrænkninger, der er paa-krævet af Hensyn til den offentlige Sikkerhed, saavel som af sanitære Hensyn eller som Beskyttelsesforanstaltning mod smitsomme Dyr- og Plantesygdomme.

8. Toldafgifter og andre Indførsels- og Udførselsafgifter opkræves i det tyske Statsomraade af den tyske Administration, i Danmarks Statsomraade af den danske Administration.

Til Opnaaelse af ensartet Haandhævelse af Bestemmelserne vedrørende Varehandel med tredie Land, i Særdeleshed med Hensyn til Opkrævningen af Toldafgifter og andre Afgifter, kan der gensidigt af de respektive Administrationer i begge Landene tilforordnes Kommitterede fra den anden Administration.

9. Den kgl. danske Regering vil tilpasse Lovgivningen vedrørende Monopoler, Forbrugsafgifter og Omsætningskatter til de i Tyskland gældende Bestemmelser.

10. Provenuet af Toldindkomsterne og Indførselsudligningsskatten vil — efter Fradrag af Omkostninger, der maatte hidrøre fra Gennemførelsen af de fælles Opgaver ved Grænsen til tredje Stater — fordeles i Henhold til en Kvota, der baseres paa Befolkningstallet.

For Fordelingen af Provenuet af Forbrugsafgifter og Monopolindtægter skal der i Tilfælde af et senere Forbrugsafgifts-Fællesskab aftales en særlig Kvota, der svarer til begge Parter's Interesser.

11. Begge Regeringer vil understøtte hinanden ved Forebyggelse og Ikendelse af Straffe paa Grund af Overtrædelser af Told- og Valutaforskrifterne.
12. De paa Reichsmark lydende tyske Betalingsmidler er lovligt Betalingsmiddel indenfor hele det Omraade, der omfattes af de to Staters økonomiske Union.

Danmark beholder stadig Retten til indenfor et Beløb af ... danske Kr. at udstede Betalingsmidler i Kronevaluta. Disse paa Kroner lydende Betalingsmidler vil til enhver Tid blive indløst af den tyske Rigsbank til en Kurs af danske Kroner ... lig 1 RM.

Omvendt vil Danmarks Nationalbank til enhver Tid indløse de legale Rigsmark-Betalingsmidler til den modsvarende Kurs af RM ... lig 1 d. Kr.

13. Den kongelige danske Regering vil tilpasse de i Danmark gældende Forskrifter for Regulering af Handel med fremmed Valuta de til enhver Tid gældende tyske Bestemmelser.
14. Til Gennemførelse af denne Traktat oprettes der et Forvaltningsraad for Erhvervsfællesskabet med Sæde i Berlin. Forvaltningsraadet sammensættes af en tysk Formand og henholdsvis et tysk og et dansk Medlem. Ved Forvaltningsraadets Beslutninger er, hvis Enstemmighed ikke opnaas, Formandens Stemme afgørende.
- Omkostningerne ved Forvaltningsraadet bæres af begge Regeringer med lige Andele.

15. Økonomiske Forhandlinger med tredie Land vil blive ført af Rigsregeringen paa de to til et Erhvervsfællesskab sammensluttede Staters Vegne. Rigsregeringen vil herved varetage Danmarks Interesser som sine egne.
- En Befuldmægtiget for den kongelige danske Regering vil blive tilkaldt ved Forberedelsen af de økonomiske Forhandlinger med tredie Stat og kan, saafremt dette er fornødent, til Varetagelse af Danmarks Særinteresser inddrages under Forhandlingerne. Økonomiske Aftaler vil blive afsluttet af Rigsregeringen paa Erhvervsfællesskabets Vegne.
16. De mellem Kongeriget Danmark og tredie Stater bestaaende Handelsoverenskomster og økonomiske Aftaler skal snarest muligt opsiges af den kgl. danske Regering i Indforstaaelse med Rigsregeringen. Rigsregeringen vil ufortøvet indtræde i Forhandlinger med Regeringerne for de Lande, med hvilke den tyske Regering har afsluttet gældende økonomiske Overenskomster.
- Disse Forhandlinger skal have til Formaal at inddrage Kongeriget Danmark i de mellem det tyske Rige og vedkommende Stat bestaaende økonomiske Overenskomster under Hensyntagen til Danmarks særlige Interesser.
17. Til Gennemførelse af de i Art. 2, Stk. 2, Art. 6, 8, 9, 10, 11, 12 og 13 forudsatte Regeringsaftaler vil der blive truffet særlige Aftaler.
- Ligeledes vil særlige Aftaler blive truffet for Overgangstiden. De i ovenstaaende nævnte Aftaler vil kunne uddybes eller ændres af Administrationsomraadet.
18. Denne Overenskomst kan opsiges med to Aars Varsel til Opbør ved Udgangen af et Kalenderaar, første Gang til den 31. December 1945.
19. Denne Traktat skal ratificeres. Udvekslingen af Ratifikationsdokumenterne skal saa snart som muligt ske i København.
- Denne Traktat træder i Kraft inden ... Dage efter, at der er opnaaet Enighed om de i Art. 17 forudsatte Gennemførelses- og Overgangsbestemmelser.

Der er Enighed om, at disse Bestemmelser skal træffes indenfor en Frist af tre Maaneder, regnet fra Dagen for Traktatens Undertegnelse.

Det danske Modforslag.

I Udenrigsministeriet var man straks efter Delegationens første Rejse gaaet i Gang med at udarbejde et dansk Modforslag. Saaledes som Forhandlingerne formede sig, naaede Forslaget imidlertid ikke saa langt, at det blev behandlet i Regeringen. Det danske Forslag indeholdt Bestemmelser om, at der skulde træffes Aftaler mellem de danske og tyske Erhvervsgrupper om Produktions- og Salgskonvingenter, at Danmarks Toldlovgivning efterhaanden skulde bringes i Overensstemmelse med den tyske, dog saaledes at der var Plads for Undtagelser, at Ind- og Udførselstoldsatserne i Samkvemmet mellem Danmark og Tyskland skulde ophæves efterhaanden, at Danmark skulde have Ret til at benytte en Del af sit Clearingoverskud i Tyskland til Indkøb i andre Lande, at det danske Prisniveau skulde bringes i Overensstemmelse med det tyske og at Kurserne for Kroner og Reichsmark reguleredes i Overensstemmelse hermed. Overenskomsten skulde efter det danske Forslag først træde i Kraft efter Krigens Ophør.

VIII

Den nationale Front dannes.

I Besættelsens første tre Maaneder kan man næppe tale om nogen egentlig national Vækkelse. Den bedøvende Følelse, som 9. April fremkaldte, og Frygten og Usikkerheden for Følgerne blev efterhaanden afløst af en vis apatisk Ro. Der skete egentlig intet. Paa Gaderne saas de høflige og velopdragne tyske Soldater, og det var kun naturligt, at man viste dem den kolde Skulder, men naar alt kom til alt opførte de sig jo anstændigt. De tyske Myndigheder holdt sig ogsaa inden for Rammerne af Tilsagnene af 9. April, saa det saa jo ud til, at man kunde stole paa Tyskernes Ordholdenhed.

Norges heltemodige Modstand, der blev beundret saa stærkt herhjemme, skabte dog hos store Dele af Befolkningen en usikker Følelse af, at vor Holdning var nationalt utilfredsstillende. Men den svage allierede Støtte til Norge bidrog meget til, at denne Følelse ikke fik virkelig Magt.

Derimod var de danske Nazisters kraftige Aktivitet et stærkt Incitament for den groende Modstandsindstilling. Overfor Nazisterne voksede der i Løbet af denne Periode en meget foragtsfuld og hadefuldstemning op. Ingen var i Tvivl om, at de optraadte som Landsforrædere, og at man nok en Dag skulde faa Lejlighed til at betale dem deres Opræden tilbage med Renter.

Saa kom det tyske Felttog i Holland, Belgien og Frankrig. De tyske Sejre var saa overvældende store, at de ikke kunde undgaa at paavirke mange Mennesker og rejse Tvivl om, hvorvidt Resultatet ikke blev en endelig tysk Sejr. Hvis dette skete, stod det klart for mange, at vi maatte være forberedt paa en langvarig Nationalitets-

kamp for at hævde vort Folkestyre og vort demokratiske nationale Liv. Denne Bedømmelse af Fremtidsudsigterne blev stærkt støttet ved Quislings Overtagelse af Magten i Norge — det var altsaa det, der var Tysklands Maal: en Nazificering af de erobrede Lande.

Dannelsen af Regeringen Stauning-Scavenius, 8. Juli-Erklæringen og Mønt- og Toldunionsforhandlingerne med Tyskland skabte fuld Klarhed i store Kredse over Faren ved at lade Tingene gaa deres uforstyrrede Gang. Vi var nu paa Vej ind i det nye Europa, og dette kunde faa de mest skæbnesvangre Følger for hele vort Folkestyre og frie politiske og folkelige Liv.

Denne Fare maatte gøres Befolkningen klar, der maatte skabes en national Front — og den blev skabt.

Sandheden fortælles.

Den første Opgave var at sørge for, at Befolkningen fik Besked om, hvad der skete i Danmark. Pressen var under Censur og afskaaret fra at fortælle Ting, der kunde miskreditere Forholdet til Tyskerne, og der var endnu ikke skabt nogen illegal Presse. Men fra flere Sider blev der gjort en Indsats for at sørge for, at Folk fik Besked om, hvad der hændte. Indenrigsminister *Jørgen Jørgensen*, Medicinaldirektør *Jobs. Frandsen* og Biskop *Rosendal* i Roskilde rejste saaledes allerede i Maj Maaned en ejendommelig Organisation ud over Landet: Ældste-Møderne, hvor særlig udvalgte Mænd — en fra hvert Sogn — samledes amtsvis og fik Beretninger om, hvad der virkelig foregik baade imellem Tyskerne og Regeringen og inden for Regeringen.

Handelsminister *Christmas Møller* foretog en meget omfattende Mødeturné Landet rundt og gav paa lukkede Møder i forskellige Organisationer og Foreninger Besked om Tingene, idet han vel mest lidenskabeligt af alle fremmanede Farerne ved fortsat at lade Tingene sjoske af Sted, som de bedst kunde. Fra alle Partier rejste Rigsdagsmændene iøvrigt rundt til lukkede Møder og lukkede op baade for deres Viden og deres Hjerter.

Den nationale Vækkelse tog nu voldsom Fart. Den fik en ganske bestemt Indstilling, idet den samlede sig om Kongen, Regeringen

og Folkestyret som de tre Grundpiller, hvorpaa vort nationale Liv og vort Lands Frihed og Selvstændighed beroede.

Store Dele af Befolkningen vedblev dog endnu at være helt passivt indstillede. Nationalbankens Kreditydelse og Stigningen i Varepriserne var allerede begyndt at skabe en Højkonjunktur, der skabte en vis Tilfredshed med Tingenes Udvikling, og dertil kom naturligvis ogsaa dette, at overmaade mange mente, at Tysklands Overmagt nu var saa stor, at det var en given Ting, at vi vilde komme til at leve i et Europa behersket af Tyskerne, saa vi lige saa godt først som sidst kunde bekvemme os til at indrette os derefter.

Scavenius.

Den vaagnende nationale Bevægelse var saaledes tydeligt rettet imod Tyskerne og Besættelsen af Landet. Tillige var den vendt imod Nazisterne og endelig imod Udenrigsminister *Scavenius* og Trafikminister *Gunnar Larsen*, der populært opfattedes som Tyskernes Haandlangere i Regeringen, og af mange endda som ligefrem Landsforrædere.

Scavenius' Politik, der fandt sine første klare Udtryk i 8. Juli Erklæringen og i Forhandlingerne om Mønt- og Toldunionen, vakte de voldsomste Protester. Det er vanskeligt allerede nu at danne sig et klart Billede af Scavenius' egen Motivering for denne Politik, men saa vidt man kan forstaa af de Referater af Scavenius' Udtalelser om Spørgsmaalet, der har været givet paa første og anden Haand, saa har hans Opfattelse nogenlunde været denne:

»Man maa nu regne med en endelig tysk Sejr, og skal Danmark klare sig nogenlunde gennem de Tilstande, der bliver Følgen heraf, er det nødvendigt, at det faar en Konto af Velvilje hos Tyskland ved, at vi allerede nu viser, at det er muligt for et demokratisk Land at vise Velvilje over for det autoritære Tyskland og samarbejde effektivt med det. Kun ved Hjælp af en saadan Velvilje vil vi være i Stand til i et vist Omfang at vedblive at være Herre over vore indre Forhold og at modstaa Presset for at faa os drevet over i de autoritære Staters Rækker.

Skal Danmark have Mulighed for at sige Nej til tyske Krav og

til at faa dette Nej respekteret, maa vi ogsaa have en saadan Velvilje som Baggrund for vort Nej, ellers vil det blive fejtet til Side.

Vi maa derfor allerede nu — før den tyske Sejr endelig er vundet — frivilligt komme Tyskland et Stykke i Møde. Derved vil vi vinde Mulighed for at standse, naar vi mener, vi ikke kan gaa længere.

Men Tyskland kunde jo mod al Forventning tabe Krigen. Naa, i saa Fald er der ingen Skade sket. Saa er vi kommet lettere gennem Krigsperioden end de fleste andre Lande, og saa kan vi desavouere de Mænd, der har ledet denne Politik og lade andre komme til, der har større Muligheder for at vinde Tillid hos de i saa Fald sejrende Magter. Dertil kommer, at Danmark efter Krigen — som før denne — ikke kan undvære en nær økonomisk Forbindelse med Tyskland, og ogsaa den vil blive gavnet af en forstaaende Holdning nu.«

Scavenius' Tankegang var saaledes stærkt realpolitisk og materielt bestemt, man kan maaske endda sige, at den var ligefrem kynisk. Men ingen ansvarlig dansk Politiker, end ikke hans stærkeste Modstander *Christmas Møller* har villet hævde andet, end at det var en dansk Politik, Scavenius vilde føre.

Scavenius' Vanskeligheder ved at finde Ørenlyd for denne Politik hang ikke alene sammen med den stærke følelsesmæssige Indstilling imod den, der var i store Dele af Befolkningen, dens Muligheder for at blive gennemført svækkedes ogsaa af en grundfæstet Mistillid til Tyskernes Vilje til at holde deres Løfter. Dertil kom ogsaa Scavenius' Personlighed. Hans Arrogance og hans Uvilje imod at bøje sine Standpunkter, naar han mødte Modstand, gjorde ham meget vanskelig at samarbejde med for de andre Ministre og for Rigsdagen. Scavenius havde den Opfattelse, at han alene burde være bestemmende for vor Udenrigspolitik, og at det egentlig var ganske ubeføjet, naar den øvrige Regering og Rigsdagen greb ind paa dette Omraade.

Modsætningerne inden for Regeringen.

Overfor *Scavenius'* Opfattelse stod en anden. Den gik ud paa, at vi maatte give Tyskerne de færrest mulige Indrømmelser. Tyske

Krav, der gik ud over Tilsagnene af 9. April, var Overgreb, som vi maatte nægte at acceptere, og i hvert Fald kun bøje os for, dersom vi ligefrem blev stillet i en Tvangssituation. Paa Forhaand at komme Tyskerne i Møde vilde kun være at give dem Appetit paa at stille yderligere Krav.

Dertil kom, at mange allerede nu saa, at Scavenius' Politik slet ikke var gennemførlig. Den nationale Stemning i Landet vilde ikke bøje sig for et Regeringsdiktat paa dette Omraade, og før eller senere maatte Resultatet blive en Eksplosion, der gjorde alle Be-
stræbelser frugtesløse. Denne Opfattelse havde i Ministeriet fundet Støtte hos de parlamentariske Ministre og blev særlig kraftigt frem-
ført af *Christmas Møller*. Det kan derfor ikke undre, at Modsæt-
ningerne inden for Ministeriet ofte brødes meget stærkt. Alligevel blev Resultatet en vis Balance i vor Politik, hvorved Tyskernes Ind-
flydelse blev holdt nede i ret betydelig Grad, særlig paa det inden-
rigspolitiske Omraade, samtidig med at vi paa en Række Omraader
bøjede os for at undgaa det store Brud.

Situationen inden for Regeringen var derfor i Efteraaret 1940 den, at Regeringen var delt i to Grupper. *Scavenius* og *Gunnar Larsen* paa den ene Side og de parlamentariske Ministre og Justitsministeren paa den anden Side. Det var Statsminister *Staunings* lidet tilløkkende Op-
gave at faa disse to Grupper til at arbejde sammen og faa de ofte
diametralt modsatte Opfattelser til at bøje sig imod hinanden. Atter
og atter kom det i Regeringen til voldsomme Sammenstød, hvor Sca-
venius truede med at demissionere. De parlamentariske Ministre
havde paa deres Side Rigsdagens fem samarbejdende Partier helt og
fuldt bag sig med Undtagelse af nogle ganske enkelte Medlemmer,
der støttede Udenrigsministerens Opfattelse.

Erhvervslivets Organisationer stod ligeledes bag de samarbejdende
Partiers Politik. Nogle enkelte Erhvervsfolk sluttede sig til Kredsen
bag Scavenius, og ganske enkelte koketterede kraftigt med »det nye
Europa«s Tanker, men de blev aldrig saa mange, at de vovede at
træde helt aabent frem, og først og fremmest turde de ikke aaben-
lyst støtte de danske Nazister, selv om de maaske skjult gav dem en
Del Støtte.

Bondepartiets og LS' tyskvenlige Opposition.

Bondepartiet og LS rykkede straks ind i en direkte tyskorienteret Politik under Ledelse af Proprietær *Hartel* og *Knud Bach*.

Den 20. Maj proklamerede Knud Bach officielt Samarbejdet mellem LS, Bondepartiet og DNSAP. Samme Dag sendte Hartel Statsminister *Stauning* et Brev, hvori han udtrykte Bondepartiets Stilling paa følgende Maade:

»Gennem Aar har Statsministeren haft Lejlighed til at følge vor Linie; Bekæmpelse af Sanktioner imod Italien, Krav om Udmeldelse af Folkeforbundet samt ofte gentagne Advarsler til Socialdemokratiets ledende Mænd og Presse om at standse de for Landet saa farlige Angreb paa Personer og Forhold i det nye Tyskland. Det kan derfor ikke overraske Statsministeren, at jeg anser den nuværende Regering, der har haft den modsatte Indstilling, for overordentlig skadelig for Landet i den givne Situation og for ude af Stand til paa en fri og værdig Maade at sikre os de bedst mulige Betingelser hos det nye Tyskland. Jeg frygter, at vi under Statsministerens Regering i Løbet af kort Tid havner i Protektoratet Danmark«.

Denne tydelige Opfordring til Statsministeren blev senere efterfulgt af en Protest mod de fem Partiers nationale Samarbejde, der var underskrevet af Knud Bach, Bondepartiet og DNSAP's Rigsdagsmænd samt Folketingsmand *Sv. E. Johansen*, der allerede før den 9. April var blevet ekskluderet af Retsforbundets Rigsdagsgruppe.

Bondepartiet fisker efter de Tyskvenlige.

Senere — den 24. August — forsøgte Bondepartiet en ny Aktion, idet det henvendte sig til Venstres og Konservatives Rigsdagsmænd med en Skrivelse, som de tillige sendte til Kongen. I denne fremhæves, at det var en Fejl, at Venstre og Konservative var traadt ind i den radikale-socialdemokratiske Regering og derved forskertsede Muligheden for Dannelsen af en stærk Mindretalsregering uden om Marxismen og dens Mænd.

»I Dag kan det afgørende ikke være,« hedder det videre i Skrivelsen, »om man bibeholder en i Grundloven uhjemlet Statsskik, men at

vort Land faar en Regering, der paa fri og værdig Maade kan stille Landet i det bedste Forhold til det tredie Rige.

Fra første Færd stod vi uforstaaende over for den realpolitiske Værdi af disse Samlingsbestræbelser, og da vi senere af indflydelsesrige Kredse i Tyskland blev gjort opmærksomme paa det for vort Land farlige i, at vi lod, som om alt herhjemme politisk set kunde blive, som det var før den 9. April, henvendte *Hartel* sig den 20. Maj til Statsminister *Stauning*.«

Derefter følger Skrivelsen af 20. Maj, og senere hævdes det, at »man« i Berlin mener, at vi ikke kan lade alt blive ved det gamle, hvis vi ønsker at sikre vort Land de bedst mulige Vilkaar i Forholdet til det nye Tyskland. Tyskland ønsker, saaledes som vi forstaar det, at Danmark selv ordner sine Forhold under Hensyn til dansk Egenart og under fornødent Hensyn til det tyske Førerskab paa visse Omraader. Dermed er ikke sagt, at vi skal være Medlemmer af et national-socialistisk Parti, men at vi i Gerning bekræfter vor Indforstaaelse med den nye Ordning.

Skrivelsen slutter med en Opfordring til de to Partiers Medlemmer om at slutte sig til det Samarbejde, som den 4. Juli var proklameret mellem LS, Bondepartiet og DNSAP.

Naturligvis var der ingen af de to Partiers Medlemmer, der havde Trang til at slutte sig til Hr. Hartels Gruppe, og der hørtes da heller ikke mere til den.

LS gør Forsøg paa at drive Handelspolitik.

Imens disse Forsøg paa at skabe en politisk Blok, der kunde optage et positivt politisk Samarbejde med Tyskland, blev gjort, drev LS og Bondepartiet ude omkring i Landet en hidsig økonomisk Agitation, hvor der gjordes alle mulige Forsøg paa at nedbryde Tilliden til Regeringens Vilje og Evne til at ordne vore økonomiske Forhold paa en rimelig Maade, særlig med Hensyn til Landbrugets økonomiske Forhold og mod Landbrugsraadet, der direkte beskyldtes for at sabotere Landbrugets Interesser.

LS traadte i direkte Forhandling med de tyske politiske Landbrugsorganisationer og med den tyske Landbrugsminister *Darre*, og

Organisationen hævdede, at de Prisforbedringer, der opnaaedes paa Landbrugseksport til Tyskland, var Resultatet af disse Forhandlinger.

Disse Bestræbelser for at faa LS til at staa som den egentlige Repræsentant for Landbruget i Forhandlingerne med Tyskland kulminerede i Begyndelsen af Oktober, da en LS Delegation, der bestod af *Knud Bach*, Organisationens Næstformand, *Spanager*, *Hartel*, og Hofjægermester *Sebested* var paa en Tysklandsrejse, hvor de var i Audiens hos Landbrugsminister Darre og til Frokost i »Haus der Flieger«. I de kommende Dage forhandlede LS Delegationen med forskellige tyske Myndigheder og hævdede i en Redegørelse, som Knud Bach senere udsendte om Rejsen, at de havde faaet Løfte om en Forhøjelse af Smørprisen.

Paastanden om, at det var LS Delegationen, der fik en højere Smørpris gennemført, er imidlertid en Tilsnigelse, der er karakteristisk for LS's Agitationsmetoder under Besættelsen. Det virkelige Forhold var dette, at Smørekseksportudvalget umiddelbart før LS Delegationens Besøg forhandlede med de saglige tyske Forvaltningsmyndigheder — mens LS Folkene havde forhandlet med de politiske — og der faaet gennemført en Forhøjelse af Smørprisen fra Slutningen af Oktober paa 70 Øre, saa Eksportprisen derefter blev 4,50 Kr. Disse Forhandlinger blev ført saaledes, at Resultatet forelaa for de danske Myndigheder før den 3. Oktober, da LS Delegationen begyndte sine Forhandlinger.

Men foruden at afsløre LS' og Bondepartiets Agitationsmetoder viste Episoden, at man maatte være forberedt paa et Dobbeltspil fra tysk Side. De saglige tyske Instanser stod i et godt og fortroligt Samarbejde med de danske Regeringsmyndigheder og Instanser, men de politiske tyske Instanser veg, som denne Begivenhed viser, ikke tilbage for at forsyne de danske Kredse, som de mente kunde tjene deres politiske Formaal, med Agitationsmateriale, selv om de derved klart faldt de danske Myndigheder, der officielt var anerkendt af Tyskland, i Ryggen.

LS og Bondepartiet fik imidlertid heller intet ud af denne Aktion. Den danske Presse tog haardt fat paa deres Agitation og afslørede Tilsnigelserne i den samtidig med, at der blev sat en kraftig Under-

haandsagitation ind imod Organisationens nære Samarbejde med Tyskerne og de danske Nazister. Følgen blev, at der var en uafbrudt Tilbagegang for LS og Bondepartiet i Befolkningen, der meget stærkt vendte sig imod deres Forsøg paa at bryde den nationale Front.

Den økonomiske Front.

Umiddelbart efter den 9. April var der næppe hos nogen, heller ikke hos de ansvarlige Myndigheder, en særlig klar Forstaaelse af Arten af de økonomiske Vanskeligheder, vi kunde komme til at møde. Derimod var der en fuldkommen sikker Opfattelse af, at det økonomiske Omraade ogsaa var af afgørende Betydning for det nationale Forsvar af Danmark. Opgaverne faldt i to Grupper. Paa den ene Side maatte man tilstræbe at bevare vort Erhvervslivs Selvstændighed over for Tyskland, saa vi vedblivende selv var Herre over dets Tilrettelægning, og kunde gennemføre denne ud fra udelukkende danske Interesser. Til denne Del af Opgaven hørte ogsaa at faa den egentlige Krigsproduktion i danske Virksomheder begrænset saa stærkt som det overhovedet var muligt. Paa den anden Side gjaldt det om at gennemføre vor Økonomi paa en saadan Maade, at de Byrder og Ubehageligheder, som blev Følgen af Besættelsen, blev fordelt, uden at nogen Befolkningsgruppe fik en urimelig stor Part af Byrderne. Den økonomiske Ligevægt mellem Befolkningsgrupperne, der var opnaaet før Besættelsen, maatte saa vidt muligt bevares.

Den første Opgave, der meldte sig, efter at vore Eksportforhold var blevet nyordnede i Løbet af et Par Uger efter Besættelsen, var Tilrettelægningen af vor Landbrugsproduktion i den kommende Periode. Det var klart, at vort Landbrug nu vilde blive henvist til Selvforsyning, og at det derfor var umuligt for det at opretholde den dyriske Produktion, som det hidtil havde haft. Paa den anden Side gjaldt det om at faa Produktionen af Korn sat saa højt i Vejret som muligt, saaledes at de nødvendige Mængder af Brødkorn til Befolkningens Ernæring kunde sikres, og Korn til Husmandsbruget, til industrielle Formaal, Heste i Byerne, Hønseshold hos Ikke-Landmænd ligeledes blev reserveret.

Dette blev naaet ved 19. Juli Loven om en Kørnordning for

Aaret 1940—41, der gennemførtes paa Rigsdagen. Forud for Lovens Forelæggelse var gaaet langvarige Forhandlinger mellem Landbrugsministeren og Landsbrugsorganisationerne. Det mest opsigtvækkende ved Forslaget var de Priser, der blev fastsat for Kornet. Rug kom til at koste 29 Kr., Hvede 28 Kr., Byg, Havre og Blandsæd 25 Kr. hkg. Naar Landbruget havde opfyldt sin Afleveringspligt, kunde der frit disponeres over Resten, men det første Aar fastsattes der Maksimalpris paa Frihandelskorn.

De fastsatte Kornpriser laa væsentligt højere end de Priser, der var gældende før Besættelsen. Aarsagen til, at man gik saa højt med Priserne, var dels, at man een Gang for alle vilde skabe Ro i Landbruget om Kornpriserne og dels, at Tyskerne var begyndt at vise Interesse for Spørgsmaalet ud fra det Synspunkt, at der burde en Tilnærmelse til mellem det danske og det tyske Prisniveau. Muligvis var der ogsaa en vis tysk politisk Interesse i Spørgsmaalet, i hvert Fald mente man, at der var Kontakt mellem nazistiske Landbrugs-kredse, LS og det tyske Gesandtskab om Spørgsmaalet. Man mente det derfor rigtigt straks at sætte Kornpriserne saa højt, at der ikke var Tvivl om, at det vilde tilfredsstille Landbruget. Derved havde man saa skabt sig en Platform at staa paa, der skulde gøre det muligt at holde Kornpriserne fast paa det Niveau, hvor de nu var lagt.

For at undgaa en Stigning i Rugbrødspriserne blev der i Slutningen af August gennemført en Lov, der lagde en Afgift paa Hvedemelet, som skulde anvendes til at holde Rugbrødsprisen nede. Resultatet blev, at et 4 kg Rugbrød kun kom til at koste 121 Øre, mens det efter Forhøjelsen af Rugprisen skulde have kostet 150 Øre, mens et 1 kg Sigtebrød steg fra 59 Øre til 82 Øre.

Straks efter den 9. April begyndte Stigningerne i Priserne paa Flæsk, Kød, Smør og andre Landbrugsvarer, og det var at vente, at disse Stigninger vilde fortsætte. Da den store Stigning kom i Smør-eksportprisen ved Udgangen af Oktober, blev det klart, at et Prisstop for Smør maatte gennemføres herhjemme, og ved Forhandlinger mellem Landbrugsministeren og Landbrugets Organisationer opnaedes der Enighed om, at Hjemmemarkedets Pris paa Smør ikke maatte sættes højere end 3 Kr. 89 Øre pr. kg, og der blev saa sam-

tidig fastsat en Eksportafgift, der fordeltes til Smørproducenterne.

At Tyskernes Interesse for Ordningen af vore indenlandske økonomiske Forhold var stærk, viste sig klart ved deres Indgriben i den paatænkte Mælkeordning for Byerne. Handelsminister *Christmas Møller* havde udarbejdet Forslag til en Centralisering af Mælkehåndelen i Byerne, der vilde medføre Mulighed for betydelige Nedsættelser af de Mælkepriser, Forbrugerne skulde betale. Imidlertid nedlagde den tyske Gesandt, *von Renthe-Fink*, en skarp Protest imod Forslaget, idet han hævdede, at man fra tysk Side ikke kunde være tjent med, at man stimulerede Mælke- og især Flødeforbruget i Byerne ved at sænke Prisen samtidig med, at Tyskland var villig til at give en højere Pris for Smørret for derved at fremkalde en større Smørproduktion. Da man fra dansk Side ikke var villig til at tage Hensyn til Gesandts Protest, truede han med at afgive Indberetning til Berlin, saaledes at der muligvis kunde opstaa alvorlige Komplikationer. Handelsministeren lod derefter Forslaget falde, og først det følgende Aar blev det gennemført, efter at man var naaet til Enighed med Tyskerne om, at den Nedsættelse i Priserne, der blev Følgen af Mælkeordningen, kun maatte komme Mælken til gode, mens Fløden skulde blive liggende paa sit gamle Niveau.

For Industriens Vedkommende var det største Problem, hvorledes man skulde fordele de Raastoffer, der var til Raadighed, paa den mest hensigtsmæssige Maade. Der voksede her i Løbet af Sommeren et meget nært Samarbejde mellem Varedirektoratet, Handelsministeriet og Industriens Organisationer. Klarest fandt dette Samarbejde sit Udtryk i Oprettelse af Jernindustriens og Jernhandelens Fælleskontor, der fik overdraget Fordelingen af vor Jernimport, naturligvis efter de Retningslinier, som var fastlagt af Myndighederne, og i nært Samarbejde med Varedirektoratet, der havde den endelige Afgørelse og det endelige Ansvar. Ogsaa med Handelen og de øvrige Erhvervsomraader skabtes et meget nært Samarbejde.

Det økonomiske Forhold til Tyskland.

De store Indskrænkninger i vore Besætninger, der i Hovedsagen gennemførtes ved Hjælp af en stærkt forøget Eksport til Tyskland,

og den begrænsede Import fra Tyskland førte i Løbet af Sommeren 1940 til, at vi fik et meget betydeligt Overskud paa vor Clearingkonto med Tyskland. Ved Nytaar 1941 var vort Clearingtilgodehavende vokset til 412 Mill. Kroner. Denne Vækst voldte dog endnu ikke særlige Bekymringer. Man troede endnu den Gang paa, at Kontoen igen vilde falde, naar Landbruget var færdigt med Udrensningen i Besætningerne, og Eksporten derfor vilde falde, medens Importen vilde holde sig nogenlunde uforandret. Denne Tro er jo imidlertid i Tidens Løb blevet gjort stærkt til Skamme.

Samtidig var vort Tilgodehavende paa Værnemagtskontoen vokset med samme Fart som Clearingkontoen. Værnemagtskontoen er opført paa Kontoen: Forskellige Debitorer paa Nationalbankens Balance, og denne var ved Udgangen af 1940 oppe paa 400 Mill. Kroner, hvoraf omkring 360 Mill. Kroner var Værnemagtens Forbrug.

Begyndelsen til Værnemagtskontoen var de Udgifter, Værnemagten havde her i Landet, Soldaterlønninger, Erstatninger og Leje for beslaglagte Arealer og Bygninger o. l. Senere kom de store Værnemagtsanlæg, der begyndte med Flyvepladserne, til. I Begyndelsen betalte Værnemagten med Reichskreditkassenscheine, der indløstes af Nationalbanken. I August opnaaedes imidlertid en Overenskomst, hvorefter Værnemagten direkte skulde optage sine Kreditter i Nationalbanken. Man haabede, at dette kunde medføre, at vi selv fik en Smule Kontrol med, at ikke alle mulige Indfald fra Værnemagtens Side kunde blive betalt paa vor Bekostning. Dette Haab er ogsaa i nogen Grad gaaet i Opfyldelse. Nationalbanken har Gang paa Gang — og undertiden med Held — protesteret mod Pengekrav til dette eller hint, men naar alt kommer til alt, er det sikkert kun Smaasummer, der saaledes er sparet, i Forhold til de mægtige Summer, der i øvrigt er trukket paa denne Konto.

Værnemagtskontoen indtager i øvrigt en meget mærkelig Stilling. Kort efter den 9. April udsendtes der en officiel Meddelelse herhjemme fra tysk Side om, at Reichskreditkassenscheine var et udmærket Betalingsmiddel, idet de havde den bedst mulige Sikkerhed bag sig, nemlig et Laan til det tyske Rige. Meddelelsen var nærmest uforstaaelig, og det faktiske Forhold er, at Deutsche Reichsbank al-

drig har anerkendt Værnemagtskontoen, og at heller ikke nogen anden tysk Myndighed har garanteret dens Tilbagebetaling. For Clearingkontoen har Reichsbank derimod paataget sig Garanti for Tilbagebetalingen, og det har derfor været en af vore Myndigheders stadige Bestræbelser at faa saa mange som muligt af Tyskernes Udgifter her i Landet ind paa Clearingkontoen ud fra den Betragtning, at her var der størst Chance for engang at faa dem refunderet.

De tyske Soldaters Lønninger, der jo var beregnet efter Mark, var i danske Penge temmelig høje. De svingede noget i Tidens Løb, men til at begynde med var Soldaternes Dagpenge 2 Mark, lig 4 Kroner. Soldaterne havde derfor god Raad til at købe ind i vore Butikker, og i de stærkt besatte Byer i Jylland havde Tyskernes Indkøb næsten Karakter af Udplyndring af vore gode Varer. Særlig galt var det i Aalborg, hvor Soldaterne gjorde Ophold, baade naar de skulde til Norge, og naar de kom fra Norge, og saa gik ud paa Indkøbstogter i Butikkerne. Regeringen var klar over, at dette ikke kunde vedblive at gaa, der maatte i hvert Fald bremses noget, særlig da de Handlende slet ikke var klar over, hvad de maatte lade være at sælge til Tyskerne.

I November havde Forhandlingerne med Tyskerne om dette Spørgsmaal givet et Resultat, og Handelsministeriet kunde meddele baade en gros Handelen, Detailhandelen og Industrien, at der var truffet en Ordning med Hensyn til Værnemagtens Indkøb her i Landet. Ordningen gik ud paa følgende:

— Den tyske Værnemagts Afdelinger modtager som almindelig Regel alle Forsyninger af Levnedsmidler, Foderstoffer og andre Fornødenheder fra Tyskland. Herfra er dog undtaget Smør, Kød, Flæsk, Mælk, Æg og Ost, der dog kun maa købes gennem de danske Eksportudvalg, og de købte Mængder skal trækkes fra i de med Tyskland aftalte Eksportkvota og afregnes over Clearing.

De enkelte Medlemmer af Værnemagten maa overhovedet ikke købe rationerede Varer, og heller ikke foretage personlige Indkøb, der kan betegnes som Hamstringskøb. Alle danske Love vedrørende Handelsnæring, Udskænkning af stærke Drikke, Handel paa Helligdage etc. skal overholdes.

Tillige er der truffet Aftale mellem de danske Organer og Wehrwirtschaftsstab (den tyske Hærs Indkøbsorganisation) om Salg til tyske Afdelinger af Varer indeholdende Staal, Jern og andre Metaller og Gummi. Vi skal have Erstatning for de Raavarer af ovennævnte Art, der findes i de leverede Varer. Denne Ordning fik, efterhaanden som Tiden gik, stor Betydning for Opretholdelsen af vor Produktion til eget Brug, og den blev loyalt overholdt af Tyskerne.

I Løbet af Sommeren lykkedes det at faa Samhandelen i Gang med en Række af de Lande i Europa, vi endnu kunde komme i Forbindelse med. Der blev sluttet en Række for os meget værdifulde Handelsoverenskomster. Alle disse Handelsoverenskomster maatte godkendes af Tyskerne for saa vidt angik vor Udførsel til de paagældende Lande, men paa dette Omraade viste Tyskerne baade den Gang og senere i Krigens Løb en betydelig Forstaaelse af Nødvendigheden af, at vi fik frigivet egnede Eksportvarer. Dette skyldtes ikke mindst den tyske Regerings-Delegation, der siden 1932 havde forhandlet med Udenrigsministeriet og andre danske Instanser om vor Samhandel med Tyskland. Delegationens Chef, Doktor *Walter*, var af den Opfattelse, at det var nødvendigt at sørge for, at Erhvervslivet i Danmark i videst muligt Omfang gik sin uforstyrrede Gang. Kun derved, mente han, kunde man sikre, at særlig Landbruget fortsat var villigt til at producere Fødevarer til Eksport til Tyskland.

I Løbet af Sommeren begyndte Tyskerne at presse paa for at faa vor Industri til at paatage sig Rustningsordrer. Industrien var ikke særlig interesseret heri. Dels var den ikke nationalt interesseret i at yde Tyskland denne Støtte, dels regnede man med, at der var en ikke ubetydelig Risiko for Luftangreb paa Industrien, dersom den i betydeligt Omfang gik over til Rustningsproduktion, og dels frygtede man for eventuelle Sortlister hos de Allierede. Men efterhaanden maatte Industrien alligevel gaa ind paa at tage en Del Ordre for Tyskerne, men baade enkelte Virksomheder og hele Industrigrupper lykkedes det at holde sig helt udenfor. I Løbet af Sommeren 1940 begyndte ogsaa de første Hvervninger af danske Arbejdere til Tyskland.

IX

Den store Krise November 1940—Januar 1941.

Efter at Nazisternes Forsøg paa at tilrettelægge et Kup i Juli Maaned var strandet og Forhandlingerne om Mønt- og Toldunionen gaaet i Stykker, indtraadte der i Løbet af de sidste Maaneder af 1940 en permanent Krise i det dansk-tyske Forhold, hvor man fra tysk Side søgte at presse en Regeringsændring i nazistisk Retning igennem. Den nationale Bølge vandt i Efteraarets Løb stadig ny Styrke. Den var i lige Grad vendt mod Tyskerne og de danske Nazister, og den blev vækket og næret af *Christmas Møller* og en Række andre danske Politikere og andre gode danske Mænd, der paa Hundreder af lukkede Møder fortalte Sandheden om de nationale Farer, der truede os fra Tyskerne og deres Følgesvendes Side. Alsangsbevægelsen, der spontant begyndte i Aalborg, men som snart blev organiseret af Alsangskomiteen med Kirkeminister *Fibiger* som Formand, var et stærkt Udtryk for denne nationale Opposition. Alsangstævnerne var — i en ydre set uangribelig Form — en eneste Kæde af Demonstrationer mod den tyske Besættelse og de danske Nazister.

Kongens 70-Aars Fødselsdag gav Anledning til gigantiske Demonstrationer, der dog alle forløb, uden at det kom til Episoder, som kunde true den Tilstand af Ro og Orden, som raadede i Forhold til Besættelsesmagten. Men ved denne storslaaede Hyldest til Kongen fik det danske Folk givet Udtryk for sin Forstaaelse af, at vort Værn mod Forsøgene paa at lokke og tvinge os ind i et politisk Samarbejde med det nye Europa var et betingelsesløst Sammenhold om-

kring Treklangen Konge, Regering og Folkestyre. Tillige var Demonstrationerne Folkets Tak til Kongen, fordi han saa klart og utvetydigt var gaaet i Spidsen for vor nationale Selvhævdelse.

Denne voksende nationale Stemning kom det tyske Gesandtskab meget daarligt tilpas. Den tyske Gesandt, *von Renthe-Fink*, og den tyske Presseattaché, *Meisner*, knyttede i denne Periode en stadig mere intim Forbindelse med de danske Nazister. Disse blev støttede paa enhver Maade. Gesandtskabet stillede betydelige Beløb til Raa-dighed for dem, særlig til Brug for »Fædrelandet«, som blev udvidet og moderniseret. I Løbet af Efteraaret gennemtvang Tyskerne en Ophævelse af Mødeforbudet, for at Nazisterne kunde faa bedre Agitationsbetingelser, og unge Nazister blev sendt til Uddannelses-lejre i Tyskland, hvor de blev undervist i det nye Europas Ideologi og trænedes i Gadekampe, de ledende danske Nazister kørte rundt i Værnemagtsbiler, mens alle andre danske Bilister maatte opklodse deres Biler o. s. v.

Der var derfor ingen Tvivl om, at de danske Nazister skulde bruges til noget, og de lagde ikke selv Skjul paa, hvad det var. De førte en veritabel Rygtekampagne om, at det nu snart var Slut med Demokratiet i Danmark, og at det var paa Tide, at man søgte over i deres Lejr, dersom man ikke skulde komme for sent til Toget ind i den nye Verden.

Politiske Manøvrer omkring Nazisterne.

Nazisternes Tro paa, at de havde visse Muligheder for at komme til Magten, fik utvivlsomt nogen Støtte i den Kendsgerning, at visse danske Kredse, der ikke var nazistiske, mente, at det vilde være rigtigt at faa Nazisterne med i Regeringen for derigennem at søge at pacificere deres Bestræbelser for at faa Magten ved tysk Hjælp. Indenfor denne Kreds spillede Direktør *Sibyr*, der var Chef for Udenrigsministeriets raadgivende handelspolitiske Udvalg, og Trafikminister *Gunnar Larsen* en særlig fremtrædende Rolle. Det kom endog saa vidt, at Direktør *Sthyr* to Gange havde *Fritz Clausen* til Middag, den ene Gang var *Gunnar Larsen* med, den anden Gang ikke. Ved disse søgte man at faa *Fritz Clausen* til at give Tilsagn om at træde

ind i Regeringen. Dette lykkedes dog ikke, sikkert til stort Held for Udviklingen herhjemme.

I det hele spillede Direktør Sthyr, der inden for F. L. Smidth og den Kreds af Virksomheder, der sluttede sig dertil, var Gunnar Larsens højre Haand, en ganske afgørende Rolle i den første Periode af Besættelsen. Han var utvivlsomt Udenrigsminister *Scavenius'* nærmeste Raadgiver, og hans Bedømmelse af de Problemer, som Besættelsen rejste, var præget af en udelukkende forretningsmæssig Indstilling. Han var derfor ikke alene i en meget livlig Forbindelse med de tyske Myndigheder, men havde ogsaa Forbindelse med danske nazistiske Kredse. Saaledes blev det senere afsløret, at han havde ydet Bidrag til en af Nazisternes Outsider-Organisationer, der var camoufleret som et antikommunistisk Foretagende, og hvis Leder var en noget malproper Person ved Navn Asmussen.

Christmas Møller tvinges bort som Handelsminister.

Tirsdag den 1. Oktober aabnedes Rigsdagssamlingen som sædvanlig. Det vakte stor Opmærksomhed, at den tyske Gesandt ikke var repræsenteret blandt Diplomaterne ved Aabningsmødet i Fællesalen, og da man tillige vidste, at *Renthe-Fink* var i Berlin, anedes det, at nu skulde der ske noget. »Fædrelandet«, der efterhaanden havde specialiseret sig i at udpege danske Personer som værdige Ofre for Tyskernes Misfornøjelse, havde desuden i den sidste Tid haft ualmindeligt skarpe Angreb paa Handelsminister *Christmas Møller*.

Anelserne var rigtige. Udenrigsministeriet havde faaet en Underhaandsmeddelelse om, at der kunde ventes et Krav om Christmas Møllers Fjernelse som Handelsminister. For at undgaa et saadant direkte Krav, rettede Statsministeren i Forstaaelse med Udenrigsministeren en Henvendelse til Christmas Møller om selv at tage sin Afsked. Christmas Møller indvilligede heri, idet han som officiel Grund angav, at han behøvede mere Tid til at hellige sig politisk Organisationsarbejde. Det konservative Partis Formand i Landstinget, *Halfdan Hendriksen*, traadte derefter ind som Handelsminister.

Den tyske Gesandt sagde senere til Udenrigsministeren, at det var godt, at Christmas Møller gik, thi ellers maatte han have forlangt det.

Christmas Møller blev straks efter sin Afgang valgt ind i Samarbejdsudvalget, men Tyskerne stillede nu direkte Krav om, at han ogsaa skulde fjernes herfra — og Kravet blev efterkommet. Men Forfølgelsen af Christmas Møller var ikke forbi hermed. Ved Nyt-aarstid forlangte Tyskerne først Mødeforbud for ham. Det fik de nu ikke, men Udenrigsministeriet instruerede straks Pressen om at undlade at omtale eller annoncere Christmas Møllers Møder. Nogle Dage senere kom en tysk Note, der forlangte, at Christmas Møller skulde gaa af som Folketingsmand og nedlægge sit Hverv som Generalsekretær for det konservative Folkeparti. Skete dette ikke, maatte man foretage mere vidtgaaende Forholdsregler, hvormed mentes Arrestation af Christmas Møller, Indførelse af Gestapo, større militær Besættelse etc.

Det var altsaa det svære Skyts, Tyskerne her kørte op med. Og det viser, hvor højt Tyskerne vurderede Christmas Møllers Betydning for Rejsningen af den nationale Modstand imod dem.

Christmas Møller gik, derimod lykkedes det efter lange Forhandlinger at bevare Folketingsmandaterne for de socialdemokratiske Folketingsmænd *Hedtoft Hansen* og *H. C. Hansen*, om hvis Fjernelse Tyskerne ogsaa stillede Krav, mere paa Grund af deres tidligere internationale Virksomhed imod Nazismen end paa Grund af deres aktuelle Handlinger. De to Folketingsmænd maatte dog nedlægge alle deres Tillidshverv indenfor Partiet og fik Forbud mod at holde Møder uden for deres Valgkredse.

Nazisternes March til Landsoldaten.

Imidlertid skulde Nazisterne nu vise deres Styrke. De planlagde et Kæmpemøde i Forum den 17. November og fik Tilladelse til at marchere derfra og til Landsoldaten paa Vestre Boulevard for at nedlægge Kranse, men de maatte ikke optræde i Uniform. Forud for Demonstrationen havde de udspremt en Syndflod af Rygter om, at det var Begyndelsen til deres Magtovertagelse, og der var overalt en meget urolig og ophidset Stemning.

Hvilken Betydning man fra tysk Side tillagde Demonstrationen fremgaar af, at man sendte Observatører herop fra Berlin for direkte at kunne iagttage Befolkningens Reaktion paa Nazisternes Magtudfoldelse.

Demonstrationen blev en Kæmpefiasko. Københavnerne mødte op i Titusindvis for at demonstrere mod Nazisterne, og kun et kæmpe-mæssigt Politiopbud forhindrede, at de blev revet i Stumper og Stykker. Efter at der var nedlagt Kranse ved Landsoldaten opløstes Demonstrationen, og en Mængde Nazister blev meget ilde medtaget paa Vejen hjem, flere saa slemt, at de maatte indlægges paa Hospitalet. Blandt Deltagerne i Demonstrationen lagde man Mærke til Kaptajnløjtnant *K. B. Martinsen*, der deltog i Toget og talte ved den lille Hornblæser, iført dansk Feltuniform. Værnemagten var hele Dagen i Alarmberedskab, og svært bevæbnede Værnemagtspatrouiller kørte Byen igennem paa Kryds og tværs. Der var ogsaa flere Gange Optræk til Sammenstød mellem disse Patrouiller og Folkemassen, men det lykkedes det danske Politi at afværge alvorligere Episoder. Demonstrationerne mod Nazisterne fortsattes Aftenen igennem rundt om i den indre By.

Et karakteristisk Træk ved Moddemonstrationerne var, at Kommunisterne deltog i stort Tal, og at deres Flokke og konservativ Ungdoms Grupper hurtigt fandt hinanden i venskabeligt Samarbejde. Mens Mødet foregik inde i Forum hjalp K. U'erne uden for Forum Kommunisterne med at synge »Internationale«, og til Gengæld hjalp Kommunisterne med til »Kong Christian«.

Et dansk Forsøg paa at skabe Ministerkrise.

Baade Befolkningen, Regeringen og Rigsdagen stod nu i Kamp for Bevarelsen af vort Folkestyre. Det vakte derfor meget stor Forundring, da der helt uventet blev rejst en Aktion imod Regeringen fra national dansk Side.

En lille Gruppe — mest fremtrædende Erhvervsfolk — der gik under Navn af Ingeniørgruppen, og hvor Ingeniør *Per Kampmann*, Ingeniør *Knud Højgaard* og Skibsreder *A. P. Møller* var nogle af de mest fremtrædende Personer, men hvor i øvrigt ogsaa *Arne Sø-*

rensen og Dr. phil. *la Cour* var med, havde sat en Række Drøftelser i Gang om det hensigtsmæssige i at faa en Regering, der ikke var parlamentarisk, men som bestod af »gode danske Mænd«.

Drøftelserne resulterede i, at ni af Gruppens Ledere — nemlig Ingeniør *Per Kampmann*, Ingeniør *Knud Højgaard*, Skibsreder *A. P. Møller*, fhv. Gesandt Minister *Høst*, Direktør *Percy Ipsen*, fhv. Præsident *Holger Andersen*, Dr. phil. *la Cour*, Ingeniør *J. Saxild* og Ingeniør *Jobs. Hansen* — gennem Minister *Høst* overrakte Kongen et Memorandum, hvori man anmodede Kongen om at foranledige et Systemskifte, men saaledes at det skulde finde Sted i Forstaaelse med Rigsdagen.

Kongen lod Memorandaet gaa videre til Statsministeren og Samarbejdsudvalget, der afviste det. Dermed faldt Sagen, og Gruppen indstillede efterhaanden sine Aktioner.

Det tyske Gesandtskabs Ministerstorm.

Det tyske Gesandtskab opgav, trods den mislykkede Demonstration den 17. Nov. ikke sine Forsøg paa at føre Danmark ind paa det nye Europas Veje. I Slutningen af November blev der fra Gesandtskabets Side gjort en Række Forsøg paa at overbevise Udenrigsministeriet om det nødvendige i en Regeringsændring, der bragte Personer af mere velvillig Indstilling over for Tyskland ind i Regeringen. Disse Henvendelser var underbygget af utilslørede Trusler om, at vi kunde blive tvunget til at give efter, hvis vi ikke godvilligt gjorde det. *Von Renthe-Fink*, der foretog en af Henvendelserne, gik endog saa vidt, at han sagde, at hvis Rigsdagen ikke vilde forstaa Nødvendigheden, maatte Kongen bringes til at gribe ind, idet hans og hans Families Stilling vilde være afhængig af, at det lykkedes at faa en saadan Regeringsændring. Gesandtskabets Udtalelser var overordentlig skarpe, og formodentlig er han selv blevet noget betænkelig ved det, idet hans meget intelligente og meget ærgerrige og politisk virksomme Frue Dagen efter mødte op i Udenrigsministeriet for at forklare, at Gesandtskabets Udtalelser ikke var saa slemt ment, som de var sagt. Udenrigsministeriet afviste imidlertid øjeblikkelig enhver Tale om

en Regeringsændring paa det foreliggende Grundlag, og i Slutningen af December kom saa den store Krise.

Den tyske Gesandt rejste kort før Jul til Tyskland og kom hjem igen Lille-Juleaftensdag. Han foretog en officiel Henvendelse til Statsminister *Stauning* og krævede en Omdannelse af Regeringen, saaledes at der kom Personer ind i den, der var absolut venligt indstillet over for Tyskland og det tyske System.

I Regeringen var der hos alle de parlamentariske Ministre Enighed om, at man blankt skulde afvise Gesandts Fordring, der var en klar Tilsidesættelse af 9. April Tilsagnene. Udenrigsminister *Scavenius* var dog af den Anskuelse, at man maaske burde imødekomme Tyskerne noget, f. Eks. ved at tage Generaldirektør *Knutzen*, der var overordentlig velset i Tyskland, ind i Regeringen. Men de parlamentariske Ministre og Samarbejdsudvalget stod fast, og Kongen fulgte helt disse to Faktorer, saa Rente-Fink fik blankt Afslag. Udenrigsministeriet sendte derefter en af sine øverste Embedsmænd til Berlin for at sondere Stemningen. Vedkommende kom hjem med den Opfattelse, at Gesandten ikke havde Sanktion fra højere Myndigheder til sin Aktion. Han havde deres Velsignelse, dersom den lykkedes, men der var ingen Tilbøjelighed til at støtte ham i den.

Efter at Gesandten havde faaet Afslag, forsøgte Presseattaché *Meisner*, der var det tyske nazistiske Partis øverste Repræsentant heroppe, sig med en Henvendelse til Statsministeren med et lige saa negativt Resultat.

De tyske Krav var oprindelig gaaet ud paa Staunings Afgang, fordi man ikke vilde have en Marxist som Statsminister, og tillige skulde Finansminister *Buhl*, Kirkeminister *Fibiger*, Landbrugsminister *Bording* og Justitsminister *Harald Petersen* gaa af. Som Ministeremner nævnte Tyskerne bl. a. Kreditforeningsdirektør *Finsen*, Finansminister *Bramsnæs* eller Folketingsmand *Himmelstrup* som Finansminister, Højesteretsadvokat *Gamborg*, Retspræsident *Rytter*, fhv. Justitsminister *Steincke* eller Ekspeditionssekretær *Popp-Madsen* som Justitsminister og Stiftsprovst *Skat Hoffmeyer* som Kirkeminister. Blandt de andre Navne, der nævntes, var Generaldirektør *Knutzen* som Statsminister og Grev *Schimmelmann* som Land-

brugsminister. Meisner foreslog endvidere Statsministeren, at han skulde gaa af som Statsminister, men derefter overtage Udenrigsministeriet, medens Scavenius saa skulde til Berlin som Gesandt i Stedet for Minister *Zable*, der var »kaltgestellt«.

Det hele var helt oplagt taabeligt og vidnede om, hvor lidt Tyskerne i Virkeligheden forstod af danske Forhold.

Amnesti til Nazisterne.

Den tyske Aktion blev naturligvis hurtigt kendt ud over hele Landet, og den havde den Virkning, at Mistilliden til Tyskernes Vilje til at holde Tilsagnene af 9. April voksede sig stadig stærkere. Hertil bidrog ogsaa den stigende tyske Støtte til Nazisterne. Den 6. December afholdtes et stort nazistisk Møde i Haderslev, hvor alle gældende Regler med Hensyn til Afholdelse af Møder blev brudt. Politiet greb ind, og det kom til et voldsomt Slagsmaal, hvor Nazisterne benyttede sig af de Spader, som de paraderede med i Stedet for Geværer. Flere Betjente blev saaret, en Række Nazister blev arresteret, men Tyskerne forlangte senere, at Retssagerne mod Nazisterne blev standsede, og at de, der afsonede Straffe for Roskildespektaklerne, blev frigivet. Forlangendet blev efterkommet, men til Gengæld lovede Tyskerne, at de ikke vilde beskytte Nazisterne, dersom de for Fremtiden gjorde sig skyldige i lignende Spektakler, og dette Tilsagn meddeltes Nazistpartiets Ledelse.

»Fædrelandet«, der var blevet udvidet til et stort Blad ved Hjælp af tysk økonomisk Støtte, blev stadig mere provokerende. Det angav direkte danske Borgere som Personer, Tyskerne burde skride ind imod. Indtil nu — altsaa til hen imod Nytaar — havde den danske Presse i et ikke helt ringe Omfang polemiseret imod de danske Nazister, men Tyskerne krævede nu dette bragt til Ophør, og Udenrigsministeriets Pressebureau maatte udstede hele Serier af Paabud, der gjorde det umuligt for den danske Presse at svare »Fædrelandet«. De enkelte Nazister optraadte ligeledes som Stikkere og meldte mange Danske, der havde fremsat kraftige Ytringer om Tyskerne eller om de danske Nazister.

Efter at Ministerstormen var afslaaet, og der intet var sket der-

efter, var Tilliden til vor Evne og Magt til at sige *Nej* til tyske Krav vokset en hel Del, men det var klart, at den største Forsigtighed og Omhu var nødvendig, dersom vi skulde undgaa, at vor Situation en Dag blev katastrofalt forværret, saaledes at vi ikke længere var i Stand til at opretholde vor Administrations relative Selvstændighed.

1941 skulde paa eftertrykkelig Vis belære os om, at vi endnu havde mange Ydmygelser til gode.

X

Danmark skal gøres til Tysklands Forbundsfælle.

Medens 1940 havde været præget af tyske Forsøg paa at nazificere Danmark, saa blev 1941 Aaret, hvor det demokratiske Danmark skulde forsøges forvandlet til en Forbundsfælle i Tysklands Kamp imod Bolchevismen. Baggrunden for tyske Forhaabninger i denne Retning var i og for sig ikke daarlig. Under Vinterkrigen mellem Rusland og Finland havde den danske Befolkning baade i Ord og Gerning vist, at dens Sympatier helt og udelt var paa Finlands Side. De danske Kommunister, der havde taget Ruslands Parti og endog angrebet Regeringen i Folketinget for dens Holdning til Frivillig-Spørgsmaalet og andre Hjælpeaktioner til Fordel for Finland, havde mistet meget Terræn ved denne Optræden. Men den Uvilje mod Rusland, der utvivlsomt raadede herhjemme, og som ikke var blevet mindre ved Venskabspagten mellem Tyskland og Rusland, overskyggedes dog helt af Uviljen imod Tyskerne. Og Forsøget paa at lokke eller true Danmark ind i Rollen som Forbundsfælle lykkedes derfor lige saa lidt, som Nazificeringen lykkedes. Tværtimod blev Resultatet af Tyskernes Bestræbelser, at Modstanden i Danmark skærpedes, og at den underjordiske aktive Bevægelse mod Tyskerne opstod. I øvrigt begyndte Aaret under stærk tysk Pression. Den tyske Aktion for at faa dannet en mere tyskvenlig Regering, der var blevet afvist omkring Nytaar, ebbede langsomt ud. Men den 11. Januar maatte *Christmas Møller* nedlægge sit Folketingsmandat og sin Stilling som Generalsekretær for det konservative Folkeparti efter direkte tyske

Krav, medens de socialdemokratiske Folketingsmænd *Hedtoft Hansen* og *H. C. Hansen* maatte nedlægge deres Tillidsposter inden for Partiet, medens de fik Lov til at blive som Folketingsmedlemmer.

Den 22. Januar krævede den tyske Gesandt i en Note den danske Flaades 12 Torpedobaade udleveret. Det understregedes i Noten, at Kravet var ubetinget, og at en Nægtelse vilde faa meget vidtrækkende Konsekvenser. Det blev i Noten understreget, at Baadene ikke skulde bruges direkte i Krigsførelsen, men de skulde anvendes til Træning af de tyske U-Baads Mandskaber. Der kom Forhandlinger i Gang, og det lykkedes at overbevise Tyskerne om, at de fem gamle Torpedobaade ikke var egnede, saa Resultatet blev sluttelig, at Tyskerne tog fem af vore seks nye Torpedobaade og den bedste af de ældre. Tillige skulde alt Materiel paa Baadene afmonteres. Et tysk Tilbud om at leje eller købe Baadene blev afslaaet. Baadene blev derefter ribbede for alt, hvad der hørte under Begrebet Materiel, og derefter afleveret til Tyskerne. Da Baadene var afleverede, blev de slæbt bort af Tyskerne, medens Flagene paa Holmen var hejst paa halv. Kort Tid efter var Kongen til Stede ved en Parade paa Holmen, hvor han holdt en Tale til de afgaaende Kadetter, hvori han udtrykte Haabet om bedre Tider for Flaaden.

Tyskerne var gaaet ind paa at levere de fornødne Materialer til Bygning af seks nye Torpedobaade, og de første Dage i Marts vedtog Rigsdagen en Bevilling paa 22 Mill. Kr. til Bygningen af dem. Foreløbig skulde de nye Baade monteres med Materialet fra de afleverede. Derefter forløb Aaret nogenlunde roligt til den russisk-tyske Krigs Udbrud. Der fandt en Række mindre isolerede Affærer Sted, hvor den tyske Mangel paa Vilje til at overholde 9. April Løfterne atter og atter manifesterede sig. Men større Angreb af principiel Karakter var vi forskaanede for.

Krigen mod Rusland.

Den 22. Juni 1941 udbrod den tysk-russiske Krig. Den medførte øjeblikkelig Begivenheder herhjemme, der bar Varsel om, at vor Stilling paany vilde blive vanskeligere. Den 22. Juni var en Søndag.

Kl. 4 om Morgenen blev Direktør *Svenningsen*, Udenrigsministeriet, sammen med en Række Politifolk, kaldt til Dagmarhus, og her blev der forelagt dem Lister over Kommuniste, der skulde arresteres. Der var tæt op imod tre Hundrede Navne paa Listerne. Iblandt dem var der naturligvis de tre kommunistiske Folketingsmænd og den kommunistiske Borgerrepræsentant i København, alle det kommunistiske Partis officielle Ledere, Forfatteren *Hans Kirk*, Forfatteren *Andersen Nexø* og en lang Række andre intellektuelle.

Det var givet, at der her blev krævet Forholdsregler, der var i Strid med alle Grundregler for dansk Retspleje og dansk Retsopfattelse. Fra Justitsministerens og Udenrigsministerens Side saa man imidlertid saaledes paa Forholdet, at dersom vi ikke selv arresterede og internerede Kommunisterne, vilde Tyskerne gøre det, og der kunde ikke være Tvivl om, hvad Kommunisterne var bedst tjent med. Derfor tilsidesatte man alle Hensyn til Retspleje og Grundlov og for Folketingsmændenes Vedkommende ogsaa til deres parlamentariske Immunitet. Nogle faa af Kommunisterne lykkedes det at forsvinde. Deriblandt var Folketingsmændene *Aksel Larsen* og *Alfred Jensen*. Den sidste blev arresteret i Jylland og ført til København, men paa Københavns Hovedbanegaard lykkedes det ham at smutte væk fra den ledsagende Betjent og forsvinde. Aksel Larsen var paa Cykletur i Jylland og fik der at vide, hvad der var sket, og »gik under Jorden«.

Efter at Kommunisterne saaledes var gjort fredløse, var den illegale aktive Modstandsbevægelse i Danmark skabt. De første »Troppe« i den underjordiske Hær var Kommunisterne, hvem den underjordiske Tilværelse blev paatvunget. Men snart fulgte andre Dele af Befolkningen efter, og Grunden hertil var ikke mindst denne, at Kommunisternes Arrestation og paafølgende Internering opfattedes som en ubørt Brutalitet og Retskrænkelse.

Naturligvis havde der ogsaa før dette Tidspunkt været Folk, der havde støttet de allieredes Kamp. Men det havde været Enkeltpersoner, der væsentligst havde arbejdet for den engelske Efterretnings-tjeneste.

Efter Arrestationen blev der foretaget en meget nøje Gennem-

gang af hver arresterets Forhold, og Resultatet heraf blev, at ialt 153 atter blev løsladt. Der var den 1. September et Hundrede og syv internerede i Horserødlejren, samt syv Kvinder i Vestre Fængsel og to paa Hospital.

Anti-Kommunistlovgivningen.

I Begyndelsen af Juli Maaned maatte Justitsminister *Harald Petersen* efter meget bestemte tyske Henstillinger gaa af. Han var efter tysk Opfattelse ikke føjelig nok. I hans Sted udnævntes Rigspolitichef *Thune Jacobsen* til Justitsminister.

Men Tyskerne var endnu ikke tilfredse. De krævede ogsaa et Forbud mod det kommunistiske Parti, og desuden var det klart, at der paa en eller anden Maade maatte skabes en vis Lovhjemmel for Interneringerne. Den 20. August forelagde Justitsministeren derfor i Folketinget et Lovforslag om Forbud mod kommunistisk Virksomhed og kommunistiske Foreninger.

Justitsministerens officielle Begrundelse var, at det under den i Juli afsluttede Retssag mod en Række danske Kommuniste, der havde været Medlemmer af en international Terrororganisation under Ledelse af den tidligere tyske kommunistiske Rigsdagsmand *Ernst Wollweber*, havde vist sig, at der var den særlige Fare ved kommunistiske Terrororganisationer, at de overalt hos Medlemmer af det kommunistiske Parti kunde paaregne Hjælp til Fremme af deres Virksomhed, uden at der blev rettet Spørgsmaal til dem om, hvorvidt denne Virksomhed var i Strid med Landets Love. Under normale Forhold vilde de almindelige Love være tilstrækkelige, men under de nuværende Forhold blev denne Virksomhed en Fare for Statens Sikkerhed og Velfærd. Regeringen ansaa det derfor for en absolut Nødvendighed, at alle kommunistiske Sammenslutninger og Foreninger blev forbudt og opløst. Hjemmelen til et saadant Forbud fandtes i Grundlovens § 85, hvori der tilsikres Borgerne Ret til at danne Foreninger i lovligt Øjemed, men overlader Spørgsmaalet, hvorvidt en Forenings Øjemed er lovligt, til den almindelige Lovgivning. Tillige var det nødvendigt, at den kommunistiske Agitation og Virksomhed med dens statsomstyrtende Tendens og dens Virk-

somhed til Fordel for en fremmed Magt blev bragt til Ophør, uanset om der maatte foreligge Tilslutning til nogen Forening.

Om Arrestationen af Kommunisterne udtalte Justitsministeren, at den ved Krigen mellem Rusland og Tyskland var blevet en uomgængelig Nødvendighed af Hensyn til Statens Sikkerhed. Regeringen mente at have fuld Hjemmel i Nødrechtsgrundsætningen, og han erklærede, at det i den dansk statsretlige Teori er anerkendt, at Regeringen, navnlig under Hensyn til, at den danske Grundlov ikke indeholder Hjemmel til at dekretere Undtagelsestilstand i Tilfælde af Krig eller lignende alvorlige Begivenheder, er berettiget til, naar en Nødssituation foreligger, der udsætter Statens Sikkerhed og Velfærd for Fare, at træffe de Foranstaltninger, som denne Nødssituation nødvendiggør. Da Forvaringstagelsen imidlertid maatte forventes at være uundgaaelig endnu nogen Tid, ligesom det kunde blive nødvendigt at tage Personer, af hvem kommunistisk Virksomhed kunde befrygtes, i Forvaring, mente Justitsministeren, at der burde tilvejebringes Lovhjemmel til Forvaringstagelsen. Justitsministeren mente ikke, at Grundlovens § 78 var til Hinder for en saadan Frihedsberøvelse, naar det er tvingende nødvendigt af Hensyn til Statens Sikkerhed og dens Forhold til fremmede Magter. »Den i § 2 foreslaaede Adgang til administrativ Frihedsberøvelse gaar i Virkeligheden ikke videre, end der allerede er hjemlet ved Nødrechtsgrundsætningen.«

Forud for Lovforslagets Fremsættelse var ført indgaaende Forhandlinger i Nimandsudvalget, hvorved Justitsministerens Udkast var blevet ændret væsentligt. Blandt andet var Bestemmelsen, at enhver der tages i Forvaring skulde stilles for Københavns Byret inden 24 Timer, blevet føjet ind.

Lovens Hovedbestemmelser var følgende:

§ 1. Alle kommunistiske Foreninger og Sammenslutninger forbydes, og de bestaaende kommunistiske Foreninger og Sammenslutninger vil straks være at opløse. Kommunistisk Virksomhed eller Agitation af enhver Art er forbudt. Dette gælder uanset, om der foreligger Tilslutning til nogen Forening.

Overtrædelse af foranstaaende Bestemmelser straffes med Bøde, Hæfte eller Fængsel indtil 8 Aar,

§ 2. Personer, hvis Adfærd har givet særlig Grund til at antage, at de vil deltage i kommunistisk Virksomhed eller Agitation, kan efter Justitsministerens Bestemmelse eller med hans Godkendelse tages i Forvaring, naar dette skønnes nødvendigt af Hensyn til Statens Sikkerhed eller dens Forhold til fremmede Magter.

Enhver, der tages i Forvaring i Medfør af første Stykke, skal inden 24 Timer fremstilles for Københavns Byret, der ved Kendelse beslutter, om Forvaringen skal opretholdes. Begæringen om Forvaringens Opretholdelse vil, naar Justitsministerens Bestemmelse eller hans Godkendelse foreligger, være at tage til Følge, med mindre der maa antages at foreligge en aabenbar Fejltagelse med Hensyn til Vedkommendes Indentitet eller hidtidige Deltagelse i kommunistisk Virksomhed eller Agitation.

Saafernt det ikke kan naas inden 24 Timer at fremstille den, der er taget i Forvaring, for Københavns Byret, vil han inden samme Frist være at stille for en anden Dommer ved Underret, der modtager hans Forklaring. Beslutning om Forvaringstagelse træffes ogsaa i dette Tilfælde snarest muligt af Københavns Byret.

Overfor Byrettens Kendelse kan saavel den, der er taget i Forvaring, som det offentlige, rejse Kæremaal til Højesteret. Kæremaal, der rejses af det offentlige, har opsættende Virkning.

Forvaring skal ophøre, saa snart den ikke længere skønnes nødvendig af Hensyn til Statens Sikkerhed eller dens Forhold til fremmede Magter. Bestemmelsen herom træffes af Justitsministeren.

Justitsministeren giver hver 3. Maaned til et af Rigsdagens to Ting nedsat Udvalg Meddelelse om, hvilke Personer der er eller i den forløbne Periode har været taget i Forvaring i Medfør af foranstaaende Bestemmelse med Angivelse af Grundlaget for Forvaringstagelsen.

Videre bestemtes i Loven, at de kommunistiske Foreningers Formuer, Aktiver og Protokoller skulde tages i Forvaring af det offentlige.

Forslaget blev enstemmigt vedtaget paa Rigsdagen.

Det var med stor Betænkelighed, Rigsdagen gik med til denne Lovgivning, der jo paa alle Punkter var et Brud med dansk Retsopfattelse og med dansk Retssædvane. Lovens Grundlovsmæssighed

var ogsaa, trods Højesteretspræsident *Troels Jørgensens* Forsvar herfor, stærkt betvivlet, men da Nimandsudvalget fik indført Bestemmelsen om, at de, der toges i Forvaring, skulde stilles for en Dommer, og at der tillige skulde gives Beretning til et Rigsdagsudvalg, gik man alligevel med til Loven. Man undgik ved disse Ændringer, at Internering i Hemmelighed kunde finde Sted, at en mulig Vilkaarlighed fra Justitsministerens Side kunde faa Raaderum, og at Grundlovens fundamentale Bestemmelse om, at en anholdt har Krav paa at blive stillet for en Dommer inden 24 Timer formelt blev overholdt, selv om Dommerens Beføjelse i Virkeligheden ikke strækker sig længere end til at konstatere den anholdtes Identitet.

I øvrigt blev de internerede behandlet lemfældigt, saaledes vedblev Statstjenestemænd iblandt dem med at hæve deres Løn, og de internerede eller forsvundne Rigsdagsmænd vedblev at hæve deres Rigsdagsmandshonorarer. Denne Fremgangsmaade fra det offentliges Side havde sin naturlige Begrundelse i, at de internerede ikke havde gjort sig skyldige i Handlinger, der paa det Tidspunkt, de begik dem, var Forbrydelser.

Under Forhandlingerne paa Rigsdagen sendte *Aksel Larsen* to Breve til en Række Rigsdagsmedlemmer, hvori han protesterede imod den Behandling, Kommunerne var udsat for, og advarede imod Følgerne af det begaaede Grundlovsbrud.

Ogsaa paa anden Maade maatte den danske Regering paa tysk Krav tage Afstand fra Rusland. Saaledes afbrødes den diplomatiske Forbindelse med Rusland den 26. Juni. Dette var vel en formel Handling uden større reel Betydning, men den understregede dog, at Danmark hørte til den tyske Blok.

Samtidig med Afbrydelsen af den diplomatiske Forbindelse udsendes følgende Regeringsserklæring:

»Ved den Krig, som nu er brudt ud mellem Tyskland og Sovjetunionen, er det store Vaabenopgør i Europa indtraadt i en ny Fase, som maa paakalde vor Opmærksomhed i en ganske særlig Grad, thi Tyskland har nu vendt sine Vaaben mod Øst i Kamp mod en Magt, som gennem en Aarrække har betydet en Trusel imod de nordiske Staters Velfærd og Trivsel.

At Frygten i Norden for Faren fra Øst ikke var ubegrundet, viste det Angreb som Sovjetunionen i Slutningen af 1939 foretog mod Finland, hvis heltemodige Forsvar i en ulige Kamp her i Landet fremkaldte en Bølge af Sympati for vore kæmpende Brødre i Nord. Det danske Folk bevæges af den samme Følelse nu, da Kampen er genoptaget efter Ruslands fornyede Angreb paa Finland. Men denne Gang fører Finland ikke sin Kamp alene, men sammen med andre europæiske Lande kæmper det under Tysklands Førerskab for at bevare en Samfundsorden i Overensstemmelse med vor europæiske Kultur.

Der er en fælles europæisk Interesse i dette Opgør, hvis Resultat paa afgørende Maade vil kunne bidrage til at bevare Europas Lande for indre Opgør.

Nu som tidligere deltager Danmark ikke i dette krigeriske Opgør, men ud fra denne fælles europæiske Interesse kan Udviklingen ikke være ligegyldig for Danmark. Erkendelsen heraf har fundet Udtryk deri, at det danske Gesandtskab i Moskva er blevet kaldt tilbage, hvorefter Forbindelsen mellem Danmark og Sovjetunionen er afbrudt.«

Forventningerne om, at den tysk-russiske Krig skulde fremkalde en Svingning i den danske Befolknings Indstilling over for Tyskland blev ikke opfyldt. Meget hurtigt blev det klart, at langt den største Del af Befolkningen ganske vist var yderst tilfredse med Krigens Udbrud, men det var ud fra den Opfattelse, at Krigen mod Rusland vilde betyde en saa stærk Svækkelse af Tyskland, at dets Nederlag var sikkert. At Krigen desuden samtidig vilde svække Rusland stærkt var en Forhaabning, der ogsaa næredes i store Kredse. Populært udtryktes Stillingen herhjemme i meget store Kredse med en Omskrivning af en klassisk Sætning: Vi har ikke noget imod, at Svinet og Hunden æder hinanden. Men Tyskland skulde altsaa ædes først.

Klart og utvetydigt blev Befolkningens Indstilling tilkendegivet, da Frikorps Danmark dannedes.

Frikorps Danmark.

I Begyndelsen af Juli oprettedes Frikorps Danmark. Oprettelsen var et Led i tilsvarende Aktioner i alle de af Tyskerne besatte Lande og var tænkt som et af Hovedpunkterne i Planerne om at forvandle den europæiske Krig til et Korstog mod Bolchevismen under Tysklands Ledelse. Frikorpsene havde i ganske særlig Grad *Hitlers* Bevaagenhed, og alle Spørgsmaal, der vedrørte dem, henhørte under Føreren personligt, saaledes at det var ualmindelig ømtaalelige Spørgsmaal for baade danske og tyske Myndigheder at behandle, naar der dukkede Vanskeligheder op.

Frikorps Danmark oprettedes ved et Samarbejde mellem DNSAP, det tyske Gesandtskab og enkelte danske Officerer. Dets Chef blev Oberstløjtnant *Kryssing*, der var Chef for 5. Artilleriafdeling i Holbæk, og som vel ikke var Medlem af DNSAP, men som dog havde stor Sympati for Partiet. I første Række drejede det sig for Oberstløjtnant *Kryssing* — saaledes som han selv udtalte — om at genoprette Danmarks Vaabenære ved at deltage i Kampen mod Bolchevismen. Frikorpset fik Regeringens Godkendelse, men ikke uden at det kom til meget kraftige Sammenstød indenfor Regeringen. Udenrigsminister *Scavenius* udsendte — uden først at have drøftet Spørgsmaalet med sine Ministerkolleger — en Meddelelse om, at »den kongelige danske Regering« havde billiget Frikorpsets Dannelse. Denne Egenraadighed blev meget skarpt paatalt af de andre Ministre, men til Slut bøjede de parlamentariske Ministre sig, simpelthen fordi det var umuligt at trække Godkendelsen tilbage uden at fremkalde et totalt Brud med Tyskland.

I øvrigt var det Udenrigsministerens egentlige Opfattelse, at Staten selv burde oprette Frikorpset. Derved skulde man undgaa, at Frikorpset blev et nationalsocialistisk Korps, der eventuelt kunde danne Grundstammen i en Slags dansk SS-Organisation.

Hvervekampagnen for Frikorpset startedes ved et Pressemøde paa Hotel d'Angleterre i København, hvor den tyske Presseattaché *Meisner* præsenterede Oberstløjtnant *Kryssing* for Pressen og dermed fastslog, at Frikorpset var en tysk Opfindelse. Pressemødet fik i øvrigt en ret

skarp Karakter, idet de tilstedeværende Pressefolk energisk krævede at faa fastslaet i de Artikler, der skulde skrives, at Korpset ikke skulde til Finland. Dette var Meisner meget utilbøjelig til at lade komme frem. Det blev ogsaa forlangt, at Meisner skulde afgive en Erklæring om, at Korpset skulde opløses, naar Krigen mod Rusland var endt. Heller ikke dette var muligt.

Hvervekampagnen forløb meget uheldigt for Korpset. Hvervningen foregik udelukkende ved Agitation fra DNSAP, og det var overvejende et meget daarligt Menneskemateriale, der meldte sig. Det var Alimenter, kendte Voldsmænd, straffede Personer etc., og Tallet var heller ikke særlig stort. Efter en Maanedes Kampagne kunde der kun sendes 250 Mand til Uddannelse i Tyskland. Efterhaanden voksede Tallet dog, blandt andet fordi de tysksindede Sønderjyder og DNSAP's Medlemmer blev presset til at træde ind i Korpset. Ved Afrejsen af det første Hold fra København kom det til kraftige Demonstrationer mod Korpset.

Danmark tilslutter sig Antikominternpagten.

Den danske Godkendelse af Frikorps Danmark tilfredsstillede ikke Tysklands Ønsker om Tilslutning til Kampen mod Bolchevismen. Torsdag den 20. November henvendte den tyske Gesandt sig til Udenrigsminister *Scavenius* med en Anmodning om Danmarks Tiltrædelse af Antikominternpagten, hvortil nu ogsaa Finland vilde slutte sig. *Scavenius* anbefalede Regeringen at tiltræde Pagten. Sin Stilling begrundede han med, at den kun vilde være en Understregning af det, vi allerede havde foretaget os, og at den ikke vilde medføre yderligere Forpligtelser. Det vilde saaledes kun være en Gestus, vi gjorde. De parlamentariske Ministre var alle stærkt imod at tiltræde Pagten, saa *Scavenius* kunde ikke faa en Tilslutning til at faa den gennemført.

Fredag den 21. holdtes nyt Ministermøde. *Scavenius* meddelte nu, at det tyske Pres var blevet yderligere skærpet, idet Minister von *Renthe-Fink* havde meddelt ham, at han maatte gaa af som Gesandt i Danmark, dersom Pagten ikke blev tiltraadt. Regeringen forelagde nu Spørgsmaalet for Samarbejdsudvalget, men her ændredes

intet i Stillingen. Det var stadig ikke muligt at opnaa Tilslutning til Tiltrædelsen.

Lørdag den 22. November afholdtes nyt Ministermøde, hvor Scavenius nu formulerede et Afslag, men med den Begrundelse, at vi erklærede, at vel sluttede vi os til Principperne i Pagten, men at vi efter Besættelsen den 9. April ikke kunde være Deltagere i Pagten sammen med krigsførende Stater.

Den tyske Gesandt erklærede, at han ikke kunde modtage et Afslag og henvendte sig derefter til Kongens Kabinetssekretær for at fremskynde et positivt Svar.

Der blev nu afholdt Statsraad. Statsminister *Stauning* og Udenrigsminister Scavenius mente begge, at det var nødvendigt at tiltræde Pagten, men at det var muligt i Form af en Brevveksling mellem Udenrigsministeren og den tyske Gesandt at faa et Tillæg til Pagten gennemført, hvori det blev fastslaaet, at Danmark var ikke-krigsførende Deltager i Pagten. Vore Forpligtelser skulde derefter kun omfatte indenlandske Afværgeforanstaltninger af ikke-krigsførende Karakter. Stillingen i Statsraadet var meget delt. Foruden Udenrigsministeren og Statsministeren var Trafikminister *Gunnar Larsen* for Tiltrædelse, medens Justitsminister *Thune Jacobsen* og Socialminister *Jobs. Kjærhøl* ikke udtalte sig. De øvrige Ministre var alle klart imod. Kongen erklærede, at han ikke var Diktator, og at han ikke kunde underskrive Pagten uden Rigsdagens Tilslutning og opfordrede Statsministeren til at forhandle med Rigsdagen.

I et senere Ministermøde erklærede Statsministeren, at dersom Pagten ikke blev tiltraadt, kunde han ikke paatage sig Ansvaret for at føre Regeringen videre. I et Samarbejdsudvalgsmøde var Modstanden imod at tiltræde stadig uovervindelig.

Søndag henvendte Minister von Renthe-Fink sig til Statsministeren og fremhævede Situationens dybe Alvor. Et Afslag kunde ikke accepteres men vilde fremkalde en total Ændring af Forholdet mellem Danmark og Tyskland. Et Afslag vilde blive opfattet som om Danmark gjorde fælles Sag med Bolchevismen og dens Venner. Videre oplyste Ministeren, at de tyske Tropper var holdt i Alarmberedskab og var beredte til Aktion.

I fornyede Ministermøder og Samarbejdsudvalgsmøder naaedes stadig intet Resultat. Partierne var imidlertid blevet indkaldt, og i en Række Partimøder blev Situationen drøftet. Over for de tyske Trusler gik Socialdemokraterne og de Radikale hurtigt med til at tiltræde Pagten, og i Løbet af Søndag Aften tiltraadte ogsaa Venstre og Konservative. Hos de Konservative gik Bølgerne meget højt, og Handelsminister *Halfdan Hendriksen* erklærede at ville udtræde af Regeringen, men indvilligede efter indtrængende Henstillinger fra Partiet i at fortsætte.

Endelig i et Statsraad Kl. 23 faldt den afgørende Beslutning om at tiltræde Pagten med de indskrænkende Tilføjelser, som Scavenius var blevet enig med Renthe-Fink om.

Disse danske Forbehold blev meddelt i Regeringens officielle Meddelelse om, at Danmark tiltraadte Pagten. Det hedder bl. a. i den officielle Redegørelse:

»Pagten gaar ud paa, at de kontraherende Stater gensidig vil underrette hinanden om den kommunistiske internationale Virksomhed, raadføre sig med hverandre om de nødvendige Afværgeforanstaltninger til Modvirken af saadan Virksomhed samt gennemføre disse Foranstaltninger i snævert Samarbejde. Der ud over indeholder Pagten ingen politiske eller andre Forpligtelser. Heller ikke berører den Danmarks Stilling som ikke-krigsførende Magt. Pagten befatter sig derimod paa den offentlige Sikkerheds Omraade med de kontraherende Parters Samvirken mod den kommunistiske Internationales Opløsningsarbejde. Pagten tilsigter en Sammenfatning og Koordination af de Afværgelsesforanstaltninger imod Kommunismen, som hver af de deltagende Stater skal foretage paa eget Territorium.«

Mandag den 24. November fløj Scavenius til Berlin for at deltage i Højtideligheden ved Antikominternpagtens Fornyelse. Det var Hensigten, at den danske Meddelelse om Tiltrædelsen skulde have været offentliggjort Tirsdag Morgen. Imidlertid viste der sig i Berlin uventede Vanskeligheder, idet det tyske Udenrigsministerium nægtede at anerkende det Forbehold, der laa i den danske Meddelelse om Tiltrædelsen. Scavenius optraadte imidlertid med stor Fasthed og erklærede, at hvis ikke de danske Forbehold blev godkendt, vilde han

ikke underskrive Pagten. Den danske Stilling var godkendt af det tyske Riges Befuldmægtigede, saa den maatte staa fast. Til Slut bøjede Udenrigsminister *von Ribbentrop* sig, og Tirsdag underskrev Scavenius sammen med de øvrige Staters Udenrigsministre.

I Danmark vakte Underskrivelsen uhyre Harm. Det kom til voldsomme Demonstrationer, særlig i København, hvor Studenterne tog Ledelsen. Et betydeligt Antal Studenter samlede om Eftermiddagen foran Amalienborg, og da de blev drevet bort af Politiet, trak de nedover til Christiansborg; her dannede de Talekor foran Udenrigsministeriets Fløj, hvor de raabte: Ned med Scavenius. Hele Eftermiddagen og Aftenen, fortsattes Demonstrationerne i den indre By af Studenter og andre unge Mennesker, der samlede paa Gadehjørner og paa Pladser og sang danske, svenske og norske Fædrelandssange. Politiet gik yderst lemfældigt til Værks, og det kom kun til ganske enkelte Sammenstød med tyske Patruljer, alvorligere Begivenheder fandt ikke Sted.

Næste Dag lod Universitetets Rektor en alvorlig Advarsel til Studenterne slaa op paa Universitetet. Det var Udenrigsministeriet, der havde henstillet, at dette blev gjort, da man frygtede, at Bevægelsen skulde brede sig.

Ogsaa i en Række Provinsbyer kom det til Demonstrationer, og *Landet over var vor Tiltræden af Pagten i meget store Kredse opfattet som et nationalt Nederlag, der paa det alvorligste maatte compromittere Danmark ude i den frie Verden. De stærke Demonstrationer havde derude en yderst heldig Virkning, idet de bidrog til at svække den uheldige Vurdering af Begivenheden. De viste tydeligt, at det danske Folk var imod denne Tilslutning til Tysklands europæiske Politik.*

Den danske Regering gør sin Stilling op.

Efter at Antikominternpagten var undertegnet, fulgte der en Række Forhandlinger i Regeringen om hele vor Situation. Vi havde jo her været stillet overfor et reelt tysk Ultimatum, og det var ganske klart, at de tyske Løfter om at respektere Danmarks Suverænitet ikke gjaldt en Dag længere, end de var bekvemme for Tyskland. Vi

kunde derfor risikere atter at blive stillet over for vidtgaende Krav i Tilfælde af, at Tyskland mente at have Brug for en politisk Sejr.

Drøftelserne i Regeringen fortsatte over en ret lang Periode, men da de var sluttede, kunde man fastslaa *at der i Regeringen var Enighed om under alle Omstændigheder og uanset Konsekvenserne at afvise følgende 3 Krav, dersom de skulde blive stillede:*

1. *Tilslutning til Tremagtpagten.*
2. *Indførelse af en Jødelovgivning i Danmark.*
3. *Afsendelse af danske Tropper til Østfronten.*

Opstillingen af disse tre Punkter betød naturligvis ikke, at der dermed var truffet Beslutning om at sige Ja til alle andre tyske Krav. De betegnede blot en absolut Grænse, om hvilken der overhovedet ikke kunde diskuteres.

Brydningerne inden for Regeringen.

Omkring de her skildrede Hovedbegivenheder foregik 1941 igen en løbende Fægtning imellem Minister *von Renthe-Fink* og Presseattaché *Meisner* paa den ene Side og den danske Regering og Befolkningen paa den anden Side, hvor tyske Overgreb og Indgreb søgtes afdækkede og mildnede, og hvor samtidig Befolkningens Holdning over for Tyskerne stadig skærpedes. Samtidig skærpedes ogsaa Indstillingen hos Befolkningen over for Udenrigsminister *Scavenius* og han trofaste Følgesvend i Ministeriet, Trafikminister *Gunnar Larsen*, og inden for selve Ministeriet var Modsætningen mellem disse to Ministre og de parlamentariske Ministre ofte saa stor, at Scavenius truede med at gaa af som Udenrigsminister. Statsminister *Staunings* Rolle inden for Regeringen var derfor gennemgaaende Mæglerens. Skulde Samlingsregeringen ikke sprænges, maatte han faa de to Fløje inden for den til at arbejde sammen. *Og at Samlingsregeringen maatte bevares, var alle klar over. Thi der var ingen Tvivl om, at en Sprængning vilde føre til en Regering, som ikke kunde dannes uden tysk Indgriben, og som i hvert Fald ikke kunde blive parlamentarisk.*

Modsætningerne inden for Regeringen var maaske, naar alt kom til alt, ikke saa meget et Spørgsmaal om den Retning, vor Politik

skulde have, som den var et Spørgsmaal om den *Form*, vi skulde give den — og endelig spillede Scavenius' særlige Opfattelse af Udenrigsministerens Kompetence en stor Rolle. Gang paa Gang traf Scavenius Bestemmelser, uden at Ministeriet som saadant blev spurgt. Dette gælder saaledes i særlig Grad Dannelsen af Frikorps Danmark. Denne Episode førte til meget alvorlige Meningsudvekslinger inden for Regeringen, og Resultatet blev, at Scavenius lovede at tage mere Hensyn til sine Ministerkolleger i Fremtiden.

Dette var givet ogsaa nødvendigt. Scavenius' Form for sin Politik i Forholdet til Tyskland var saa udfordrende overfor Befolkningens Indstilling, at den før eller senere maatte føre til en Sprængning af Samlingsregeringens Politik — simpelthen fordi Befolkningen ikke vilde vedblive at følge Regeringen, men vilde begynde at drive sin egen Politik med aaben Modstand mod Besættelsen. Scavenius' Opfattelse: at skulde Samlingsregeringens Politik lykkes, det vil sige skulde det blive muligt at føre os gennem Krigen, uden at det kom til katastrofale tyske Indgreb, der førte os ind i lignende Forhold som i Norge, kunde det ikke nytte at tage Hensyn til Følelserne, saa maatte udelukkende den kolde og sunde Fornuft raade, denne Opfattelse var det simpelthen ikke muligt at faa den danske Befolkning til at acceptere.

Befolkningens Reaktion over for Overgrebene fra tysk Side blev stadig kraftigere, og de Folk herhjemme, der var mest lydøre over for Befolkningens Stemninger, var ved at blive klar over, at Spørgsmaalet ikke var, om Befolkningens Rejsning skulde komme eller ej, men om den skulde komme under Ledelse af de parlamentariske Partier eller uden om dem.

Parlamentarikerne indenfor Regeringen — og paa Rigsdagen med — var klar over, at naar det en Dag kom til et politisk Brud med Tyskland, saa maatte det være Regeringen og Rigsdagen, der fremkaldte det ved at sige Nej til tyske Krav. Men med Hensyn til Scavenius var der en hel Del Usikkerhed over for, hvilke Omstændigheder der kunde faa ham til at sige Nej, og den Klarhed, der blev skabt her ved Forhandlingerne inden for Regeringen efter Tilslutningen til Antikominternpagten, havde derfor stor Betydning.

Men naaede man saaledes ved Slutningen af 1941 et bedre Samarbejde med Scavenius indenfor Regeringen, saa omfattede denne Bedring i Stillingen ikke Trafikminister Gunnar Larsen, der i Virkeligheden forblev uden for det almindelige Samarbejde. Hans Forsøg paa at efterligne Scavenius og drive en privat Politik over for Tyskerne skabte den største Mistillid til ham. Gunnar Larsen førte en meget stor Selskabelighed for Tyskerne og begrundede dette med, at det gjorde det langt lettere for ham at forhandle med dem, men det fjernede til Gengæld Trafikministeren meget stærkt fra hans danske Kolleger og sædvanlige danske Omgangskreds. Mest af alt bidrog Gunnar Larsens Østrumspolitik til at skabe Mistillid til ham. Sammen med en Række andre danske Storforretningsfolk, der havde Interesser i Balticum, søgte han at beskytte disse Interesser ved at gaa i Samarbejde med Tyskerne om Exploiteringen af Balticum. Der dannedes et privat Østrumudvalg, bestaaende af Trafikminister *Gunnar Larsen*, Direktør *Juncker*, Aarhus Oliemølle, Fabrikant *Hempel*, Hempels Skibsfarvefabrikker, Godsejer *Lüttichau*, Rhoden, og Ingeniør *Højgaard*, *Højgaard & Schultz*.

Udvalget førte i lange Tider Underhaandsforhandlinger med Tyskerne, og til Slut rejste Gunnar Larsen paa en »privat« Rejse til Østrummet for at »studere« Trafik. Det viste sig imidlertid hurtigt, at hans egentlige Opgave var at afslutte en Overenskomst om Danmarks Deltagelse i Opbygningen af Østrummet. Hans Planer var af en saadan Art, at Udenrigsministeriet af al Magt lagde sig i Selen for at bremse dem — saaledes forhindrede Udenrigsministeriet, at danske Leverancer til Balticum skulde betales over Clearing, hvilket betød at de danske Firmaer, der vilde investere Kapital derovre, var henvist til enten selv at risikere Pengene eller at faa etableret en Vareudveksling, hvad der naturligvis svækkede deres Interesse for Foretagendet betydeligt, bl. a. fordi det viste sig, at Vareudvekslinger var meget vanskelige at etablere. Det private Østrumudvalg overgik imidlertid til et officielt Udvalg, der skulde være raadgivende for Regeringen i dette Spørgsmaal. Udvalget fik *Niels Erik Vilhelmsen*, der var tidligere Kontorchef i Engageringskontoret for Handel og Industri, til Sekretær, men, noget praktisk Resultat kom der ikke

ud af Udvalgets Arbejde, og da Østrummet i Sommeren 1943 begyndte at skrumpede ind, ophævedes Udvalget igen. Nogen praktisk Betydning fik det saaledes ikke, men i sin Start udnyttedes det naturligvis politisk af Tyskerne.

Den dansk-tyske Forening under Ledelse af Generaldirektør *Knutzen* bidrog ikke til at formindske Spændingen. Generaldirektør *Knutzens* Taler ved dens Møder og hans Rejser i Tyskland, hvorfra han sendte *Communiqueer* hjem om den store Betydning, hans Samtaler med tyske Personligheder havde, skabte en voksende Irritation mod Foreningen og imod *Knutzen* selv.

Forholdet til Nazisterne.

Selv om de danske Nazisters Drøm om at naa frem til Magten var bristet efter Nederlaget i Novemberdagene 1940 og den mislykkede Ministerstorm omkring Nytaar, saa nød de dog stadig godt af tysk Beskyttelse og Understøttelse. Baade Parti og Presse fik meget rundelige Understøttelser fra Gesandtskabet, og den danske Presse blev atter og atter standset i sin Polemik imod de danske Nazister. Der blev saaledes udsendt en kraftig Henstilling om ikke at betegne dem som Clausenister eller som Nazister — disse Betegnelser opfattedes som nedsættende — og hvor Nazister forbrød sig imod de danske Love, blev der udstedt Forbud imod at omtale dette. Saaledes blev Omtalen af Grev *Knuths* Arrestation for Blodskam og Sagen mod Brandmand *Biester* fra Haderslev for Brandstiftelse forbudt. I øvrigt var Grev *Knuth* først flygtet til Tyskland, og Bladet »*Nationalsocialisten*« skrev, da det blev bekendt, at han var rejst, at her var endelig en Adelsmand, der kendte sin Pligt. De tyske Myndigheder udleverede imidlertid *Knuth*, men først da han nogle Maaneder efter blev dømt, maatte der bringes en kort officiel Meddelelse.

Pressens Vilkaar.

Straks efter den 9. April var den danske Presse sat under Censur. I første Omgang var det en frivillig Censur, Pressen gav sig ind under, senere blev den tvungen, men det var stadig danske Myndig-

heder, der udøvede Censuren. Ordningen var et Alternativ til en direkte tysk Censur, og den var utvivlsomt overordentlig gunstig for den danske Presse, der derved fik en væsentlig større Bevægelsesfrihed, end den ellers vilde have haft. Denne Frihed blev ogsaa udnyttet til den yderste Grænse. Først og fremmest til en kraftig Indsats imod de danske Nazisters, LS's og Bondepartiets Forsøg paa at undergrave Folkestyret. I de enkelte Situationer skabte Pressen ogsaa en offentlig Mening imod tyske Planer, saaledes under Forhandlingerne om Mønt- og Toldunionen og under Ministerkrisen omkring Nytaar 1941, hvor Samlingsregeringens Betydning blev kraftigt understreget. Kunsten at »skrive mellem Linierne« blev dyrket med stor Dygtighed i Pressen, og Læserne forstod lige saa godt Kunsten at »læse mellem Linierne«. Særlig paa to Omraader lykkedes det Pressen at give indirekte Udtryk for Stemninger imod Besættelsen. Det ene Omraade var Kongefamiliens Personer, der dyrkedes i saa stor Udstrækning, som Lejlighed overhovedet bød sig. Det andet Omraade var det nordiske Samarbejde, hvor Pressen gik ind for et saadant Samarbejde i et Omfang, som aldrig før var set herhjemme. Dette var naturligvis — og opfattedes ogsaa saaledes — en indirekte Protest imod de tyske Storrums Planer.

Under særligt vanskelige Forhold henstillede Udenrigsministeriet undertiden til Pressen at skrive bestemte Artikler, saaledes ved Vedtagelsen af Antikominternpagten, ved den amerikanske Besættelse af Grønland o. l. Tilfælde. Fra Pressens Side var dette en meget vanskelig Opgave. Man ønskede ikke at skrive Artikler, der paa nogen som helst Maade kunde udnyttes politisk af Tyskerne, og man tyede derfor til at skrive Artikler, der i Virkeligheden kun var Referater af Regeringsudtalelser.

Denne Holdning fra Pressens Side var ikke uden Risiko. Flere Gange gik Presseattaché *Meisner* direkte imod Aftalerne til Aktion imod enkelte Blade. Kristeligt Dagblads Chefredaktør *Helweg-Larsen* og Socialdemokratens Chefredaktør *H. P. Sørensen* maatte fra træde paa Grund af saadanne Aktioner. Politiken maatte indsætte en Medredaktør, cand. polit. *Poul Graae*, for at redde Chefredaktør *Hasager*. Mod Chefredaktør *Schoch*, Nationaltidende, var der gen-

tagne Aktioner, indtil han blev tvunget ud sidst i Februar 1942. Nogle Maaneder senere maatte Nationaltidendes Direktør, *Cohen*, gaa af, efter at han var blevet truet med Arrestation, hvis han ikke fratraadte. Anledningen til denne sidste Aktion var, at Cohen havde nægtet at optage en Dødsannonce for Kaptajn Schalburg, idet Annoncen var underskrevet af DNSAP.

Under Ministerkrisen omkring Nytaar 1941 var »Demokraten« i Aarhus særlig aggressiv. Meisner beordrede Bladet lukket, ellers vilde det blive besat af tysk Militær. Efter at Bladet havde været lukket i tre Dage, naaede man dog til en Ordning, saaledes at Bladets politiske Redaktør, Folketingsmand *Holger Eriksen*, fratraadte, mens Bladets Chefredaktør, *Frede Højmark*, fik Lov til at fortsætte.

Tillige var der en lang Række mindre Indgreb og Klager over tysk fjendtlig Indstilling hos Bladene, der dels gik den reglementerede Vej gennem Pressenævnet og dels kun førte til almindelige Besvælinger i Udenrigsministeriets Pressebureau.

Radioen var under stærkere Censur end Pressen. Der var anbragt tyske Embedsmænd i selve Radiobygningen, og de nedlagde ofte Veto mod Udsendelsen af Stof. Saaledes blev et Foredrag i Anledning af 100 Aars Dagen for Georg Brandes' Fødsel standset, fordi Brandes var Jøde, og af samme Grund maatte ogsaa Foredrag om Goldschmidt opgives. Tyskerne gennemtvang Afholdelsen af enkelte tyskvenlige Propagandaforedrag, samt naturligvis Transmission af Hitlers Taler og andre store Radiobegivenheder i det tredie Rige.

Over for udenlandske Bøger var der indført en vis Censur, og der var Indskriden imod flere danske Forfattere, saaledes mod *Soya*, der blev idømt Fængsel for Bogen »En Gæst«, mod *Arne Sørensen* og *la Cour* for Pjecen »Om at sige Ja eller Nej«, der var skrevet af *la Cour* og udkommet paa »Det tredie Standpunkt«s Forlag. Tillige maatte *la Cour* fratræde Redaktionen af »Grænsevagten«. Finanslovens Forfatterunderstøttelse blev efter tysk Krav frataget *Hans Kirk*, *Soya* og *Andersen Nexø*.

Andre tyske Indgreb.

Paa en Række andre Omraader greb Tyskerne ind i dansk offentligt Liv i Løbet af 1941. I Marts skulde kommunale Valg have været afholdt, men Tyskerne forlangte dem udskudt under Paaberaabelse af, at den skærpede Krigssituation ikke tillod et Valgs Afholdelse. Reelt var Aarsagen, at man ikke ønskede, at et Valg skulde vise, hvor ringe en Styrke de danske Nazister i Virkeligheden besad, hvad der uvægerligt vilde blive Følgen af et Valg. Valget blev ved Lov udsat et Aar, men i 1942 maatte det atter udskydes.

En lang Række af de sædvanlige nationale Mindedage maatte ikke fejres. Afstemningsdagen den 10. Februar plejede at give Anledning til en Række Sammenkomster og Møder særlig i Sønderjylland. De blev alle paa tysk Foranledning aflyst, og der kom Forbud imod at omtale Aflysningen i Pressen. Ligeledes blev det forbudt at omtale Dybbøldagen og Grønseforeningens Indsamling paa denne Dag, og Genforeningsdagen maatte hverken fejres eller nævnes i Pressen. Den 9. April blev imødeset med nogen Bekymring. Udenrigsministeriet udsendte Instruktioner til Pressen om, hvorledes Omtalen af Aarsdagen skulde forme sig, bl. a. maatte Pressen være meget omhyggelig med at nævne de tyske Troppers gode Opførsel. Politiet fik Instruktioner om, at enhver Form for Demonstrationer var forbudt. Der maatte ikke anlægges Sørgedragt, og enhver Flagning paa halv var forbudt. Instruktionerne var hemmelige og blev ikke offentliggjort i Pressen.

Den 13. Juni kom det ved en Fodboldkamp i Idrætsparken til Demonstrationer imod Tyskerne. Tyskerne blev rasende, og Justitsministeriet udsendte et meget skarpt Cirkulære, der indskærpede Forbudet imod saadanne Demonstrationer. Dette tilfredsstillede imidlertid ikke Gesandtskabet, der forlangte Justitsminister *Harald Petersens* Afgang. Kravet blev efterkommet, og Rigspolitichef *Thune Jacobsen* blev Justitsminister, samtidig med at Chefen for Opdagelsespolitiet *Eivind Larsen* blev udnævnt til Departementschef i Justitsministeriet med de Omraader af Retsplejen under sig, der havde særlig Tilknytning til Besættelsen.

I Sønderjylland var det tyske Mindretal begyndt at indlede en skarpere Kurs. Dyrslæge *Jens Møller* var Fører for den haardkogte nazistiske Fløj, og han havde efterhaanden faaet brudt Mindretallets Rigsdagsrepræsentant Pastor *Schmidts* modererende Indflydelse. Under Navnet »Schleswigsche Kameradschaftsabend« dannede det tyske Mindretal Organisationer, der tydeligt var tænkt som Kamporganisationer. De fik udleveret Vaaben af Tyskerne og holdt militære Øvelser samt optraadte temmelig provokerende i Uniform rundt om i Landsdelen. Fra dansk Side rettedes der meget kraftige Henstillinger til den tyske Gesandt om denne Organisation, og efter meget langvarige Forhandlinger lykkedes det at faa en Ordning, saa Organisationen i noget Omfang blev pacificeret. I denne Forbindelse bør nævnes, at Provinsjournalistforeningens Formand, Redaktør *Niels Hansen*, i den danske Presse offentliggjorde en dristig Artikel imod Organisationen.

Danmark og Udlandet.

Den ejendommelige Stilling, Danmark indtog som et besat Land med en vidtgaaende Selvstændighed, havde hidtil betydet, at vore Repræsentationer baade i de krigsførende og de neutrale Lande var bevarede. Men efterhaanden som den fjendtlige Stemning mod Tyskerne rundt om i Verden tiltog, blev Forbindelsen med dem stadig daarligere, og i Løbet af 1941 løsgjorde flere af dem sig helt fra Danmark. Den første, der gik paa egen Haand, var vor Minister i Washington *Henrik Kauffmann*, der allerede den 9. April havde meddelt Udenrigsministeriet, at han ikke følte sig bundet af dets Direktiver, da Regeringen ikke længere var fri i sine Beslutninger. Minister Kauffmann afsluttede nu en Overenskomst med USA om en amerikansk Besættelse af Grønland. I Overenskomsten blev der givet udtrykkeligt Tilsagn om, at Grønland igen vilde komme under dansk Overhøjhed, naar den Fare, der truede det fra tysk Side, var forsvundet. Minister Kauffmann blev afskediget, og der rejstes Sag imod ham, men Retssagen blev ikke iværksat, idet den udsattes, til Kauffmann kunde møde for dansk Ret. De danske Generalkonsuler i Amerika, *Georg Bech* i New York, *Raymond Bau-*

mann i Chicago og *Sporon-Fiedler* i San Francisco gjorde fælles Sag med Kauffmann og blev ligeledes afskedigede.

Presseattaché *Meisner* forlangte, at den danske Presse skulde kommentere Besættelsen af Grønland. Dette skete ogsaa, men gennemgaaende i rent refererende Ledere. Ved et Pressemøde senere paa Aaret kom Meisner med meget skarpe Bebrejdelser til Pressen herfor. Han fik imidlertid lige saa skarpe Svar, idet der fra de tilstedeværende Redaktørers Side blev svaret, at det naturligvis var umuligt at udtrykke en kraftig Fordømmelse af Amerikas Besættelse af Grønland, naar man var afskaaret fra at udtrykke sin virkelige Stilling over for den tyske Besættelse af Danmark.

Gesandten i Mexico *Finn Lund* og vor Repræsentant i Teheran, Legationsraad *Fensmark*, meddelte ligeledes, at de ikke længere repræsenterede den danske Regering og blev ogsaa, rent rutinemæssigt, afskedigede.

I December 1941 indtog vor Gesandt i London, Grev *Reventlow*, samme Stilling som Kauffmann.

Retsforholdene under Okkupationen.

Retsplejen i Danmark vedblev længe at være i Hænderne paa de danske Domstole. Fra tysk Side blev der kort Tid efter den 9. April afgivet et skriftligt Tilsagn om, at man vilde undlade at blande sig i den danske Retspleje, idet der dog blev taget Forbehold over for Sabotage, Spionage og Zersetzung.

Særlig de talrige Smaaforseelser, der i Besættelsens første Aar var de eneste Affærer, der opstod, var man ganske uden Interesse i. I Sommeren 1940 arresteredes Oberstløjtnant *Ørum*, Chefen for sjællandske Flyverafdeling, sigtet for Spionage. Arrestationen fandt Sted i Berlin, hvor *Ørum* var paa Gennemrejse til Portugal, idet han havde faaet Udrejsetilladelse til Amerika. Samtidig med ham arresteredes Løjtnanterne *Jessen* og *Landø*. De Forhandlinger, der i den Anledning førtes med de tyske Myndigheder, resulterede i, at de tre arresterede overførtes til de danske Domstole og blev idømt haarde Straffe. Oberstløjtnant *Ørum* blev saaledes idømt livsvarigt Fængsel. Under Forhandlingerne krævede de tyske Myndigheder, at vi skulde

indføre Dødsstraf for Spionage, men dette blev nægtet, og Tyskerne slog sig saa til Taals.

Maalet for de danske Bestræbelser med Hensyn til Retssystemet under Krigen var principielt dels at bevare Lovgivningen paa demokratisk Grundlag, saaledes at dansk Retsbevidsthed og hidtidig Retspraksis blev normgivende for de trufne Forholdsreglers Karakter, og dels at bevare det danske Retsmaskineri intakt og Retshaandhævdelsen paa danske Hænder.

For at naa dette Maal var det nødvendigt at slutte en Række Kompromisser med Tyskerne, hvorved der indførtes nye Lovbestemmelser, med Straffe, der var haardere end de normale danske Straffe, naar det drejede sig om Handlinger rettede mod Tyskerne. Initiativet til disse Krigslove er altid kommet fra tysk Side, men Lovene er udarbejdede af den danske Regering, vedtaget af Rigsdagen og underskrevet af Kongen. Bestræbelserne havde for saa vidt Held med sig, som Kontinuiteten i vort Retssystem er blevet bevaret indtil den 29. August 1943. De tyske Instanser, Gestapo og det rent militære Abwehrstelle — en Kontraspionage og Kontrasabotageafdeling, der havde til Huse paa Hotel Cosmopolite — havde derfor ikke nogen legal Eksistens i Danmark, selv om de udøvede en faktisk Myndighed i Kraft af de Bajonetter, der stod bag dem.

Det var i 1941, at Spændingen mellem Okkupationsmagten og Befolkningen voksede saa stærkt, at en lang Række skærpende Love og Forordninger maatte udstedes for at forsøge at dæmme op for den voksende Aktivitet hos Befolkningen.

Saaledes gennemførtes i Midten af Januar 1941 et Tillæg til Borgerlig Straffelov, hvori det gjordes strafbart at udbrede Rygter, der kunde skade Danmarks Forhold til Udlandet (altsaa Tyskland). For Udbredelse af militære Efterretninger kunde Straffen blive Fængsel paa Livstid og ikke under et Aar, ligesom ogsaa Fængsel paa Livstid kunde idømmes den, der traadte i Modstanderens Krigstjeneste eller ydede Modstanderen Bistand, ødelagde eller bortskaffede Krigsmateriel, eller foretog Handlinger af lignende Karakter, der alvorligt var egnede til at skade Danmarks Interesser over for Udlandet. Ogsaa danske Statsborgere i Udlandet omfattedes af disse Bestem-

melser, og endelig var det en vigtig Bestemmelse, i Loven, at disse Sager ikke kunde behandles for Nævningeting eller for Domsmandsretter. Det mest opsigtvækkende ved Loven var, at den blev givet tilbagevirkende Kraft, saa den ogsaa skulde finde Anvendelse for Handlinger, der var begaaet før dens Ikrafttræden. Denne sidste Bestemmelse tog Sigte paa Ørum-Sagen og var den Pris, der maatte betales for at redde Ørum og de to andre Officerer fra tysk Krigsret og fra den Dødsdom, der utvivlsomt vilde være blevet fældet dér over Ørum.

Senere paa Aaret gennemførtes en Tilføjelse, hvorefter der blev Hjemmel for at nægte Udskrift af Arrestprotokollen, naar Hensynet til fremmede Magter talte derfor. Tillige fik Højesteret Bemyndigelse til efter Begæring af Anklagemyndigheden at bestemme, at Landsretsbehandling af en Sag kunde bortfalde. Følgen heraf blev, at en Mængde Sager fandt deres endelige Afgørelse i den nyoprettede særlige Afdeling ved Københavns Byret, hvor efterhaanden, alle Sager vedrørende Værnemagten kom til Domsforhandling.

Disse principielle Love suppleredes med en lang Række andre Love og Bekendtgørelser, der indeholdt mere detaljerede Forbud imod Spionage, Sabotage og andre Handlinger, der kunde skade den tyske Værnemagt.

Uroen omkring i Gymnasier og andre Ungdomsskoler blev stadig større, og der udsendtes derfor et Cirkulære til de lokale Skolemynigheder om at gøre Børnene og de unge Mennesker begribeligt, at de udsatte sig for alvorlige Straffe ved at deltage i hemmelige Organisationer og Demonstrationer.

Skønt alle disse Paabud og Straffebestemmelser var af meget ekstraordinær Karakter, saa var der dog ikke i dem noget afgørende Brud med dansk Retsopfattelse. Dette kom først med Interneringen af Kommunisterne og den senere udstedte Antikommunistlov. Endnu var dog selve Retsudøvelsen paa danske Hænder. Det var først senere, at Gestapo begyndte at gribe direkte ind og arrestere danske Borgere og oprette særlige tyske Afdelinger i de danske Fængsler.

Det første Tilfælde af denne Art, der vakte Opmærksomhed, var den tyske Arrestation af Dr. phil. *Vilhelm la Cour* i Februar 1942.

Arrestationen fandt Sted paa Basis af Angivelse af en Stikker, der hævdede, at la Cour havde fremsat visse tyskfjendtlige Udtalelser paa et Møde i Rødovre. Det lykkedes ikke Tyskerne at bevise Sigtelsernes Rigtighed under Forhørene, og efter Forhandlinger med Justitsministeriet blev la Cour endelig overflyttet til dansk Fængsel og Ret. Tyskerne krævede dog, at la Cour skulde idømmes en streng Straf, da de ellers selv vilde tage sig af ham. Dette skete ogsaa ved Højesteret, hvor man dømte la Cour trods de mere end svage Beviser. Endvidere blev la Cour afskediget som Lektor, endnu før den endelige Dom var faldet. Da la Cour havde udstaaet sin Straf og blev løsladt, forlangte Tyskerne ham interneret. Efter en lang Række Forhandlinger med Justitsministeren indvilligede la Cour heri, og han blev derefter anvist Bopæl hos Godsforvalteren paa Vallø. Endelig fik han Lov til at flytte hjem igen, da Regeringen *Scavenius* var dannet.

La Cour-Affæren vakte uhyre Opmærksomhed. Den viste klarere end noget andet Tilfælde, at vi var paa Vej mod en hidtil ukendt Vilkaarlighed i Retsplejen, hvor man maatte regne med, at Domstolene nu i visse Tilfælde vilde dømme endog imod Bevisets Stilling. La Cour Sagen blev derfor i meget vide Kredse betragtet som ubetinget kompromitterende for baade Højesteret og Justitsministeren.

Begrundelsen for denne og en Række andre Tilfælde, der var lige saa utvivlsomme Retsbrud, var, at det drejede sig om længst muligt at beskytte danske Borgere mod at komme under tysk Jurisdiktion. Hvis Tyskerne overtog Retsplejen for de Sagers Vedkommende, der drejede sig om Handlinger rettet mod dem, vilde de Retsgoder helt forsvinde, som endnu var de anklagede til Del. Det vilde derefter ogsaa være umuligt for de danske Myndigheder at yde dem nogen som helst Beskyttelse, hvor alvorlige Overgrebene mod dem end blev. Regeringen foretrak saaledes at ofre nogle Retsprincipper hellere end at ofre nogle danske Statsborgere.

Den underjordiske Kamp.

Allerede straks efter den 9. April begyndte en ideologisk Kamp imod Besættelsen. Det var i det første Aar i det væsentlige en hemmelig Oplysningsvirksomhed, hvis Formaal var at holde Befolkningen a jour med Tyskernes Fremfærd her i Landet og vække Forstaaelsen af, at den danske Nazismes Formaal var ved tysk Hjælp at komme til Magten og afskaffe Folkestyret. Rigsdagsmændene gjorde her et meget betydeligt Arbejde ved at holde lukkede Møder med deres Vælgere. Stor Betydning havde ogsaa Indenrigsminister *Jørgen Jørgensens* og Medicinaldirektør *Frandsens* Ældste-Møder rundt om i Landet. Gennem Dansk Ungdomssamvirke og de Ungdomsorganisationer, der sluttede sig hertil, fandt ligeledes et stort nationalt Oplysnings- og Vækkelsesarbejde Sted.

Men efterhaanden som Forholdet til Tyskerne blev skarpere, slog dette rent ideologiske Arbejde ikke til. *Christmas Møllers* Virksomhed fik en stadig mere offensiv Karakter og blev mere og mere bevidst rettet imod baade Tyskerne og Udenrigsminister *Scavenius*, som den egentlige Aarsag til Samlingsregeringens alt for eftergivende Kurs over for Tyskerne.

Allerede i Efteraaret 1941 dukkede det første illegale Blad op. Det var det kommunistiske »Land og Folk«, og sidst paa Aaret udkom »De frie Danske«, der var udgivet af en lille Kreds danske Patrioter, og hvis Redaktør var Red. *Kaj Holbech*, der senere blev dræbt af Tyskerne under et Anholdelsesforsøg. I Maj 1942 begyndte »Frit Danmark« at komme. »Frit Danmark« var Resultatet af et Samarbejde mellem vidt forskellige kommunistiske Lejre, nemlig *Christmas Møller*, *Aksel Larsen*, Biblioteksdirektør *Døssing*, Professor *Chievitz*, Professor *Mogens Fog* og flere andre.

De første Sabotageforsøg viste sig ligeledes i Efteraaret 1941. De var i Begyndelsen meget tilfældige og planløse, og det var først i 1942, at Sabotagen begyndte at blive sat i System.

I Efteraaret 1941 blev der knyttet Forbindelse mellem de danske illegale Kredse og England. Den danske Flyverløjtnant *Sneum*, der i Sommeren 1940 sammen med en Kammerat var flygtet til England i en stjaalet Sportsmaskine, vendte sammen med andre tilbage som

Faldskærmsmand og knyttede Forbindelse med den voksende Modstandsbevægelse. Men det var først, da en dræbt Faldskærmsmand i December 1941 blev fundet ved Haslev, at man fra Myndighedernes Side blev klar over, at der var oprettet en saadan Forbindelse. Senere blev Forbindelsen yderligere udviklet, og hele Krigen ud var der en næsten regelmæssig Trafik gennem Luften til Danmark baade af Folk og Materiel og over Sundet til Sverige af Faldskærmsfolk og Kurerer, der vendte tilbage til England. Der blev ogsaa sendt Kortbølgesendere til Modstandsbevægelsen, saaledes at der blev regelmæssig Radioforbindelse med Danmark.

Forbindelsen med England, der baade gik til det danske Raad i England, til den engelske »secret service«, samt senere til den allie-rede Overkommando, fik den allerstørste Betydning for den illegale Bevægelse, idet den var afgørende for Tilrettelæggelsen af hele dens Taktik og for en væsentlig Del af dens Forsyning med Materiel. Pengemidlerne til Kampen blev for langt den største Dels Vedkom-mende ydet herhjemme.

En meget betydende Rolle spillede naturligvis de Danske i Sverige. De blev efterhaanden et vigtigt Led i Forbindelsen med England og bidrog — som et fuldkommen uundværligt Led — til Formidlin-gen af Efterretninger begge Veje.

De illegale Kamporganisationer blev saaledes skabt i 1941. I 1942 voksede de sig stærke. I 1943 blev det dem, der førte den egentlige Kamp mod de tyske Undertrykkere. Samtidig med deres Vækst skete der en meget væsentlig Ændring i Befolkningens Indstilling over for dem. I Begyndelsen saa man paa dem med en vis nysgerrig Vel-vilje, som et maaske noget barnagtigt Udtryk for ungdommelig Mod-standslyst, men efterhaanden opdagede man, at det var Alvor, og til sidst akcepteredes de som det klareste og stærkeste Udtryk for Kampen for Danmark.

Naturligvis var Stemningen over for Modstandsbevægelsen langt fra ens hos hele Befolkningen. Store Dele stillede sig igennem lange Tidsrum direkte uvilligt over for Modstandsbevægelsen, og andre store Dele var passivt uinteresserede, men efterhaanden droges større og større Dele af Befolkningen ind i Modstandsbevægelsens Kreds.

XI

Urolige Danmark.

I Begyndelsen af Aaret 1942 var Hovedinteressen i Danmark samlet om vore økonomiske Forhold. Den tyske Udnyttelse af Danmarks økonomiske Hjælpkilder var i stadig Stigning, selv om Tempoet for Stigningen ikke var tilnærmelsesvis saa stærkt som i andre besatte Lande. Nationalbankens Tilgodehavender paa Clearingkontoen var den 31. Dec. 1941 850 Mill. Kr., og paa forskellige Debitorer, der saa godt som udelukkende omfattede Værnemagtens Træk paa Banken, samledes 906 Mill. Kr. Det var en Stigning paa henholdsvis 436 og 443 Mill. Kr. i Løbet af Aaret. I Forhold til de senere Begivenheder paa dette Omraade maa denne Stigning betegnes som relativ behersket. Samtidig var de private Bankers Balancer vokset fra 3,7 Milliarder Kr. til 4,4 Milliarder. Bestræbelserne for at faa Prisniveauet til at fæstne sig var lykkedes saa nogenlunde. En gros-Pristallet var i Aarets Løb steget fra 192 til 210, og Detailpristallet fra 151 til 162. Men Bevægelsen opad i Prisniveauet syntes at være standset, og der var Grund til at tro, at denne Standsning kunde opretholdes. Dels havde man i Marts 1941 faaet en Aftale med Tyskland om, at Priserne for vor Import fra Tyskland ikke maatte forhøjes, og dels var der med Landbrugets Organisationer ligeledes opnaaet Forstaaelse om, at de indenlandske Priser paa Landbrugsvarer ikke skulde sættes i Vejret. Med Hensyn til de ekstraordinære Industriordrer — Rustningsordrer fra Tyskland — var der i 1941 med tysk Sanktion opnaaet en Ordning, hvorefter der indførtes en særlig Priskontrol med disse Arbejder. Denne Ordning forestodes af Direktør *Odel*. Vort Greb omkring Prissituationen syn-

tes nu at være overordentlig fast, og Nationalbanken mente det derfor rigtigt at tage Spørgsmaalet om en Kronehævning op for derved at binde Prisniveauet endnu fastere. Forudsætningen for, at en Kronehævning var politisk gennemførlig, var imidlertid, at den ikke kom til at gaa ud over Landbrugets Eksportpriser, og ved Forhandlinger med Tyskland lykkedes det at faa sikret en Forhøjelse af Landbrugspriserne, der dækkede Nedgangen ved Kronehævningen. Denne gennemførtes derefter den 23. Jan. 1942, saaledes at Kursen for RM sænkedes fra 207 Kr. 21 Øre til 191 Kr. 57 Øre. I Procenter var Kronehævningen 8 pCt., hvilket svarede til Sænkningen den 2. Sept. 1939, da Nationalbanken gik over til at følge Dollar i Stedet for Sterling.

Industriens Rustningsordrer var vokset en Del i 1941, men udgjorde endnu ikke noget særlig stort Beløb. Derimod var der kommet Fart i Hvervningen af danske Arbejdere til Tyskland, saaledes at der nu ved Aarskiftet var et Antal af 35—45.000 danske Arbejdere dernede. Vore Tilførsler af Varer var stadig nogenlunde. Den strenge Vinter skabte naturligvis store Vanskeligheder for Tilførslerne, men bortset herfra var Tyskland endnu saa nogenlunde i Stand til at holde sine Tilsagn.

For Landbrugsudførslen gjaldt stadig den samme Regel, først blev Hjemmemarkedet forsynet, og derefter kom saa Eksporten til Tyskland. De tyske Troppers Forsyning med Levnedsmidler blev stadig trukket fra Eksportkontingenterne.

Alt i alt holdt vort økonomiske Forsvar saaledes stadig, men vor Afhængighed af Tyskland med Hensyn til vore økonomiske Dispositioner var aabenbar, og Spørgsmaalet var, hvornaar Udnyttelsen af vore Produktionsmuligheder for tyske Formaal vilde blive forstærket.

Tempoet paa dette Omraade blev sat i Vejret i 1942. Værnemagten begyndte paa de vældige Fæstningsbyggerier i Vestjylland, der kostede enorme Beløb, og som truede med at korrumpere hele vort Lønssystem, fordi Tyskerne betalte hvilke som helst Lønninger for at faa Arbejdere nok. Der blev derfor, stadig med tysk Billigelse, indført en Ordning, hvorefter der skulde føres en Løn- og Priskontrol med disse store Entreprenørarbejder af samme Art som Kontrol-

len med de ekstraordinære Industriordrer. Det lykkedes imidlertid aldrig at faa denne Ordning gjort helt effektiv. En Række store Entreprenørfirmaer overholdt samvittighedsfuldt Ordningen, men der opstod i Hundredvis af irregulære Entreprenørfirmaer, der havde gode Forbindelser hos Tyskerne, og som systematisk negligerede de gældende Regler. Det viste sig, at det var mere end vanskeligt at komme til at skride ind imod disse Hajer. Alligevel havde Ordningen en Del Betydning, og dels ved dens Hjælp, dels ved Hjælp af Lovgivningen om, at Landbrugets Arbejdere ikke maatte tage Arbejde uden for Landbruget, lykkedes det dog saa nogenlunde at hindre, at al anvendelig Arbejdskraft blev trukket bort fra Landbruget. Endda kom der Rekordtal af Arbejdere ud i Tørvemoserne og ud i Brunkulslejerne.

Med Undtagelse af Landbrugsproduktionen, de danske Arbejdere i Tyskland og Fæstningsbyggeriet, var Danmarks Bidrag til Tysklands Krigsproduktion dog stadig meget beskednen hele 1942 igennem. Kun nogle faa Procent af vor Industris Kapacitet arbejdede for tyske Ordre, Resten arbejdede paa at dække danske Behov, og ved en vidtgaaende Arbejdsdeling inden for de Industrier, hvor Raastofmanglen gjorde sig gældende, holdt man et betydeligt Antal Arbejdere beskæftiget, saa de ikke var udsatte for Fristelsen til at tage til Tyskland.

Den danske Skibsfart var ogsaa i Hovedsagen beskæftiget med Transport for dansk Regning, men der udførtes dog en Del Pligtrejser for Tyskerne.

Paa det økonomiske Omraade var Forholdet til Tyskerne saaledes taaleligt. Men derfor var der dog ikke altid lutter Idyl. Saaledes forlangte Tyskerne, da Amerika efter sin Indtræden i Krigen havde beslaglagt de danske Skibe, at de danske Redere Skib for Skib skulde stille Tonnage til Raadighed i samme Omfang som danske Skibe sejlede for de Allierede. Kravet blev afslaet under Henvi-
sing til, at de danske Redere ikke havde Dispositions-
mulighed over disse Skibe, og Tyskerne frafaldt derefter Kravet. Senere forlangte Tyskerne de danske Skibe, der sejlede til Rotterdam efter Kul, bevæbnede, men ogsaa dette blev afslaet, idet man henviste til, at de

svenske Skibe paa samme Rute, der ogsaa sejlede i tysk Konvoj, ikke var bevæbnede. Begge Afslag fandt Tyskerne sig i, og det maa i det hele taget siges, at Tyskerne i alle Forhandlinger om økonomiske Forhold var forbavsende medgørlige.

Der bliver Uro i Danmark.

De første Maaneder af 1942 var præget af en langsomt voksende Uro. Der fandt en hel Del Sabotage tilfælde Sted, og adskillige Demonstrationer over for Tyskerne. Saaledes blev den meget yndede tyske Soldatersang »Lilli Marlen« forsynet med en dansk Smædetekst, der blev saa udbredt, at Tyskerne krævede Melodien forbudt paa Restauranter og andre offentlige Steder. Forbudet blev ogsaa udstedt, men blev ikke offentliggjort og maatte ikke omtales offentligt. Omkring Nytaar ventilerede man fra tysk Side Jødespørgsmaalet, og den nazistiske Universitetslektor og Sekretær i Justitsministeriet *Popp-Madsen* udarbejdede et Forslag til en dansk Jødelovgivning. Spørgsmaalet blev imidlertid klart afvist af Scavenius, der naturligvis fik den øvrige Regerings Tilslutning hertil.

I Februar Maaned blev Doktor *la Cour* arresteret, og i Begyndelsen af Maj anholdtes i Aalborg syv Dreng fra Katedralskolen og to Dreng fra Klostermarksskolen samt et Par unge Mennesker, sammen med hvilke de havde dannet en Churchill Klub. Klubbens Formaal var at øve Sabotage mod Værnemagten og at skaffe sig Vaaben ved at stjæle dem fra Værnemagten. Klubben havde været overordentlig virksom og havde en lang Række Sabotager i Aalborg paa Samvittigheden. Da de blev anholdt, var de i Gang med at fabricere Sprængstof, der skulde bruges til Underminering af Budolfi Kirkeplads, hvor Tyskerne ofte havde meget store Vognsamlinger. De unge Mennesker optraadte med stor Frejdighed under Forhørene og erklærede, at de jo var nødt til at begynde Kampen mod Tyskerne, naar de voksne ikke vilde.

Rektor *Galster* ved Katedralskolen blev efter direkte tysk Krav fjernet fra Skolen, idet han fik Orlov paa ubestemt Tid.

De unge Mennesker kunde glæde sig ved den største Sympati i Aalborg. Der blev sendt Chokolade og Blomster til dem i Fængslet,

og deres Skolekammerater demonstrerede uden for Fængselsvinduene. De blev idømt meget langvarige Straffe, men mens de endnu sad i Aalborg Arrest, lykkedes det dem at skaffe sig en Fil, og med den savede de Cellens Jernstænger over, saa de kunde slippe ud. De tog derefter Udgangstur om Natten, hvor de lavede nye Sabotager. De natlige Udflugter blev opdaget under en Luftalarm, hvor de søgte i Beskyttelsesrum, og hvor der kom en Legitimationskortkontrol. De fire af Klubbens Medlemmer, der havde været med til Løjerne, blev paany stillet for Domstolen, og de tre blev idømt strenge Tillægsstraffe, medens den 4. slap for Tillægsstraf, da man ikke kunde modbevise hans Paastand om, at han kun benyttede Udgangsturen til at besøge sin Veninde i.

Frikorpsfolkene gav atter og atter Anledning til Sammenstød og Slagsmaal, naar de var hjemme paa Orlov. Den Beskyttelse, den tyske Værnemagt ydede dem, satte dem i Stand til nogenlunde risikoløst at provokere Spektakler, og dette benyttede de sig af i rigelig Udstrækning. Disse Episoder irriterede Tyskerne særlig stærkt. I Maj Maaned afholdtes der en Række Møder Landet over, hvortil Politimestrene og Amtmændene indkaldte indflydelsesrige Personer fra den paagældende Egn, og hvor der blev oplæst en Meddelelse fra Regeringen, hvori det henstilledes til disse kendte Mænd, at de gjorde deres Indflydelse gældende for at dæmpe disse Demonstrationer, bl. a. ved at hjælpe til med at Skolebørnene ikke generede Frikorpsfolkernes Børn dels ved Tilraab, dels undertiden ved Prygl. Pressen fik Forbud imod at omtale disse Møder og tillige en Henstilling om at gøre Betragtninger gældende paa Linie med dem. Denne Henstilling blev dog kun fulgt i meget ringe Udstrækning.

Kongens 30-Aars Regeringsjubilæum benyttedes af Befolkningen til en ny storstilet Hyldest til Kongen, hvorved man atter gav Udtryk for Viljen til at bevare et frit demokratisk Danmark. Fra tysk Side greb man ikke ind imod disse festlige Demonstrationer. Men man var stærkt irriteret over dem og forstod meget vel, at de ogsaa var en Demonstration imod den tyske Besættelse.

Diskussionen om Norden, der allerede var begyndt i 1941, blev endnu stærkere i 1942. Igennem den lykkedes det at give Udtryk

for vor faste Vilje til ikke at gaa ind under *Hitlers* europæiske Nyordning. I Pressen og paa Møder blev det atter og atter fastslaaet, at det var Danmarks Haab og Ønske, at der efter Krigen skulde opstaa et reelt Samarbejde mellem de nordiske Stater, der skulde være af langt mere intim Karakter end før Krigen. Der taltes direkte om et forenet Norden med Forsvarsforbund, fælles Udenrigspolitik og langt nærmere økonomisk Samarbejde paa et frit og demokratisk Grundlag. Denne positive Agitation for et forenet Norden indeholdt ganske vist ingen direkte Polemik imod den europæiske Nyordning — en saadan Polemik var iøvrigt forbudt af Udenrigsministeriet — men den indeholdt heller intet om, at det nye Norden skulde være et Led i denne Nyordning.

Diskussionen om Norden vakte den største Misfornøjelse hos Tyskerne og skabte en fuldkommen rigtig Forestilling hos dem om, at Oppositionen imod dem var voksende.

Dertil kom saa *Christmas Møllers* Flugt til England, der vakte ligefrem Raseri hos Tyskerne, skønt Presseattaché *Meisner* i sin Tid under Aktionen mod *Christmas Møller* havde sagt, at han ikke forstod, hvorfor *Christmas Møller* ikke tog over til de Englændere, som han holdt saa meget af.

Christmas Møller rejser til England.

I Løbet af Vinteren 1942 var *Christmas Møllers* Deltagelse i det illegale Arbejde blevet mere og mere energisk. Han havde knyttet Forbindelse med den kommunistiske Folketingsmand *Aksel Larsen*, der levede under Jorden, og havde sammen med ham og andre planlagt »Frit Danmark«. Tillige var *Christmas Møller* kommet i Forbindelse med det danske Raad i London. Efterhaanden opstod den Tanke i London, at det vilde være heldigt, om man fik nogle fremtrædende danske Politikere til London. Derved vilde man faa autoritative Fortalere for Danmark ude i den frie Verden og samtidig opnaa, at »De frie Danske«s Radioagitation over B.B.C. fik mere Autoritet i Danmark. Kun *Christmas Møller* sagde Ja til Opfordringen, de andre Politikere afslog at rejse. De følte sig bundet af deres Partiers Stilling til Regeringens Politik.

Den 30. April tog Christmas Møller af Sted. Han tog med Toget til Middelfart og gik her over i en Bil, der kørte ham til Aggersund, hvor han gik ombord i en lille Motorskude, som sejlede Moler til Sverige. Nede under Moleret var indrettet et lille Rum, og i dette blev han skjult sammen med sin Kone og Søn. Den tyske Kontrol ved Hals Barre undersøgte Skibet, men fandt intet. Hele Familien kom vel til Sverige og derfra videre til England, og efter at man var sikker paa, at han var i England, sendte hans Venner en Række efterladte Breve til forskellige Personer, deriblandt Udenrigsministeren, hvori han meddelte dem sin Flugt, og hvor han hævdede, at ingen Danske havde hjulpet ham. Dette Forsøg paa at skjule Sporet mislykkedes dog. En Vognmand angav til det danske Polit, hvilken Vognmand der havde kørt for ham, og derefter var det let for Politiet at finde ud af, hvor han var gaaet ombord, og hvilken Skipper der havde sejlet ham til Sverige. Skipperen *Peter Vald. Schmidt* og hans Matros *Vejle-Petersen* blev derefter arresteret, da de kom tilbage fra Sverige med Baaden, og idømt strenge Straffe. Tillige anholdtes en af Hjælperne i København, Direktør for Smaaskibsrederiernes Forening, cand. polit. *Bork-Johansen*. Det lykkedes ham imidlertid at flygte fra sit Kontor, da han en Dag var inde for at afvikle nogle Forretninger under Ledsagelse af en Fængselsbetjent, og senere at undslippe til Sverige.

Efter at Christmas Møller var kommet til England, varede det ikke længe, før han talte i den danske Radio fra London. Samtidig gjorde han i et Interview i »Stockholms Tidningen« Rede for sin Stilling. Bl. a. sagde han i Interviewet: »Jeg mente, jeg bedst gjorde min Pligt over for den frie Verden ved at give en sandfærdig Skildring af Forholdene i Danmark, og jeg kan herfra berette overfor mine Landsmænd, hvorledes Sandheden er om England. Det er her, en Indsats kan gøres, og derfor rejste vi. Det er nødvendigt, at den frie Verden faar at vide, at Danskerne ikke bøjer sig for et Diktat, saaledes som den danske Regerings officielle Deklarationer kan give det Udseende af.

Jeg følte det som min Pligt over for Verden at fortælle om mine Landsmænds seje Kamp. En Danskers Pligt er at forsvare sit Lands

Stilling. En saadan Anledning har frie Danske haft flere Gange, og de vil faa yderligere Anledning dertil.

Jeg tror, at man forstaar, at Danmarks Stilling er noget for sig, ikke særlig god, men bedre og helt anderledes end i de andre undertrykte Lande. Det er ikke, fordi den tyske Nazisme har holdt sit Ord over for os, thi det har den som bekendt ikke, men den anser det for fordelagtigt at behandle os paa særlig Maade, og jeg mener med Rette at kunne hævde, at Tyskerne ikke er kommet et eneste Skridt længere, end de var umiddelbart efter den 9. April. Jeg hævder, at Sorgen er større i Dag end for to Aar siden. Friheden savnes mere end nogen Sinde, og man ser mere og mere frem til den Dag, da Danmark atter er frit.

Men ganske særlig ønsker jeg at fastslaa, at der ikke raader nogen Tvivl om den danske Befolknings Sindelag. De 98 pCt. hader Nazismen lige saa meget som noget andet undertrykt Folk.«

Og senere i Interviewet siger Christmas Møller: »To Aars Okkupation har svækket den danske Nazisme og ikke styrket den. Danskerne er uenige med Udenrigsminister *Scavenius*, men han er hverken en Quisling eller en Forræder, han driver kun en fejlagtig Politik.

Det Faktum staar imidlertid fast, at vi ikke kæmpede den 9. April, og dette betød, at vi kunde beholde vor Konge og Regering. Alle herhjemme ønsker ogsaa saa længe som muligt at bevare denne Tilstand. Jeg siger ikke, at Danmark ikke har sagt Ja til Krav, som vi burde have besvaret med Nej, men jeg paastaar dette: I deres Hjerter gik Danskerne ikke paa Akkord, De bøjede sig kun for Vold og Trusler. Mange har ønsket, at Danmark ikke undertegnede Antikominternpagten, men Tyskerne truede med ellers at indføre norske Tilstande i Danmark, og vi maatte derfor tage den alvorlige Beslutning.

Kongen og Regeringen har holdt deres Løfte om at opretholde Orden i Danmark, men jeg ved, at man i de Lande, hvor man kæmper paa Liv og Død, ikke kan se, at det er meget, Danmark har gjort og gør. Just derfor synes det en Pligt derhjemme, at Danskerne i Udlandet paatager sig alle mulige Byrder.«

Christmas Møllers Rejse blev i første Øjeblik hilst med umiddelbar Begejstring herhjemme. Han var jo den første Politiker, der bogstavelig talt vovede Pelsen i Kampen imod Tyskerne, og hans første Radiotale og hans Interview i Stockholmstidningen gjorde et udmærket Indtryk. Imidlertid rejste der sig hurtigt kritiske Røster. Christmas Møller var jo ikke lige populær hos alle sine politiske Modstandere, og da det nu begyndte at trække op til, at han ved at tage til England vilde blive den egentlige Fører for den danske Modstand mod Tyskerne, og hans Flugt og Virksomhed i England samtidig kunde skabe forøgede Vanskeligheder i Forholdet til Tyskerne herhjemme, var det kun naturligt, at Kritikken meldte sig. Tyskerne var rasende, og deres Raseri vendte sig i første Række mod det konservative Folkeparti, der maatte udstede en Erklæring, hvori de frasagde sig ethvert Fællesskab med Christmas Møller og meddelte, at han selv havde udmeldt sig af det konservative Folkeparti.

Udenrigsminister Scavenius var yderst forbitret over Christmas Møllers Flugt og mente, at den vilde skabe os overordentlig store Vanskeligheder over for Tyskerne. Han sammenkaldte derfor de københavnske Chefredaktører og anmodede dem om i deres Blade at tage Afstand fra Christmas Møller. Dette blev nægtet, idet man tilføjede, at det var umuligt at kritisere ham, naar man ikke maatte bringe Referat af hans Radiotale fra England, og desuden fremhævede Redaktør *Stein*, Børsen, der som saa ofte før var Pressens Ordfører ved den Slags Lejligheder, at Befolkningens Stemning var saa udpræget for Christmas Møller, at Pressen *ikke* kunde vende Stemningen. Ved at føre et Angreb paa Christmas Møller, som Pressen ikke selv mente det alvorligt med, vilde den derfor kun opnaa at sætte den sidste Rest af Tiltro hos Befolkningen til sig over Styr. Ved dette Pressemøde var Fædrelandet ogsaa repræsenteret, og Bladets Repræsentant refererede omhyggeligt alt, hvad der foregik, til den tyske Presseattaché.

Regeringen udsendte den 15. Maj en Erklæring, hvori den tog Afstand fra Christmas Møllers Afrejse og meddelte, at der rejstes Sag imod ham. Erklæringen lød: »Onsdag den 13. ds. modtog Ju-

stitsministeren et fra København afsendt og den 12. ds. her paa stemplet Brev fra fhv. Handelsminister og fhv. Folketingsmand Christmas Møller, indeholdende Meddelelse om, at Hr. Christmas Møller for nogle Dage siden sammen med sin Hustru og Søn havde forladt Landet.

Torsdag den 14. ds. holdt Hr. Christmas Møller en Tale i den engelske Radio, hvoraf fremgik, at han har begivet sig til England for at gøre fælles Sag med »de frie Danske«, der i Strid med den danske Regerings Politik har stillet sig til Raadighed for og udfoldet forskellig Virksomhed til Fordel for den ene af de krigsførende Parter.

Regeringen har tidligere givet Udtryk for, at der kun findes een dansk Politik, nemlig den, der føres af Landets ansvarlige Regering i Overensstemmelse med Landets Rigsdag, og at det er enhver Borgers Pligt at indordne sig under denne Politik, idet anden Handlemaade kan volde Landet Vanskeligheder.

Regeringen maa derfor beklage, at et tidligere Medlem af Regeringen og den danske Rigsdag uden Tilladelse har forladt Landet og stillet sig til Raadighed for Kræfter, der ikke følger de Retningslinier, som af de ansvarlige danske Myndigheder paa Grundlag af disses Kendskab til alle i Betragtning kommende Forhold er fastlagt som den for Landets Vel rigtige Politik.

Der er af Justitsministeren rejst Sag i Henhold til Bestemmelserne i Straffelovstillæget af 18. Januar 1941.«

Det viste sig hurtigt, at Christmas Møllers Ankomst til London betød en væsentlig Gevinst for den voksende Modstandsbevægelse. Særlig i Begyndelsen havde Christmas Møllers ugentlige Radiotaler i BBC's danske Udsendelser meget stor Indflydelse, og den voksende Tilslutning til Modstandsbevægelsen skyldtes ikke mindst, at denne nu havde fundet sig et Midtpunkt. Ogsaa for selve Organiseringen af Modstandsbevægelsen betød det en Gevinst at have faaet en ansvarlig dansk Politiker i London. Det lettede paa mange Maader Arbejdet paa at faa skabt den tilstrækkelige Kontakt til Sverige og til England. Christmas Møllers Popularitet herhjemme var igennem Aarene Genstand for mange og stærke Svingninger, men den Hoved-

opgave, som han var rejst over for at løse, nemlig at skabe Danmark en politisk Position hos de Allierede, er i hvert Fald blevet løst. Hvor stor Christmas Møllers Andel heri er, er det ikke muligt at vurdere, før Materialet om hans Arbejde i England bliver tilgængeligt.

Frikorps Danmark paa Orlov.

Efter *Christmas Møllers* Afrejse gik nogle Maaneder i forholdsvis Ro. Men i Begyndelsen af September kom en større Afdeling af Frikorps Danmark hjem paa Orlov. Korpsets oprindelige Chef, Oberstløjtnant *Kryssing*, var tidligt paa Aaret fratraadt og var blevet erstattet med Kaptajn *Schalburg*, der imidlertid faldt ved Ilmen-søen og efterfulgtes af Kaptajnløjtnant *Martinsen*. Da Korpset kom hjem i September, var der arrangeret stor Modtagelse ved Banegaarden med Tale af SS Brigadeführer *Kannstein* og med Nærværelse af højstaaende tyske Militære og civile Embedsmænd i København, danske ledende Nazister bl. a. *Fritz Clausen* og en Del indbudte danske officielle Personligheder. Korpset marcherede efter Modtagelsen Æresmarch gennem Vesterbrogade og Strøget, hvor det blev hilst med Blomster af de udkommanderede danske Nazister og med Piben og Tilraab af de danske, der frivilligt var mødt op. Frikorpset fik hurtigt Stemningen imod sig bragt op paa Kogepunktet. Det kom hjem med den Forestilling, at nu skulde det overtage Magten i Danmark, og endnu inden det havde naaet København, gav det et Vidnesbyrd om de Metoder, det mente at burde bringe i Anvendelse. I Slagelse holdt Toget for at rangere, og Frikorpsmændene stod af for at drikke Kaffe. Imidlertid hørte et Par af dem, at Toget satte sig i Gang, og i den Tro at det vilde køre fra dem, sprang de ud og skød efter Lokomotivføreren. Da Toget holdt med det samme, sprang de op paa Lokomotivet og satte Lokomotivføreren en Pistol for Brystet, idet de betydede ham, at han bare kunde vove at køre, før de var færdige med at drikke Kaffe. De tog sig derefter saa god Tid til Kaffen, at Toget kom en halv Time forsinket til København.

I de følgende Dage kom det til en Række Sammenstød rundt om paa Københavns Gader mellem Frikorpsfolkene og Befolkningen.

Som oftest var det Frikorpsfolkene, der provokerede. Allerede Dagen efter deres Ankomst fastslog de deres Indstilling over for Københavnerne, ved at 6—8 Mand gik op paa Illums Systuer og arresterede en ung Dame, som de kendte, og som havde demonstreret imod dem Dagen før. Hun blev dog hurtigt løsladt, men Beretningen om Begivenheden spredtes i Løbet af faa Timer over hele Byen og satte Krigshumøret godt i Vejret.

Det første større Sammenstød fandt Sted Søndag den 27. Sept. En kendt ung Nationalsocialist *Ole Bendtsen*, promenerede ved 16,30 Tiden paa Vesterbrogade iført Organisation Todts brune Uniform med Hagekors Armbind. Der blev en Del Sammenstimlen omkring ham, og der opstod Mundhuggeri. Nogle Frikorpsfolk blandede sig i det, og der kom civilklædte danske Politifolk til, deriblandt den fungerende Leder af Udrykningsafdelingen Politikommissær *Gredsted*. Han bad Bendtsen om at gaa ind paa National Scala og Frikorpsfolkene om at gaa videre, saa Opløbet kunde blive splittet. Bendtsen fulgte Politikommissærens Raad, men Frikorpsfolkene erklærede, at de for deres militære Æres Skyld ikke kunde gaa deres Vej, og derefter begyndte de at arrestere Folk. Blandt andet arresterede de en ung stud. polyt. Da Politifolkene imidlertid befriede den unge Mand, blev en af Frikorpsfolkene, der paa det Tidspunkt var omringet af fire civile Betjente, helt desperat, trak sin Revolver og affyrede fire Revolverskud ud imellem Betjentene. To Kvinder, en ung Mand og en Dreng blev saaret, den ene af Kvinderne haardt. Frikorpsmanden blev afvæbnet og derefter overgivet til det tyske Feltgendarmeri. Det viste sig, at han ikke havde Tilslidelse til at gaa med Pistol under sin Orlov.

Ved 18 Tiden blev det galt igen paa Vesterbrogade. En Tandtekniker blev saaret i Ryggen af et Bajonetstik, og en tysk Feldwebel blev afvæbnet af Politikommissær *Gredsted*, da han begyndte at skyde. Politikommissæren forlangte, at han skulde opgive sit Nummer, hvilket han nægtede, hvorpaa Politikommissæren trak sin Revolver og tvang ham til at aflevere sit Vaaben. Politiet ryddede derefter Raadhuspladsen med Knipler. Ved 23-Tiden kom det til nye Sammenstød baade paa Raadhuspladsen og i Banegaardshallen,

hvor en Frikorpsmand pludselig begyndte at skyde mod Rejsende, der var i Færd med at gaa ned til Togene. Flere Rejsende blev saaret, og det tyske Feltgendarmeri arresterede fem Frikorpsfolk.

En anden karakteristisk Episode fandt Sted paa Burmeister & Wain i Overgaden. Den 10. September mødte tre Frikorpsmænd en dansk Soldat uden for Værftet. Frikorpsmændene hilste, Soldaten hilste ikke igen, og i Løbet af et Øjeblik var der vildt Slagsmaal og Opløb. Nu var det lige ved Begyndelsen af Frokostpausen paa B. & W. og tusind stærke og ivrige Smede væltede ud af Portene og kastede sig ind i Bataillen. Frikorpsmændene fik ogsaa Forstærkning, først fra tilfældigt tilkommende Kammerater og senere fra Baadsmandsstrædes Kaserne, hvorfra 50 Mand rykkede ud med dragne Bajonetter. Folkemængden blev nu drevet tilbage, men pludselig blev en meget stærk Smed ked af at fortsætte det strategiske Tilbagetog og gik over til Angreb med det Resultat, at en Frikorpsmand blev slaaret i Jorden og hans Bajonet og Hue erobret af B. & W.-Arbejderne, som derefter trak sig tilbage til Værftet. Obersturmbannführer Martinsen kom nu til og lod øjeblikkelig Værftet besætte, hvorefter der fulgte en almindelig Arbejdsnedlæggelse. Det kom nu til Forhandlinger mellem Martinsen, en Politikommissær, et Medlem af Værftets Direktion og Arbejdernes Tillidsmand, hvor Martinsen forlangte Huen og Bajonetten udleveret, før han vilde rømme Værftet. Tillidsmanden erklærede, at saa længe Frikorpset var paa Værftet, var der ikke Tale om, at der kunde forhandles. Direktøren gjorde nu opmærksom paa, at man maatte vente, at Strejken vilde brede sig til andre Virksomheder, der ligesom B. & W. arbejdede for Værnemagten, saa det var ikke sikkert, at Wehrwirtschaftsstab vilde blive særlig henrykt for Martinsens Kraftudfoldelse. Dette Perspektiv gjorde Martinsen mere medgørlig, og han gav Ordre til at rømme Værftet, hvorefter Tillidsmanden trak den savnede Hue op af Lommen. Der havde den befundet sig under hele Forhandlingen. Bajonetten maatte fiskes op fra Bunden af Kanalen af en Dykker. Det blev derefter forbudt Frikorpset at komme i Overgaden paa de Tider, da der var Arbejdspause hos B. & W. — Arbejderne var meget stolte af deres Sejr.

Iøvrigt bragte hver Dag nye Provokationer fra Frikorpsfolkernes Side. Gentagne Gange skød de Folk ned paa Restauranter, og otte Mand trængte sammen med tyske Marinere ind i Studenterforeningen og forlangte at undersøge Foreningens Kontor. Kravet blev dog afvist af Studenterforeningens Næstformand, hvis beslutsomme og skarpe Optræden fik dem paa Porten.

I talrige Provinsbyer kom det ligeledes til voldsomme Sammenstød, hvor Frikorpsfolkene brugte Bajonetter og Revolvere. Særlig haardt gik det til i Aalborg, hvor Frikorpsfolkene slog sig sammen med de tyske Marinere om at terrorisere Gaderne, i Odense og i Slagelse.

General *Lüdke* var overordentlig ked af Frikorpsets Udskejelser. Politiet forelagde Generalen Fotografier, der utvetydigt viste den brutale og provokerende Optræden fra Frikorpsets Side, og han gav derfor Ordre til, at Korpsets Medlemmer ikke maatte have Revolver med, naar de færdedes ude omkring i Byerne. Forbudet blev imidlertid ikke overholdt, og de Frikorpsfolk, der anholdtes af det tyske Feltgendarmeri, blev hurtigt løsladte igen uden nogen Straf. Paa den anden Side var der fra tysk Side megen Irritation over, at Frikorpset ikke kunde blive anerkendt af det gode Selskab. Udenrigsminister *Scavenius* rettede derfor en Henvendelse til Generalstaben om at tage sig selskabeligt af de højere Officerer inden for Korpset. Dette nægtede Hæren imidlertid rent ud — hvad der naturligvis ikke bedrede Tyskernes Stemning.

XII

Kongekrisen og Regeringen Scavenius.

Den 3. Maj døde Statsminister *Stauning* efter nogen Tids Sygdom. Allerede før hans Død var der Enighed inden for Regeringen om, at Finansminister *Buhl* skulde være hans Efterfølger, og om at man ikke skulde spørge Tyskerne om en Godkendelse af denne Beslutning, men blot meddele dem, at saaledes var det blevet. For yderligere at sikre denne Udvikling udnævnte Kongen allerede under *Stauungs* Sygdom *Buhl* til fungerende Statsminister. Den 4. Maj blev *Buhl* udnævnt til Statsminister, og Tyskerne rettede ingen Indvending derimod. I Befolkningen blev *Buhls* Tiltræden hilst med Tilfredshed. Det var i vide Kredse kendt, at han i mange Henseender var en Modstander af Udenrigsminister *Scavenius*, og at han ved mange Lejligheder havde været den Minister, der mest afgjort var gaaet imod *Scavenius*.

Det vakte derfor stor Skuffelse, at han et Par Dage efter sin Tiltræden efter Krav af *Scavenius* udstedte en Regeringserklæring, hvori han tiltraadte *Scavenius'* Erklæring af 8. Juni 1940. Erklæringen havde følgende Ordlyd:

»Det er Regeringens Agt paa Grundlag af det politiske bestaaende Samarbejde at fortsætte den hidtil af Ministeriet førte Politik. Denne Politik har fundet Udtryk først og fremmest i Kongens og Regeringens Opraab til det danske Folk af 9. April 1940 og dernæst i forskellige senere Tilkendegivelser og Beslutninger, saaledes Udenrigsministerens Erklæring af 8. Juni 1940, samt Regeringens Udtalelser af 26. Juni 1941 og 25. Nov. 1941.

Det vil derfor stadig være Regeringens første Opgave at sikre

Opretholdelsen af Ro og Orden i Landet og at virke for Befolkningens korrekte, værdige og loyale Optræden over for alle, som har en Myndighed at udøve. En heldig Gennemførelse af denne Opgave er af fundamental og afgørende Betydning for, at det skal kunne lykkes at føre Danmark frelst gennem disse Ufredstider og bevare vore nationale Værdier.

Men dette kan kun opnaas ved et godt og nabovenligt Forhold til den tyske Nation. At fremme og udvikle Samarbejdet til gensidig Gavn og Nytte vil vedblivende være den danske Regering magtpaaliggende.

Ønsket om at holde Danmark uden for de store Staters Kampe har gennem Menneskealdre været bestemmende for vor Politik. Denne vor traditionelle Politik lykkedes det os at gennemføre under Verdenskrigen 1914—1918 og heller ikke i det nuværende store Vaabenopgør staar vi som Deltager.

Vi kan dog ikke holde os ligegyldige over for dette, thi i Kampen mod Kommunismen drejer det sig om en fælles europæisk Interesse, der berører alle Lande paa Kontinentet. For saa vidt angaar Forholdsregler mod Kommunismen paa vort eget Territorium er den politiske Linie fastlagt ved Loven af 22. Aug. 1941, og Danmarks Tiltræden af Antikominternpagten. Den Linie vil fortsat blive fulgt.

Paa det økonomiske Omraade er det positive Maal for den Udvikling, Europas Lande nu er inde i, at opnaa en fornuftig Samvirken mellem Landene under Hensyn til de enkelte Staters økonomiske Forhold.

Tyskland indtager her den centrale Stilling. Danmark har vist sin Villighed til at medvirke til Løsning af de praktiske Opgaver, der her melder sig, og er fremdeles rede til at deltage i et loyalt og positivt Samarbejde paa dette Omraade.

Takket være dels Besættelsesmagtens hensynsfulde Optræden, dels Befolkningens Besindighed og Forstaaelse af Tidens Vanskeligheder er det lykkedes at gennemføre denne Linie, som blev lagt fast den 9. April 1940, og at komme igennem de to Aar under Forhold, der har været gunstigere, end det paa Forhaand var at vente. Og selv om Vanskelighederne i den kommende Tid skærpes, er vi beretti-

gede til i Tillid til det tyske Riges Løfter om Bevarelse af Danmarks Integritet og politiske Uafhængighed at nære Haabet om en for vort Fædreland fortsat lykkelig Udgang.«

Betydningen af denne Erklæring var i Virkeligheden blot, at den Kurs, som Samlingsregeringen havde fulgt under Regeringen Stauning-Scavenius, skulde følges ogsaa under Regeringen Buhl-Scavenius. Og skulde Brud med Tyskerne undgaas, var det nødvendigt at fortsætte denne Kurs — og Regering og Rigsdag var fuldt enige om, at et Brud maatte undgaas længst muligt. Alligevel betød det en væsentlig Forbedring af Stillingen inden for Regeringen, at Buhl blev Statsminister. Stauning havde i sin sidste Periode ikke formaaet at lede Regeringen. Han havde ladet Tingene gaa deres Gang, saa nogenlunde som de selv vilde, og søgte kun at mægle i de mange Konflikter imellem Scavenius og Gunnar Larsen paa den ene Side og de parlamentariske Ministre paa den anden Side.

Nu blev Situationen en anden. Statsminister Buhl vidste præcis, hvad han selv vilde, og ledede virkelig Regeringen baade hvad angik Forholdet til Tyskerne og de indenrigske Forhold. Samarbejdet inden for Regeringen, der i øvrigt var blevet væsentlig forbedret i Løbet af de første Maaneder af 1942, blev derfor stadig fastere og bedre, hvilket ikke mindst kom Udenrigsminister Scavenius til gode. Denne vandt i de seks Maaneder, Regeringen eksisterede, større Forstaaelse af sine Synspunkter og større personlig Tillid, end han havde vundet i Tiden fra 1940 til Maj 1942.

Men hele Udviklingen førte os hen imod en Krise. Befolkningens Uvilje mod den tyske Besættelse voksede fra Maaned til Maaned. Sabotagen og den øvrige illegale Virksomhed forøgedes fra Uge til Uge. Pressen holdt sig formelt inden for de aftalte Rammer, men skrev stadig mellem Linierne og udnyttede behændigt de Muligheder, som Overskrifter og Placering af Stoffet frembød, til at styrke Befolkningens Tro paa, at Tysklands Nederlag var sikret. Irritationen hos Tyskerne voksede derfor jævnt i Løbet af Sommeren. Frikorpsets mere end kølige Modtagelse bragte Tyskernes Vrede til at stige — maaske mere i Berlin, end i København, idet Berlin i Demonstrationerne mod Frikorpset saa et Udtryk for, at *v. Renthe-*

Finks og *Meisners* Politik var uhjælpelig strandet. Det var ikke lykkedes de to Herrer at skabe en stærk tyskvenlig Blok i Danmark, hverken med eller uden danske Nazister.

Hr. Meisner revser og formaner.

Et karakteristisk Udtryk for de tyske Stemninger var et Pressemøde, som Presseattaché *Meisner* den 3. Juni afholdt paa Hotel d'Angleterre, hvor Hovedstadsbladenes og Provinsbureauernes Redaktører var til Stede. Hr. Meisner indledede med at erklære, at den danske Presses Holdning igennem de sidste Uger ikke gav ham Anledning til at holde Takketaler. Regeringen havde den 16. Maj i en Erklæring misbilliget *Christmas Møllers* Handling paa det skarpeste og fastsaaet, at det var enhver dansk Borgers Pligt at indordne sig under den Linie, Samlingsregeringen stod paa. Det vilde have været let for Bladene at understrege denne Linie, men der fremkom overhovedet ingen Kommentarer til Erklæringen, hvorved Pressen moralsk set havde taget *Christmas Møller* i Forsvar. En saadan Holdning betød en absolut Misforstaaelse af Situationen, og Pressen misforstod ogsaa paa andre Punkter Situationen. Det var Redaktørernes Pligt at se Kendsgerningerne i Øjnene. Anden Stilling kunde en Dag blive skæbnesvanger. Hr. Meisner angreb derefter Pressen i Almindelighed og beklagede sig over enkelte Journalisters manglende Loyalitet og over Pressens Behandling af det udenrigspolitiske og militære Stof. Særlig var det galt med Stockholmstelegrammerne, der alle var i Tysklands Disfavør, og Telegrambetjeningen fra Stockholm var derfor nu standset.

De kommende Maaneder vilde bringe vigtige Afgørelser, sluttede Hr. Meisner, og hvis Pressens Mænd vilde tjene deres Folk, burde de holde sig saa tæt som muligt til det Standpunkt, der var udtrykt af Samlingsregeringen. En fortsat Undladelsespolitik vilde være uklog overfor Befolkningen, og den kunde skabe en tvetydig Opfattelse i Udlandet, som kunde komme til at gaa ud over Landet. De Redaktører, der ikke vilde indstille sig paa en nøgtern Vurdering, burde tænke paa *Bismarcks* Ord om, at et Folk ofte kommer til at betale for de Vinduer, som Pressen slaar ind. Meisner blev

meget kraftigt imødegaaet, og det blev endog sagt til ham, at det han forlangte var, at Pressen skulde skrive i tysk Aand, og det kunde og vilde den danske Presse ikke.

Scavenius forsøger at omvende Pressen.

Det lykkedes ikke *Meisner* at faa Pressens Stilling ændret. Den negative og kølige Stilling over for Tyskland blev fastholdt, og den tyske Irritation voksede fortsat. Den 14. Sept. søgte Udenrigsminister Scavenius at faa Pressen til at indtage en mere positiv Holdning over for Tyskland, idet han indkaldte samtlige Landets Redaktører til et Pressemøde i Udenrigsministeriet. I Mødet deltog en Række af de øvrige Ministre, der iblandt Statsminister *Bubl* og Undervisningsminister *Jørgen Jørgensen*.

Udenrigsministeren indlødte med at sige, at Aarsagen til, at han havde sammenkaldt Pressen var, at Tiderne blev strengere. Som i 1864 er Aarsagen til det daarlige Forhold mellem Tyskland og Danmark, at Danmark ligger under tysk Magtomraade. Vi har sat os som Maal at komme saa godt igennem Krigstiden som muligt, men det er desværre ikke alle, der støtter os heri. Det er næppe rigtigt, at vi har en Samlingsregering. Udenrigsministeren bliver mistænkeliggjort og svækket ved Angrebene, der deler Ministeriet i tysksindede og danske. Man har villet mistænkeliggøre Trafikministeren og Formanden for Forsyningsudvalget, *Stbyr*, som gør et positivt Arbejde for at lette Samarbejdet med Tyskland. Den kolde Skulder er ikke nogen praktisk Politik for den danske Nation. Tyskerne har givet os gode Kaar — det har givet Landbrug og Industri de bedste Forhold (Afbrydelse: Hvem betaler?).

Ministeren angreb derefter den danske Propaganda og særlig *Christmas Møller*, der er havnet i den krasseste engelske Propaganda, som opfordrer til Sabotage. Det er en for Danmark farlig Virksomhed, der her drives. Det er heller ikke klogt at fortsætte Angrebene paa DNSAP, for Tyskerne føler det som et Angreb paa dem. Det samme gælder Frikorps Danmark. Det er forkert ikke at betragte dem som ægte danske. Det er en Stemning, der kan drive os ind i Krigen.

Det tyske Udenrigsministerium har været stolt over det gode Forhold til Danmark. Nu trues dette, der er stadig en tysk Strømning, som vil os vel, men der er en anden, Scharffmacherne, som finder, at det modsatte bør forsøges.

Hvis man vil have Arbejde for et godt Samarbejde gjort, maa Pressen deltage i Arbejdet.

Redaktør *Hasager*, Politiken, der var Formand for Pressens Fællesraad, var den første, der imødegik Udenrigsministeren, idet han sagde, at Pressen havde vist en overmaade stor Forstaaelse af Situationen og havde sin Andel af Æren for, at Forholdene var saa gode. Men vi maa holde paa vore politiske Ideer, selv om de er modsat Tyskernes, og vi gør det i Tillid til de tyske Løfter, der blev givet os den 9. April.

Redaktør *Quist*, Odense, begyndte med at sige, at Udenrigsministeren har den Tro, at Tyskland vil sejre. Vi andre er ikke enige med ham. Jeg beklager Christmas Møllers Agitation. Ministeren roser Frikorpset. Det kan vi ikke, naar vi hører Frikorpsets Fører tale i Radioen for Støtte til en Revolution i Danmark.

Udenrigsministeren bør i højere Grad værne den danske Presse. Han kan ikke kræve, at vi skal skrive mod vor Overbevisning. Vi vil alle støtte Ministeriet, men Udenrigsministeren og hans Embedsmænd bør forstaa, at der er Grænser for, hvor langt vi kan bøje os uden at tage Skade paa vor Sjæl.

Statsminister *Buhl* indledede med at sige, at han — i Modsætning til Udenrigsministeren — ikke mente, at Samlingsregeringen svækkede den udenrigspolitiske Front. Tværtimod styrkede den den.

Jeg er derimod enig med Udenrigsministeren i, at Situationen er meget alvorlig, og her har hver enkelt Pressemand sit store Ansvar. Det er af skæbnesvanger Betydning, at der rettes Angreb imod Samlingsregeringen og dens Mænd. Disse Angreb er af alt for ringe Betydning i Forhold til det store Maal. Vi maa indordne os under de givne Forhold og tilbageholde personlige Anfægtelser. Jeg henstiller dette meget alvorligt til Forsamlingen, saa vi ikke faar en Situation, hvor alt slaas over Ende.

Redaktør *Stein*, Børsen: Vi forstaaer Statsministerens alvorlige Ord,

men Divergenserne kommer af, at Udenrigsministeriet appellerer til Pressen om at slutte tæt op bag dets Politik. Det er ikke saa let. Det nytter ikke, at vi gaar ind paa den Linie, Udenrigsministeren var inde paa, og som gaar direkte imod den danske Befolknings Indstilling.

Forudsætningen for Ordningen med Bladene er, at Pressen behandles ens, men dette sker ikke — Udenrigsministeriets Pressebureau er Gang paa Gang gaaet uden om Pressenævnet og er gaaet til direkte Aktion. Den loyale Presse bøjer sig for Henstillinger, men »Fædrelandet« gør det ikke. Dette Forhold er uholdbart, og Udenrigsministeriet opnaar intet ved at gaa udenom.

Udenrigsministeren replicerede til Redaktør Hasager, at Løfterne af 9. April var afgivet af en krigsførende Magt og maa være undergivet Krigens Udvikling. Over for de tyske Krav om Afskaffelse af Pressefriheden har jeg kæmpet en haard Kamp, skønt den vilde befri Pressen for Ansvar. »Fædrelandet« er en Filial af den tyske Presse, og den kan jeg ikke skride ind imod. De kan jo bare lade være at læse den ude paa Redaktionerne, saa ærgrer den Dem ikke. Det var noget af en Katastrofe, at Pressen ikke hver for sig tog Afstand fra Christmas Møller men bare sluttede sig til Regeringens Kompromiserklæring.

Hvis Angrebene paa mig ikke holder op, ender det med, at jeg tager mit gode Tøj og gaar.

Under den fortsatte Diskussion hævdede Redaktør Quist, at det Udenrigsministeren vilde var, at Pressen skulde skrive paa samme Maade som den tyske Presse. Det kan vi ikke, Hr. Minister. Det gaar Pressen aldrig med til. Det maa en dansk Udenrigsminister forstaa.

Mod Slutningen af Mødet søgte Undervisningsminister Jørgen Jørgensen at gyde Olie paa de oprørte Vande, idet han sagde: Situationen er faretruende, men Udenrigsministeren har sin egen Maade at skildre den paa. Formaalet med dette Møde maa være, at vi har Brug for Pressens Tilslutning og dermed Befolkningens Tillid. Vi vil det samme Maal og maa lære Befolkningen, at al Provokation og Sabotage kan ødelægge det hele.

Mødet bragte, som man maatte vente, ingen Ændring i Pressens Holdning, og Begivenhederne udviklede sig nu med stigende Hast. Sabotagen tog til. En Faldskærmsmand indkredsedes i en Lejlighed ude ved Damhussøen, hvorfra han stod i Radioforbindelse med England. Ved Anholdelsen skød han en dansk Overbetjent og dræbte derefter sig selv med Gift. Det viste sig at være en dansk Hovmester *Johansen*, der var vendt tilbage fra England. Kort Tid efter blev en anden Faldskærmsmand, Løjtnant *Rottboll* dræbt, da man forsøgte at arrestere ham.

Tyskerne overførte stadig flere af de arresterede illegale til den tyske Afdeling i Vestre Fængsel. Christmas Møllers Radiotaler blev mere og mere aktivt indstillede. Han proklamerede nu, at Sabotagen maatte sætte ind i stort Omfang. Atmosfæren blev mere og mere uvejrfyldt.

Krisen paa Kongens Telegram.

Og Udløsningen kom. Kongen modtog paa sin Fødselsdag den 26. September som sædvanlig et Lykønskningstelegram fra Hitler, og svarede med den Formel, han altid brugte: *Meinen herzlichsten Dank*. Christian Rex. Aaret forud havde Kongen svaret: *Meinen besten Dank*, og der var allerede dengang faldet Bemærkning fra tysk Side om den lovlige knappe og kølige Form, Kongens Svar-telegram havde. Imidlertid synes det, som om Udenrigsministeriet havde glemt at referere disse Bemærkninger videre til Kongen.

Men denne Gang blev det ikke ved Bemærkningerne, den tyske Gesandt *v. Renthe-Fink* indfandt sig den 29. Sept. hos Udenrigsministeren og udbad sig sine Akkreditiver, idet han som Motivering angav den utilbørlige Form, Kongens Takketelegram havde. Samtidig fik den danske Gesandt i Berlin, Minister *Mohr*, overrakt sit Pas med Besked om øjeblikkelig at rejse hjem. *Renthe-Fink* kunde ikke videre begrunde denne Handlemaade, men bemærkede kun, at der forelaa en Førerordre.

Man stod herhjemme helt uforstaaende over for det skete. Kongen havde sammen med Dronningen affattet Telegrammet og var meget pinlig berørt af den tyske Reaktion, og der blev straks sendt

et undskyldende Telegram til Berlin, hvori man tilbød at sende Kronprinsen derned.

Begivenhederne vakte den største Uro herhjemme. Og da det samtidig blev kendt, at Frikorps Danmark var kaldt til København, og at Værnemagten var holdt i Alarmberedskab, steg Uroen. Imidlertid viste det sig, at Aarsagen til Frikorpsets Sammenkaldelse var, at det skulde sendes tilbage til Fronten. Man ventede derefter, at Hitlers Tale den følgende Aften — altsaa den 30. — skulde give en Opklaring af Hensigten med Aktionen. Men i Talen var der ikke et Ord om Danmark. De danske Tropper blev ligeledes holdt i Alarmberedskab efter Ordre af General *Gørtz*. Den tyske Øverstkommanderende i Danmark, General *Lüdke*, blev kaldt hjem, og erstattet med General *Hanneken*.

General *Lüdke* fik ikke Lov at aflægge Afskedsaudiens hos Kongen, til hvem han i øvrigt stod i et udmærket personligt Forhold.

Scavenius angriber Kongen.

Ved et Pressemøde i Udenrigsministeriet den 2. Oktober gav *Scavenius* Pressen en Redegørelse for Begivenhederne og for sin Opfattelse af Situationen. Han udtalte bl. a.:

»Jeg er egentlig ikke i Stand til at sige Dem noget, som ikke allerede er en offentlig Hemmelighed. Men ude omkring berettes der langt mere, end der i Virkeligheden foreligger. Den Ting er imidlertid rigtig, at der er indtraadt en alvorlig Krise i Forholdet mellem Danmark og Tyskland. Hvad der er sket er følgende: Tirsdag Formiddag indfandt den tyske Gesandt sig hos mig og meddelte, at han havde Ordre til at fremføre paa skarpest mulig Maade sin Regerings Beklagelse over, at Førerens venlige Lykønskning til Kongen kun var blevet kvitteret med en kort Bekræftelse af Modtagelsen, hvilket var en Fornærmelse. Man vilde finde Midler og Udveje til at hindre en Gentagelse af denne Behandling af det stortyske Riges Fører. Gesandten meddelte yderligere, at han var tilbagekaldt straks, og at ligeledes den danske Gesandt i Berlin vilde have at forlade sin Post øjeblikkelig.

Scavenius pegede paa det særegne i Situationen, at Konflikten

knyttede sig til Kongens Person. Det var første Gang, der rettedes et Stød imod Kongen. Han fremhævede tillige, at det stod klart, at Vendingen om »Midler og Udveje til at forhindre en Gentagelse« kunde antyde noget andet, og at Situationen derfor maatte kræve hurtigst mulig Handling i modvirkende Retning.

Udenrigsministeriet havde oversendt en Meddelelse til Berlin, godkendt af Kongen og Regeringen. I denne sagdes, at den Mistemning, der forelaa fra tysk Side, havde fremkaldt dyb Bevægelse og Bedrøvelse hos Kongen, der naturligvis kun ønskede et fortsat godt Forhold til Tyskland. Med Hensyn til Takketelegrammet anførtes den Kendsgerning, at det var holdt i samme Formel, som Kongen igennem 30 Aar havde benyttet ved Lejligheder af den Art. Desuden udtaltes, at det vilde have været Kongen kært ved et Besøg i Berlin at fjerne den tilstedeværende Mistemning, men under Hensyn til Alder og Helbred var det Kongen umuligt at paatage sig en saadan Rejse. Det vilde imidlertid være ham en Glæde, om Rigskansleren vilde modtage hans Søn, Kronprins Frederik, og yderligere udtaltes Haabet om et fortsat nært og tillidsfuldt Samarbejde mellem Danmark og Tyskland i det nye Europa.

Dette skulde være egnet til Afspænding for saa vidt angaar en personlig Følelse af Krænkelser. Der kan dog ikke ses bort fra, at der kan ligge andet bag. Men man har Lov at haabe, at det skal lykkes at føre Tingene tilbage til det normale Forhold.

Det er klart, at Gesandternes Hjemrejse betegner en Konfliktsituation, og Talen om »Midler og Udveje« bør give os Anledning til at tænke paa vort Forhold — paa om alt har været hos os, som det burde have været.

Den meget overdrevne, ja hysteriske Kongedyrkelse, der synes Udtryk for Trang til at dyrke Førerideen, finder jeg meget uheldig. I Sverige er det ganske anderledes. Der holder Kongen sig over Begivenhederne og er aldrig med i nogen standende Strid. Derfor vil den svenske Konge i et givet Øjeblik kunne yde sin Regering en virkelig Haandsrækning. Men hos os er Kongen bragt frem i Skudlinien, og nu maa Regeringen gøre, hvad den kan, for at klare Tingene. Det er en stærk Svækkelse for os.

Der kan som sagt være andre Grunde til Konflikten. Det er vel ogsaa nok den almindelige Følelse. Ministeren troede, at den stærke Afstandtagen fra Frikorps Danmark havde bidraget meget til Vanskelighederne og hele Udviklingen. Han rettede ikke paa dette Punkt nogen Bebrejdelse imod Pressen, men desværre var det jo ikke alle, der havde vist samme Forstaaelse. Personlig havde Ministeren gjort meget for, at ledende Militære skulde tage sig lidt af Frikorps Officererne, men man havde været uforstaaende over for dette. Man havde ikke begrebet, hvor stor en Rolle det kunde spille over for de følelsesbetonede Tyskere.

»Midler og Udveje« vilde maaske næppe indskrænke sig til den ene Ting. Der maa være en Uvilje og Utilfredshed til Stede med hele vor Stilling. Men er det nu ogsaa rigtigt, at man helt har villet overlade Udenrigsministeriet alt uden at yde det synderlig Støtte, ja ofte slet ingen, og ofte saa man endog Forfølgelse og Bagtaalelse i Stedet for Støtte. Det maa paany fremhæves, at vor Politik ikke kan vinde Tiltro, naar man paa alt for mange Steder nægter at yde den fornødne Støtte.

Det foreliggende maa da, sagde Ministeren, være os en alvorlig Advarsel, saa det kan forstås, at ingen kan mene, at Forsvaret af Danmark ikke vedkommer os alle. Situationen er uklar. Vi haaber det bedste, men helt som før regner jeg ikke med, at Forholdet kan blive.

Paa forskellige Spørgsmaal svarede Ministeren:

»Det kan ikke siges, hvorvidt General *Lüdkes* Tilbagetræden har nogen Forbindelse med Situationen. Maaske er det en Afgørelse, der er truffet tidligere. Nogen formel Ophævelse af den diplomatiske Forbindelse mellem de to Lande er ikke sket. Men det at Cheferne for Legationerne, der begge været Opgaver for deres Stats-overhoveder, er tilbagekaldt, konstaterer Konflikten mellem Stats-overhovederne. Minister Mohr indtog personlig en ganske udmærket Stilling i Berlin. Det er ganske nødvendigt, at der maa komme et Svar fra Berlin, ellers maa der ske noget andet. Det er øjensynligt, at der fra tysk Side paa alle Omraader her i Landet i Øjeblikket tilkendegives Kølighed. Situationen er kommet uventet og

pludselig. De Beklagelser, der ellers stadig er blevet fremsat fra tysk Side over Forholdene her i Landet, var for Tiden ligesom faldet i Ro. Spørgsmaalet er stadig, hvor langt man vil gaa fra tysk Side.«

General Hanneken regerer.

Afbrydelsen af den diplomatiske Forbindelse fik straks forskellige Følger. Saaledes blev den længe planlagte danske Presserejse til Østfronten aflyst. Om dette var en Følge af Situationen, eller en Følge af at det ikke længere gik helt godt for Tyskerne derovre, er aldrig blevet opklaret.

Der havde i nogen Tid været forhandlet om et ofte tidligere berørt Spørgsmaal, et tysk Krav om Bevæbning af de danske Skibe, der sejlede paa Rotterdam. Minister *Mohr* havde i Dagene umiddelbart før den 29. været hjemme for at drøfte dette Spørgsmaal og rejste netop den 29. tilbage til Berlin med Flyvemaskine for at aflevere et dansk Mæglingforslag, der gik ud paa, at vi skulde overlade Tyskerne nogle danske Skibe, der saa skulde sejle under tysk Flag. Minister *Mohr* fik umiddelbart efter sin Ankomst til Berlin overrakt den tyske Udrejseordre og opholdt sig kun ganske faa Timer dernede. Selve Sagen blev henlagt. Ogsaa andre Forhandlinger, bl. a. økonomiske, blev standsede. Men til Gengæld skete der nye Ting, der viste, at vi stod ved Indgangen til en ny Tilstand. Den nye Øverstkommanderende, General *Hanneken*, debuterede med at ophæve Overenskomsten om, at tyske Soldater i Danmark kun maatte købe til eget Brug og *ikke* købe rationerede Varer. Samtidig ophævede han Toldvæsenets Ret til at undersøge de tyske Soldaters Bagage, naar de rejste ud af Landet. Denne Ordre førte til adskillige Gnidninger rundt om i Landet. I Roskilde nægtede de handlende at sælge til de tyske Soldater, hvorefter den tyske Kommandant i Byen truede med at lukke samtlige Forretninger, der nægtede at sælge ubegrænset til de tyske Soldater. Da Handelsforhandlingerne med den tyske Handelsdelegation optoges i November, efter at den politiske Krise var løst, blev Ordren tilbagekaldt, og de handlende fik nye Instrukser.

Umiddelbart efter sin Ankomst afholdt General *Hanneken* en

Parole for de tyske Officerer, hvor han bl. a. sagde til dem, at det var deres Opgave at genoprette den Fornærmelse, den danske Konge havde tilføjet Føreren, og at de derfor maatte afstaa fra enhver sel-skabelig Omgang med danske.

Karakteristisk for General Hannekens Opfattelse af de Metoder, der skulde bruges, var Affæerne i Hirtshals og i Thisted. I Hirtshals opstod der i November Panik blandt Tyskerne, fordi en tysk Soldat fik den daarlige Idé at raabe ind ad Vinduet i Forsamlingshuset, hvor de tyske Soldater holdt Fest, at Englænderne kom. Tyskerne styrtede straks ud i Byen, greb deres Vaaben og begyndte at skyde i Gaderne, idet de troede, at der blev skudt paa dem af Befolkningen. Byens Politi blev arresteret og holdt fast paa Politistationen, og der blev dekretet Undtagelsestilstand i Byen. Først efter flere Dages Forløb lykkedes det at faa tilvejebragt normale Forhold.

Den 24. November anmeldte en tysk Telefonistinde i Thisted, at der var forsøgt en Sædelighedsforbrydelse imod hende af tre dansk-talende Personer. Da det ikke var lykkedes dem at fuldføre Forbrydelsen, havde de kastet hende i Havnen, og mens hun svømmede rundt dér, havde de kastet Sten efter hende. Der blev straks udstedt Færdselsforbud mellem 19 og 5, og der tilkaldtes Betjente fra Aalborg. Politimesteren udlovede en Dusør paa 10.000 Kr. for Oplysninger, der kunde føre til Forbrydernes Paagribelse, og Hanneken forlangte, at Byen skulde betale en Bøde paa 50.000 Kr. med det samme. Dette sidste Krav blev dog frafaldet over for danske Protester, Lørdag den 28. Nov. tilstod Pigen, at det hele var Opspind. Hun havde haft et Forhold til en tysk Soldat, var blevet gravid og ventede nu sin Mand paa Besøg. I Fortvivlelse over sin Stilling havde hun forsøgt Selvmord, men var i sidste Øjeblik blevet bange og havde reddet sig i Land igen. For at dække over Miseren, havde hun saa fundet paa Historien. Pigen blev sendt mod Syd og idømt et Aars Fængsel, og de tyske Myndigheder mødte op hos Borgmesteren og gjorde Undskyldning.

Hanneken stillede endvidere et Krav om, at de danske Garnisoner i Jylland skulde trækkes tilbage til Øerne. Dette Krav blev efter

kommet, og vi kunde i øvrigt næppe med Rette have modsat os det, da vi efter den 9. April var gaaet ind paa at anbringe vore Garnisoner efter tyske Anvisninger.

Den 20. Oktober fandt Kongens Rideuheld ved »Esplanaden« Sted. Den langvarige Sygdom, der fulgte efter, kunde næppe være indtruffet paa noget uheldigere Tidspunkt, og med den største Ængstelse fulgte hele den danske Befolkning Forløbet af Kongens Sygdom. Det var en almindelig Forestilling, at Kongens Død vilde have medført de allerstørste Vanskeligheder. Der var en i hele Befolkningen udbredt urokkelig Tro paa, at Kongens Person i Forholdet til Tyskerne betød et af de mest uundværlige Bolværker mod en tysk Magtovertagelse, og denne Tro blev ikke svækket ved Telegramkonflikten, skønt denne direkte var rettet mod Kongen.

For Regeringskrisen i November fik Kongens Sygdom vel ikke nogen direkte Betydning, men der er næppe Tvivl om, at Umuligheden af at raadføre sig med Kongen skabte en væsentlig Usikkerhed hos de danske Organer.

Udenrigsministeren kaldes til Berlin.

Den sidste Oktober begyndte Begivenhederne saa at tage Fart, og en af de mange hektiske Uger, som vi oplevede under Besættelsen, begyndte. Den tyske Legation underrettede Udenrigsministeriet om, at der forelaa en Indbydelse til Udenrigsministeren fra den tyske Udenrigsminister *v. Ribbentrop* til at komme til Berlin for at drøfte de dansk-tyske Relationer. Om Søndagen rejste Udenrigsministeren, ledsaget af Afdelingschef *Hvass* fra Udenrigsministeriets politiske Afdeling.

Samtalen mellem *Scavenius* og *v. Ribbentrop* fandt Sted Mandag Formiddag. Mandag Aften underrettede *Scavenius* pr. Telefon Statsminister *Buhl* om, at Samtalen havde varet i 3 Timer, og at han ansaa Situationen for alvorlig. Udenrigsministeren anmodede samtidig om, at Ministeriet maatte blive sammenkaldt, saa at der kunde holdes Møde umiddelbart efter hans Hjemkomst Tirsdag Aften.

Dette skete ogsaa. Men samtidig indkaldtes Samarbejdsudvalget.

egentlig imod Scavenius' Ønske, men efter bestemt Krav fra de øvrige Ministres Side, da de ikke ønskede, at en Sag af denne Beskaffenhed skulde unddrages Rigsdagens Medvirken.

Udenrigsministeren og Afdelingschef Hvass kom saa hjem Tirsdag Aften og spiste Middag paa Palace Hotel sammen med vor tidligere Berliner Gesandt, Minister *Mohr*, og Udenrigsministeriets Direktør Hr. *Svenningsen*. Kl. 20,30 begyndte Ministermødet.

Udenrigsministerens Beretning var temmelig kortfattet. Det eneste Krav, han havde mødt, var Kravet om en Omdannelse af Regeringen. Von Ribbentrop var begyndt med at betone, at det nu gjaldt om at faa oprettet Forholdet fra før Kongens Takketelegram. Herfor vilde en ny Regering være en nødvendig Forudsætning. Den nye Regering maatte have en positiv Indstilling over for Tyskland og maatte sidde inde med større Beføjelser og Myndighed end den nuværende, der i for stærk Grad var knyttet til Rigsdagen.

Von Ribbentrop understregede, at Tysklands Stilling og Sikkerhed krævede en Nyordning af Forholdene i Danmark. Man kunde ikke længere tolerere den Holdning, der vistes herfra. Rigskansler *Hitler* havde personlig nøje fulgt Udviklingen i Danmark og var meget utilfreds med Stillingen. Telegramsagen var kun Draaben, der fik Bægeret til at flyde over. I øvrigt var Kongehusets Stilling meget kompromitteret i Forholdet til Tyskland, og Ribbentrop henviste her til et stort Chatek med Referater af Udtalelser fra Kongehusets Medlemmer om Tyskerne. Føreren havde erklæret, at man i Danmark viste komplet Mangel paa Forstaaelse af Tysklands Stilling. Oprindeligt var der tænkt paa at gennemføre langt mere drastiske Foranstaltninger. Det her foreliggende var et Mæglingsforslag, og Ribbentrop haabede, at man vilde vise Forslaget Forstaaelse, saa Danmark kunde bevare den Stilling, det havde haft siden 9. April. Det skitserede Grundlag var et Minimum.

Von Ribbentrop havde ikke noget imod, at der i den nye Regering sad Repræsentanter for de nuværende Regeringspartier, og mente i øvrigt, at det maatte være et Formaal at bevare Forbindelsen bagud til Rigsdagen og Partierne. De politisk betonedede Ministre maatte imidlertid ikke være dominerende i Regeringen, og Scavenius mente

at have forstaaet, at den tyske Udenrigsminister fandt en Minister for hvert af Partierne passende.

Von Ribbentrop pegede yderligere paa, at det vilde være naturligt, om nogle af Ministrene blev Folk, som stod i positiv Forbindelse med den nationalsocialistiske Ideologi. Dette havde Scavenius opfattet saaledes, at der ikke hermed mentes Medlemmer af DNSAP. Desuden burde en enkelt af Ministerposterne besættes med en betydende Fagforeningsmand.

Under Diskussionen mellem de to Ministre erklærede v. Ribbentrop sig enig i, at Regeringen burde have en saadan Sammensætning, at den var acceptabel for Folket. Det var Udenrigsministerens Opfattelse, at dersom der ikke blev principiel Tilslutning hos Rigsdagen og Regeringen til selve Grundlaget, vilde Forholdene i Landet i Løbet af faa Dage ændres totalt, antagelig til en Rigskommissærordning, men muligvis ogsaa til et Protektorat.

Under Samtalen var v. Ribbentrop ikke kommet stærkt ind paa Enkeltheder i Ministeriets Sammensætning. Han havde blot sagt, at det var en naturlig Interesse at bevare Fagministrene for Landbrug og andre Erhverv. Han fremhævede her, at Indenrigsminister *Knud Kristensen* var en Mand, der i særlig Grad havde Føling med Landbruget, og han pegede positivt paa, at det vilde være formaalstjenligt at faa Justitsministeren udskiftet.

Skønt den tyske Udenrigsminister i det store og hele ikke nævnedes Navne, saa førte han dog Dr. jur. *Popp Madsens* Navn frem som et muligt Ministeremne. Scavenius betegnede denne som ganske uegnet, hvortil v. Ribbentrop bemærkede, at han savnede Lokalkendskab og »at dette maatte man jo selv om fra dansk Side«. Regeringen maatte have større Myndighed, hvilket skulde ske paa Rigsdagens Bekostning, ved at Rigsdagen gav Regeringen en vidtgaaende Bemyndigelse i udenrigspolitiske og justitsministerielle Anliggender.

Den tyske Udenrigsminister havde opfordret Scavenius til at paa tage sig Regeringsdannelsen, hvilket Scavenius havde nægtet med en Bemærkning om, at han ikke mente sig egnet dertil. Under Samtalen havde Ribbentrop i øvrigt fundet Anledning til at bemærke,

at Spørgsmaalet om Afsendelse af danske Tropper til Østfronten ikke havde Tyskernes Interesse.

Paa Spørgsmaalet om Følgerne af en dansk Nægtelse af at gaa med til Nyordningen havde v. Ribbentrop svaret, at derom kunde han intet oplyse, men naturligvis maatte der i saa Fald træffes særlige Foranstaltninger.

Scavenius vilde have de tyske Ønsker formuleret skriftligt, men dette nægtede v. Ribbentrop, idet han hævdede, at derved vilde hele Aktionens faa en skarpere Form end tilsigtet. Den mundtlige Forhandling var Udtryk for en venlig Haandsrækning til at udjævne det opstaaede Misforhold.

Den tyske Udenrigsminister vilde have omgaaende Svar hos Scavenius, men dette kunde denne ikke give, og derfor meddelte v. Ribbentrop, at han under alle Omstændigheder maatte have Svaret inden den 9. Nov., da han saa skulde rejse til Førerhovedkvarteret og aflægge Rapport til Hitler. Tillige meddelte han, at Dr. *Werner Best* vilde komme til København Torsdag som tysk Befuldmægtiget, med den Opgave at drøfte Detailler og aflevere Svaret i Berlin.

Det begyndte med Nej.

Udenrigsminister *Scavenius* bedømte Situationen saaledes, at der ikke var noget at stille op med de tyske Krav. Man maatte affinde sig med dem og se at faa det mest mulige ud af Situationen. Men i øvrigt var der baade i Ministermødet og i det derefter følgende Møde i Samarbejdsudvalget Enighed om, at saaledes som de tyske Krav var formulerede, kunde man ikke tiltræde dem fra dansk Side. Der blev derefter fastsat nye Møder til om Onsdagen baade i Regeringen og i Nimandsudvalget. Desuden indkaldtes Partigrupperne til Møde Onsdag Aften.

Stillingen var for saa vidt ejendommelig, politisk set, som det var første Gang under Besættelsen, at Rigsdagen direkte skulde tage Stilling til tyske Krav. Tidligere havde Rigsdagen vel ofte behandlet tyske Krav, men den endelige Beslutning havde ligget hos Regeringen. Nu skulde Rigsdagen direkte træffe Afgørelsen. Naar Konflikten saaledes blev ført direkte over paa Rigsdagen, var Aarsagen

Kravet om en Bemyndigelseslovgivning til Regeringen. De egentlige Forhandlinger blev derfor ført i Samarbejdsudvalget.

Onsdag begyndte de hektiske Dage paa Christiansborg, hvor der Dag efter Dag forhandlede mellem Politikere, mens ledende Erhvervs- og Fagforeningsfolk hele Tiden var til Stede for at holde Kontakt med Rigsdagen og sikre denne, at deres Organisationer stod bag de Beslutninger, der blev truffet.

Det blev kendt, at Brigadefører *Kannstein* havde søgt Kontakt med Formanden for De samvirkende Fagforbund *Lauritz Hansen*, hvem man fra tysk Side gentagne Gange havde friet til. Meddelelsen om denne Samtale vakte en Del Uro, men Socialdemokraterne var ikke i Tvivl om, at Lauritz Hansen helt og fuldt stod paa Samarbejdets Linie. For at skabe fuld Klarhed og Tryghed indkaldte Socialdemokraterne imidlertid en meget fyldig Repræsentation for Fagforbundene til et Fællesmøde med Rigsdagsgruppen. Der blev paa dette Møde holdt en Tale af Lauritz Hansen, hvor han klart udtrykte, at De samvirkende stod bag Statsministerens Standpunkt og de Beslutninger, Rigsdagen tog.

Naar der var en vis Følelse af Usikkerhed over for Lauritz Hansen, saa skyldtes det, at han var knyttet til en Kreds af Fagforeningsfolk, Erhvervsfolk og andre, der var samlede omkring Tidsskriftet »Globus«. Det var dette Tidsskrifts og Kredens Formaal at følge Forholdene og Udviklingen i det tyske Storrum, saaledes at denne Kreds var orienteret og havde faaet en vis forstaaende Indstilling over for det tredie Rige. Globuskredsen var startet i 1941, og det var Eventyreren *Henning Dalsgaard*, der, sammen med Kontorchefen i Arbejdernes Erhvervsraad *Niels Lindberg*, var Hovedmanden i den. Dalsgaard var gaaet i det tyske Gesandtskabs Tjeneste, men var vedblivende Medlem af det danske Socialdemokrati, og det var hans specielle Opgave at faa Medlemmer af Fagforeningsbevægelsen til at stille sig forstaaende over for det tredie Rige. Det var ogsaa lykkedes ham at indfange en Række Fagforeningsfolk, saaledes at de i hvert Fald hørte paa ham og deltog i Studierejser til Tyskland for at se paa, hvad man der udrettede med Hensyn til sociale Reforme og Industriorganisationer. Nogen større Betydning fik Bevægelsen

dog aldrig. Den holdt sig flydende i Læ af Samlingsregeringens Samarbejdspolitik, men noget virkeligt Indpas for Nazismens Ideer formaaede den ikke at vinde — heller ikke hos de Folk, der hørte til dens snævreste Kreds.

Dagens Forhandlinger begyndte iøvrigt med et Møde mellem de ni politiske Ministre og derefter fulgte Møder i det samlede Ministerium og i Samarbejdsudvalgene. Kl. 16 holdtes et Fællesmøde mellem Ministeriet og Samarbejdsudvalget. Kl. 21 begyndte Partimøderne i samtlige Partier — saa godt som alle Rigsdagens Medlemmer var til Stede.

Dagens egentlige og afgørende Møde var et Fællesmøde mellem de politiske Ministre og Nimandsudvalget, hvor Rigsdagens Linie blev fastlagt. Det blev fastslaet, at man ikke vilde tiltræde Bemyndigelseslove, men at man ikke vilde give en blank Afvisning af den tyske Henvendelse, men tilbyde at forhandle om visse Ændringer i Ministeriet. Tillige var Finansudvalget og den overvejende Del af Ministrene enige om følgende Standpunkt: Statsminister *Bubl* skulde bibeholdes i Spidsen for Regeringen, der fremdeles skulde vedblive at have et Flertal af politiske Ministre. Man var villig til at forhandle om at erstatte enkelte Ministre, som Tyskerne fandt særlig uønskede og at optage en Fagforeningsmand i Ministeriet.

Denne Stilling fandt Tilslutning i Partierne, hvor man i øvrigt understregede, at det afgørende var at beholde den politiske Ledelse af Regeringen, medens Spørgsmaalet om at give Afkald paa et Flertal af politiske Ministre holdtes svævende.

Hovedindtrykket var, at de tyske Krav var saa vidtrækkende, at der ikke var Mulighed for at imødekomme dem i tilstrækkelig Grad, og i alle Kredse var man fuldt klar over, hvad Følgen heraf vilde blive.

Torsdag den 5. fortsattes Forhandlingerne med et Ministermøde, hvor Scavenius erklærede, at Stillingen var ganske uholdbar. Han var ikke i Stand til at optage en Forhandling med Dr. *Best* paa det Grundlag, der var skabt ved den foregaaende Dags Forhandlinger, og Konsekvensen heraf maatte være, at han betragtede sig som fratraadt, naar han forlod Ministermødet.

Dette Standpunkt blev mødt med kraftige Indsigelser fra de øvrige

Ministres Side, og Scavenius indvilligede derefter i at deltage i et Fællesmøde med Nimandsudvalget Kl. 13. Inden dette Møde fandt Sted, førtes der en Forhandling mellem Buhl og Scavenius, hvor Buhl erklærede, at han ikke vilde lade sin Person staa som det vanskelige Punkt i Sagen, og at han vilde træde tilbage, dersom en anden politisk betonet Personlighed kunde træde i Stedet.

Allerede om Onsdagen var *Bramsnæs'* Navn blevet nævnt som et evt. Statsministeremne, og Scavenius erkendte, at Situationen nu laa noget anderledes, og at han havde Mulighed for at forhandle videre. *Buhls Erklæring skabte faktisk en helt ny Situation. Naar Statsministeren saaledes selv gik ind for en anden Ledelse af Regeringen, var der ikke længere Mulighed for, at Rigsdagen kunde fastholde sin Stilling fra om Onsdagen.*

Samtidig forøgedes det tyske Pres. I Nimandsudvalgets Møde Kl. 13 blev der af Regeringen givet Meddelelse om, at Kannstein om Formiddagen havde haft et Møde med Dir. *Svenningsen* i Udenrigsministeriet, hvorunder han havde betonet Følgerne af et Afslag. Alle Planer til en tysk Aktion laa klare, og deriblandt var ogsaa Forholdsregler overfor Regeringens Medlemmer og Rigsdagen. Aktionen vilde ogsaa faa Konsekvenser for Kongens Stilling. Denne Fremstilling af Kannsteins Samtale med *Svenningsen* er dog senere blevet bestridt fra indflydelsesrig dansk Side, og det er *ikke* blevet klaret, hvad der i Virkeligheden er foregaaet.

Kongens Sygdom bidrog stærkt til at forøge Usikkerheden paa dansk Side. Kongen var saa svag, at hans Læge paa det bestemteste fraraadede, at han blev informeret om Situationen, men Kronprinsregenten var naturligvis konstant underrettet om Situationens Udvikling.

Iøvrigt var Stillingen i Nimandsudvalget nu den, at man fra radikal Side indstillede sig paa at forhandle paa Grundlag af Berlins Krav, medens man fra de øvrige Partiers Side ikke vilde gaa med hertil. Resultatet af Forhandlingerne blev, at man enedes om at forsøge med et Tilbud om Nationalbankdirektør *Bramsnæs'* Overtagelse af Statsministerposten. Tillige maatte det gøres klart, hvad Dr. Best mente med Begrebet Bemyndigelseslov, idet Kannstein i Samtalen

med Dir. Svenningsen havde erklæret, at Bemyndigelseslovgivningen kun skulde gælde Omraader, hvor Tysklands og Værnenes Stilling skulde sikres, saaledes at det med andre Ord kun drejede sig om at sikre Overholdelsen af Ro og Orden. Videre maatte det klares, hvad man fra tysk Side mente med Udtrykket »Nationalsocialismen nærstaaende Personer«.

Udenrigsministeren fik Bemyndigelse til at meddele Dr. Best, at Statsministerens Person ikke var nogen Hindring for en Ordning, og til at føre Bramsnæs' Navn frem. Tillige henstilledes til Udenrigsministeren at søge at opnaa en Udsættelse under Hensyn til Kongens Sygdom. Statsminister Buhl udtrykte et stærkt Ønske herom, idet han fremhævede, at Kongen paa den smukkeste Maade havde staaet sammen med sit Folk, som nu til Gengæld skyldte ham alt muligt Hensyn. I øvrigt blev det fastslaaet, at man ikke kunde træde en Fuldmagtlov.

Nationalbankdirektør Bramsnæs blev spurgt, om han vilde være villig til at overtage Statsministerposten. Han var meget betænkelig herved og henviste til, at hans Helbred var meget svagt, men han gav ikke noget direkte Afslag, saa lidt som han gav noget direkte Tilsagn.

Om Samtalen mellem Best og Scavenius.

Kl. 17 fandt Samtalen mellem Udenrigsminister *Scavenius* og Dr. *Best* Sted. Dr. Best indledede med en Forespørgsel om, hvorledes Situationen laa, og Scavenius svarede hertil, at Statsministeren var villig til at træde tilbage. Best svarede herpaa med at spørge, om Scavenius vilde overtage Statsministerposten, hvilket denne benægtede, idet han bl. a. henviste til, at det muligt kunde opfattes, som om han havde intrigeret, dersom han gjorde dette. Dette Synspunkt erklærede Dr. Best, at han udmærket forstod. Forslaget om Bramsnæs kunde Best ikke tage Stilling til, han maatte først undersøge Berlins Stilling. Det gjaldt jo om at finde frem til Personer, der havde det tyske Riges Tillid. Man havde i og for sig intet imod *Buhls* Person, men det var afgørende, at han havde været Statsminister, da Kongens Svartelegram blev afsendt.

Best fremhævede videre, at det ikke var afgørende for Tyskland, om der blev Tale om Politikere eller Ikke-Politikere, og han kunde sige, at tidligere fremsatte Udtalelser om Personer, der stod National-socialismen nær, vilde være at betragte som bortfaldet. Vel var de danske Nationalsocialister hans Venner, men han vilde ikke indskrænke sit venskabelige Forhold til dem, og han ventede at faa mange Venner i Danmark uden for deres Kreds.

Angaaende Bemyndigelseslovgivningen sagde han, at det var nødvendigt for Politiet at kunne optræde med fornøden Styrke, og at det var meget fyldigt. Han ønskede at bibeholde det danske Politi, og at dette skulde kunne klare Opgaverne. Ellers havde han Politi og Tropper nok at sende ud. Scavenius foreslog, at Dr. Best skulde tage en Samtale med Justitsministeren om dette Spørgsmaal, og dette Forslag fandt Best udmærket.

En Udsættelse af Afgørelsen for Kongens Skyld kunde han ikke tiltræde. Kronprinsen var jo Regent og maatte derfor kunne tage Bestemmelse. Om sin egen Stilling fremhævede han, at han ikke var Gesandt, men kun Befuldmægtiget, idet han dog understregede, at han havde Fuldmagt til at træffe Afgørelser.

Vedrørende Ministeriets Sammensætning bemærkede han, at der naturligvis maatte tages Stilling til, hvilke andre Ministre man ikke kunde fortsætte Samarbejdet med. Men han vilde ikke blande sig i Nybesættelserne, for saa vidt det blev Folk, man fra tysk Side kunde have Tillid til. Iøvrigt fremgik det af Samtalen, at man ikke fra tysk Side betragtede Spørgsmaalet om Kongens Stilling som løst ved en eventuel Ordning af Regeringsspørgsmaalet, og der kunde heller ikke gives Tilsagn om, at nogen dansk Gesandt kunde vende tilbage til Berlin.

Bramsnæs sliger Nej.

Kl. 19,30 gav Dr. Best Besked om, at man kunde acceptere Nationalbankdirektør *Bramsnæs* som Statsminister, og at han Fredag Formiddag Kl. 10 ønskede en Samtale med ham. Bramsnæs havde paa dette Tidspunkt ikke klart accepteret Statsministerposten. Han indvilligede dog i at tage Samtalen med Dr. Best, og dette opfattedes

paa Rigsdagen, som om han gjorde sin Stilling afhængig af Udfaldet af denne Samtale. Dette viste sig dog at være fejlagtigt. Bramsnæs' Mening havde været, at Samtalen med Dr. Best vilde være et af de Momenter, han vilde tage med ind i sine Overvejelser. Men dette stod altsaa ikke Rigsdagen eller Regeringen klart, og man var fra alle Sider fuldt overbevist om, at Resultatet af Samtalen vilde blive, at Bramsnæs dannede den nye Regering. Situationen betragtedes derfor som meget stærkt afspændt, ikke mindst fordi Bests Holdning betød en stærk Reduktion af de tyske Krav.

Fredag fandt Samtalen mellem Bramsnæs og Best Sted. Efter alt at dømme forløb den uden Mislyd af nogen Art, men alligevel meddelte Bramsnæs umiddelbart bagefter, at han ikke kunde paatage sig at danne Regering. Han henviste her først og fremmest til sin Helbredstilstand. Han havde allerede meddelt Dr. Best sin Beslutning, og denne havde udtrykt Ønsket om saa snart som muligt at blive præsenteret for nye Forslag. Under Samtalen med Best havde Bramsnæs i øvrigt udtrykt Ønsket om at bevare *Buhl* i Regeringen. Dr. Best svarede, at visse Vanskeligheder var forbundet hermed, men til syvende og sidst maatte det blive Danskernes egen Sag. I øvrigt havde Dr. Best igen fremdraget det ønskelige i at faa Personer ind i Regeringen, der havde Tilknytning til Nationalsocialismen.

Hauch forsøger — men forkastes.

Situationen var nu yderst uklar, og der raadede en ikke ringe Konfusion paa Rigsdagen. Under Dagens Forhandlinger blev saa *Hauchs* Navn nævnt i et Fællesmøde mellem Regeringen og Nimandsudvalget, og Socialdemokraterne erklærede, at de godt kunde akceptere Hauch som Statsminister, selv om det naturligvis var vanskeligt for dem at afgive Statsministerposten, efter at de havde siddet inde med den siden 1929. Hauch opholdt sig imidlertid paa Stevns. Det lykkedes dog at faa telefonisk Forbindelse med ham, og han kom straks til København, hvor han indvilligede i at gøre Forsøget, dersom han fik fuld Tilslutning fra alle Partier. Denne Tilslutning fik han, og desuden overbragte Direktør *Hartz*, Industriraadet, ham samtlige Erhvervs Tilslutning. Hauch ønskede dog selv at foretage visse Under-

søgelse vedrørende Tyskernes Stilling til hans Kandidatur. Lørdag vilde han saa forelægge sin Ministerliste for Nimandsudvalget, men han ønskede selv at udarbejde den uden Konference med Partierne.

Saa langt var man naaet Fredag omkring Midnat. Kl. 10,30 Lørdag var Hauch hos Dr. *Best*, og efter sin Samtale med denne, maatte han meddele, at han ikke vilde blive akcepteret. Der var iøvrigt ikke blevet givet nogen nærmere Motivering. *Dr. Best havde i øvrigt afvist en Række andre Navne, som Hauch havde nævnt, og til Slut erklæret, at han nu ikke saa anden Udvej end Regeringen Scavenius.*

Det endte med Ja.

Efter forskellige Møder i Formiddagens Løb var der atter Lørdag Fællesmøde mellem Ministeriet og Nimandsudvalget, hvor *Scavenius* redegjorde for Situationen. Tyskerne fastholdt Kravet om en Regering *Scavenius*, og yderligere havde *Dr. Best* tilkendegivet, at Statsminister *Bubl*, Finansminister *Alsing Andersen* og Kirkeminister *Fibiger* i hvert Fald ikke kunde fortsætte. Undervisningsminister *Jørgen Jørgensen* kunde ikke fortsætte som Undervisningsminister, og han kunde heller ikke overtage Kirkeministeriet.

Udenrigsministeren krævede som Betingelse for at overtage Regeringsdannelsen fuld Tilslutning fra alle de fem samarbejdende Partier. Han gav Tilsagn om, at der ikke skulde indtræde National-socialister eller nationalsocialistisk anløbne Personer i Regeringen.

Det kom nu til nye Forhandlinger i Partierne. Fra tysk Side krævede man et Svar inden Midnat, men Partiernes Drøftelser trak saa længe ud, at man ikke kunde overholde Fristen.

Partilederne var før Møderne enige om, at dersom der blev Enighed mellem Partierne, skulde man afgive et direkte Svar. Men naaede man ikke til Enighed, mente man, at man maatte vise Kongehuset det Hensyn at lade dette udtale sig, hvorfor man i saa Fald skulde gaa til Kronprinsen.

Der blev ikke Enighed, hverken imellem Partierne eller indenfor hvert enkelt af Partierne. Klarest var Stillingen hos de Radikale og de Konservative. *De Radikale akcepterede meget hurtigt Scavenius, medens de Konservative med meget stort Flertal afviste ham. Social-*

demokraternes Møde sluttede, uden at der var kommet nogen egentlig Klarhed over Stillingen, og hos Venstre kom det ikke til nogen Afstemning, men det var klart, at der var Flertal imod Scavenius.

Det var nu nødvendigt at gaa til Kronprinsregenten. Kl. 23 tog Partiernes Gruppeformænd fra begge Ting til Amalienborg til Kronprinsen. Samtalen med Kronprinsen varede en halv Time. En Repræsentant for hvert af Partierne redegjorde for Partiets Standpunkt, og de to Partier, der havde afvist Regeringsdannelsen, motiverede deres Tvivl om, hvorvidt en Regering Scavenius kunde fortsætte den nationale Linie. Tvivlen begrundedes særligt med, at den udpegede Statsminister var valgt fra tysk og ikke fra dansk Side. Kronprinsen holdt derefter en Tale, hvori han betonedede, at enhver vilde kunne forstaa, at han i denne Situation havde ønsket at høre Kongens Mening. Lægerne havde imidlertid fraraadet at lade Kongen vække til en saadan Samtale, han troede imidlertid at tale i sin Faders Aand, naar han saa stærkt som muligt appellerede til Sammenholdet i det danske Folk. Under ingen Omstændigheder vilde Kronprinsen acceptere en Regering, der ikke havde Rigsdagen bag sig. De Standpunkter, der var fremført, forstod Kronprinsen meget vel og ligeledes Betænelighederne. Paa den anden Side stod det ham klart, at et Brud vilde betyde store og uoverskuelige Ulykker, og han saa et Formaal i at bevare Folket herfor længst muligt. Han maatte derfor tilraade Udenrigsminister Scavenius' Regeringsdannelse. Kronprinsen sluttede bevæget med et Ønske om, at Gud maatte bevare Danmark i Tiden, der nu skulde komme.

Straks Partiformændene kom tilbage til Rigsdagen, blev Partimøderne genoptaget. Situationen var nu helt ændret, og de Drøftelser, der førtes, gav til Resultat, at samtlige Partier tiltraadte. Hos Venstre og Konservative var det en Flertalsvedtagelse. I disse Partier var der altsaa stadig et Mindretal, der ikke vilde gaa med. Først henad Kl. 1 kunde man underrette Udenrigsministeren om, at hans Regeringsdannelse var godkendt af alle Partier.

I Aftenens Løb havde betydende Erhvervsorganisationer haft Lejlighed til at klargøre deres Stilling for Partierne og havde tilraadet en forligsmæssig Ordning. Spørgsmaalet om Bemyndigelseslovgivnin-

gens Omfang var ikke blevet afklaret i Aftenens Løb, saa det vilde blive den kommende Regerings Sag.

Statsminister Scavenius erklærede, at han ikke vilde danne sin Regering i Løbet af Søndagen. Det vilde først finde Sted Mandag. Der var dog Klarhed over, at Indenrigsminister *Knud Kristensen* ikke vilde fortsætte, idet han tidligere paa Ugen havde meddelt, at han ikke vilde indtræde i en Regering Scavenius. Handelsminister *Halfdan Hendriksen* havde i det konservative Partimøde ligeledes fremsat Ønske om at udtræde af Regeringen, da han endnu ikke var rask efter den Bilulykke, der havde ramt ham. Den konservative Rigsdagsgruppe vedtog imidlertid en enstemmig Udtalelse om, at Ministeren for Landets Skyld burde fortsætte sin Gerning, og Handelsministeren gav derefter Tilsagn om at fortsætte.

Regeringen Scavenius.

Mandag den 9. udnævntes saa Regeringen *Scavenius*, den fik følgende Sammensætning:

Stats- og Udenrigsminister: *Erik Scavenius*.

Finansminister: Departementschef *K. H. Kofoed*.

Justitsminister: *E. Thune Jacobsen*.

Landbrugsminister: *Kr. M. Bording*.

Indenrigsminister: *Jørgen Jørgensen*.

Arbejdsminister: *Jobs. Kjærboel*.

Socialminister: *Lauritz Hansen*, Fmd. for De samvirkende.

Handelsminister: *Halfdan Hendriksen*.

Minister for off. Arbejder: *Gunnar Larsen*.

Trafikminister: Redaktør, Folketingsmand *N. Elgaard*.

Kirkeminister: Departementschef *V. K. Hollboell*.

Undervisningsminister: Undervisningsinspektør

A. C. Højberg Christensen.

Forsvarsminister: *Søren Brorsen*.

Den 10. udsendte Regeringen følgende Erklæring:

»Som meddelt den 9. har Forholdene udviklet sig saaledes, at et

Regeringsskifte har været nødvendigt. Dette Regeringsskifte har fundet Sted i en for Landet alvorlig Situation.

Den nydannede Regering, som nu har overtaget sine Funktioner, vil indadtil fortsætte den hidtil førte Politik, idet den vil have sin Opmærksomhed rettet mod alle Foreteelser paa det økonomiske, finansielle og beskæftigelsesmæssige Omraade her i Landet, og paa disse Omraader arbejde for en sund og for Land og Folk gavnlig Udvikling.

Udadtil vil Regeringen se det som sin vigtigste Opgave at virke for en Styrkelse og Befæstelse af det gode og nabovenlige Forhold mellem Danmark og Tyskland og at fremme et gensidigt tillidsfuldt Samarbejde i Ønsket om at skabe fortsatte Udviklingsmuligheder for den befrugtende Vekselvirkning mellem dansk og tysk, der gennem Tiderne har haft saa stor Betydning.

I Erkendelse af det europæiske Skæbnefællesskab er Regeringen sig det Ansvar bevidst, som ogsaa et lille Land som Danmark har med Hensyn til Opbygning af det kommende nye Europa, og den vil efter Evne yde sin Medvirken til Løsning af saadanne Opgaver, som i denne Forbindelse naturligt vil tilfalde vort Land.

Regeringen vil sikre Opretholdelsen af Ro og Orden i Landet, den vil ikke taale Sabotage og anden Forbrydelse, der direkte eller indirekte retter sig mod Besættelsestropperne.

Regeringens Standpunkt over for Kommunismen er klart. Siden Vedtagelsen af Loven af 22. August 1941 er kommunistisk Virksomhed her i Landet ulovlig. Dette fandt sin Bekræftelse ved Danmarks Tiltræden af Antikominternpagten, ifølge hvilken den danske Regering er forpligtet til paa dansk Omraade at bekæmpe den kommunistiske Internationales opløsende og nedbrydende Virkning.«

I Folketingets Møde Onsdag den 11. fremsatte Statsminister Scavenius en Udtalelse i nøje Tilslutning til Regeringserklæringen.

Bemyndigelseslovgivningen.

Som omtalt var der fra tysk Side ogsaa stillet Krav om en Bemyndigelseslovgivning for Regeringen paa det udenrigspolitiske og det justituelle Omraade. Under Forhandlingerne om Regeringsdan-

nelsen reducerede Dr. Best dette Krav til at omfatte Bestemmelser, der skulde sikre Opretholdelsen af Ro og Orden. Onsdag den 11. forelagdes og gennemførtes en Lov med en Række Bemyndigelser i begge Rigsdagens Ting.

Loven bestaar kun af fire Paragraffer og dens Ordlyd er:

- § 1. Regeringen bemyndiges til ved kgl. Anordning at udfærdige Forbud eller Paabud til Opretholdelse af Ro, Orden og Sikkerhed i det Omfang, hvor det skønnes nødvendigt for at modvirke Handlinger, der under de foreliggende alvorlige Forhold og Landets Besættelse af tyske Tropper er egnede til at bringe Landets Interesser i Fare.
- § 2. Straffen for Overtrædelsen af en i Medfør af § 1 udfærdiget Anordning fastsættes i Anordning inden for de i borgerlig Straffelov angivne Rammer. Endvidere kan der i Anordningen fastsættes særlige Regler for Behandling og Paadømmelse af Sager angaaende Overtrædelser af dens Bestemmelser.
- § 3. Om de i Medfør af § 1 udfærdigede Anordninger gives der straks Meddelelse til et af Rigsdagen efter Reglerne i Grundlovens § 49 valgt Udvalg, der kan kræve sig forelagt nærmere Oplysninger om de Forhold, der har ført til Anordningens Udstedelse.
- § 4. Denne Lov, der ikke gælder for Færøerne, træder i Kraft straks. Der kan ved kgl. Anordning træffes Bestemmelse om dens Bortfald. I Tilfælde af Regeringsskifte har Loven kun fortsat Gyldighed, saafremt dette godkendes ved Beslutning i Rigsdagens to Ting. De i Medfør af Loven udstedte Anordninger, forbliver dog i Kraft, indtil de ophæves ved kgl. Anordning.

Loven blev ikke ændret under Behandlingen paa Rigsdagen. Men før den blev forelagt, havde den været til en meget grundig Drøftelse i Nimandsudvalget, der havde indføjet adskillige Ændringer. Saaledes vilde det oprindelige Forslag give Bemyndigelsen til Justitsministeren, medens det i Loven blev Regeringen, der fik Bemyndigelsen. Ligeledes blev Bestemmelsen om, at Loven bortfalder

ved Regeringsskifte, indføjet af Nimandsudvalget. Den eneste, der tog Ordet ved Sagens Behandling, var *Hartel* fra Bondepartiet, der karakteristisk nok protesterede imod Bestemmelsen om Lovens Bortfald ved Regeringsskifte.

Regeringen *Scavenius* var nu dannet og var begyndt paa sit Arbejde. Tiden skulde vise, at den kun var i Stand til at vinde nogle Maaneder. Udviklingen af Krigen og indenfor den danske Befolkning gjorde det umuligt for den at føre sin Politik igennem. Modstandsbevægelsen havde sikkert og fast Fodfæste i den danske Befolkning, og i Løbet af 1943 skulde den vokse sig saa stærk, at det blev dens Holdning og dens Politik, der blev afgørende for Forholdet til Tyskerne. Bruddet med Tyskland maatte komme — og det kom.

XIII

Dr. Best fører Forstaaelsespolitik.

Den langvarige Krise, der havde fundet sin Afslutning ved Dan- nelsen af Regeringen *Scavenius*, var Resultatet af en langsom op- samlet tysk Utilfredshed med Udviklingen i Danmark, — men den danske Utilfredshed med den tyske Besættelse var ikke mindre i Vækst. De talrige tyske Overgreb, der hver for sig maaske ikke var saa store eller saa faretruende, summerede sig op og skabte en sta- dig stærkere Følelse af, at en Dag vilde Tyskerne under alle Om- stændigheder slaa til, og Danmark vilde da komme ind under tysk Krigsret og Vilkaarlighed, saaledes som vi kendte det først og frem- mest gennem Beretningerne fra Norge. I vide Kredse betragtede man derfor Regeringens Forsøg paa at holde Stillingen med stor Skepsis. Og alene ud fra det Synspunkt, at der muligt kunde vindes endnu nogen Tid ved den Kurs, *Scavenius* vilde følge, gav man Regeringen *Scavenius* sin Tilslutning.

Andre Kredse var direkte vendt imod Regeringen *Scavenius*. Alene dette, at Regeringschefen var direkte udpeget af Tyskerne, skabte Mistro imod den. Man frygtede, at den kunde føre Danmark ind paa Veje, som ingen dansk Regering burde betræde. Skulde vort Rets- system og vore aartusindgamle Retsprincipper omstyrtes, maatte det ikke være en dansk Regering, der gjorde det — saa skulde det være Tyskerne, selv om det maaske betød en haardere Behandling af den danske Befolkning.

Atter andre Kredse øjnede en stor Fare i, at vi fortsat førte en Forstaaelsespolitik, naar Krigen nu var saa vidt fremskreden, at Tysk- lands Nederlag var den største Sandsynlighed. Endelig var der de

aktive Kredse, der under alle Omstændigheder og uanset Følgerne vilde føre en aktiv Modstand imod den tyske Besættelse. Deres Formaal var direkte Støtte til de Allierede ved Hjælp af Sabotage.

Men endnu var de Kredse, der sluttede op om Regeringen og omkring Partiernes Samarbejde, langt de mest betydningsfulde. Regeringens Forsøg paa at værne den danske Befolkning imod alt for øjensynlige tyske Overgreb syntes for denne Kreds at lykkes saa nogenlunde, og de materielle Fordele ved den eksisterende Tilstand var aabenbare i Sammenligning med Forholdene i andre besatte Lande. Men selv inden for denne store Del af Befolkningen var der en vidt udbredt kritisk Indstilling overfor Scavenius. Hans kyniske Aabenhjertighed, hans positive Politik, som den var angivet ved Mønt- og Toldunionsforhandlingerne, vakte hos de allerfleste stærk Mistro.

Denne kritiske Indstilling blev naturligvis ikke svækket, da Scavenius blev Statsminister efter tysk Krav. Den kunde kun skærpes derved. Paa den anden Side stod det klart, at Regeringen Scavenius vilde blive den sidste lovlige danske Regering under Krigen, hvilket Dr. Best iøvrigt ogsaa ved en senere Lejlighed gav Udtryk for.

Dr. Best viste sig paa sin Side at være indstillet paa at føre en Forstaaelsespolitik. Forholdet mellem Danmark og Tyskland skulde være det gamle normale fra før 29. September — blot med den Forskel, at Danmark skulde være noget mere positivt indstillet og noget mere lydør over for tyske Ønsker. I denne Betragtning var Dr. Best i stærk Modsætning til General *Hanneken*, der havde hele en preussisk Officers Indstilling over for et undertvunget Folk. Hanneken vilde blot give Ordre — de danske Myndigheder havde kun at lystre. Det kom derfor hurtigt til en lang Række Konflikter mellem Best og Hanneken, Konflikter af en saadan Skarphed, at de to Herrer atter og atter rejste til Berlin for at klage over hinanden. Resultatet af disse Fægtninger blev imidlertid, at Dr. Best fik Overtaget, og at den Selvstændighed, som Hanneken søgte at opretholde for sine Dispositioners Vedkommende over for den Rigsbefuldmægtigede, gik tabt. Det blev Best, der førte det store Ord i Danmark.

Dr. Best og Scavenius fandt meget hurtigt hinanden og fik gen-

sidig Tillid til hinanden — et Forhold der rent praktisk var til stor Nytte i den kommende Tid. Men selve den Opgave, de to i For-
 ening søgte at løse, at tilvejebringe en Tilstand, hvorved Danmark
 kunde føres gennem Krigen som et relativt uafhængigt Land, hvis
 Myndigheder og Befolkning igennem en velvillig Indstilling overfor
 Tysklands Kamp gjorde det uforholdent at anvende det tyske Riges
 Magtmidler overfor Befolkningen, var fra første Færd uløselig. Tysk-
 lands Hensigter med Danmark var — selv om de ikke allerede var
 kompromitterede i den danske Befolknings Øjne ved den 9. April —
 efterhaanden blevet totalt kompromitterede. *Renthe-Finks for-
 gæves Forsøg paa at føre de danske Nazister frem til Magten, Kom-
 munistforfølgelserne, den fremtvungne Tilslutning til Antikomintern-
 pagten, de tyske Indgreb i den danske Retspleje, og endelig den nu
 afsluttede Krise var alle Mærkepæle for en voksende dansk For-
 staaelse af, at det, Tyskland ønskede, simpeltthen var Underkastelse.
 Der var kun een Udvikling mulig i Danmark: en stigende Modstand
 imod Besættelsesmagten og dens Krav.*

Den danske Hørs Depoter kræves udleveret.

Det varede da heller ikke længe, før General *Hanneken* gav Uvil-
 jen ny Næring. Den 29. November henvendte General Hanneken
 sig i Forsvarsministeriet og fremsatte Ønske om, at Danmark skulde
 tilbyde Tyskland at overtage hele vor militære Udrustning med Und-
 tagelse af de ringe Mængder, der var nødvendige for Opretholdelsen
 af vore smaa Styrker, det vil sige alt, med Undtagelse af Udrustningen
 til 3—4000 Mand. Det viste sig straks, at det trods den blide Form
 i Realiteten var et Krav, der var fremsat, uden at Dr. Best havde
 den ringeste Kendskab til det. Kravet vakte naturligvis den største
 Bestyrtelse herhjemme, og der førtes lange Forhandlinger om det i
 Regeringen og i Nimandsudvalget. Nimandsudvalget nægtede iøvrigt
 at tage Stilling til Kravet, da det fandt, at Sagen ikke var tilstrække-
 ligt oplyst. Hanneken blev mere og mere indtrængende i sine Krav,
 og Dr. Best spillede Rollen som Mægler. Til Slut blev der indgaaet
 et Kompromis. Under Protest gik vi den 4. Dec. ind paa at udlevere
 følgende:

60.000 Geværer og 900 Maskingeværer med 30 Mill. Patroner,
 20 Morterer med 30.000 Skud,
 6.000 Tæpper — tidligere havde Tyskerne faaet godt 30.000
 Tæpper,
 15.000 af Hærens gamle sorte Kapper,
 10.000 Par Støvler,
 En Del seksspændigt Artilleriseletøj.

Tyske Retsovergreb.

Heller ikke paa Retsvæsenets Omraade standsede de tyske Overgreb. Forfatteren *Peter de Hemmer Gudme* blev sidst i November ved Højesteret idømt 4 Maaneders Hæfte for Udtalelser fremsat under et Foredrag i September. Gudme var blevet angivet af tyske Stikkere, men ved Retssagen for Byretten viste det sig, at Bevismaterialet var saa svagt, at Byretten frifandt ham. Imidlertid krævede Tyskerne meget bestemt, at han skulde straffes. Egentlig gik deres Krav ud paa, at han skulde sættes fast paa Krigstid. Den egentlige Aarsag til, at Tyskerne havde faaet Gudme i Kikkerten, var nogle meget aabenhjertige Udtalelser om Forholdet mellem Tyskerne og Finnerne, som han havde fremsat i et Foredrag, han holdt efter et Besøg i Finland. Dette Foredrag var han imidlertid ophørt med at holde, da han blev klar over, at det var for farligt. Højesteret dømte ham derfor mere for at beskytte ham imod en eventuel tysk Arrestation end af Overbevisning om hans Skyld. Hans næsten tre Maaneder lange Varetagsarrest blev ikke trukket fra i Straffen.

Dommen vakte meget stor Opsigt. Det var ganske klart, at der her forelaa et oplagt Justitsmord, og den bidrog stærkt til at styrke Overbevisningen om, at der ingen Vej var udenom den afgørende Konflikt med Tyskerne.

Tillige fortsatte Tyskerne med deres Undertrykkelse af Bøger og Skrifter, der ikke passede dem. Et Værk »Kongen og Sønderjylland«, redigeret af den sønderjydske Journalist *Morten Kamphøener*, forbød de en Presseomtale af. Omtale af P. Hiort Lorentzens 100 Aars Dag blev forbudt. Tyske Krigsretsdomme over danske, der havde drevet Propaganda over for Værnemagten, begyndte at blive fældet. Justits-

ministeriet maatte oprette en særlig Tugthusafdeling i Horsens Statsfængsel for at undgaa, at Tyskerne dømte danske Borgere til Tugthus, der skulde afsones i Tyskland.

Den kommunistiske Folketingsmand *Aksel Larsen* blev i November Maaned arresteret og paa tysk Krav overgivet til dem til Afhøring, idet de lovede, at de, naar de havde talt med ham om det, de havde at tale med ham om, vilde levere ham tilbage igen. Det skete aldrig. Da Tyskerne mente, at der ikke var mere at faa ud af *Aksel Larsen*, blev han sendt ned til et Tugthus i Tyskland.

Tre Faldskærmsfolk fanges.

Tyskerne var stærkt irriterede over, at det var tilsyneladende umuligt at fange de efterhaanden talrige Faldskærmsfolk, der kom til Danmark. Men den 4. Dec. arresterede det danske Politi tre Faldskærmsfolk ude i Høje Skodsborg. De tre Mænd skulde sammen med den enes Kone over Sundet til Sverige. De blev hjulpet af Journalist *Ole Kiilerich* og Konsulinde *Valentin*, fra hvis Lejlighed Flugten skulde foregaa. Det mislykkedes for dem at faa den Baad, der skulde bruges, gjort løs, og de tyede derfor op i Fru Valentins Lejlighed igen. Imidlertid havde en Nattevagt alarmeret det danske Kystpoliti i den Tro, at det var Folk, der lige havde begaaet et stort Juveltyveri i København, der vilde forsøge at slippe over Sundet. Ved Hjælp af Fodspor i et tyndt Snelag, der var faldet om Aftenen, kunde Kystpolitiet lokalisere Karréen, hvori Lejligheden laa, hvorefter den blev omringet. Om Morgen blev saa alle Lejlighedens Beboere undersøgt, efterhaanden som de gik derfra, hvorefter alle Lejlighederne blev gennem søgt. Det lykkedes *Ole Kiilerich* og Fru *Valentin* at slippe bort ved Hjælp af *Kiilerichs* Pressekort. Men de tre Faldskærmsfolk blev arresteret og overgivet til Tyskerne, der senere førte dem til Berlin. Et Par Maaneder efter lykkedes det *Kiilerich* og *Konsulinde Valentin* at komme til Sverige, hvorfra *Kiilerich* fortsatte til London.

Nogle Dage efter — den 8. Dec. — arresterede Tyskerne Professor *Chievitz*, Biblioteksdirektør *Døssing*, Godsejer *Jarl*, Strødam, Læge *Neukirch* og LRS. *Prytz* samt ORS. *Ernst Pedersen*, Odense,

for illegal Virksomhed. Derimod lykkedes det Neurologen, Professor *Mogens Fog*, en Arbejdsmand *Christoffersen* og to Studenter at forsvinde. Ole Kiilerich var paa samme Liste, men kunde naturligvis ikke findes. Aarsagen til Arrestationen var en Sigtelse for, at de paa-gældende sammen med *Christmas Møller* og *Aksel Larsen* havde udgivet det illegale Blad »Frit Danmark«, de havde holdt Møder om Bladet sammen med *Christmas Møller* i Professor *Chievitz'* Lejlighed, Tyskerne havde forelagt Justitsministeriet Bevismateriale, der i hvert Fald delvis syntes at stamme fra Tilstaaelser af *Aksel Larsen*. De blev alle direkte indsat i den tyske Afdeling af Vestre Fængsel. *Chievitz* gjorde intet Forsøg paa at skjule sin Medvirken, og paa Spørgsmaalet om, hvorfor han var gaaet i Samarbejde med *Aksel Larsen*, skal han have svaret: »Jeg er ikke Kommunist, snarere Konservativ. Men Kommunisterne har gjort det, alle Danske burde gøre, og derfor var det naturligt, at jeg samarbejdede med dem.« *Chievitz* og de øvrige arresterede blev — efter store Anstrengelser fra Justitsministeriets Side — overflyttet til det danske Fængsel og blev dømt af de danske Domstole. Efter at *Chievitz* var løsladt, kaldte Dr. *Best* ham op til sig for at tale med ham, det samme skete forøvrigt med *la Cour*, efter at Dr. *Best* havde ophævet hans Forvisning til Vallø. Dr. *Best* gav ved disse Samtaler Udtryk for sin Forstaaelse af deres Handlemaader, men fremhævede, at den var uklog og unyttig. »Jeg har selv,« skal Dr. *Best* have sagt, »drevet illegal Virksomhed under den engelske Besættelse af Rhinlandet, men det har jeg senere fortrudt.«

Arrestationen af Professor *Chievitz* vakte uhyre Opsigt i Danmark, ikke mindre i Sverige og ganske særlig i Finland, hvor han var meget kendt som Leder af den danske Ambulance under Vinterkrigen. Herhjemme bidrog hans Arrestation meget til at styrke Forstaaelsen af, at den aktive Kamp imod Tyskerne ikke blot var et Led i Kommunisternes Politik, men var ved at blive en virkelig Folkebevægelse.

Ved Nytaar oprettede Udenrigsministeriet et Bureau, der skulde sende militære Oversigtsartikler til Provinspressen. Oprettelsen skete efter Ønske af den tyske Presseattaché *Meisner*, og Redaktørerne

Schaffalitzky de Muckadell og *Eigil Steinmetz*, *Nationaltidende*, blev af Udenrigsministeriet udpeget til at skrive Artiklerne, hvilket de i øvrigt gjorde saa behændigt, at de ikke blev den Propaganda, som Tyskerne havde haabet paa. Med den Vending, Krigsbegivenhederne tog mod Slutningen af Aaret 1942, kunde de naturligvis ogsaa vanskeligt blive Propaganda.

Dr. Bests Afspændingspolitik gav sig en lang Række Udtryk. 40 af det illegale Blad »De Frie Danske«s Folk, der var blevet arresteret og sad i den tyske Afdeling af Vestre Fængsel, blev overflyttet til den danske Afdeling. Krigsgerichtassessor *Johansen*, der ledede den tyske Krigsret, og som var en temmelig krasbørstig Herre, blev sendt hjem. Hr. *Johansen*, der i øvrigt var bosat i Sønderborg, havde en Søn, der stadig boede der og gik i Gymnasiet. Denne Søn blev arresteret for illegal Virksomhed og erklærede meget drastisk i Retten, at han hadede alt tysk. »Fædrelandet« var begyndt paa en meget kraftig Jødekampagne, den blev standset. Dr. Best interesserede sig paa en Række Omraader overmaade meget for danske Anliggender, om det saa var Tuberkulosebekæmpelsen, saa interesserede den. Som en Minister sagde: »Han passer saamænd saa stærkt paa, at vi ikke skal komme i Fortræd, som om vi var Baby'er.«

Danmark bekender sig til Demokratiet.

Det nye Aar begyndte uden særlige Begivenheder. Dr. *Best* fortsatte sin Afspændingspolitik, men i Befolkningen voksede Modstandsviljen, og de underjordiske Organisationer var efterhaanden organiserede saa stærkt, at de var parate til virkelig Aktion. Henimod Slutningen af Januar — samtidig med Luftangrebet paa B. & W., der blev hilst med ligefrem Begejstring — brød en meget kraftig Sabotagebølge løs samtidig med, at den illegale Presse voksede meget stærkt baade i Omfang og i Udstyr.

I Slutningen af Januar aflagde Dr. *Best* Besøg hos Kronprinsen og i Begyndelsen af Februar hos Dronningen. Den hidtidige Gesandt i Berlin, Minister *Mobr*, vendte tilbage til sin Post, og i dansk-tysk Selskab i Aarhus talte Dr. *Best* ved en Reception, hvor han understregede, at Tillidskrisen mellem Danmark og Tyskland var blevet

overvundet. Dr. Best udtalte her bl. a.: »Meget vigtigere end de Foredrag, der holdes i Foreninger som »Dansk-tysk Selskab«, er de Forbindelser, der her bliver tilvejebragt mellem Mennesker indbyrdes.

Jeg har Forstaaelse for den danske Egenart og Indstilling, og den Politik, jeg har ført gennem tre Maaneder, er et Bevis for, at jeg har forstaaet noget af den danske Mentalitet.

Dette Kendskab har jeg anvendt til Fordel for det Samarbejde mellem Danmark og Tyskland, ved hvilket den Tillidskrise, som bestod mellem de to Lande, er blevet saa vidt overvundet, at jeg — som De ved — i de sidste Dage ogsaa har optaget Forbindelsen med Hans kgl. Højhed den danske Kronprins.

Men ogsaa jeg maa bede Danskerne om Forstaaelse for den Situation, det tyske Folk befinder sig i, og for de uheort vanskelige Opgaver, der er stillet det. Tyskland fører en Kamp, ikke blot for sit eget Land og Folk, men ogsaa for Europas Lande og Folkeslag. I disse tunge Dage kan man se, hvilken uhyre Fare for alle Lande der havde hobet sig sammen i Øst, og som er blevet standset af den tyske Værnemagt. Hvad vilde der være blevet af Europa, hvis ikke denne Fare rettidigt var blevet erkendt af os?

Vi kan — sluttede Dr. Best — i denne Kamp ikke lade os opholde af ond Vilje inden for Europa. Forstaaelsen heraf maa vi forlange af de øvrige europæiske Folk. Jeg forstaaer, at det ikke er lette Tider, Danmark maa igennem. Men Danmark og Tyskland er sammenkædet gennem en geografisk og historisk Skæbne. Vi er i samme Baad, og ingen kan staa af. Men ogsaa udover disse Dage er vi over for begge Folk ansvarlige for Forberedelsen af en bedre Fremtid. Det er Dansk-tysk Selskabs fortjenstfulde Opgave at forberede en aandelig Indstilling over for det fremtidige venskabelige og kammeratlige Samarbejde mellem Danske og Tyske.«

Det stærkeste Udtryk for den nye tyske Kurs var dog Afholdelsen af Folketingsvalget den 21. Marts. Det mærkelige Valg, hvor de danske Vælgere gik til Valgurnerne, ikke for at afgøre politiske Stridsspørgsmaal, heller ikke for at tage Stilling til Regeringen, men udelukkende for at bekende deres Tro og Tillid til et dansk Demokrati.

Fra tysk Side forlangtes under Forhandlingerne om Valget, at der ogsaa skulde sørges for den tidligere tyske Folketingsmand, Dyrslæge *Jens Møller*. Tyskerne forlangte, at Jens Møller skulde have Posten som Overdyrlæge paa Graasten Svineslagteri, skønt denne Post forlængst var besat med en kvalificeret Mand. Der blev her sluttet et Kompromis, hvorefter Jens Møller fik en nyoprettet Stilling som kontrollerende Dyrslæge ved Eksporten af levende Kreaturer fra Graasten. Han fik en Gage paa 8000 Kr. om Aaret. Til Belysning af denne Ansættelses Karakter kan yderligere tilføjes, at der ingen levende Kreaturer eksporteres fra Graasten.

Situationen var den, at ifølge Grundloven skulde Folketings- og Landstingsvalg afholdes til Foraaret, saaledes at det ikke var muligt at udskyde Valgene uden at tilsidesætte Grundlovens Bestemmelser. Dette var der naturligvis fra dansk Side ingen som helst Tilbøjelighed til, og det viste sig straks efter Nytaar, at Dr. Best heller ikke kunde se nogen Nødvendighed for at udskyde Valgene. Det tyske Mindretal i Sønderjylland var derimod meget stærkt indstillet imod Valget. Dels fordi mange af Mindretallets Medlemmer havde meldt sig som frivillige, og dels fordi det var klart, at store Dele af Mindretallets Medløbere vilde falde fra, saa Stemmetallene i Sønderjylland vilde blive meget ugunstige for Mindretallet.

Det tyske Mindretal gjorde med Held Forestillinger i Berlin, og det viste sig nødvendigt at faa skabt en for Mindretallet tilfredsstillende Ordning, ellers kunde en tysk Sanktion til Afholdelse af Valget ikke opnaas. Man var derfor inde paa Tanken om ved en kgl. Anordning at forlænge Mandatet for Mindretallets Rigsdagsmand, Dyrslæge Jens Møller. Dette var naturligvis ikke grundlovs-mæssigt korrekt, og tillige vilde det have den Svaghed, at Mindretallet derved fik to Stemmer, idet de fik en gratis Folketingsmand og tillige kunde stemme paa Nazisterne, hvad mange af dem vilde have Tilbøjelighed til. En anden Udvej, der drøftedes, var, at Mindretallet ikke deltog i Valget, og Jens Møller derfor gled ud af Folketinget. Til Gengæld skulde han saa have en Stilling som en Slags Tillidsmand for Mindretallet, hvorved han indrømmedes den samme Rettighed, som Folketingsmændene har til at faa Oplysninger fra

Centraladministrationen om de forskellige Sager. Denne sidste Ordning var der stærkest Stemning for paa Rigsdagen, men fra tysk Side blev der sluttelig rejst Krav om, at der skulde oprettes et slesvigsk Kontor under Statsministeriet, hvorigennem alle Sager vedrørende Mindretallet skulde passere. Der var stor Betænkelighed, særlig hos de sønderjydske Rigsdagsmænd, ved at tiltræde det Krav, der saa ud som Begyndelsen til en Mindretalsstatut. Resultatet blev imidlertid, at man tiltraadte, da det blev klart, at Valget ellers ikke kunde afholdes. Til Slut var alt da i Orden, og Valget blev udskrevet.

Der blev fastlagt en Række Bestemmelser om Valgagitationen, der skulde hindre, at Valget blev en Hetzagitation imod Tyskerne, saaledes at det kunde give Anledning til Episoder. Det blev her først og fremmest forbudt at rette Angreb paa de danske Nazister.

Med stor Dygtighed blev Valget lagt saaledes til Rette, at hele Agitationen formede sig som en eneste national Bekendelse til Folkestyret og Kongen, mens Regeringen som saadan blev holdt uden for.

Uden for denne Fællesfront stod kun det nye Parti, *Dansk Samling*, der førte en Valgagitation vendt direkte mod Regeringen *Scavenius*. Naturligvis var der ogsaa andre Tilfælde af smaa Overtrædelser af Linien, men alt i alt blev den overholdt ualmindelig loyalt.

Samlingspartierne udsendte en fælles Valgproklamation, der lød:

»Som foreskrevet i Grundloven er Valg udskrevet. Den 23. Marts har alle 25-aarige Kvinder og Mænd Lejlighed til at give deres Mening til Kende ved Folketingsvalget. I Halvdelen af Landet gaar samtidig alle 35-aarige Kvinder og Mænd til Valgmandsvalg.

Rigsdagens samarbejdende Partier, det konservative Folkeparti, det radikale Venstre, Socialdemokratiet, Venstre og Danmarks Retsforbund vil over for Landets Vælgere fremhæve dette Valgs Betydning. Vore Partier ser forskelligt paa mange Spørgsmaal, men vi staar enige paa det danske Folkestyres Grundlag, og i Fællesskab opfordrer vi Vælgerne til at benytte den Borgerret, som Landets Grundlov giver dem. Enhver Borger bør ved at afgive sin Stemme bekræfte sin Samhørighed med Nationen og det danske Folkestyre.«

Valgets Resultat blev en straalende Bekendelse til det danske Folke-

styre og et kæmpemæssigt Nederlag for DNSAP og det halvnazistiske Bondeparti. Stemmeprocenten blev den største, der nogensinde har været set ved noget Valg. Der blev ialt afgivet 2.910.387 Stemmer, og heraf fik DNSAP 43.309 Stemmer, medens Bondepartiet kun fik 24.572 Stemmer. For det sidste Parti var det en Halvering. Til sammen fik de to Partier saaledes under 4 pCt. af det samlede Stemmetail. Dansk Samling opnaaede tre Mandater.

Politisk var Stillingen nu fuldkommen klar. Valget var en gigantisk Folkedemonstration for Folkestyre, imod Besættelsen og imod det tyske politiske Tryk. Der er heller ingen Tvivl om, at Valget bidrog stærkt til at fremme den aktive Modstand imod Besættelsesmagten i de kommende Maaned, især i de store Byer skabte Valget en Følelse af Samhörighed og Styrke, der paa et eller andet Tidspunkt skulde prøves i Praksis.

For de hjemlige Nazister blev Valget ogsaa afgørende. Det blev nu klart for dem, at de ingensomhelst Mulighed havde for at faa Fodfæste i Befolkningen, og dette blev medvirkende til, at de i stigende Grad satte sig uden for det danske Samfund og gik i direkte tysk Tjeneste inden for den tyske Administration og det tyske Polit. »Fædrelandet«, der kun opretholdtes ved betydelige tyske Tilskud, lagde sin Skrivemaade om, saa det blev noget roligere og anstændigere. Men Bladet fortsatte med at provokere Indskriden imod enkelte Kredse og Personer.

Et karakteristisk Eksempel paa et nazistisk Forsøg paa at udnytte Situationen var fhv. Folketingsmand *Hartels* Forsøg paa at skabe en Organisation, der skulde undergrave den danske Priskontrol med Værnemagtsarbejder. Faa Dage efter Valget udsendte Hartel en Skrivelse til en Række for Tyskerne arbejdende Firmaer, der lød:

»Hr. N. N.

Af Grunde, som har været meddelt i Dagspressen, har jeg under de nuværende Forhold frabedt mig Genopstilling til Folketinget, af hvilket jeg har været Medlem i snart otte Aar. Da mit Mandat her efter udløber den 3. April, mener jeg at staa saa fri af al Partipolitik, at jeg kan forsvare at forelægge Dem følgende:

I det sidste halve Aars Tid har jeg haft Lejlighed til ret indgaaende at beskæftige mig med de Betingelser, hvorpaa de saakaldte »Værnemagtsleverancer« klasseres her i Landet, og jeg er kommet til det Resultat, at de danske Virksomheder har Krav paa en rimelig Forbedring af Vilkaarene. Der har for mig gentagne Gange saavel mundtligt som skriftligt været Lejlighed til at drøfte denne Sag med højeste tyske og danske Instanser. Derunder er jeg naaet til den Slutning, at Tiden er inde til at foretage et Fremstød paa bredere Basis. Under Hensyn til den meget alvorlige Risiko for Sabotage maa det anses for nødvendigt, at Fortjenestemarginen hæves, Betalingsbetingelserne forbedres, og Vagtmandskabets Muligheder for Indgriben øges.

Mit hidtil udførte Arbejde i denne Sag har vundet Tilslutning indenfor en snæver Kreds af Industrifolk, hvor den er kendt, og har foranlediget Hr. Fabrikant *O. H. Jensen*, Ebbedal, i Firmaerne *Anders A. Pindstoftes A/S* og *A/S Motorfabrikken »Dan«*, til at stille Kontor til min Raadighed.

Men et endeligt Resultat til Gavn for alle interesserede kan ikke naas, medmindre en større Kreds giver til Kende, at den finder en Forbedring af Vilkaarene paakrævet.

Jeg beder Dem derfor ved disse Linier meddele mig, om Sagen har Interesse for Dem. Saa snart et passende Antal overfor mig har givet Udtryk herfor, er det min Agt at indbyde de interesserede til et Møde. Deres evt. Svar vil selvfølgelig blive behandlet som en fortrolig Meddelelse.

Deres ærbødige

sign. A. Hartel.«

Denne Opfordring til økonomisk Landsforræderi fik kun saare ringe Tilslutning, og Skrivelsen blev øjeblikkelig sendt til Industriraadet og Udenrigsministeriet af Firmaer, der havde modtaget den. Fra begge Instanser fandt der en kraftig Indgriben Sted, og Resultatet blev, at Korvettenkapitän *Forstmann*, der ledede Wehrwirtschaftsstab Dänemark, meddelte alle tyske Myndigheder, at de intet maatte have med Hr. Hartel at gøre. Forsøget blev derfor en komplet Fiasko.

Under Prøvelsen af Valgbrevene i Folketinget kom det til en ejendommelig Affære, der kaster et skarpt Lys over den særlige Beskyttelse, Tyskerne gav de danske Nazister. Folketingsmand *Hasle* fremdrog i 21 Mands Udvalget en Oplysning vedrørende den nazistiske, nyvalgte Folketingsmand, Sysselleder *Ejner Jørgensens* Mandat. I Sommeren 1940 var Jørgensen for sin Deltagelse i Roskilde-spektaklerne blevet idømt tre Maaneders Hæfte ved den lokale Ret. Dommen blev appelleret til Landsretten, men fra tysk Side blev Sagen forlangt standset med den Begrundelse, at Jørgensen var Medlem af SS og derfor nød Eksterritorialret. Sagen blev derefter standset. Der var fuld Enighed i Udvalget til Valgbrevets Prøvelse om, at en Mand, der stod uden for de danske Love, ikke kunde være Medlem af den danske Rigsdag. Indenrigsministeren sluttede sig helt hertil, medens Justitsminister *Thune Jacobsen* hævdede, at der ikke i Grundloven stod noget, der traadte hindrende i Vejen for et saadant Forhold. Justitsministerens Mening blev imidlertid fejlet til Side, og han fik Paalæg om at drøfte Sagen med Dr. *Best*. Denne indrømmede, at et saadant Forhold ikke kunde eksistere, og næste Dag meldte Jørgensen sig ud af SS, hvorefter hans Mandat godkendtes.

Dermed var hans Eksterritorialret imidlertid ogsaa bortfaldet, hvilket Landsretten straks fik Meddelelse om, og Sagen mod ham skulde jo saa egentlig have været genoptaget, men blev det ikke.

XIV

Uvejret trækker sammen.

Valget følte som en stor Triumf for det danske Sammenhold, og Folkets Selvbevidsthed og Tro paa, at vi havde en virkelig Modstandskraft overfor Tyskerne, voksede. Dette kom til at spille en meget væsentlig Rolle for Begivenhederne i det kommende halve Aar. Den ændrede Stilling paa Krigsskuepladserne, hvor Tyskerne baade i Afrika og Rusland var i stærk Tilbagegang, bidrog ogsaa til at sætte Kamphumøret op. Samtidig var den nationale Modstandsbevægelse blevet gennemorganiseret, og Samarbejdet med England var udviklet, saa der kom Vaaben og Sprængstof vestfra, sendt ned fra Flyvemaskiner med Faldskærme. Sabotagen tog til. Der var ofte 4 à 5 Sabotagetilfælde daglig i April Maaned. Naturligvis havde den nationale Bevægelse ogsaa Tab. En Række Arrestationer fandt Sted Landet over, og i et stigende Antal Tilfælde krævede Tyskerne de arresterede udleveret, ligesom de ogsaa i mange Tilfælde dirigerede eller selv foretog Arrestationerne. Den 9. April forløb roligt. Der var kun nogle mindre Demonstrationer ved, at Folk blottede Hovedet, da Sirensignalet lød Kl. 12 Middag.

Bevæbning af danske Skibe.

Det tidligere tyske Krav om Bevæbning af danske Handelsskibe dukkede atter op. Det var nu blevet udvidet, idet Tyskerne forlangte, at de danske Færger, der førte tyske Militærtransporter over, ogsaa skulde bevæbnes. *Scavenius* og *Gunnar Larsen* var i nogen Grad stemt for at imødekomme Tyskernes Krav, medens Flertallet af Ministrene vilde afvise. Det blev saa tilbudt Tyskerne, at to af Færgerne

skulde tages ud af Færgefarten og helt stilles til deres Raadighed, saaledes at Nationalitetsmærkerne fjernedes fra dem. Resultatet af Forhandlingerne blev imidlertid, at der intet skete.

Den første Dødsdom.

Midt i April fældede en tysk Krigsret den første Dødsdom i Danmark. Det var en ung Mand, *Hans Pedersen*, der var arresteret for Sabotage. Han var Kommunist og Medlem af de tidligere spanske Frontkæmperes hemmelige Organisation. Regeringen nedlagde Protest imod Dødsdommen hos Tyskerne. Hans Pedersens Forbrydelse var, at han havde anbragt en hjemmelavet Bombe i Nærheden af et Detachment tyske Soldater i Bjelkes Allé paa Nørrebro, og at han senere havde sat Ild paa et Bilreparationsværksted. Bombesprængningen havde ikke foraarsaget nogen Skade paa Personer; det lykkedes at faa Hans Pedersen benaadet.

Tyskernes Irritation over Sabotagen var imidlertid kendelig, og Udenrigsministeriet henstillede derfor til Pressen at skildre, hvilke økonomiske Følger Sabotagen havde for det danske Samfund. Henstillingen blev dog ikke fulgt i synderlig Udstrækning.

En rask Streg vakte i særlig Grad Tyskernes Forbitrelse. Ca. tre Uger ind i April blev Ministrygeren »Søridderen« erobret af en halv Snes Mand, der tvang Ministrygerens Chef til at sejle dem til Sverige, hvor de gik i Land. Ministrygeren sejlede derefter tilbage til København. Deltagerne i Rejsen var alle eftersøgt af Tyskerne.

Stadig Utilfredshed med Pressen.

Midt i April holdt Dr. *Best* en Tale ved en Sammenkomst med Københavns Redaktørforening, der havde indbudt ham og andre tyske Repræsentanter.

I Talen gav Dr. *Best* bl. a. Udtryk for, at i den Tid, han havde været i Danmark, havde han villet undgaa al smaalig Kritik af Enkeltheder i den danske Presse. Han havde paa ingen Maade ønsket at lægge Pres paa eller fremsætte Trusler overfor Pressen. Men han var i høj Grad skuffet over det samlede Billede, den danske Presse frembød. Dette Billede kunde kun opfattes som uvenligt overfor

Tyskland. Det beroede paa Udvalget af Stoffet, paa Overskrifterne og paa Stoffets Placering, idet Bladene havde en udpræget Tilbøjelighed til at fremhæve netop de Ting, der var ubehagelige for Tyskland, nemlig Modpartens Ønsker, Synspunkter, Hensigter og Propaganda, mens det tilsvarende tyske Stof blev ringere placeret. Det var ikke hans Ønske, at den danske Presse skulde fremtræde som protysk, men derimod at Bladene skulde søge at forstaa ogsaa de tyske Synspunkter og ved deres Behandling af det foreliggende Stof undgaa den Tyskfjendtlighed, der nu i saa høj Grad prægede det samlede Billede. Bladene opfattedes udadtil som Danmarks Ansigt, og det maatte være klart, at naar den danske Presse til Stadighed viste et tyskfjendtligt Ansigt, kunde det volde ham store Vanskeligheder i Gennemførelsen af den Politik, han ønskede at føre. Dr. Best mente, at han havde dokumenteret i det halve Aar, han havde været i Danmark, at det var hans Ønske og Hensigt at gennemføre en Linie, der tillod Danmark saa vidt overhovedet gørligt at komme helt uskadt gennem Krigens Vanskeligheder. Dette var en Politik, som ogsaa den danske Regering, de danske Partier og — som Valget havde vist — ogsaa det danske Folk ønskede at gennemføre. Hans Ønske overfor Bladene var, at de støttede deres egen Regerings, deres egen Rigsdags og det danske Folks Ønske og bidrog til, at denne Politik kunde føres igennem.

Dr. Bests Tale hjalp ikke. Den tyske Presseattachés Stedfortræder, *Schröder*, havde ikke mere Held med sig. Han mødte den 13. April op i Udenrigsministeriet for paa Dr. Bests Vegne at beklage sig over den Holdning, de danske Blade indtog til Øjeblikkets militære Begivenheder. Særlig var det Begivenhederne i Tunis, der vakte Utilfredshed. De danske Blade tillagde igennem deres Overskrifter og deres Placering af Telegrammerne Begivenhederne en alt for stor Betydning, og især kunde man herigennem spore en vis indre Tilfredshed. Denne Holdning kunde modvirke Dr. Bests Politik, der gik ud paa, at Forholdene i Danmark skulde være saa frie som muligt under de givne Omstændigheder, men dette maatte ikke opfattes som et Svaghedstegn. Bladene maatte nu sætte Tunisstoffet ned.

Ogsaa 9. April Artiklerne i den danske Presse var Tyskerne util-

fredse med. Man havde haabet paa, at de vilde have understreget, at Forholdene i Danmark havde udviklet sig bedre end ventet, og at Forholdene her var bedre under Besættelsen end i mange andre ligeledes besatte Lande. Vendingen om, at Værnemagten optraadte udadeligt, betragtede man fra tysk Side som en betydningsløs Kliché.

3. Maj rettede Presseattaché Schröder en ny Henvendelse til Udenrigsministeriets Pressebureau. Det var nu Provinspressen, der maatte holde for. Ogsaa den anrettede Krigsstoffet i en for Tyskerne ubehagelig Anretning. Det viste sig senere, at det navnlig var Aarhusbladene, det var galt med. Da Dr. Best i Februar var i Aarhus, havde Direktør *Juncker*, Aarhus Oliemølle, der var Formand for den Dansk-tyske Forening i Aarhus, indbudt Dr. Best og Byens Chefredaktører til Frokost. Under forskellige Paaskud var alle Pressefolkene paa een nær blevet borte. I Slutningen af April var Presseattaché Schröder ligeledes i Aarhus, og den tyske Konsul havde tilrettelagt en Sammenkomst mellem ham og Chefredaktørerne, der imidlertid denne Gang alle udeblev, Schröder var meget forbitret.

Tyskerne var ligeledes stærkt opmærksomme paa Feuilleton- og Novellestof, og Udenrigsministeriets Pressebureau maatte stadig advare imod, at Bladene brugte uforholdsmæssigt meget engelsk og amerikansk Stof hertil.

I Maj indbød Tyskerne til en Presserejse til Ukraine. Det var anden Gang, en saadan Indbydelse blev udstedt. Sidste Gang var i Vinteren 1941-42, men da blev den opgivet, formodentlig paa Grund af Vendingen i Situationen paa Sydfronten i Rusland. Heller ikke denne Gang blev Rejsen til noget. Den blev stadig udsat, og efterhaanden som den militære Situation blev vanskeligere, blev den helt opgivet. Der var ingen indenfor den danske Bladverden, der var skuffet.

I øvrigt holdt Pressen fortsat sin kølige Linie. Sabotagen blev behandlet i strengt neutral Form, og Regeringens Henstilling om i Reportagen at skildre de ødelæggende Følger af Sabotagen for det danske Samfund blev ikke fulgt. Naar Regeringen fandt det nødvendigt at tale imod Sabotagen, og Bladene fik Henstilling om at slutte sig hertil i ledende Artikler, skete det altid med en stærk Understregning af, at det var Regeringens Standpunkt.

Modstandsbevægelsen tager Magten fra Regeringen.

Set fra et tysk Standpunkt blev Situationen ogsaa efterhaanden mere og mere utilfredsstillende. Dr. Bests Udsoningspolitik, der mødte en forstaaende og dygtig Medspiller i Stats- og Udenrigsminister *Scavenius*, vandt overhovedet ikke Terræn i Befolkningen. Tværtimod voksede Modstandsbevægelsen i Styrke, og Sympatien for den blev mere og mere udpræget rundt om i den passive Befolkning. Den illegale Presse udkom i meget store Oplag og var saa vel underrettet, at det var klart, at dens Efterretningsvæsen naaede ind til de dybest liggende Centreer i den danske Administration. De tyske Aktioner imod Sabotører og andre Modstandsgrupper gav vel nok en Del Resultater, men langt fra tilstrækkelige, og selv om det danske Politie ogsaa foretog en Del Arrestationer, var der dog saa mange Tilfælde, hvor det glippede, at Tyskerne efterhaanden var overbevist om, at Modstandsgrupperne havde Forbindelser dybt ind i Politiet — hvad i øvrigt en Række Politimænds Flugt den 29. Aug. bekræftede.

Dr. Bests Stilling over for General *Hanneken*, der ønskede at bruge den haarde Haand, blev derfor stadig vanskeligere. Regeringen gjorde, hvad der stod i dens Magt for at dæmme op for den stigende Flod, men uden mærkbart Resultat. Som et Udtryk for Partiernes officielle Anti-Sabotageholdning kan nævnes, at det konservative Partis Ledelse midt i Maj udsendte en Tilkendegivelse, hvori det udtaltes, at man advarede KU imod Forbindelse med Sabotørkredse, idet blot Mistanken om en saadan Forbindelse vilde være tilstrækkeligt Grundlag for øjeblikkelig Eksklusion. Ogsaa inden for Erhvervenes Organisationer var Stillingen over for Sabotage endnu meget forbeholden. Man var tilbøjelig til at mene, at den gjorde os selv større Skade end Tyskerne. Kongen holdt den 15. Maj, samtidig med at han overtog Regeringen efter sin langvarige Sygdom, en Tale i Radioen imod Sabotagen. I Almindelighed mente man, at Kongens Tale var krævet af Dr. Best, der Dagen før havde haft en Audiens hos Kongen, men dette var ikke rigtigt. Kongens Tale var holdt paa Regeringens Initiativ, men det er maaske ikke usandsynligt, at Dr. Best har haft Viden om, at den vilde blive holdt, og at denne Viden har medvirket til, at han ved sit Besøg

hos Kongen gav Udtryk for, at Konflikten fra Kongens Fødselsdag nu var endelig skrinlagt. Kongens Tale lød:

»Efter at jeg atter har overtaget Regeringens Førelse, føler jeg Trang til at sige Dem alle min varmeste Tak for de utallige Beviser paa Hengivenhed og Trofasthed, som jeg har modtaget under min lange Sygdomsperiode, Tak for al Forbøn og for alle gode Ønsker for min Helbredelse.

Men dernæst har jeg i Dag ønsket at tale til alle danske under Hensyn til den senere Tids alvorlige Begivenheder rundt om i Landet.

Fra den første Dag, den tyske Besættelse af Danmark fandt Sted, har jeg opfordret alle til at vise en fuldt ud korrekt og værdig Optræden. De forløbne tre Aar har da ogsaa vist, at det danske Folk som Helhed har forstaaet, at det under de alvorlige Forhold, vi gennemlever, er af afgørende Betydning at Ro og Orden hersker i Landet.

Visse Begivenheder i den senere Tid viser imidlertid, at der findes Personer, som ved Udøvelsen af forkastelige Handlinger tilsidesætter de Hensyn, som ansvarsbevidste Danske skylder deres Fædreland, om vi skal komme gennem disse alvorlige Tider efter de Linier, som Regering og Rigsdag i fuld Enighed har fastlagt. Disse Handlinger af ansvarsløse Personer kan have de alvorligste Følger for saavel Enkeltpersoner som Samfundet som Helhed.

Vanskelige og alvorlige Tider har vi gennemlevet, siden den store Krigs Virkninger brød ind over vort Fædreland, vanskelige for vort Lands ledende Mænd saavel som for den enkelte Borger. Maaske har vi dog den vanskeligste Tid tilbage.

Jeg opfordrer da alle, gamle som unge, hver paa sin Plads i Samfundet til at betænke det Ansvar, enhver Dansk har, og til at være med i Arbejdet for at føre vort Land gennem den kommende Tids Vanskeligheder.«

Kongens Appel hjalp saa lidt som alle andre Bestræbelser. Modstandsbevægelsen voksede, Sabotagen bredte sig som en Ildebrand, og de stadige smaa og store Gnidninger skabte en mere og mere

eksplosionsfarlig Stemning i alle Lag af Befolkningen. Regeringen Scavenius havde slet ingen Mulighed for at dæmme op derfor. Dens Autoritet over for Befolkningen var nu, saavel som Rigsdagens, alt for ringe til, at den betød noget. Naar Regeringsmedlemmer, Rigsdagsmænd eller Organisationsledere talte imod Sabotagen, blev der enten sagt: De gaar Tyskernes Ærinde, eller ogsaa: Det er noget, de ikke mener, det siger de blot for at holde Tyskerne hen et lille Stykke Tid endnu.

Tyskerne og vort Militær.

Medens *Best* saaledes søgte at udglatte, hvad udglattes kunde, søgte *Hanneken* stadig at skabe Konflikter. Et af de mest karakteristiske Eksempler paa hans Fremgangsmaader var hans Forsøg paa at faa danske Officerer til at rejse til Tyskland.

En Række danske Officerer havde søgt Udrejsetilladelse til Sverige for at studere svensk Militærvæsen. Tyskerne kom nu i Tanker om, at det var en Fornærmelse imod dem, at der slet ingen var, der søgte at komme til Tyskland. Det var jo dog der, der førtes rigtig Krig, sagde de. De fremsatte en Klage herover til Udenrigsministeriet, der straks sendte den videre til Forsvarsministeriet, hvor den blev lagt hen paa Glemmehylden. Der kom følgelig stadig ingen Ansøgning frem om Rejse til Tyskland, og i Slutningen af Maj mødte Tyskerne frem med en Plan om, at danske Officerer skulde sendes til Østfronten for der at deltage i Stabsarbejdet, saa de kunde lære moderne Krig. Officererne skulde være i tyske Uniformer. Fra dansk Side modsatte man sig Planen, og efter nogen Forhandling blev Resultatet, at 20 danske Officerer, der skulde melde sig frivilligt, skulde rejse derned paa et Studiebesøg. De skulde naturligvis rejse i danske Uniformer. Der meldte sig imidlertid kun een Mand.

En anden Affære viser ligeledes Tyskernes mistænksomme Holdning over for Hæren. En dansk Løjtnant, der opholdt sig i Tyskland, fik sendende den sædvanlige Anvisning paa, hvor han skulde melde sig i Tilfælde af Mobilisering. Saadanne Anvisninger udsendes hvert Foraar. Nu blev Brevet eftersendt til Tyskland, og den tyske Postcensur indberettede Brevet til højere Instans. Resultatet blev

et tysk Krav om at faa vore Mobiliseringslister udleveret og om at alle de sædvanlige Forholdsregler, der skulde tjene til at holde vort Mobiliseringsberedskab i Orden, skulde afbrydes. Ved Forhandling lykkedes det dog at undgaa Udleveringen, men Affæren viste klart den tyske Nervøsitet over for Hæren. Kravet hang utvivlsomt sammen med, at Tysklands Invasionsfrygt paa dette Tidspunkt var overordentlig stor, og at man havde en Forestilling om, at Hæren i Tilfælde af en Invasion meget vel kunde tænkes at mobilisere paa eget Initiativ for derved at støtte Invasionstropperne.

Det tyske Militærs Opfattelse af Situationen i Danmark belyses meget klart af en Episode paa Dyrehavsbakken, ligeledes i Slutningen af Maj. Drukne tyske Soldater lavede Panik i et af Teltene, og da de truede med at gaa over til Haandgribeligheder, greb nogle danske Gardister ind. Tyskerne vilde nu til at bruge Bajonetterne, men Gardisterne trak ogsaa blank, og Tyskerne rømmede Valpladsen. Den tyske Generalkommando beklagede sig meget voldsomt over Affæren. Selv om det var de tyske Soldater, der begyndte, kunde det under ingen Omstændigheder tillades, at danske Soldater trak blank imod dem. Vi maatte huske paa, at vi var et besat Land. Gentog noget lignende sig, vilde Sidevaabnene blive frataget den danske Hær.

I Begyndelsen af Juni pressede Tyskerne et andet Krav igennem, hvorved der blev givet en Slags Regeringsanerkendelse af danske Officerers Deltagelse paa tysk Side. Tyskerne mente, at en Række af Hærlovens Bestemmelser om Fortabelse af Anciennitet, forsinket Avancement o. l. som Følge af længere Tids Fravær fra Hæren, var medvirkende til, at danske Officerer var saa uvillige til at melde sig som frivillige til den tyske Hær, og krævede derfor disse Regler ophævede. Forsvarsministeren gik ind herpaa, men da han kom til Nimandsudvalget med et Lovforslag om, at Hærlovens Bestemmelser om, at en Officer, der havde været borte fra Tjenesten i tre Aar, ikke kunde avancere før et Aar efter Hjemkomsten, skulde slettes, sagde Nimandsudvalget Nej. Resultatet blev, at der til Slut blev udsendt en Skrivelse til alle Hærens Afdelinger, hvori der stod, at Officerer, der meldte sig som frivillige, ikke derved risike-

rede daarligere Avancementsvilkaar. Skrivelsen fremkaldte dog ikke nogen Tilgang til de frivilliges Rækker.

Foraaret og Forsommeren var saaledes rigt paa tysk Militærinitiativ i Danmark. I Jylland paabegyndtes nye store Befæstningsarbejder, der var anslaaet til et Beløb af 600 Mill. Kroner. Man pressede endvidere stærkt paa fra tysk Side for at faa stadig flere Rustningsordrer placeret i Danmark, men det lykkedes dog i stor Udstrækning at holde disse Ordre inden for en vis Grænse. Undertiden var det dog ikke muligt at standse Tyskerne. Saaledes gennemtvang de et Krav om, at General Motors' store nyopførte Fabriksbygning i Haraldsgade i København blev stillet til deres Raadighed til Reparationsværksted for Flyvemaskinemotorer. Oprindeligt forlangtes det, at General Motors skulde paatage sig Arbejdet, men Fabrikken protesterede saa energisk, støttet af Industriraadet, at Resultatet blev, at et for Tilfældet stiftet Aktieselskab »Nordwerk« lejede Bygningen og overtog Fabrikationen. I Tidens Løb skulde Nordwerk blive et af de vigtigste Maal for de danske Sabotørers Virksomhed, og Sabotagevakterne paa Fabrikken, der hørte til nogle af de mest udprægede Overløbere til Tyskerne, skulde lide meget store Tab.

Politisk Røre omkring Regeringen.

I de første Maaneder efter Kongekonflikten, d. v. s. indtil efter Valget, var der et nogenlunde godt Forhold imellem Partierne og Statsminister *Scavenius*, men efterhaanden opstod en stærk Utilfredshed, der væsentligst skyldtes dette, at Statsministeren ikke interesserede sig for den almindelige Politik. Han fulgte ikke den indenrigske Politik og gjorde ingen Indsats for at faa de forskellige Ministre til at samarbejde. Følgen heraf var, at det politiske Tyngdepunkt i stigende Grad kom til at ligge i Nimandsudvalget, hvor de forskellige Konflikter, Partierne og Ministeren imellem, blev bilagte. I Maj Maaned kom disse Stemninger stærkt til Udtryk, idet man stod foran Forhandlinger om den lange Række af Foranstaltninger imod Pengerigeligheden der blev gennemført i Sommerens Løb — og udarbejdet og gennemført helt uden Statsministerens Medvirken.

Denne Stilling følte saa meget mere usikker, som man under Statsminister *Bubls* Ledelse netop havde haft en meget haandfast Ledelse af Regeringen.

Scavenius var paa sin Side ogsaa saare utilfreds med Partiernes, som han ikke fandt støttede hans Udenrigspolitik i tilstrækkelig Grad. Særlig var han bitter paa de konservative, som vel officielt støttede ham, men som han mente tog Afstand fra hans Formidlingspolitik paa deres Møder. Han lagde derfor ikke Skjul paa, at han aldeles ikke var begejstret for at være Statsminister.

Der begyndte derfor at røre sig Tanker om, at man burde forsøge Muligheden af at faa dannet en egentlig parlamentarisk Regering — der ogsaa vilde staa stærkere over for Befolkningen end Regeringen Scavenius. Vanskeligheden var imidlertid, at en saadan Regering maatte have tysk Godkendelse — og dels var man ikke meget begejstret for at gaa til Tyskerne og bede om Lov, dels maatte man regne det for næsten sikkert, at de vilde sige Nej. Man slæbte sig derfor videre, som man nu bedst kunde, og *fbv. Statsminister Bubl fungerede i Nimandsudvalget som uofficiel Statsminister. Forøvrigt var det et karakteristisk Træk, at det politiske Tyngdepunkt og Initiativ i stigende Grad kom til at ligge hos Socialdemokraterne og de konservative, der fandt hinanden i et stadigt tættere Samarbejde. Dette skyldtes ikke mindst de unge i begge Lejre, men det bør fremhæves, at den konservative Rigsdagsgruppes Formand, Ole Bjørn Kraft var i Spidsen for denne Udvikling.*

XV

Modstandsbevægelsens store Offensiv.

Sabotagen blev i April og Maj 1943 saare omfattende. Den var fortrinsvis rettet mod industrielle Maal, og Maskinfabrikker, Snedkerier og andre Virksomheder sprængtes den ene efter den anden. Man naaede helt op paa fem Sabotagetilfælde pr. Nat. Tyskerne forlangte strengere Straffe over Sabotørerne, og der maatte derfor i Horsens Statsfængsel indrettes en særlig Afdeling, hvor Personer, der var dømt ved tysk Krigsret, skulde afsone deres Straffe. Afdelingen skulde have et noget strammere Reglement end vore øvrige Fængsler, og den var et Alternativ til, at Tyskerne ellers vilde sende disse Folk til tyske Tugthuse. Pressen døbte straks Afdelingen »Tugthus«, hvilket voldte stor Forargelse i Administrationen.

I Frederikshavn arresteredes en Faldskærmsmand. I Sjælsø fandtes Liget af en ung Mand, *Ray Larsen*, der mentes at være Faldskærmsmand, og som vist havde været for aabnemundet paa en Bar og derfor var likvideret af sine Kammerater, et skarpt Udtryk for, hvilken Grad af Maalbevidsthed Modstandsbevægelsen nu havde naaet. Blandt de mange Arrestationsaffærer fra denne Tid, vakte Holbækaffæren særlig Opmærksomhed. En Baad med Sabotører blev overrasket, og en af dem skød sig selv, efter at han var blevet saaret, saa han ikke kunde følge med Kammeraterne paa deres Flugt. Af mere prominente Sabotagehandlinger fra disse Maaneder kan nævnes Sabotagen paa Rekyriffelsyndikatet, et Par Værnemagtslagre i Frihavnen og en Bombeeksplosion, der bragte en tysk Dampers paa 2000 t i Aalborg til at synke.

I Slutningen af Maj og Begyndelsen af Juni var der Stilstand

i Sabotageaffærene, men fra Midten af Juni brød det løs igen i et saadant Omfang, at man kan tale om en virkelig Offensiv, der senere i Juni gik over til en Slags General-Offensiv, hvor der ved Strejker blev sat ind imod tyske Overgreb.

Til Skærpelse af Situationen bidrog i betydelig Grad Frikorpsfolkene og Schalburgfolkene provokerende Optræden. Schalburgfolkene var en ny Formation, der var i Færd med at blive dannet, og for hvem der var indrettet en Rekrutskole — Schalburgskolen. Det var ganske unge Mennesker, der slet ikke kunde taale at gaa med en Pistol i Bæltet. Irritationen over de to Korps' Provokationer var voksende. Et særligt groft Eksempel paa deres Terror var Scandia-Affæren i København. Paa den kendte Restaurant foran paa Vesterbrogade indfandt sig den 4. Juli ved 13-Tiden en 20—25 Frikorps- og Schalburgfolk, der, skønt det var Tirsdag, og derfor kødløs Dag, forlangte Bøf. Det kunde de ikke faa, og Restauranten havde heller ikke Fisk. Dette var utvivlsomt rigtigt, da der i denne Periode raadede en meget alvorlig Fiskemangel i København. De blev nu henvist til Stueetagen, men her kunde der ikke skaffes dem et samlet Bord, hvorefter Frikorpsfolkene stormede Køkkenet. Feltgendarmet nægtede at skride ind, og det danske Politi kom nu til og ryddede Restauranten og lukkede den. Der var naturligvis blevet samlet store Menneskemængder udenfor, og i flere Timer var der særdeles livligt paa Vesterbrogade. Frikorpsfolkene truede med Bajonetterne og skød i Luften. Ved 16—17-Tiden begyndte det at gaa voldsommere til, og Politiet ryddede Raadhuspladsen og beordrede Sporvognene til at køre over den uden Stop. I Løbet af Eftermiddagen og Aftenen kom en halv Snes Mennesker paa Hospitalet.

Frikorpsfolkene optraadte fuldkommen ubehersket, og Politiet havde Ordre til under ingen Omstændigheder at gribe ind over for dem. Dette skabte meget stærk Harme imod Politiet og forøgede Mistilliden til Chefen for Københavns Politi, Politidirektør *Stamm*, der havde udstedt Ordren om, at Politiet ikke under nogen Form maatte gaa »voldeligt« frem imod Folk i tysk Uniform. Tyske Militærpersoner gjorde flere Gange Forsøg paa at berolige Frikorpsfolkene, men uden Resultat.

Samtidig blev det tyske Militær mere og mere aktivt over for Befolkningen. Sommerens store Mode var Royal Air Force Mærker og Huer med RAF Farver. Det irriterede ofte de tyske Soldater, og saa greb de ind over for Bærerne, hvad der naturligvis førte til voldsomme Optrin.

Situationen blev saaledes mere og mere spændt. Dertil bidrog ogsaa Tyskernes Modgang i Italien og i Rusland og en vidt udbredt Tro paa, at Invasion og dermed Krigens Afslutning stod for Døren. Stemningen var derfor meget krigerisk rundt om i Landet, og Befolkningens Lyst til at finde sig i tyske Overgreb blev stadig mindre. Det var særligt i Byerne, at Modstandsviljen var vakt, medens Landbefolkningen, der kun i ringe Grad havde været udsat for de tyske Provokationer, endnu ikke var aktivt indstillet og stort set saa med Uvilje paa Sabotagen og paa de danske Modaktioner i Byerne.

Hvor omfattende Sabotagerne var, ses alene af, at der i Juli forelaa 77 Tilfælde af Sabotage og i første Uge af August 43. Den stærke Forøgelse af Sabotagen skyldtes i væsentlig Grad, at der nu var kommet en udstrakt Jernbanesabotage til, et Led i de Allieredes Krigsførelse, idet den skulde hindre og genere de tyske Troppeforskydninger.

I den første Uge af August kom den første tyske Reaktion over for den forstærkede Sabotage. Dr. Best overrakte Regeringen en Række Krav om skærpede Foranstaltninger, hvori der bl. a. krævedes, at anholdte danske Sabotører skulde stilles for tysk Krigsret, dømmes efter tysk Lovgivning og afsone Straffen i Tyskland. Den danske Regering skulde i Pressen give Meddelelse om, at den indvilligede i disse Foranstaltninger.

Regeringen var — *Scavenius* indbefattet — enige om at sige Nej, og Nimandsudvalget tiltraadte helt og holdent Regeringens Stilling i et Møde den 9. August. Dette Nej, der her blev sagt, var saaledes Forløberen for det store Brud den 28. August. Det var en klar Tilkendegivelse fra dansk Side af, at nu var Grænsen naaet for dansk Imødekommenhed.

Under Drøftelserne af Kravene udtalte Scavenius i øvrigt, at han mente, at Tidspunktet nu var kommet, da han burde trække sig til-

bage. Han var nu ikke længere i Stand til at føre sin personlige Politik overfor Tyskland videre, idet Folkestemningen var for stærk imod ham.

Fra flere Sider var man enige med ham, og Scavenius havde derefter en Samtale med Dr. Best om Spørgsmaalet. Dr. Best erklærede imidlertid, at det var ganske umuligt at faa en Regeringsomdannelselse akcepteret i Berlin, da en saadan vilde blive opfattet af de Allierede som et tysk Svaghedstegn. *I øvrigt erklærede Dr. Best, at Regeringen Scavenius vilde blive den sidste parlamentariske danske Regering.*

Esbjerg lægger for.

Men samtidig med at disse Forhandlinger førtes i København, begyndte Folkelavinen at rulle. Det var Esbjerg, der lagde for. Natten mellem den 5. og 6. August blev der sat Ild paa de store Fiskepakhuse i Esbjerg Havn, efter at der i den foregaaende Uge havde fundet en lang Række Sabotagehandlinger Sted i Byen. Tyskerne rykkede ud til Brandstedet og optraadte helt taabeligt.

De hindrede Brandvæsenet i at arbejde, og da Fiskeeksportørerne vilde redde deres Papirer i Kontorerne, nægtede de dem Adgang. Kutterne i Havnen blev gennemløst for at finde Sabotørerne, og Fiskerne, der sov om Bord, blev mishandlede, efter at Tyskerne havde halet dem op paa Kajen. Tre af Fiskerne var saa alvorligt medtaget, at de maatte paa Hospitalet, men efter at være behandlet kunde de dog sendes hjem igen. Den følgende Dag, Fredag, var forholdsvis rolig, og en Politikommando fra Sikkerhedspolitiet under Ledelse af *Himmelstrup* ankom til Byen. Lørdag den 7. greb General *Hanneken* ind og beordrede Byens Kommandant til at udstede Færdselsforbud fra Kl. 22, medens Restaurationerne skulde lukke Kl. 21. Resultatet heraf blev en Række mindre Sammenstød om Aftenen, idet Befolkningen ikke vilde respektere Forbudet, men tværtimod søgte ud paa Gaden, hvor der blev sunget Tipperary, Internationale og Der er et yndigt Land. Tyskerne stillede Maskingeværer op paa Gaden, og Politiet fik Besked om, at dersom Gaden

ikke var ryddet inden ti Minutter, vilde der blive skudt med skarpt — Gaden blev ryddet.

Søndag skærpedes Færdselsforbudet til Kl. 21 for Personer og til Kl. 20 for Restaurationer. Uroen blev stærkere, Urtepotter begyndte at falde ud af Vinduerne ned i Hovedet paa de tyske Soldater, og der var talrige Anholdelser og Hospitalsindlæggelser, ogsaa tyske Soldater blev kvæstet.

Imidlertid var der nedsat et uofficielt Strejkeudvalg, væsentligst kommunistisk præget, der agiterede blandt Arbejderne for Generalstrejke. Mandag holdt Arbejderne Møder rundt omkring paa Fabrikkerne, og de vedtog at gaa i Strejke. Strejken begyndte Tirsdag den 10. De officielle Fagforeninger havde søgt at hindre Strejken, men uden andet Resultat end at de svækkede deres Autoritet. Harmen over Tyskernes Overgreb var saa stor i alle Kredse, ogsaa hos Borgerskabet, at Stemningen ubetinget var for en Aktion. Selv om det var Kommunisterne, der havde taget Initiativet, saa var det hele Byen, der nu stod bag Aktionen.

Om Tirsdagen var Esbjerg paa Kogepunktet. Store Skarer af Strejkende drog Byen rundt og opfordrede de Handlende til at lukke, og inden Aften var alt Forretningsliv i Esbjerg standset. Ogsaa de kommunale og andre offentlige Institutioner strejkede. Fiskerne vilde ikke sejle ud efter Fisk til Tyskerne. Byen var totalt død, kun Togtrafikken afvikledes i noget Omfang. Spændingen i Esbjerg og det øvrige Danmark var paa sit højeste. Hvorledes vilde Tyskerne reagere? Vilde de bruge Magt og kommandere Arbejderne i Gang igen? Vilde de arrestere Fagforeningslederne? Foreløbig indskrænkede Tyskerne sig til at meddele Magistraten, at de vilde skyde med skarpt, dersom der blev Uro — men der blev ikke Uro. De samvirkende var meget utilfredse med Situationen og opfordrede de lokale Fagforeningsledere til at faa Arbejdet i Gang igen, men det var helt haabløst. Arbejdere og Borgere var sammensvejsede til en Enhed. Fabrikker og Forretninger betalte deres Folk Løn for Strejketiden. Tyskerne skulde have en Lære.

Der var kun stillet eet Krav: Færdselsforbudet skulde hæves. Regeringen greb ind og begyndte at forhandle med Tyskerne, og Ons-

dag den 11. var Forliget opnaet. Arbejdet skulde begynde Torsdag Morgen, og samtidig skulde Færdselsforbudet hæves. Fællesrepræsentationens Repræsentantskab og Strejkeudvalget gik med til Forslaget, og i et Møde, hvortil der indvarsledes gennem Politiets Højttalerbiler, vedtoges det om Aftenen at gaa i Arbejde.

Næppe var Mødet forbi, før der hørtes en Eksplosion fra Havnen. Det var en Benzintank, men selve Tanken blev ikke ramt og Branden blev hurtigt slukket. I en Fart fik den tyske Kommandant en Rapport om, at det kun var en Bagatel, og han lod saa Forliget staa ved Magt.

Torsdag gik Byen saa ind i sin vante travle Dagligtiværelse, stolt over at være den første By i Danmark, der havde budt Tyskerne Modstand og sejr.

Men Sejren skulde faa Konsekvenser, som Esbjerg næppe havde drømt om. Den satte Mod i andre Byer Landet rundt, hvor der nu blev Lyst til at tage en Tørn med Tyskerne. De *kunde* altsaa bringes til Fornuft, naar der bare blev taget tilstrækkelig haardt fat.

Odense følger efter.

Den næste By blev Odense. Her havde der siden Midten af Juli været stærk Gæring i Arbejderkredse. Der var blevet forøvet Sabotage paa en tysk Mineudlægger, som var ved at blive færdig paa Odense Staalskibsværft. Tyskerne satte Vagtposter om Bord, og Arbejderne gik prompte i Strejke og blev støttet ved Sympatistrejker paa andre store Virksomheder. Ialt strejkede 1500 Mand, og efter halvandet Døgn's Forløb bøjede Tyskerne sig. Uroen blev derefter stadig stigende, og den 15. August kom Eksplosionen. Det var en Søndag, der var Koncert i Kongens Have, hvor en Flok tyske Soldater var mødt op. Det kom til Mundhuggeri mellem unge Danske og Tyskerne, og efter Koncerten fulgte en større Menneskemængde Tyskerne hjem. Det kom saa til Slagsmaal i Nørregade, og danske Soldater blev blandet ind i det, saa det gik paa Bajonetterne løs mellem danske og tyske. Adskillige civile maatte indlægges paa Hospitalet, og Politiet ryddede Gaden, men Aftenen igennem vedblev der at være uroligt i Byen.

Mandag den 16. steg Tempoet. Politiet greb nu ind med drastiske Forholdsregler og kommanderede Folk hjem Kl. 22,30, samt lukkede Restauranter og Biografer. Tirsdag den 17. udsendte Politimesteren et Opraab, hvori han meget skarpt formanede Odense-Borgerne til at holde sig i Ro, men saa langt fra at hjælpe gød Opraabet tværtimod Olie paa Ilden, idet det var hele Odenses Opfattelse, at det var Tyskernes Provokationer, der var Skyld i Optrinene. Den tyske Kommandant Oberst *Weiss* viste absolut ingen Lyst til at bidrage til at faa Byen tilbage til dens normale Tilværelse. Han nægtede saaledes at holde sine Soldater hjemme et Par Aftener for derved at undgaa fornyede Episoder.

Om Aftenen kom det igen til voldsomme Sammenstød mellem danske og tyske Soldater. Flere Gader blev afspærrede, men det hjalp intet. Det forstærkede Politi kunde intet udrette, og Tyskerne fremkaldte stadig nye Episoder ved provokerende Overfald paa helt sagesløse Borgere. Saaledes stormede en Flok Tyskere anført af en Soldat, der havde mistet sin Bajonet, KFUM's Bygning, og da Politiet kom til Stede fandt man i Bygningens Billedsal en ung Mand liggende bevidstløs foran Alteret, medens to tyske Officerer holdt Vagt ved ham med Revolverne skudklare. Han havde faaet et aabent Kraniebrud, rimeligvis af et Slag med en Bøssekolbe.

Onsdag den 18. om Morgenen begyndte Strejkerne. Arbejderne hos Thrige og i en Række mindre Virksomheder var de første, der nedlagde Arbejdet, og i Løbet af Dagen fulgte alle Byens andre Virksomheder efter, ligesom ogsaa Forretninger og Kontorer lukkede. Nu satte den rigtige tyske Terror ind. Patruljerne krydsede igennem Gaderne og beskød hensynsløst den tilfældige Trafik. En Arbejder blev dræbt i Nørregade, en Mor, der kom kørende paa Cykel med sit tre Aars Barn, blev revet af Cyklen og sparket, mens det danske Politi saa til uden at gribe ind.

Statsadvokat *Troels Hoff*, der ledede Politiets Afdeling for særlige Anliggender, førte sammen med den konstituerede Politimester, Fuldmægtig *Rasmussen*, Forhandlinger med den tyske Kommandant for at faa ham til at trække de tyske Tropper bort fra Gaderne, men han afslog pure.

Politiet beordrede derefter Gaderne ryddet i Løbet af en halv Time. Det lykkedes ikke. Og Terroren naaede nu et Højdepunkt. Tyskerne fyrede ganske umotiveret ind i Menneskeklyngerne. Odensebefolkningen svarede med at angribe de lokale Nazister, ødelægge deres Butikker, og de Kvinder, der laa i med Tyskerne, blev klædt af, fik med Mønje paamalet Hagekors og blev jaget nøgne gennem Gaderne.

Om Torsdagen standsede ogsaa Ekspeditionen af Togene, saa de maatte ophøre med at holde i Odense. Politiet fik Forstærkning fra København og andre Byer, og efterhaanden var der ikke mindre end 800 fremmede Betjente i Byen. En tysk Officer blev slaet ned i Vestergade, da han blev nervøs over Folkemængdens truende Holdning og saarede to Drengene med Revolverskud. De tyske Soldater trængte ind i Husene og mishandlede Folk, endog til Villakvartererne, hvor der ellers var roligt, stormede Tyskerne ud. Bl. a. mishandlede de her to unge Mennesker, der fredeligt stod ude i deres Have, paa det frygteligste. Paa Hospitalet fotograferede man de mishandlede unge Menneskers Kroppe.

Det var klart, at saaledes kunde det ikke vedblive at gaa. Arbejdernes Fællesorganisation udsendte et Opraab til Arbejderne om at undgaa Forstyrrelse af Ro og Orden og meddelte samtidig, at de havde bedt Mælkeriarbejderne og Bagerne om at holde Byen forsynet med Mælk og Brød.

Imens forhandlede paa Kraft. Dr. *Best* var ankommet til Byen, ligesom ogsaa Lederen af det tyske Politi i Danmark, Politipræsident *Kannstein*. En Række Fagforeningsledere med Næstformanden for De samvirkende *Ejnar Nielsen* i Spidsen, Odense Bys Borgmester, og den tyske Kommandant søgte nu at faa Konflikten løst.

Fredag Eftermiddag opnaaedes et Resultat. Byraadet udsendte et Opraab om, at der var truffet Aftale om Genoptagelse af det normale Liv i Byen, og Fællesorganisationen udsendte ligeledes et Opraab, der opfordrede til at genoptage Arbejdet fra Lørdag Morgen.

Men Arbejdet blev ikke genoptaget. Der var ikke opnaaet noget Tilsagn om, at de tyske Tropper skulde væk fra Byens Gader, og saa vilde Arbejderne ikke gaa i Gang. Forhandlingerne begyndte

derfor igen. De danske Forhandlere var nu blevet forstærket med Arbejdsminister *Kjærboel* og Direktør *Svenningsen* fra Udenrigsministeriet, ligesom ogsaa Departementschef *Eivind Larsen* deltog i Forhandlingerne. Søndag Morgen var der opnaaet Enighed med Kommandanten om en Ordning, hvor denne bl. a. indgik paa at give en Undskyldning for Værnemagtens uheldige Optræden. General *Hanneken* nægtede imidlertid at godkende Forliget, og saa var man lige langt. I Løbet af Lørdagen var der af ca. 20 Fællesklubber nedsat et Strejkeudvalg, der skulde føre Strejken videre, og om Søndagen holdtes et Møde paa Stadion, hvor 10.000 Mennesker deltog, og hvor der blev vedtaget Krav om, at Tyskerne skulde væk fra Gaden efter Kl. 19, at de skulde fjernes fra de Virksomheder, hvor de havde overtaget Bevogtningen, og at de Gidsler, der var taget, skulde løslades. Borgmester *Werner* og de forhandlende Fagforeningsledere var blevet anmodet om at komme til Mødet for at aflægge Beretning om Forhandlingerne, men nægtede at komme.

Søndag Aften udsendtes en Bekendtgørelse fra Borgmester *Werner*, hvori det meddeltes, at Værnemagten havde erklæret sig rede til at bidrage til en almindelig Afspænding ved at træffe en Orlovsoordning, hvorefter de tyske Soldater i Odense skulde blive i deres Kvarterer Søndag, Mandag, Tirsdag og Onsdag, men at normale Øvelser og tjenstlig Færden vilde blive gennemført som hidtil.

Forudsætningen for dette Tilsagn var, at Befolkningen holdt sig i Ro og undlod Demonstrationer.

Bekendtgørelsen blev støttet af et Opraab fra Arbejdsminister *Kjærboel*. Arbejdet blev imidlertid ikke genoptaget Mandag Morgen, og da »Fyens Socialdemokrat« søgte at gaa i Gang, blev den hindret deri af en Folkemængde. I Løbet af Mandagen holdtes et Møde af 500 Tillidsmænd, der besluttede, at Arbejdet skulde begynde, og paa et andet Møde vedtog 2000 Smede at genoptage Arbejdet. Tillige udsendte Strejkeudvalget en Proklamation, hvori det udtalte, at Udvalget ikke saa nogen anden Mulighed end at tilraade, at Arbejdet genoptoges.

Tirsdag Morgen genoptoges Arbejdet overalt, men Onsdag blev det igen galt, da Fællesorganisationen telefonerede en Meddelelse rundt

til alle større Virksomheder om, at det tyske Feltgendarmeri fremtidig vilde skyde paa enhver, der »ikke opførte sig ordentligt«. Arbejdet blev straks nedlagt Resten af Dagen paa en Række større Virksomheder.

Et karakteristisk Udtryk for, at Strejken var en Folkestrejke og ikke blot en Arbejderaktion, var det, at en lang Række af de større Virksomheder betalte Arbejderne deres Løn for Strejkedagene.

Det var ikke alene i Odense, der var Kamp. Rundt om i en Række fynske Byer kom det til Strejker, saaledes i Nyborg, Middelfart, Svendborg og Ringe. I Svendborg kom det til Ildkamp mellem de danske Soldater og tyske Marinere, da Tyskerne begyndte at skyde paa Folkemængden foran den danske Kaserne.

Strejken i Aalborg.

Den 3. Storstrejke brød ud i Aalborg. Natten til den 18. Aug. overraskede en tysk Patrulje danske Patrioter i Rold Skov. De var ude for at hente nedkastet Ammunition og Sprængstof. En ung Bankassistent *Niels Erik Vangsted* fra Aalborg blev dræbt, og to af Deltagerne i Ekspeditionen fanget. Den ene af de fangne lykkedes det at undkomme, men den anden, Ingeniør *Poul Edvin Sørensen*, blev dømt til Døden og den 8. September skudt i Aarhus som den første danske Patriot, der henrettedes.

Vangsted skulde begraves den 23. Aug. Den tyske Kommandant havde forlangt, at Begravelsen skulde finde Sted tidligt om Morgen, men havde saa til Gengæld lovet at holde de tyske Tropper hjemme hele Dagen. Von *Hanneken* sendte imidlertid skarpe Ordre om, hvor mange der maatte deltage i Begravelsen og paalagde den tyske Kommandant at skride skarpt ind imod enhver Sympatiytring. Blomsterhandlerne udstillede store Kranse med Inskriptioner som: Tak for din Daad, Fra RAF (Rørdals Arbejdere og Funktionærer) o. l. Tyskerne forlangte, at Politiet skulde fjerne Kransene, men Politimester *Bach* nægtede at efterkomme Ordren, hvorefter Tyskerne blev udkommanderede.

Vangsted blev nu begravet i al Stilhed Kl. 8 om Morgenen, og Politiet sendte en Løbeseddel ud med Meddelelse om, at Begravelsen

havde fundet Sted. Der regnedes med, at der var sendt for 40.000 Kr. Kranse til Baaren. Om Formiddagen valfartede Folk i Tusindvis til Graven, og paa det Tidspunkt, Kl. 13,30, hvor Begravelsen efter Planen skulde have fundet Sted, var der samlet mindst 10.000 Mennesker ved Ansgarkirken, der desuden var fyldt til Trængsel. Folkemængden forlangte, at der skulde holdes en Mindegudstjeneste, og Politiet gav Tilladelse hertil. Der blev nu sendt Bud efter Kirkens Præst, og indtil han kom, sang man inde i Kirken Salmer og udenfor Fædrelandssange og Internationale. Alt Arbejde var standset over hele Byen, og Forretningerne lukkede.

Den tyske Kommandant havde imidlertid sine Ordre fra v. Hanneken, og ifølge dem skulde han hindre Demonstrationer. Lidt i Kl. 14 strøg en tysk Flyver lavt hen over Mængden, og Politiet fik Meddelelse om, at dersom Folk ikke gik hjem, vilde det tyske Militær overtage Ordenstjenesten. Dette blev meddelt Folkemængden pr. Højtalervogn, men næppe tav denne, før tysk stærkt bevæbnet Militær kørte op paa Lastbiler og begyndte at skyde.

Og dermed var Terroren sluppet løs over Aalborg. Tyske Biler og Tanks susede gennem Gaderne, skydende snart i Luften og snart paa Menneskemængden. Tyske Soldater overfaldt ganske sagesløse Mennesker med Spark, Slag og Geværkolber. I Dagens Løb blev en Snes Mennesker indlagt paa Hospitalerne, deraf sejsten med Skudskaar. Overtjener *Bech* paa Hotel Phønix blev skudt ned af en Flok tyske Soldater, der trængte ind paa Hotellet i den Tro, at der blev skudt paa dem derfra.

Tirsdag den 24. fortsatte Terroren. Tyskerne skød paa Arbejderne paa Rørdals Cementfabrikker, da de gik til deres Arbejde, og dræbte en Arbejder. Arbejdet blev straks nedlagt, og der blev Sympatistrejke paa en Række andre store Virksomheder. Om Eftermiddagen afholdtes et Kæmpemøde i en Grusgrav paa Hobrovej, hvor bl. a. Politimester Bach talte for et frit Danmark. Efter Mødet blev Politimesteren baaret i Guldstol til sin Bil. Paa Mødet vedtoges en Resolution, hvori det forlangtes, at alle Vagtposter ved Virksomheder og paa Gaderne skulde inddrages, at Frikorpsfolkene skulde afvæbnes, og at det tyske Mandskab ikke maatte faa Udgangstilladelse

efter Kl. 20, samt at alle Skoler, der var beslaglagt af Tyskerne, skulde frigives, saa Børnene igen kunde komme til at gaa normalt i Skole.

Efter Mødet strømmede Folk ind til Byen, og skønt alt var foregaaet i fuldkommen Ro, blev Menneskemængden alligevel overfaldet af Tyskerne paa Vejen hjem. Tre Mand blev dræbt og sytten saaret. Senere paa Dagen beskød tyske Jagere nogle Gader med Maskingeværer.

I Dagens Løb arresterede Tyskerne femogtyve Danske som Gidsler. Gidslerne blev udpeget af de lokale Nazister. Denne Angivervirksomhed ophidsede Gemytterne yderligere, og Overfaldene paa Stikkerne og Tyskernes Piger begyndte.

Imidlertid førtes der Forhandlinger mellem Politimesteren, Værnemagten og Arbejdernes Repræsentanter. Arbejderne vilde imidlertid ikke forhandle, før de tyske Vagtposter var fjernet fra Gaderne i Aalborg og Nørresundby. General Hanneken greb nu atter ind med Krav om Færdselsforbud, Lukning af Forlystelsesetablissemeter og Restauranter. Overfor disse Krav besluttedes det at fortsætte Strejken, og det blev bebudet, at den ogsaa vilde blive udvidet til at omfatte Banernes faste Personale. Alle Fabrikker var standset, og alle Forretninger og Kontorer lukket. Postombæringen var standset, og Tyskerne besatte Andelsslagteriet i Nørresundby for at sikre sig det Flæsk, der fandtes der. Strejken i Aalborg holdt sig og var endnu i Gang den 28. Aug., men i de sidste af Ugens Dage var Tilstanden i Byen adskilligt roligere. Ialt havde Begivenhederne i Aalborg og Nørresundby krævet syv Dødsopfre.

Fra Aalborg bredte Strejkebevægelsen sig til hele Jylland. I Frederikshavn, Sæby, Skagen, Hjørring, Nibe, Randers, Aarhus, Viborg, Horsens, Kolding, Vejle, Fredericia og en Række Stationsbyer udbrød der Generalstrejker helt efter Aalborg Mønstret.

Paa Sjælland begyndte Urolighederne den 22. Aug. i Roskilde, og Eksemplet blev fulgt i Korsør, Vordingborg, Helsingør og København. Det sidste Sted var det Frikorpsfolkene, der provokerede Urolighederne.

En yderligere Skærpelse fik Situationen igennem den voldsomme

Sabotage, der satte ind rundt om i Landet, og hvis Højdepunkt var Jernbanesprængningerne omkring Aarhus. Natten til Søndag den 15. August blev der udlagt Bomber paa Jernbanestrækningen omkring Aarhus, saaledes at Banelinien mellem Stilling og Skanderborg sprængtes paa syv Steder, mellem Hasselager og Aarhus paa femten Steder, mellem Brabrand og Aarhus paa syv og ved Mundelstrup paa ti Steder. Eksplosionerne fortsattes den følgende Dag, og ialt naaede man op paa henved 70 Eksplosioner paa disse Strækninger. En særlig dristig Sabotagehandling udførtes imod det tyske Hovedkvarter paa Nyboder Skole i København, hvor der anbragtes en Bombe ved Antennemasten paa Taget. Antenneanlægget blev ødelagt. Bomben er formodentlig anbragt af en Sabotør iført tysk Uniform. Efter denne Begivenhed indførte Tyskerne Feltraab.

Regeringens Fredsbestræbelser.

Det var klart for enhver, at denne Udvikling var overordentlig farlig for den Linie i Forholdet mellem Danmark og Tyskland, som Statsminister *Scavenius* og Dr. *Best* i Fællesskab søgte at gennemføre. Vilde Tyskland opretholde Besættelsen af Danmark — og det var der naturligvis ingen Tvivl om, at det vilde — kunde de tyske Myndigheder ikke vedblive at finde sig i Strejkerne og Urolighederne, uanset hvad Anledningen til dem var. Som Dr. *Best* udtrykte det under en Forhandling om Situationen, hvor man som saa ofte før fra dansk Side anbefalede tysk Eftergivenhed:

»Konsekvensen af tysk Eftergivenhed vil være, at jeg maa anbefale min Regering at trække Tropperne bort fra Danmark.«

Dr. Bests Stilling blev utvivlsomt stadig vanskeligere. Lige fra hans Ankomst til Danmark i 1942 havde der været en stærk Rivaliseren mellem ham og den tyske Øverstkommanderende, General Hanneken, der ønskede at bruge den haarde Haands Politik. Best kunde ikke være i Tvivl om, at den Situation, der nu var opstaaet, gav Hanneken væsentlig bedre Kort paa Haanden, end han havde haft før.

For Scavenius var Begivenhederne en klar Tilkendegivelse af, at Regeringen ikke længere havde nogen som helst Autoritet overfor Befolkningen. Regeringen havde ikke formaaet at skabe Overbevis-

ning ude i Landet om, at den var i Stand til at beskytte Befolkningen imod tyske Overgreb. Dette kompromitterede mere end noget andet dens Politik, saaledes at den ikke længere opfattedes som en Forhandlings- og Forstaaelsespolitik men som en »Lid- og Taak«-Politik.

Allerede i Begyndelsen af August begyndte Dr. Best at give Udtryk for, at han mente Stillingen var ved at blive farlig. Hans Krav om skærpede Forholdsregler mod Sabotagen var et Udtryk herfor, og den 11. August gav han om Aftenen paa Bellevue Strandhotel en Souper for de københavnske Morgenblades Chefredaktører, de politiske Bureaus Redaktører, nogle af Udenrigsministeriets Embedsmænd og nogle tyske Embedsmænd.

Her holdt Dr. Best en Tale, hvori han dels advarede imod Troen paa, at Krigen hurtigt kunde slutte, dels imod Ønskerne om, at Danmark skulde blive Stedet for en Invasion, da denne vilde medføre uhyre Ødelæggelse i »Smykkeskrinet« Danmark.

»Denne Krig vil,« sagde Dr. Best, »endnu komme til at vare meget længe. Følgelig vil Nødvendigheden af et dansk-tysk Samarbejde paa dansk Jord endnu meget længe være til Stede. Hvem der vanskeliggør Samarbejdet udløser Konsekvenser, under hvilke Danmark meget længe vil komme til at lide.

Hvem der angriber dansk Produktion og Leverance til Tyskland skader i første Række danske Interesser og bringer desuden det dansk-tyske Samarbejde i Fare. Af disse Grunde er den danske Regering forpligtet til, saavel over for sit eget Folk som over for det tyske Rige, at skride ind paa den virksomste Maade imod saadanne Skadevoldere.

Skulde den danske Regering engang ikke længere være i Stand hertil, maatte de tyske Institutioner se sig nødsaget til selv at overtage Beskyttelsen af tyske Interesser. Ligesom den tyske Værnemagt da selv maatte beskytte sig mod ethvert Angreb, som Fjendens Partisaner forsøger at udføre imod den. Man maa stadig gøre sig klart, at den nuværende Tilstand efter alt at dømme endnu vil vare længe, og at derfor Danmarks Interesser kræver en Fortsættelse af den Politik, som hidtil er ført af Kongen, Rigsdagen og Regeringerne Stau-

ning, Buhl og Scavenius, samt en Fortsættelse af Befolkningens hidtidige Holdning.«

Ingen var i Tvivl om, at denne Tale var et meget alvorligt Varsko, og den blev ogsaa i politiske Kredse opfattet saaledes.

Rigsdagens sidste Fredsforsøg.

Den 18. August blev Nimandsudvalget indkaldt for at faa en Orientering om Situationen. I Mødet deltog en Række af Ministrene, nemlig Statsministeren, Forsvarsministeren, Indenrigsministeren, Trafikministeren og Justitsministeren. Fra Regeringens Side betegnedes Situationen som meget alvorlig, og det fremhævedes, at der maatte foretages en ekstra Anstrengelse for at beholde Kontrollen over den. Der forelaa ingen Krav fra tysk Side, men efter Forsvarsminister *Brorsens* Forslag blev der af Regeringen udtalt Ønske om, at der udsendtes en Proklamation til Befolkningen, som kunde komme mulige tyske Krav i den ene eller anden Retning i Forkøbet.

Der kom intet Resultat af Mødet, men det besluttedes at indkalde Partigrupperne til Møde den følgende Dag.

Den politiske Situation var meget spændt. Indenfor Regeringen var Stillingen den, at baade de Radikales og Venstres Ministre var rykket nærmere hen imod *Scavenius*, ligesom ogsaa Socialdemokraterne var stærkt indstillet paa at undgaa en Sprængning af Forholdet til Tyskerne. Fælles for de tre Partier var, at de var indstillet paa at styrke Regeringen *Scavenius* overfor Befolkningen for derved at undgaa, at vi fik et rent tysk Militærstyre, hvilket, ifølge en Udtalelse af Dr. Best, var det eneste Alternativ til Regeringen *Scavenius*. Socialdemokraterne var tillige stærkt paavirket af, at Folkebevægelsen laa helt udenfor de socialdemokratiske Organisationers Kontrol. De saa heri en fremtidig Fare for en stærkere kommunistisk Bevægelse.

De Konservative var i stærkt Skred i modsat Retning, saaledes at deres Pres paa Samlingsregeringen for at opnaa en stejlere Holdning over for Tyskerne var voksende.

Der var hos alle Partier en klar Erkendelse af, at Situationen ikke alene var spændt i Forholdet til Tyskerne, men at den ogsaa inden-

rigspolitisk var ved at blive kritisk med Hensyn til Rigsdagens Muligheder for at bevare sin Autoritet overfor Befolkningen. At Regeringen blev mødt med almindelig Mistillid i Befolkningen, var der fuld Klarhed over. Men det var nu ogsaa et Spørgsmaal om, hvorvidt den Rigsdag, der den 23. Marts havde faaet et saa enestaaende Tillidsvotum, ogsaa nu var i Stand til at bevare denne Tillid. Mange Rigsdagsmænd — inden for alle Partier — var fuldt klare over, at Betingelsen for at bevare Tilliden til Rigsdagen var, at den var i Stand til at overtage Føringen i det dansk-tyske Forhold, saaledes at den voksende Modstand i Befolkningen i højere Grad end hidtil var i Stand til at finde Udtryk igennem Rigsdagens Handlinger og Beslutninger. Sat paa Spidsen kan denne Stemning udtrykkes saaledes, at dersom et fuldstændigt Brud med Tyskerne skulde finde Sted, maatte det fremkaldes af Rigsdagen og ikke af Befolkningens Aktioner. Denne Stemning var utvivlsomt ikke fremherskende, men det syntes paa dette Tidspunkt sandsynligt, at den var saa stærk, at den umuliggjorde en Fortsættelse af det politiske Samarbejde, dersom man blev stillet overfor væsentlige tyske Krav.

Stillingen hos Tyskerne gav en Udtalelse af Dr. *Bests* Næstkommenderende, Gesandter *Barendon*, et Fingerpeg om, idet han havde udtalt, at ikke nok saa mange Provokationer i Form af Sabotage eller Strejke kunde faa ham eller Dr. Best til at bryde den venlige Linie i deres Politik overfor Danmark.

Udtalelsen afspejlede, i hvor høj Grad Dr. Best følte sig bundet af den Opgave, han havde paataget sig: at gennemføre en fredelig Pacificering af Danmark. Med denne Politik vilde han staa eller falde. Det var derfor klart, at Best stadig maatte bekæmpe General *Hannekens* Lyst til at anvende nazistiske Militærmetoder i Danmark.

Det var derfor utvivlsomt et rigtigt Træk af Regeringen, naar den den 19. Aug. fremsatte meget skarpe Klager overfor Dr. Best over det tyske Militærs Provokationer i Esbjerg, Odense og andre Steder, idet Regeringen udtalte, at dersom disse Provokationer fortsatte, kunde den ikke paatage sig Ansvaret for Opretholdelsen af Ro og Orden, da Befolkningen allevegne vilde reagere meget stærkt overfor dem. Best modtog disse Klager, idet han udtalte sin Forstaaelse af

Forholdene og lovede at gøre sit til, at Militærets Optræden blev bedre. Begivenhederne i de følgende Dage viste imidlertid, at det laa over Dr. Bests Magtfuldkommenhed at gennemføre en ændret Optræden hos det tyske Militær. Snarere syntes Situationen at ligge saaledes, at Militæret gjorde sig de størst mulige Anstrengelser for at fremkalde Urolighederne, og derigennem svække Dr. Bests Muligheder for at gennemføre sin Politik.

I Partimøderne den 19. naaede man ikke videre. De tre af Partierne erklærede sig villige til at gaa med til at udsende en Erklæring, medens de Konservative nægtede dette. Forhandlingerne fortsattes imidlertid den 20. i et Udvalg, der bestod af fire Mand fra hvert af Partierne, og ud paa Aftenen blev den konservative Modstand opgivet. Et Firemandsudvalg bestaaende af *Munch, Brorsen, Kraft* og *Bubl* blev nedsat til at revidere Erklæringen. Først ved 2,30-Tiden om Natten forelaa der konservativ Tilslutning til Erklæringen i dennes endelige Form, men saaledes at den var vedtaget i Partiet med femogtyve Stemmer imod ni. De ni der sagde Nej var: *Ambly, Hvidberg, Stangerup, Poul Sørensen, Hans Thyge Jacobsen, Einar Foss, Hjermind, Carl Olsen* og *Aksel Møller*, medens *Hasle* var gaaet før Afstemningen, men havde overdraget Hjermind at stemme imod paa hans Vegne. Det blev dog paalagt *Kraft* at søge at opnaa nogle Ændringer i Erklæringen, men de tre Partier nægtede at ændre andet end nogle rent formelle Ting.

Den næste Dag blev Erklæringen forelagt i et Statsraad, hvor den blev godkendt. Den lød:

»Under den tyske Besættelse, der nu varer paa fjerde Aar, har det været uundgaaeligt, at der af og til er opstaaet visse Gnidninger. Selve Besættelsens Langvarighed fremkalder en større Modtagelighed over for formodede Fornærmelser og stigende Utaalmodighed og Irritation i Befolkningen.

I den sidste Tid er der indtraadt Begivenheder af faretruende Karakter. Sabotage er øvet i stigende Omfang, Demonstrationer er fremkommet forskellige Steder, og der er gjort Forsøg paa at bringe Jernbaner og offentlige Værker til Standsning. En Fortsættelse af saadanne Tilstande vil være af ødelæggende Virkning for danske Sam-

fundsforhold. Tilførsler af Levnedsmidler og Brændsel vil blive hemmet, og der vil opstaa alvorlige Forstyrrelser af den ordnede Produktion til Skade for hele Befolkningen.

For den danske Regering har det stedse været Opgaven at fjerne opstaaede Vanskeligheder, og paa det bedste varetage den danske Befolknings Interesser overfor de tyske Myndigheder. Dette vil ogsaa blive Tilfældet over de senest indtrufne Begivenheder.

Skal det lykkes at føre dansk Folkestyre og Samfundsliv frelst gennem Krigens Ulykker og Farer, er Befolkningens Medvirken hertil nødvendig.

Med denne dybt alvorlige Situation for Øje retter Regeringen og Samarbejdsudvalget med Tilslutning af de samarbejdende Partiers Rigsdagsgrupper en indtrængende Opfordring til den danske Befolkning om ikke paa nogen Maade at udæske til eller lade sig udæske til uoverlagte Handlinger, men bevare Ro, Besindighed og Sammenhold. Enhver, der ønsker at dansk Styre i Landet skal bevares, maa føle det som sin Pligt i alle Forhold at bidrage til at lovordnede Tilstande fortsat kan opretholdes. Ingen maa tage sig selv til Rette. Det er de lovlige Myndigheder og de ansvarlige Ledere, der maa foretage de Skridt, som er nødvendige til Beskyttelse af danske Interesser.«

Regeringens og Rigsdagens Opraab støttedes af en lang Række Opraab fra forskellige Organisationer, saaledes fra et Formandsmøde i De samvirkende Fagforbund og ca. 400 Repræsentanter for Hovedstadens faglige og politiske Arbejderbevægelse i et Opraab fra Erhvervenes Hovedorganisationer, der var underskrevet af Arbejdsgiverforeningen, Handelsforeningernes Fællesorganisation, Grosserer-societetets Komité, Industriraadet, De samvirkende Husmandsforeninger, Dampskibsrederiforeningen, Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri, Haandværkerraadet, Landbrugsraadet, De samvirkende Landboforeninger, De samvirkende Andelsforeninger, Provinshandelskammeret og De samvirkende Købmandsforeninger. Hovedbestyrelsen for Jernbaneforbundet sendte ligeledes en Opfordring ud til sine Medlemmer om at undlade at deltage i Strejkerne, og

Guldsnorene sluttede sig hertil med en kort Opfordring til Medlemmerne om at blive paa deres Plads.

Endelig sendte Justitsminister *Thune Jacobsen* og Departementschef *Eivind Larsen* et Cirkulære ud til alle Politimestre, hvori det i særlig Grad paalagdes Politiet at sørge for, at det ikke kom til Rudeknusninger, passe paa Ophidsere og omrejsende Agitatorer og at trække sig tilbage, hvor tysk Militær greb ind.

Hele denne Opraabsoffensiv mod Folkerejsningerne var totalt uden Virkning. I alle Byer, hvor det gik løs, vakte Erklæringerne megen Harme. Det var Støtte mod de tyske Overgreb, der havde fremkaldt Strejkerne, man ønskede fra de danske Myndigheder og ikke Opfordringer til taalmodigt at finde sig i Overgrebene.

Ogsaa i Forholdet til Tyskerne var Opraabene værdiløse. De Rapporter, General Hanneken havde sendt til Førerhovedkvarteret om Situationen i Danmark, var af en saadan Art, at Beslutningen om tysk Overtagelse af den udøvende og dømmende Magt i Danmark i alle Forhold, der var af krigsvigtig Betydning eller af Betydning for Værnemagtens Ophold i Danmark, var uundgaaelig. *Best-Scavenius-Politikken var fældet af det danske Folks Aktioner. Og snart skulde Rigsdagen afslaa ethvert yderligere Samarbejde med Tyskerne.*

XVI

Den 29. August.

Tirsdag den 24. August blev Dr. *Best* kaldt til Berlin og fortsatte derfra til Førerhovedkvarteret. I politiske Kredse var der ingen Tvivl om, at dette betød, at vigtige Beslutninger i Sammenhæng med Situationen i Danmark skulde træffes. Men hvilke? Paa hvilken Maade vilde der blive reageret fra tysk Side.

Rigsdagen holdt ingen Møder i denne Periode, men langt de fleste Rigsdagsmænd opholdt sig naturligvis i København, saaledes at Rigsdagen var fuldt beslutningsdygtig, dersom der skulde blive stillet tyske Krav.

Fredag den 27. August kom Dr. *Best* tilbage, men søgte ingen Kontakt med Regeringen. Derimod begyndte der at strømme tyske Tropper til Landet. Saaledes ankom Fredag Aften en stor motoriseret Kolonne til København. Lørdag forstærkedes Tilstrømningen af Tropper, og samtidig afleverede Dr. *Best* Lørdag Formiddag i Udenrigsministeriet to Noter til Regeringen, der havde følgende Ordlyd:

»Den danske Regering skal øjeblikkelig erklære Undtagelsestilstand over hele Landet.

Undtagelsestilstand skal omfatte følgende Enkeltforanstaltninger:

- 1) Forbud mod at mere end fem Personer samles offentligt.
- 2) Forbud mod enhver Strejke og Understøttelse af strejkende.
- 3) Forbud mod enhver Forsamling i lukkede Rum eller under aaben Himmels.

Forbud mod at betræde Gaderne mellem Kl. 20,30 og Kl.5,30.

Lukning af Restaurationer Kl. 19,30.

Afl levering inden 1. September af alle endnu forhaandenværende Skydevaaben og Sprængstoffer.

- 4) Forbud mod enhver Generen af danske Statsborgere paa Grund af deres eller deres paarørendes Samarbejde med tyske Myn-digheder eller Forbindelse med Tyske.
- 5) Indførelse af Pressecensur under tysk Medvirken.
- 6) Oprettelse af danske Hurtigdomstole til Paadømmelse af Hand-linger, der strider imod de til Opretholdelsen af Sikkerhed og Orden udstedte Anordninger.

For Overtrædelse af de forannævnte Anordninger skal der trues med de højeste Straffe, der kan komme i Betragtning efter den for Tiden gældende Lov om Bemyndigelse for Rege-ringen til at træffe Bestemmelser til Opretholdelse af Ro, Or-den og Sikkerhed. For Sabotage og enhver Medvirken hertil og for Angreb paa den tyske Værnemagt og dens Medlemmer samt for Besiddelse af Skydevaaben og Sprængstoffer efter den 1. September skal der ufortøvet indføres Dødsstraf.

Rigsregeringen forventer den danske Regerings Akcept af foran-staaende Fordringer inden Kl. 16 i Dag.

København, den 28. August.«

Den anden Note havde følgende Ordlyd:

»Rigsregeringen har beordret mig til paa Grund af de i Odense forefaldne Episoder og særlig paa Grund af det dér skete Overfald paa en tysk Officer at meddele den danske Regering følgende:

- 1) Byen Odense skal inden fem Dage betale en Bod paa 1 Mill. Kr. til en Kasse, som den Befalingshavende over de tyske Tropper vil angive.
- 2) Den danske Regering træffer de fornødne Foranstaltninger for at finde og udlevere til de tyske Besættelsesmyndigheder de Personer, der er skyldige i Mishandlingen af den tyske Officer. Indtil Udleveringen af de skyldige har fundet Sted træffes der følgende Straffeforanstaltninger overfor Odense:

- a) Færdsel paa Gaderne fra Kl. 20 til Kl. 5 forbydes.
  - b) alle Biografer, Teatre og andre Forlystelsessteder lukkes.
  - c) Restaurationer lukkes fra Kl. 19.
- 3) Hvis de skyldige ikke skulde være udleveret inden den 5. Sept., vil ti af Besættelsesmagten udvalgte Indbyggere i Odense blive arresteret og holdt i Arrest, indtil Udleveringen af de skyldige sker.
- 4) Rigsregeringen meddeler den danske Regering, at den i Tilfælde af en Gentagelse af saadanne Episoder vil skride til endnu skarpere Forholdsregler.

W. Best.«

Dr. Best overrakte Noterne til Stats- og Udenrigsministeren Kl. 9 om Morgen, og *Scavenius* havde spurgt, hvilke Konsekvenser det vilde medføre, dersom man ikke efterkom Kravene. Herom havde Best intet kunnet oplyse, men iøvrigt havde Best sagt, at han var blevet meget haardt behandlet i Førerhovedkvarteret, og at han nu var en død Mand, da hans Politik havde lidt Skibbrud. Det var de militære Myndigheder, der nu havde Ordet.

Nimandsudvalget blev sammenkaldt og holdt Møde Kl. 10,30 sammen med samtlige Regeringsmedlemmer. Af Nimandsudvalgets Medlemmer manglede kun Retsforbundets Repræsentant *Oluf Pedersen*, der ikke kunde naa ind fra sit Hjem i Roskilde til dette første Møde.

Statsminister *Scavenius* aabnede Mødet med at redegøre for den tyske Regerings Krav. Efter at have forelagt disse pegede Statsministeren paa de afgørende Spørgsmaal, der fandtes i disse Krav. Med Hensyn til Boden, der blev krævet af Odense, udtalte han, at den danske Regering allerede havde sendt en Check paa 10.000 til det tyske Røde Kors, idet Dr. Best havde sagt, at det vilde gøre et godt Indtryk. Denne Check var nu kommet tilbage. Det Spørgsmaal, der foreligger for os, sagde Statsministeren, er, om det er muligt for os at medvirke til de stillede Krav. Statsministeren saa Kravene som et sidste Forsøg paa at samarbejde med den danske Regering. Man maatte være ganske klar over, hvad Følgen af et Afslag maatte blive:

Deportationer, Arbejdstvang, Gidsler — alt, hvad vi kendte fra andre besatte Landes Skæbne.

Handelsminister *Halfdan Hendriksen*: Hvad raader Statsministeren til?

Statsministeren: Hvis jeg skal se helt objektivt paa det, og hvis det var muligt, at vi kunde staa sammen om det, vilde jeg tilraade at akceptere for at skaane den danske Befolkning. Men jeg vil indrømme, at en Akcept maaske vilde være saa kompromitterende for Regeringen, at det alligevel ingenting vilde nytte, og at det derfor er umuligt at akceptere.

Fhv. Statsminister *Buhl*: Jeg forstaaer, at Regeringen ikke har taget Stilling?

Statsministeren: Nej, vi har ønsket at drøfte det nu med Nimandsudvalget. Jeg har sørget for, at der er tilgaaet Hans Majestæt Kongen en Anmodning om at komme ind til ham efter Frokost paa Amalienborg.

Fhv. Statsminister *Buhl*: Det er vel et Ultimatum, som ikke kan akcepteres? Der er ingen Grund til at tro, at nogen i denne Forsamling vil akceptere disse Krav.

Justitsministeren gjorde nogle Bemærkninger om Ting, man maatte have nærmere Besked om, og fremhævede, at Politiet til Eksempel slet ikke var i Stand til at tvinge Arbejderne til at gaa i Arbejde. Det var ogsaa meget vanskeligt at finde de skyldige i Odense. Den Officer, der var saaret, var rejst til Tyskland uden at afgive Forklaring. *Buhl* afbrød her *Justitsministeren* og sagde, at disse Detailler næppe havde Interesse. Billedet var ganske klart, vi skulde under tysk Styre. Den danske Regering skulde være en Lydregering, og det var helt uacceptabelt at gennemføre Krav af denne Art.

Folketingsmand *Ole Bjørn Kraft* gav nu varm Tilslutning til *Buhls* Udtalelse. Kravene var af en saadan Karakter, at ingen dansk Regering eller nogen dansk Mand kunde tænkes at sige Ja til dem. Han gik ud fra, at Regeringen, naar man havde givet Svar paa Ultimatumet, ikke vilde demissionere men vilde blive paa sin Post, indtil den blev fjernet, eller indtil Tyskerne foretog saadanne Handlinger, at det var umuligt for Regeringen at dække dem med sit Navn. Han

henstillede, at man søgte Udveje til at give det danske Folk en Meddelelse om den danske Regerings og Rigsdags Holdning, saaledes at det kunde blive klar over, at man havde afslaaet de tyske Krav.

Undervisningsminister *Jørgen Jørgensen* spurgte, hvordan det kunde ske. Ole Bjørn Kraft svarede, at der var mange Veje, og man var dog i Besiddelse af den danske Radio.

Jørgen Jørgensen mente, at Svaret maatte formuleres saaledes, at det viste, at vi kunde holde vor Del af Aftalen med Hensyn til Ro og Orden. Hvis vi nu sagde Nej i Dag, og Foranstaltninger blev gennemført, og Kongen saa blev paa sin Plads og opfordrede Regeringen til at blive — hvad saa?

Forsvarsminister *Brorsen* var enig i, at vi skulde sige Nej, og det var hans inderlige Haab, at som vi havde staaet sammen hidtil, vilde vi ogsaa gøre det nu. — Han gik ud fra, at Regeringen vilde faa et Møde med Kongen. Paa den anden Side var det hans Opfattelse, at hvis Kongemagten bevaredes, maatte vi prøve, om der var Mulighed for et Ministerium af Departementschefer.

Buhl svarede herpaa, at naar vi tager det Standpunkt at sige Nej, saa kan vi ikke fra Partiernes Side medvirke til et andet Styre, og han advarede i det hele taget imod at komme ind paa denne Tankegang.

Ole Bjørn Kraft gav Tilslutning til Buhl. Den Tilstand, Tyskerne vilde skabe, udelukkede Folkestyrets Medvirken. Vi kunde ikke paalægge andre at paatage sig en Gerning, som vor Samvittighed forbød os selv at udføre.

Brorsen: Selvfølgelig har jeg ikke tænkt mig, at Rigsdagen eller Nimandsudvalget skulde medvirke.

Fhv. Indenrigsminister *Knud Kristensen* var enig i Afslaget, men vilde gerne have Tid til at overveje Sagen.

Landbrugsminister *Bording* erklærede, at de øvrige politiske Ministre ikke delte Forsvarsministerens Opfattelse med Hensyn til Departementschef-Regeringen.

Buhl: I vort Svar skal vi sige, at vi ikke ser, at der er nogen som helst Grund til saa radikale Skridt. De Foranstaltninger, der allerede har fundet Sted, aabner Udsigt til Ordenens Genoprettelse. Hvis de

tyske Krav gennemføres, vil Stillingen paany blive radikalt forandret og meget forværret og føre til nye forstærkede Krav. Vi kan ikke tage Ansvaret for de Foranstaltninger, som her er foreslaaet.

Derefter afholdtes der Partimøder, og Kl. 13,30 samledes man paany i Udvalgsværelse Nr. 8. Alle Regeringens Medlemmer og hele Nimandsudvalget var til Stede.

Her gav Buhl paa Socialdemokratiets Vegne Meddelelse om, at man havde samlet en Repræsentation paa 150—200 Mennesker fra det politiske og faglige Socialdemokratis Ledelse. De var blevet gjort bekendt med Kravene, og de havde enstemmigt vedtaget en Beslutning om, at den danske Regering ikke kunde imødekomme dem.

Ole Bjørn Kraft gav Meddelelse om, at man havde samlet saa mange af det konservative Partis Medlemmer, som det var muligt, og at der var ubetinget Enstemmighed i Gruppen for klart at afvise disse Krav som uantagelige for Danske. Knud Kristensen sagde, at der var fuld Enighed i Venstre om Nødvendigheden af at sige Nej. *A. M. Hansen* erklærede, at heller ikke det radikale Parti kunde gaa ind paa Kravene. Oluf Pedersen (som havde været fraværende i det første Møde) meddelte, at Retsforbundet ikke kunde sige Ja, men enkelte Ting var jo allerede opfyldt.

Buhl erklærede, at det ikke kunde nytte noget at drøfte Detailler. Kravene var en Helhed.

Scavenius svarede, at der var to Slags Svar at give. Det ene var, at man afviste de mest drastiske Krav f. Eksempel om Gidsler og Dødsstraf og overlod til Tyskerne selv at udføre disse Ting, men efter den Stemning, der var til Stede, var det vel ikke nogen Udvej.

Der førtes en kort Diskussion, idet man forstod Statsministeren saaledes, at de tyske Krav ikke var et Ultimatum, hvortil Scavenius svarede, at det var jo kun et Spørgsmaal om Taktik; om Slutresultatet var han ikke i Tvivl.

Fra flere Sider lød der Bemærkninger om, at derved vilde vi jo kun opnaa at give Tilslutning til en Række af de tyske Foranstaltninger, saaledes at vi moralsk blev medansvarlige for dem.

Dr. *Munch*: Skal vi ikke høre Indholdet af en saadan Skrivelse. Scavenius læste et Forslag op. Herefter udtalte Buhl, at han var over-

bevist om, at man ikke fra nogen af Partiernes Side vilde give Tilslutning til en saadan Imødekommenhed, og at han i øvrigt ikke troede, at man opnaaede nogetsomhelst derved andet end at kompromittere sig.

Derefter lod Scavenius dette Spørgsmaal falde og oplæste Udkast til det Svar, der blev det endelige.

Der var imidlertid blevet indkaldt til Statsraad Kl. 14,15, og samtidig søgte Buhl paa Nimandsudvalgets Vegne Forbindelse med Kabinetssekretæren for at høre, om Kongen havde noget Ønske om en Samtale med Repræsentanter for Rigsdagen, og for, hvis det ønskedes, at give Udtryk over for Kongen for, at man ikke kunde vente Rigsdagens Tilslutning til et Administrationsraad eller lignende. Kabinetssekretæren udtalte i Samtalen, at Kongen allerede havde udtalt Ønske om at komme til at tale med Repræsentanter for Rigsdagen.

Kort efter modtog Nimandsudvalget Anmodning om at sende en Repræsentation, og Formændene for Partierne samt Buhl begav sig derefter til Amalienborg.

Det var *Buhl, Ole Bjørn Kraft, Knud Kristensen, A. M. Hansen og Oluf Pedersen.*

Kongen modtog Nimandsudvalgets Medlemmer i Havesalen i Nærværelse af Kronprinsen. Kongens ene Ben var stadigt daarligt, og Kongen sad derfor ned med Benet hvilende paa en Skammel og dækket af et Tæppe. Kongen var overordentlig bevæget. Han trykkede inderligt hver af Repræsentanterne i Haanden og udtalte derefter med dyb Bevægelse:

»Statsministeren har lige meddelt mig den Beslutning, De har taget. Jeg takker Dem, fordi De staar samlet i denne alvorlige Stund. Vi maa staa samlet over for det, der kan komme. Jeg tror, at det er af den største Betydning baade udadtil og indadtil, at vi er enige, og maaske kan vi haabe, at den korteste Tid er tilbage.«

Kongen takkede dem for den Gerning, de havde gjort, og bad om, at man vilde viderebringe hans Tak til Rigsdagen. Han sluttede med endnu en Gang at understrege Betydningen af, at alle stod sammen.

Fhv. Statsminister Buhl gav Udtryk for den Taknemlighed, som alle følte over for Kongen for de Ord, han havde udtalt og for, at Kongen stod sammen med Rigsdagen. Det vilde blive forstaaet i alle Dele af vort Land, hvad dette betyder, og Buhl udtalte sin varmeste Tak til Kongen for, hvad han havde sagt.

Mødet var meget gribende, og til Slut trykkede Kongen hver enkelt i Haanden, og alle Partiformændene gav over for Kongen Udtryk for den Taknemlighed, de følte for Kongens Holdning og Ord til dem i denne afgørende Stund i Fædrelandets Historie.

Derefter afholdtes Statsraad, i hvilket Kongen tiltraadte den trufne Beslutning, og Ministrene gav til Kende, at de enstemmigt sluttede sig til den ved at rejse sig.

Kongen bifaldt nogle Udtalelser af Forsvarsministeren om, at Hær og Flaade ikke skulde sætte sig til Modværge i den foreliggende Situation.

Efter Statsraadet sendtes Regeringens og Rigsdagens Svar til den tyske Befuldmægtigede med et Bud.

Kl. 17,30 afholdtes Ministermøde og et Nimandsudvalgsmøde hver for sig, men der forelaa ingen Meddelelse om den tyske Reaktion ud over, at man forstod, at Svaret var gaaet videre til Berlin. Der forelaa Oplysning om, at Telefon og Telegraf til Udlandet var afbrudt, og at væbnede tyske Styrker havde taget Opstilling ved Hovedbanegaarden.

Det danske Nejs.

Den danske Regerings Svar paa de tyske Krav lød:

»Ved den Ordning, der blev truffet den 9. April 1940, etableredes en Tilstand, hvis Hovedformaal var at sikre Opretholdelse af Ro og Orden i Landet. Regeringen har i hele den forløbne Tid haft dette Formaal for Øje, og indtil den sidste Tid er det i det store og hele lykkedes at gennemføre disse Bestræbelser, som i saa Henseende paa forskellig Maade er blevet udfoldet.

Regering og Rigsdag har gjort deres Bedste for at holde Befolkningen i Ro. Senest er der den 21. Aug. 1943 med Hans Majestæts Billigelse af Regeringen og Rigsdagens Samarbejdsudvalg med Til-

slutning af de samarbejdende Partiers Rigsdagsgrupper blevet udsendt et Opraab, hvori Befolkningen paa indtrængende Maade opfordres til at undgaa uoverlagte Handlinger og bevare Ro og Besindighed. Dette Opraab har fundet Genklang i alle Kredse i Befolkningen, og saavel Arbejderorganisationerne som de store Erhvervsorganisationer har ved Erklæringer, offentliggjort den 24. og 26. Aug. 1943, givet Regeringens og Rigsdagens Opraab deres Tilslutning.

Det kan allerede nu fastslaas, at disse Aktioner har haft Virkning. Der er tydeligt indtraadt en Afspænding, og Regeringen nærer begrundet Haab om, at det vil lykkes at bekæmpe den igangværende Strejkebevægelse, saaledes at Arbejdsforholdene igen vil falde til Ro her i Landet.

Regeringen er, som udtalt i Statsministerens Note af 26. Aug. 1943, rede til at træffe alle til Opretholdelsen af Ro og Orden til Gennemførelsen af gældende Love fornødne Foranstaltninger under Anvendelse af alle til Statens Raadighed staaende Magtmidler i Overensstemmelse med de herom gældende almindelige Bestemmelser derunder Reglerne for Politiets Anvendelse af Vaaben.

En Iværksættelse af de fra tysk Side krævede Foranstaltninger vilde tilintetgøre Regeringens Muligheder for at holde Befolkningen i Ro, og Regeringen beklager derfor, at den ikke kan finde det rigtigt at medvirke til disse Foranstaltningers Gennemførelse.«

Mens der ventes.

Efter at Beslutningen om at sige Nej var taget, tog en Del af Rigsdagsmændene hjem til deres Bopæl i København, andre tog Toget ud til Provinsen, og en Del blev paa Christiansborg for at afvente den tyske Reaktion. Der skete imidlertid intet. Fra Dr. *Best* hørtes intet, men fra Politiet og Militæret kom Rapport paa Rapport om Tyskernes Forberedelser. Allerede om Fredagen havde Aktiviteten været stor i det tyske Hovedkvarter, hvor General *Hanneken* konstant holdt Møde med sin Stab. Tyske motoriserede Tropper var ankommet til København og til en Række sjællandske Provinsbyer, og i Løbet af Lørdagen var der ankommet 10.000 Mand til Køben-

havn med tre store Skibe fra Norge. Til Lufthavnen var der med Flyvemaskine ankommet specielle Tropper fra Norge, og tyske Motorordnanser rasede igennem København paa Kryds og tværs. Tyske Motortropper havde Lørdag Eftermiddag været opmarcheret til Parade foran Raadhuset. Der var saaledes ingen Tvivl om, at en tysk Militæraktion var forberedt.

Stemningen paa Christiansborg var saa ejendommelig som ingen-sinde før, mens der ventedes paa den tyske Aktion. Det skulde da være den 9. April 1940, alligevel var der en stor Forskel. Nu havde Rigsdagen sagt et klart Nej, og ingen vidste, om dette Nej ikke vilde blive hævnnet paa Rigsdagen eller en Række af dens mere prominente Medlemmer. Efterhaanden som Tiden gik, og den hurtige Aktion fra tysk Side ikke kom, gik Rigsdagsmændene en efter en hjem. De tog Afsked med hinanden og med Christiansborg. Hvor længe vilde det vare, inden de igen mødtes derinde, og hvor mange vilde mon blive i Stand til atter at mødes? Den personlige Risiko, som Situationen rummede, var klar for alle Rigsdagsmænd, men der var ingen, der vaklede, heller ikke i de Eftertankens Timer, der fulgte efter Beslutningen. De konservative Rigsdagsmænd var blevet advarede om, at de stod paa Arrestationslisterne, men bestemte sig til at lade sig arrestere. Rigsdagens Holdning den 28. August var et stærkt Udtryk for et stilfærdigt personligt Mod, der ikke ytrede sig i voldsomme Gestus, men i fast Beslutsomhed over for en Overmagt, der gjorde dem værgeløse. *Hvad man end kan mene om Rigsdagen og den Politik, den igennem Besættelsesaarene førte over for Tyskerne, saa kan det med Stoltthed fremhæves, at de den 28. Aug. og i Dagene, der fulgte efter, optraadte som de »Rigets gode Mænd«, Danmark har Krav paa, at Folkestyrets Vogtere og Værnere er.*

To Forhold er der dog, der senere har givet Anledning til stærk Kritik — ikke saa meget af Rigsdagen som af Regeringen. Det var dette, at Ole Bjørn Krafts Raad, at underrette Befolkningen, medens vi endnu havde Kontrol over Radioen, ikke blev fulgt. Det andet Forhold var, at Regeringen ikke sørgede for, at de politiske Fanger i Horserød og i Fængslerne blev lukket ud. I Horserød lukkede Bevogtningsmandskabet selv de internerede Kommuniste ud,

men det skete først, da Tyskerne var i Færd med at besætte Lejren, og ikke alle slap bort. Bevogtningsmandskabet flygtede selv.

Ogsaa Hæren og Flaaden ventede. Regeringen havde om Eftermiddagen truffet Beslutning om, at der ikke maatte ydes Modstand mod en tysk Besættelse, og Beslutningen var godkendt af Kongen i Statsraadet. For Hærens Vedkommende forelaa yderligere fra Maj 1943 en Instruks til samtlige Garnison- og Lejrkommandanter, hvori det udtaltes, at over for Overfald af bevæbnede Styrker skulde man i hvert enkelt Tilfælde sætte sig til Modværge med Vaabenmagt, indtil det gennem Kamp var konstateret, at man stod over for regulære tyske Styrker. Var dette Tilfældet, skulde Kampen afbrydes og Forhandlinger indledes. Krævede Tyskerne Overgivelse igennem Parlamentærer, skulde de danske Styrker kræve Adgang til at forhandle med Generalkommandoen, og blev dette afslaaet, skulde man bøje sig for Kravene under Protest.

Den 28. August beordrede Generalkommandoen, at der skulde være en Stabsofficer til Stede inden for Lejrens og Kasernens Omraade, idet man regnede med, at det ved et Overfald om Natten kun gennem Kamp var muligt at afgøre, hvorvidt man stod over for regulære tyske Styrker eller ej.

For Flaadens Vedkommende var Forholdet, at Chefen for Søværnskommandoen, Viceadmiral *Vedel*, den 28. August skriftligt fik meddelt Regeringens Ordre om ikke at yde Modstand mod tysk Besættelse. Allerede den 27. Aug. var der truffet forskellige Forholdsregler for at imødegaa et tysk Forsøg paa at besætte Holmens Omraade, og alle Flaadens Skibe fik Ordre til at ligge paa et Kvarters Dampvarsel, samtidig med at de fik Meddelelse om, at Situationen nærmest svarede til skærpet Beredskab.

Efter at Regeringens Ordre om ikke at yde Modstand var modtaget den 29., fik Cheferne for Flaadestationerne, Kystdefensionen og Flyvevæsenet Ordren oversendt, og Chefen for Kystflaaden fik den Tilføjelse — fra Søværnskommandoen — at Skibe efter Omstændighederne kunde sænkes.

Baade Hær og Flaade handlede saaledes under Regeringsordre med Undtagelse af Flaadens Ordre til at sænke Skibene, der var udstedt

af Viceadmiral Vedel paa eget Ansvar. Alt i alt syntes det dog, som om Flaadens lokale Chefer var bedre underrettet om Situationen end Hærens, hvilket utvivlsomt ogsaa bidrog til det forskellige Forløb, Nattens Begivenheder fik inden for de to Værn.

Overfaldet iværksættes.

Den tyske Aktion blev indledt næsten overalt paa Slaget fire om Morgenen den 29. Aug. Det er umuligt her i Detailler at gengive alle de talrige Episoder, der fandt Sted, og det er for saa vidt ogsaa overflødigt, som de alle — i hvert Fald for Hærens Vedkommende — forløb efter ganske samme Skema: Et pludseligt uvarslet tysk Overfald med Haandvaaben, Maskingeværer, Haandgranater, Sprængladninger og enkelte Steder Kanoner og Tanks. En kortere eller længere Ildkamp og derefter dansk Overgivelse.

Overfaldet paa Sorgenfri, hvor Kongen residerede, giver et meget klart Udtryk for Overfaldets hele brutale og meningsløse Karakter, og Beretningen herom gengives derfor meget udførligt.

»Lidt over Midnat kørte en civil Bil, K 1858, rundt omkring Slottet. Da den standsede, gik en af de Betjente, der havde Vagt ved Slottet, hen til Vognen og spurgte en Mand, der stod ud af den, hvad han lavede. Manden svarede, at han var Kriminalbetjent, og viste sit Politiskilt, idet han oplyste, at han var sendt ud af Politiet i København. Der kom endnu en Vogn til, hvoraf der ligeledes stod en Mand ud, som aabenbart kendte den først ankomne. Betjenten syntes, at de tos Optræden var saa mærkelig, at han underrettede Stationen i Lyngby, hvor man hurtigt fik konstateret, at Nummerpladen, der var paa Vognen, var inddraget allerede i 1940. Der blev nu sendt en Politibil ud, men da den ankom, var begge Vognene kørt.

Betjentene adviserede nu Vagtkommandøren paa Slottet om det passerede. Ved 2,30-Tiden kom Vagten løbende ind og meddelte, at der var en Vogn paa Vejen. Vagtkommandøren, Kornet *Jensen*, løb straks ud, bevæbnet med en Maskinpistol, og man saa nu en Mand komme gaaende gennem Alléen op mod Slottet. Da han blev anraabt, rakte han straks Hænderne i Vejret, og han forklarede derefter,

at han var kommet i Motorvogn fra Nordsjælland, og at han paa Vejen havde passeret en stor tysk Motorkolonne paa Kongevejen ud for Høveltejren.

Vagten gjorde nu klar til Kamp og armerede bl. a. en Kasse med Haandgranater. Kl. 3,15 marcherede en tysk Kolonne forbi paa Kongevejen, og ved Undersøgelse viste det sig, at en Del af Kolonnen holdt Hvil i Parken omkring Slottet. Kornetten flyttede nu Vagten over i Daglokalet, der var bedre beliggende med Front ud mod Kongevejen, saaledes at der nu befandt sig Kornetten, to Mand og to Betjente, medens de øvrige Vagtposter blev forstærkede. Ialt bestod Vagtholdet af Kornetten og femten Mand.

Lidt før 4 var alt endnu roligt, men da en af Betjentene tændte sin Lygte, idet han mente at høre en Lyd, saa han, at Tyskerne stod udfoldet i Alléen i Rodekolonne med Front mod Slottet. Fra Tyskerne lød straks et skingrende »Halt«. Kort efter hørtes Raslen og svage Raab fra Gaarden, og en Stemme raabte paa Tysk fra Døren til Vagtlokalet, at de, der var derinde, skulde komme ud. Det kom derefter til en kort Ildkamp mellem Garderne og Tyskerne baade ved Vagtlokalet og andre Steder paa Slottets Grund. Pludselig splintredes en Rude i Mandskabslokalet, og en Haandgranat eksploderede, saaledes at de, der var derinde, bogstavelig blev løftet i Vejret af Eksplosionen. En Alarmklokke begyndte nu at kime inde i Vagtkommandørens Stue, og der kom en Byge Maskingeværkugler ind gennem Vinduet.

Danskerne raabte nu: »Vi overgiver os«, hvilket Tyskerne besvarede med endnu en Byge fra Maskingeværet og to Haandgranater. Lidt efter gik de to Betjente ud, og de blev i Døren standset af en tysk Soldat, der satte Geværet for Brystet af den forreste og afvæbnede ham. Der kom nu en tysk Løjtnant til, der pegede paa alle de danske med sin Pistol, hvorpaa de rakte Hænderne i Vejret. Løjtnanten stak nu sin Pistol ind i Munden paa den ene af Betjentene og spurgte ham, hvor de andre Poster var. Betjenten svarede ikke, og Løjtnanten skreg: »Jeg skyder, jeg skyder«. Betjenten skubbede nu lidt til Pistolen med sin ene Haand, og Løjtnanten flyttede den saa op i Panden paa ham. Da den anden Betjent vilde til at sige

noget, greb Løjtnanten ham i Kraven og trak Pistolen bagover, som om han vilde slaa med den, mens han skreg: »Hvor er Posterne?« Betjenten forklarede, at han og hans Kollega var Politimænd, at de ikke havde nogen Militæropgave, og at det var første Gang, de var paa Slottet. Løjtnanten raabte nu: »Alles an die Wand«. Der kom nu en Frikorpsmand ind i Værelset og forklarede Løjtnanten, at Betjentene sikkert intet vidste om Posternes Placering. Løjtnanten greb derefter en saaret Garder, der laa paa Gulvet, i Haaret og slog ham med en Knytnæve i Nakken: »Kan De saa vise os, hvor Posterne staar!« De øvrige Gardere forklarede saa Løjtnanten, at Garderen var saaret. Løjtnanten tog saa en Garder og en Betjent med sig, men Betjenten kom hurtigt tilbage. Til Bevogtning af Danskerne blev sat to Underofficerer, den ene var saaret af fem Projektiler, hvoraf de tre sad i Laaret og de to i Armen. Han humpede rundt i Lokalet, mens han stønnede: »Die Dänen, die Dänen, sie werden meinen Tod«. Den ene af Betjentene anlagde en foreløbig Forbinding paa den Garder, der var saaret af Haandgranaten, og paa den tyske Underofficer. Vagtchefen, Kaptajn *Arendrup*, kom nu ind i Vagten ledsaget af den tyske Løjtnant og spurgte, om der var nogen saaret. Hertil blev der svaret Ja, og Kaptajnen spurgte nu den tyske Løjtnant, om de havde nogle saarede. Da Løjtnanten svarede Ja, sagde Kaptajnen paa Tysk: »Det glæder mig oprigtigt.« Kaptajn *Arendrup* gik nu, men kom senere tilbage for at overbringe baade Garderne og Betjentene Hans Majestæts Tak for deres Opførsel under den tyske Indtrængen og lovede Betjentene, at han skulde sørge for, at de blev løsladt. Derefter fik Betjentene udleveret deres Pistoler, men uden Ammunition. Den saarede Garder gik ud til Ambulancen støttet af sine Kammerater, og derved har Granatsplinten, der havde ramt ham i Benet, formodentlig arbejdet sig ind til Hovedpulsaaeren, for da han skulde ind i Ambulancen, styrtede Blodet ud af Buksebenet. Kaptajnen rekvirerede nu Falck fra Ørnegaarden, og Vognen var der i Løbet af to Minutter, men Tyskerne vilde ikke lade Falck køre med Garderen, da han var tysk Krigsfange. Han døde paa Vejen til Militærhospitalet i den tyske Ambulance.

Efter at Kampen var standset, modtog Kongen i sit Arbejdsvæ-

relse General *Ritter von Schleich* som Repræsentant for den tyske Øverstbefalende, og Kongen var nu tysk Krigsfange.

Paa Amalienborg mødte to tyske Officerer op i Vagten, ledsaget af Menige, der var bevæbnet med Maskinpistoler, og forlangte at blive ført til Kronprinsen. Kort efter fik Vagten Ordre til uden Modstand at lade sig afvæbne, og Tyskerne overtog nu Vagten.

Rundt om i Byen kæmpedes der ved alle Kaserne. Paa Rosenborg Kasernen havde Garderkompagnierne sendt Deputationer til Chefen med Anmodning om Tilladelse til at gaa i Stilling uden for Kasernen for at være klar til at tage en Kamp. Tilladelsen blev nægtet, og Kampen blev kort. Adjutanten og en Underofficer faldt. Efter at Kampen var sluttet, opdagede man, at en Garder havde anbragt 50 kg Trotyl paa et Kontor, hvormed han vilde sprænge Bygningen i Luften, naar Tyskerne havde besat den. Handlingen vilde sandsynligvis have kostet ham selv Livet, idet han skulde have antændt Trotylen fra Vinduet lige uden for Kontoret. Tyskerne havde imidlertid anbragt de fangne danske Gardere i Etagen over Kontoret, saa han kunde ikke udføre sin Plan.

Om Baraklejren paa Amager varede Kampen, til det blev lyst. De danske Tropper havde da ødelagt en tysk Kampvogn med en Fuldtræffer fra en 37 mm Kanon, men til sidst maatte Lejren overgive sig efter at have haft et Tab paa fem døde og seks saarede.

Skydeskolen for Haandvaaben forsvarede af een Mand, Kaptajn *Münter*, der imod et tysk Kompagni og tre Panserværnskanoner holdt Bygningen i en halv Time. At Tyskerne var forbavsedede, da de opdagede, at hele Forsvarsstyrken bestod af een Mand, siger sig selv. Om Gernersegades Kaserne kæmpedes der i en halv Time.

I Næstved havde man Kl. 4 modtaget Besked om, at Tyskerne angreb i København, men man blev først angrebet tre Kvarter senere. Her havde Tyskerne bragt Kanoner i Stilling, og aabnede straks Ild med dem og med Maskingeværer og med Morterer. Kl. ca. 5,30 blev Kampen indstillet. Holbæk blev ikke angrebet, men man bragte Byen i Forsvarsstand og begyndte at indkalde Folk fra Byen og Omegnen. Borgmesteren og Amtmanden nedlagde paa Byens Vegne om Morgenen Protest imod, at de danske Styrker optog

Kampen, men Kommandanten, Oberst *Raabye*, afslog at tage Hensyn til Protesten. I Løbet af Formiddagen fik man Besked om Forholdene i de andre Garnisoner, og da en tysk Parlamentær ved 13-Tiden henvendte sig, overgav Garnisonen sig. Paa Berritsgaard paa Lolland laa en lille dansk Styrke. Ogsaa den overgav sig, da den tyske Parlamentær truede med at lade Flyvere og Artilleri bombe Lejren sønder og sammen.

I Svendborg, Faaborg, Assens og Kerteminde kom det ikke til Kamp, da Garnisonerne dér havde modtaget Ordre fra jydsk Division til at lade sig afvæbne uden Modstand. I Nyborg og Ringe kom det derimod til en ret haard Kamp, da Tropperne blev angrebet uden Varsel. Kampen varede ca. halvanden Time. I Odense kæmpedes der ca. en Time. I Jylland laa ingen danske Styrker.

De danske Styrker handlede overalt nøje efter General Gøtz' Ordre. Hvor Overfaldene var uvarslede kom det til Kamp, og hvor der blev sendt Parlamentærer, overgav man sig uden Kamp. Hæren havde sejsten faldne, deraf syv Officerer og Underofficerer, og seks og fyre saarede, deraf ti Officerer og Underofficerer.

Den danske Flaade sænkes.

Kl. 4 kom Melding til Søværnskommandoen om, at der blev skudt i Korsør Havn, og der afsendtes Radiotelegram fra en Reserve-sender om skærpet Beredskab paa alle Skibe. Tillige lykkedes det Viceadmiral *Vedel* — trods den tyske Censur — at naa igennem med en hel Række Telefonsamtaler til Provinskommandoer, hvorved de fik yderligere Instruksler. Kort efter modtoges der Melding om, at tyske Automobileer var ved Værftsbroen i Prinsessegade. Chefen for Søværnskommandoen, Kommandør *Grandjean*, gav nu Ordre til at sænke Skibene og gav pr. Radio alle uden for København liggende Skibe Ordre til at etablere Alarmberedskab og lidt efter om at søge svensk Omraade. Desværre blev Telegrammerne ikke paa langt nær modtaget af alle Skibe.

Kl. 4,25 ankom en tysk Parlamentær til Chefen for Flaadestationen og krævede Holmen, dens Anlæg og Skibe overleveret uden Modstand. Da man maatte regne med, at Skibene var sænkede, gav

Chefen for Søværnskommandoen Bemyndigelse til at indgaa paa Kravene.

Tiden til at sænke Skibene i havde man vundet ved simpelthen at trække Arsenalbroen op, saaledes at den tyske Parlamentær maatte gøre en Omvej for at komme til en Kommandopost ind til Holmen. Lederen af den tyske Aktion, Korvettenkapitän *Petersen*, var en meget ophidset Herre, der bebrejdede Chefen for Flaadestationen, at der fra dansk Side var gjort Modstand ved Skydning. Sandheden var, at der overhovedet ikke var skudt fra dansk Side, men at Tyskerne havde skudt paa de ubevæbnede danske Styrker, og flere danske Menige og Officerer blev ramt. Ligesom Tyskerne saarede to af deres egne Folk.

Flaadens Officerer blev beordret til at samles paa Holmen, og her holdt Korvettenkapitänen en Tale, der var præget af den største Uligevægtighed.

Panserskibet »Niels Juel« laa i Holbæk Havn under Kommando af Kommandørkaptajn *Westermann*. Kl. 4,30 modtoges Ordre til at søge svensk Territorium. Kl. 8,35 passeredes Hundested for nordgaaende, og der modtoges saa fra Land Signal om, at der var udlagt en tysk Minespærring Nord for Isefjorden, samt at en dansk Søofficer vilde ankomme med tysk Luftfartøj, medbringende Ordre fra Søværnskommandoen. »Niels Juel« holdt sig derefter gaaende Nord for Indløbet til Isefjorden. I temmelig lang Afstand observeredes et tysk Linieskib og to Torpedobaade, og tyske Bombemaskiner saas i Luften.

Kl. 8,55 angreb en tysk Maskine »Niels Juel« med Maskingeværer og kastede to Bomber, der faldt 20—30 m agter for Skibet. Rystelserne fra Sprængningerne foraarsagede en Del Skade paa Ildledelsesapparater, Meddelelsesmidler etc. Ved det næste Angreb havde »Niels Juel« Træffere paa den angribende Maskine.

Kl. 9,10 kom et nyt Angreb, nu af flere Maskiner, med Maskinkanonild, og Kl. 9,35 kastedes svære Luftbomber mod Skibet, der eksploderede 5 à 10 m fra Skibssiden. Rystelserne foraarsagede en Del Havarier indenbords. Kl. 9,48 kom en Kutter ud til »Niels Juel« med den danske Søofficer, der var ankommet med tysk Luft-

fartøj. Han medbragte en Ordre fra Viceadmiralen, der beordrede »Niels Juel« til at ankre og afvente nærmere Ordre. Ordren var udgivet fra Hotel »Phønix«, hvilket blev bestemmende for Skibschefens Handlinger. »Niels Juel« havde nu ingen Mulighed for at slaa sig igennem til Sverige, og Chefen sejlede derfor ind i Isefjorden igen, hvor Skibet blev sat paa Grund i Nykøbing Bugt. Der blev anbragt en Sprængbombe, men den fungerede ikke. Søventilerne blev nu aabnede og knuste, saa Skibet fyldtes med Vand, og alt Antiluftskyts, Ammunition og Haandvaaben samt de adskilte Kiler til 15 cm Kanonerne og adskilligt andet Materiel kastedes udenbords.

Den næste Dag blev »Niels Juel« besat af to tyske Torpedobaade, og Kommandørkaptajn Westermann fik samtidig overrakt en Skrivelse fra den tyske Admiral, hvori der bl. a. blev meddelt, at han i Tilfælde af Sabotage vilde blive stillet for tysk Standret, og at Straffen for Sabotage var Døden. Besætningen blev landsat og indespærret i Nykøbing S. som Krigsfanger.

»Niels Juel« havde fem saarede og en af dem, Kvartermester Andreassen, afgik senere ved Døden.

I Korsør laa Ministrygerne »Søløven«, »Søridderen«, »Springeren« og »Hajen« samt fire Kuttere. Alle Fartøjerne laa samlet i Havnen, da de overfaldtes af store tyske Styrker, der aabnede Ild imod dem med 20 mm Rekylskyts og Haandvaaben. Efter et Kvarters Kamp overgav Skibene sig. Chefen for »Springeren« og en Underkvartermester paa »Hajen« dræbtes, og en Overfyrbøder saaredes. Den tyske Leder af Angrebet dræbtes, og 6—8 Tyskere menes saarede.

Skoleskibene »Ingolf« og »Hvidbjørnen« var paa Øvelsestogt med Kadetter i Storebælt og i Farvandene Syd for Fyn. Søndag Morgen fik Skibene Underretning om Situationen, og det besluttedes at staa op igennem Storebælt for eventuelt at støtte Bevægelser fra Hæren eller søge til svensk Territorium. Der var »klart Skib« paa begge Skibene. Kl. 10,35 sendtes fra en tysk Flaadeenhed en Baad til »Ingolf«, hvor Chefen under Trusel om Skydning blev holdt op, medens det tyske Krigsflag hejstes paa Skibet. Lidt senere kom der ogsaa en Baad til »Hvidbjørnen«, hvor det tyske Flag ligeledes blev hejst.

De to Skibe sejlede nu under Eskorte mod Korsør. Paa »Ingolf« gjordes Sprængbomben klar til Sænkning af Skibet, og man begyndte, uden at Tyskerne opdagede det, at fylde Ammunitionsmagasin og Fyrplads med Vand. Da Tyskerne opdagede, at Skibet begyndte at synke, blev Besætningen samlet paa Agterdækket, og ti Kadetter blev taget som Gidsler, der vilde blive skudt, dersom Skibet sank. Fra M 13 affyredes samtidig Skud mod »Ingolf«, og under disse Omstændigheder beordrede Chefen Sprængbomben sat ud af Funktion og Sænkningen standset. Skibet havde stærk Slagside, og det forsøgte senere at sætte det paa Grund paa Egholm Flak, men Forsøget mislykkedes.

Da »Hvidbjørnen«s Chef, Kommandørkaptajn *Hempel-Jørgensen*, observerede »Ingolf«s Slagside, beordredes Besætningen stilfærdigt til Agterdækket, mens Sprængbomben, der var anbragt i Ammunitionsmagasinet blev sat i Gang. Da der kun var to Minutter tilbage til Sprængningen, hejstes det danske Orlogsflag igen, og Tyskerne, der var ombord, fik at vide, at Skibet var »kaput«, og derefter blev der givet Ordren: Spring saa! hvorefter hele Besætningen sprang i Vandet. Eksplosionen fandt Sted, og Skibet begyndte at synke, men Søkadetterne *Kieler, Brink* og Kadetaspirant *W. Christensen* svømmede tilbage til Skibet og halede det tyske Flag ned samt satte Motorbaaden i Vandet, trods det at Tyskerne beskød dem med 20 mm Skyts. »Hvidbjørn« sank ca. 1 Sømil Nord for Vengeancegrunden, og »Ingolf« blev bragt ind til Korsør. Ingen af Besætningen omkom.

Ministrygeren MS 1, der laa i Skelskør Havn, lykkedes det at slippe til Trelleborg ved at camouflere sig med sort Maling og sejle Syd om Gedser, og MS 7, der laa i Mariager, naaede til Göteborg. Torpedobaaden »Havkatten«, en Del Ministrygere og Bevogtningsfartøjer lykkedes det ligeledes at naa til Sverige.

Flaadens Tab var syv dræbte, deraf fire Officerer og Underofficerer og ti saarede, deraf seks Officerer og Underofficerer. Listen over den Skæbne, der blev Flaadens Skibe til Del, ser saaledes ud:

Artilleriskibet »Niels Juel«: sat paa Grund og ødelagt i Nykøbing Bugt.

Artilleriskibet »Peder Skram«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Havmanden«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Havfruen«: i Dok, sænket sammen med Dokken paa Holmen.

U-Baaden »Havkalen«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Havhesten«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Daphne«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Dryaden«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Rota«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Bellona«: sænket paa Holmen.

U-Baaden »Flora«: Holmen, delvis vandfyldt.

Værkstedsskibet »Henrik Gerner«: brændt og sænket paa Holmen.

Torpedobaaden »Hvalrossen«: sænket paa Holmen.

Torpedobaaden »Makrelen«: sænket paa Holmen.

Torpedobaaden »Nordkaperen«: sænket paa Holmen.

Torpedobaaden »Sælen«: sænket paa Holmen.

Ministrygeren »Søbjørnen«: sænket paa Holmen.

Ministrygeren »Søulven«: sænket paa Holmen.

Ministrygeren »Søhunden«: sænket paa Holmen.

Ministrygeren »Havørnen«: sat paa Grund og sprængt ved Stammenakke.

Ministrygeren »M.S. 4«: brændt og sprængt ved Hønsbroen.

Ministrygeren »M.S. 10«: sænket paa Holmen.

Ministrygeren »M.S. 8«: sænket paa Holmen.

Mineskibe m. v.:

»Lindormen«: sænket paa Holmen.

»Lossen«: sænket paa Holmen.

»Lougen«: sænket paa Holmen.

»Laaland«: sænket paa Holmen.

»Kvintus«: sænket paa Holmen.

»Sixtus«: sænket paa Holmen.

Dampbaad A: sænket i Lunkebugt.

Inspektionsskibet »Hvidbjørn«: sænket i Storebælt.

Opmaalingskibet »Heimdal«: sænket paa Holmen.

Til Sverige kom følgende Skibe:

Torpedobaaden »Havkatten«: Landskrona.

Ministryger »M.S. 1«: Trelleborg.

Ministryger »M.S. 7«: Göteborg.

Ministryger »M.S. 9«: Trelleborg.

Desuden sejlede ni lejede Kuttere, der anvendtes til Kystbevogtning, til Sverige. De fleste tog Flygtninge med over. Bl. a. tog en Del af Kystpolitiet over, og et Par Politifolk fra Afdelingen for særlige Anliggender flygtede ligeledes, medtagende en væsentlig Del af Politiets Materiale angaaende Sabotagesager.

Den tyske Terror sætter ind.

Den unødige Brutalitet i det tyske Overfald paa Hær og Flaade viste sig samme Nat og i de følgende Dage at være Led i en omhyggelig tilrettelagt Terroraktion. Mens Skuddene og Eksplosionerne lød gennem Nattens Mørke og vækkede hele København, blev i denne By og i Provinsen arresteret et stort Antal kendte Mænd og Kvinder. De fleste af det konservative Partis Rigsdagsmænd og et meget stort Antal af Partiets Organisationsledere, Byraadsmedlemmer etc. var iblandt de arresterede. Det var ikke helt klart, hvad den egentlige Hensigt var med Arrestationerne. Officielt blev det fra tysk Side bestridt, at det var som Gidsler, de paagældende var arresterede, men i Esbjerg blev det direkte meddelt dem, at de var Gidsler. Sandsynligheden taler for, at man sikrede sig de paagældende, som man regnede for at være Kernen i Oppositionen, for derved at vanskeliggøre politiske Aktioner og muligvis samtidig gøre Ikke-Politikere møre, men at man samtidig, dersom det kom til alvorligere Vanskeligheder med Befolkningen, vilde bruge de arresterede som Gidsler.

Principperne for Udvælgelsen af dem, der blev arresterede, var meget vanskelig at blive klar over. Konservative fremtrædende Personer var afgjort den største Gruppe. Desuden var der en lang Række Redaktører og Journalister baade i Hovedstad og Provins, men ogsaa de var overvejende konservative, Repræsentanter for Skuespillere og Læger, for konservativ Ungdom, dansk Ungdomssamvirke, Universiteterne i København og Aarhus, Studenterorganisa-

tionerne, Forfatternes og Jødernes Organisationer. Derimod gik Venstre, Radikale og Socialdemokrater fri ligesom Fagforbundene og Landbrugsorganisationerne. De arresterede blev opsamlede i Alsgades Skole, men senere ført til Horserødlejren. De blev gennemgaaende behandlet godt. Enkelte maatte dog en Tur i Vestre Fængsel, saaledes de konservative Folketingsmænd *Aksel Møller* og *Poul Sørensen*. Efter Jødeforfølgelserne begyndte Tyskerne at løslade de arresterede, nogenlunde i alfabetisk Orden.

Man forsøgte fra tysk Side ved Løsladelsen at faa dem til at underskrive Erklæringer om ikke i Ord eller Handlinger at skade eller modarbejde det tyske Riges Interesser. Nogle faa af de først løsladte underskrev, men da Turen kom til Chefredaktør *Hasager*, Politiken, nægtede han at underskrive, og der blev da truffet en Ordning, hvorefter de løsladte blot skulde kvittere for, at det var blevet dem meddelt, at de maatte regne med at blive arresterede paany, dersom de ikke afholdt sig fra enhver Handling eller Ytring, der var rettet mod det tyske Riges Interesser.

Den militære Undtagelsestilstand blev erklæret Kl. 4 om Morgenen den 29. August. I København, hvor Ildkampene rundt om paa Kaserne og Detonationerne fra Sænkningen af Flaaden paa Holmen havde underrettet Byen om, hvad der skete, forløb Formiddagen nogenlunde roligt. Men om Eftermiddagen brød Terror-Kampagnen løs. De tyske specielle Terrortropper, der ogsaa havde været i Aktion om Natten, havde nu faaet den nødvendige Hvile. De blev sendt ud i Byen for at vise Befolkningen, at det nu var et ubøjeligt tysk Militærregime, der raadede. De tyske Vagtposter og Patrouiller skød uden Varsel og ogsaa ofte uden Foranledning. Patrouillerne gik løs paa Folk med Geværkolberne, dersom de syntes, at Folk ikke saa tilstrækkelig respektfulde ud. Inde i Byens Centrum ryddede Tyskerne atter og atter Raadhuspladsen og Strøget med Tigertanks og Biler og skød paa maa og faa ind i Mængden. Adskillige blev mishandlede med Slag og Spark. Men Københavnerhumøret blev ikke knægtet. Typisk er Historien om Drengen, der gik hen til Tigertanken paa Raadhuspladsen og spurgte Soldaterne: Sælger I Lodsedler til den. Saaledes afparerede København Forsøget paa at impo-

ner ved brutal Magtudfoldelse med en Vits. I Titusindvis valfartede Folk til de Steder, hvor der var blevet kæmpet. Da Mørket brød ud, og Spærretiden dermed var etableret, blev det helt galt. De tyske Soldater skød paa alt, hvad der bevægede sig paa Gaden, og Skydningen var undertiden saa voldsom, at det lød som om der var Kamp. Det var derfor ikke underligt, at Byen summede med Rygter om, at smaa Grupper af Hæren havde unddraget sig Internering og nu førte Guerillakrig imod Tyskerne. Der var imidlertid intet om dette. Det var Tyskerne alene, der skød — og ofte skød de af ren og skær Nervøsitet paa Blade og Skygger af Træerne i Parkerne.

Paa Kongens Nytorv var der kørt to Tanks op udenfor d'Angleterre og Det kongelige Teater, og paa Slaget 21 aabnedes Ilden mod nogle faa ældre Mennesker, der sad paa Bænkene omkring Krinsen. Der blev skudt paa aabentstaaende Vinduer — og det var vel at mærke ikke forbudt at have Vinduerne aabne — der blev skudt mod mangelfuld Mørkelægning, og der blev endog skudt mod Folk, der viste sig synligt for Vagtposterne bag lukkede Ruder.

I de følgende Dage fortsattes Terroren baade i København og i Provinsen. Ialt dræbtes 14 Mennesker og indlagdes 243 saarede paa Hospitalerne over hele Landet. Den tyske Terror havde i første Øjeblik en Del Virkning. Strejkerne hørte øjeblikkelig op. Betydelige Dele af de illegale Bevægelser og af Hærens, Politiets og Flaadens Mandskab flygtede til Sverige i den Tro, at Slaget nu var helt tabt herhjemme. Men Kampmodet var langt fra dødt. I Istedgade byggedes der Barrikader af Brosten, og derefter lokkede Ungdommen de tyske Biler ind i Gaden ved at raabe efter dem. Naar Bilerne saa susede over de lave Barrikader, var de ved at knække Akslerne. En Række Sabotage tilfælde viste, at Sabotørerne ikke var kuede af Overfaldene paa den fredelige Befolkning. Den 29. sprængtes et Staalhærderi, Lygten, i København i Luften, den 31. blev Motorskibet »Vedby« ramt af to Eksplosioner, to Timer før det ballastet skulde være sejlet til Luleå efter Jernerts til Tyskland. Natten til 3. September sprængtes tre Transformatorstationer paa Frederiksberg, saa flere Kvarterer blev uden Lys og Kraft. Den 1. September blev der kastet en Bombe mod »Lodberg« i København, hvor Tyskerne havde

indrettet Kaserne, og Natten til 3. September blev begge den østjydske Længdebanes Spor ødelagt ved Sprængninger mellem Hasselager og Viby.

De politiske Begivenheder.

Proklamationen af Undtagelsestilstanden skete Kl. 4 om Morgenen og offentliggjordes i Bladene og i Radiøen. Denne sidste var blevet stillet direkte under tysk Ledelse. Proklamationen lød:

»De sidste Begivenheder har vist, at den danske Regering ikke mere er i Stand til at opretholde Ro og Orden i Danmark. De af fjendtlige Agenter fremkaldte Uroligheder retter sig umiddelbart mod den tyske Værnemagt. Jeg proklamerer derfor i Henhold til Artiklerne 42—56 i Haagerlandkrigsordningen den militære Undtagelsestilstand i hele Danmark.

Med øjeblikkeligt Varsel anordner jeg følgende:

- 1) Embedsmænd og Funktionærer ved de offentlige Myndigheder og Institutioner skal loyalt fortsætte med at opfylde deres Embedspligter. De skal efterkomme de Anvisninger, som bliver givet af de indsatte tyske Myndigheder.
- 2) Sammenstimlinger og Ansamlinger af mere end fem Personer paa Gaden og paa offentlige Steder er forbudt, ligesom alle Forsamlinger, ogsaa de ikke-offentlige, er forbudt.
- 3) Lukketiden fastsættes til Mørkets Frembrud.
Fra dette Tidspunkt er ogsaa enhver Trafik paa Gaden forbudt.
- 4) Enhver Afbenyttelse af Post, Telegraf og Telefon er indtil videre forbudt.
- 5) Enhver Strejke er forbudt. Opfordring til Strejke til Skade for den tyske Værnemagt fremmer Fjenden og straffes i Reglen med Døden.

Overtrædelse af ovenstaaende Bestemmelser vil blive straffet ved de tyske Standretter.

Mod Voldshandlinger, Sammenstimlinger o.s.v. vil der hensynsløst blive gjort Brug af Vaaben.

Enhver Borger i Danmark, som efterkommer denne paa folkeretligt Grundlag hvilende Krigslov, tilsikres Personens og Ejendommens Beskyttelse i Henhold til Loven.

Den Øverstbefalende for de tyske Tropper i Danmark.«

I de følgende Dage fulgte en Række særlige Forordninger, der bl. a. paalagde Virksomhederne Pligt til at udføre Arbejde for Tyskerne etc. En meget væsentlig Del af disse Forordninger blev dog i Praxis virkningsløse.

Om Søndagen blev der holdt en Række Møder mellem tyske Myndigheder og danske Ledere paa forskellige Omraader.

Søndag Middag sammenkaldte General *Hanneken* Departementscheferne og en Række andre overordnede Embedsmænd til et Møde paa Nyboder Skole. Alle de indkaldte mødte med Undtagelse af Departementschef *Jespersen*, Handelsministeriet, der simpelthen nægtede at komme til Stede, og samme Stilling tog Afdelingschef *Villadsen*, Handelsministeriet, der derefter blev tilkaldt. Den følgende Dag kom imidlertid Regeringens Henstilling til Embedsmændene, og derefter mødte Departementschefen til Departementschefernes Møder.

I Mødet paa Nyboder Skole paalagde General *Hanneken* Embedsmændene at forblive i deres Pladser og gøre deres bedste, saaledes at Administrationen kunde foregaa uforstyrret. Hertil svarede Direktør *Svenningsen*, Udenrigsministeriet, paa alles Vegne, at man vilde overveje Beskeden under Hensyn til Landets Interesser.

Umiddelbart efter Mødet med Departementscheferne afholdtes Møde med en Række Erhvervsrepræsentanter. I Mødet deltog bl. a. Direktør *Hartz*, Industriraadet, Generalsekretær *Høgsbro-Holm*, Landbrugsraadet, Arbejdsgiverforeningens Formand, Ingeniør *T. K. Thomsen*, De samvirkendes Formand *Ejler Jensen*, Københavns Overborgmester *Viggo Christensen* og Borgmester *Fischer*, Frederiksberg.

Hanneken udtalte: »Ansvaret for det skete hviler paa enkelte Personer. Det er en midlertidig Tilstand, der kun vil vare nogle Dage, saa skal Kongen og Regeringen atter overtage Styret. Det er ikke Tysklands Job at styre Danmark. Tysklands Interesse er Opretholdel-

sen af Produktionen, og jeg henstiller til Industriens Folk at sørge for, at dette sker. Det er den eneste Maade, hvorpaa Situationen kan afvikles. Brigadeführer *Kannstein* vil af mig blive udstyret med den fornødne Myndighed til at udstede de Ordre, der skal sikre Produktionens Gennemførelse.«

Overborgmesteren svarede paa alles Vegne, at man vilde overveje Generalens Ord under Hensyn til Danmarks Interesser, og Direktør Hartz oversatte Svaret, der var afgivet paa Dansk, til Tysk.

Senere paa Dagen afholdtes et Møde paa Dagmarhus, hvor Dr. *Best* instruerede Pressen. Der var tilkaldt Repræsentanter for samtlige københavnske Blade, for Provinspressens Bureauer og for Provinsbladernes Københavnsredaktioner, og efter at Dr. *Best* kort havde sagt til de forsamlede, ca. 40 i Tallet: »Sæt Dem ned, mine Herrer,« udtalte han:

»Mine Herrer, efter Aftale med den Øverstbefalende for de tyske Tropper i Danmark har jeg ladet Dem indkalde til dette Møde for at underrette Dem om visse Retningslinier og Anordninger, som skal træffes for Pressens Vedkommende. Før jeg nævner disse Regler, vil jeg gerne i faa Ord omtale den Udvikling, der har ført til den foreliggende Situation. De fleste af de tilstedeværende ved, at jeg med den største Hengivenhed og Taalmodighed har bestræbt mig for at styre en Kurs her i Landet, som kunde tjene saavel tyske som danske Interesser. I de sidste ni Maaneder har jeg benyttet enhver Lejlighed til at tale alvorligt og formanende til Pressen om at være forstaaende ved Udvalget af Stoffet og ved de Udtryk, som skulde anvendes i Overskrifter og paa anden Maade, men i Stedet har man fulgt den tyskfejndtlige Linie med den ophidsende Tendens, som jeg hele Tiden har frygtet. Til Trods for kraftige Argumenter har man ikke agtet paa mine Henstillinger, men har dryppet en ætsende Gift i Befolkningen.

Jeg vil derfor fastslaa, at Pressen bærer en forfærdelig Skyld for det, der nu er sket. Den har bidraget til at indpode Befolkningen, at Tyskland nu stod paa svage Fødder, at vi ikke vidste, hvad vi skulde foretage os, og at vi ikke var i Stand til at styre dette latterlige Lilleland (dieses lächerliche Ländchen). Man har besvaret vor imøde-

kommende Holdning med Sabotage, Bomber og Gift. Kvitteringen for det har De faaet i Nat.

Den danske Presse vil nu komme under en meget streng Censur, og der vil blive haarde Straffe for Overtrædelser. De Forordninger, der træffes, vil tilgaa Bladene gennem Udenrigsministeriets Pressebureau og ikke længere som Henstillinger, men som Befalinger, der skal følges. Kun det Materiale af krigsmæssig og militær Art, som Bladene modtager gennem Ritzaus Bureau, S.T.B. og Metro Press, kan benyttes.

Enhver Redaktør, enhver i Redaktionsstaben, hæfter for, hvad han selv skriver i Bladet. Man kan ikke længere være uden Ansvar, for nu skal den Gift, som gennem mere end tre Aar er dryppet ind i Befolkningen, drages ud igen. Der er ingen, der maa være i Tvivl om, at enhver Redaktør hæfter med sit Hoved for, at Befolkningen ikke længere forgiftes. Naar De gaar fra dette Møde, saa tænk paa den Skyld, Pressen har i det, Landet nu er kommet ud i.«

Dermed var Mødet Slut, og Udenrigsministeriets Pressebureau udsendte kort efter de detaillerede Retningslinier for den nye Censur, der udøvedes af Tyskere, i betydeligt Omfang tyske Korrespondenter, der havde været flere Aar i Danmark.

Radioen kommer under tysk Direktion.

Radiobygningen var om Morgenen blevet besat af Tyskerne, og om Eftermiddagen blev Radioens Medarbejdere sammenkaldt af Tyskeren *Lohmann*, der meddelte dem, at Statsradiofonien herefter var under tysk Kontrol, og at der fremtidig skulde bringes tyskvenlige, d.v.s. engelskfjendtlige, russiskfjendtlige og amerikanskfjendtlige Kommentarer i Radioen, men dog ikke nationalsocialistisk Propaganda. Videre forbeholdt Hr. Lohmann sig at være sidste Instans ved Engageringen af Medarbejdere og ved Fastsættelsen af Lønninger og Honorarer. Radioraadet blev sat fra Bestillingen og blev forbudt Adgang til Radiohuset.

I den følgende Tid blev en Række Danske, der var gaaet over til Tyskerne, engagerede til Radioen, dels som Oplæsere af de tyske

Kommentarer, dels som Foredragsholdere og Medarbejdere ved Radioavisen.

Der var bl. a. cand. polit. *Mollerup Thomsen*, Faglærer, cand. phil. *Bjørnved*, Redaktør *Aage Jørgensen*, som var tidligere Kommunist og havde været ansat paa Sovjetlegationen, og en Mand ved Navn *Jespersen*, der tidligere havde læst »Den danske Stemme« fra Hamburg. Radioens danske Medarbejdere fik at vide, at de var pligtige til at fortsætte deres Arbejde efter tyske Anvisninger og under Undtagelsestilstandens Bestemmelser.

Politiet under Undtagelsestilstanden.

Det danske Politi blev overalt afvæbnet den 29. August, og i Dage derefter fandt en lang Række Forhandlinger Sted om Politiets Stilling. Tyskerne forsøgte forskellige Steder ude omkring i Landet at afkræve Politiet Loyalitetserklæringer. Politimester *Hoeck* i Aarhus udbad sig i den Anledning Direktiver fra Rigspolitichefen, og meddelte samtidig, at han havde stillet en Række Betingelser for, at Politiet skulde fortsætte sin Virksomhed. I korte Træk gik disse Betingelser ud paa, at det maatte staa enhver ved Politiet frit for at trække sig tilbage, at ingen ved Politiet skulde modtage Ordre fra andre end de øverste tyske Myndigheder i Byen, at Politiet fortsat skulde udøve sin Tjeneste selvstændigt som hidtil, at Lønninger skulde udbetales til Politiet som sædvanlig, at Disciplinærmyndigheden over Politiet skulde forblive hos Politimesteren, og at Politimesteren, dersom der skete væsentligt Brud paa denne Ordning, var berettiget til at kræve en Afvikling af Forholdet. Andre Steder skrev Politimestrene under paa tyske Loyalitetserklæringer uden at underrette Rigspolitichefen, i Varde blev Politimester *Simony* og hans Fuldmægtig arresteret, fordi de nedlagde deres Embede. I Jylland nægtede Politimestrene at udstede Politiplakater, der gjorde Overtrædelse af Udgangsforbudet strafbart efter dansk Lov, hvorfor disse Overtrædelser straffedes ved tysk Standret, medens de andre Steder straffedes efter dansk Lov.

Forvirringen var saaledes total. Rigspolitichefen udsendte derfor Cirkulærer til Politimestrene pr. Fjernskriver, hvori Politiet beordre-

des til at fortsætte sin Tjeneste og fik at vide, at der ikke kunde afkræves Loyaltetserklæringer, ligesom ogsaa Vaabnene skulde tilbagegives Politiet. Cirkulæret naaede imidlertid ikke ud til de Politimestre, der ikke havde Fjerskriver. Den 31. forhandlede mellem Politidirektør *Stamm* og Københavns Politiforenings Bestyrelse, hvor Politiet fik at vide, at om Aftenen den 31. skulde alle tyske Patrouiller være trukket tilbage fra Gaden med Undtagelse af Feltgendarmeriets, der kun havde med de tyske Soldater at gøre. Dersom enkelte tyske Soldater gav sig til at skyde, skulde de afvæbnes, og Feltgendarmeriet tilkaldes.

I øvrigt blev Politigaarden angrebet af tysk Militær med Tanks og panserbrydende Skyts. Der var nogle Minutters voldsom Kanonade, og en Politiasistent, der gik ud for at se, hvad der var i Vejen, blev ramt af tre Strejfskud. Tyskerne forsvandt, og det blev senere opklaret, at de troede, Politigaarden var besat af Kommunistere.

Omkring ved en Snes Politimænd forlod Landet og medtog Arkivmateriale om politiske og illegale Sager.

Den 30. September udsendtes Meddelelse om den endelige Ordning af Politiets Forhold. Rigspolitichefen udsendte et fortroligt Cirkulære, hvori der blev givet følgende Direktiver:

1. Politiets Tjenestemænd forbliver paa deres Poster, og de normale Politiforretninger udføres saa vidt muligt som hidtil.
2. Det lokale Politi skal ved Henvendelse til Besættelsesmyndighederne søge at opnaa saadanne Ordninger, at samfundsvigtige Funktioner lider mindst muligt Afbræk.
3. I det Omfang, Politimyndigheden udøves af Besættelsesmagten, bortfalder det danske Politis Virksomhed.
4. Der maa under de nødvendige Forhandlinger iagttages en korrekt og værdig Holdning overfor Besættelsesmyndighederne.
5. I Analogi med Bestemmelserne i Haager Landkrigskonventionens Reglement, Artikel 45, er Politiet ikke forpligtet til skriftligt, ved Æresord eller Haandslag at forpligte sig overfor Besættelsesmyndighederne til nogen Virksomhed, der strider imod

deres Ære eller Samvittighed som danske Tjenestemænd eller deres Trokabspligt overfor Kongen.

6. Kræver de tyske Myndigheder omgaaende Handling, der strider imod disse Retningslinier, skal der indhentes Forholdsordre, inden Kravet maa imødekommes. I øvrigt bør Ordre af Betydning altid forlanges skriftligt.
7. I Tilfælde, hvor Politi- eller Jurisdiktionsmyndighed udøves af Besættelsesmyndighederne overfor danske Statsborgere, maa det være det danske Politis Opgave som Talsmand for danske Interesser ved Henvendelse til Besættelsesmyndighederne at skabe bedst mulige Forhold for de paagældende danske Statsborgere.

Denne Ordning betød, at det danske Politi helt holdt sig borte fra Arbejdet med at opklare Sabotagesager og andre illegale Sager. Dem maatte Tyskerne klare alene. Senere førtes Forhandlinger om, at Politiet skulde overtage Sabotagesagerne, men da Politiet krævede Sikkerhed for, at Sabotørerne i saa Fald ogsaa udelukkende skulde forblive under danske Domstole, og at alle arresterede Sabotører skulde overføres til dansk Fængsel og Dom, blev der ikke noget ud af det hele, hvilket Politiet som Helhed var fuldt tilfreds med.

Regeringsmagten organiseres.

Den 29. August var de vigtigste af Statsadministrationens Bygninger og Rigsdagsbygningen blevet besat af Tyskerne. Ministrene blev om Søndagen forment Adgang til deres Kontorer, og derved var jo i Virkeligheden tilkendegivet, at Tyskerne ønskede Regeringen bort. Regeringen ønskede selv at gaa af, og Dr. *Best* understregede om Søndagen i en Samtale med *Scavenius*, at det ogsaa var et tysk Ønske.

Kongen anmodede derimod Regeringen om at blive, om ikke for andet, saa for at fungere som raadgivende for Kongen. Man traf derefter Aftale med Kongen om, at Ministeriet skulde indgive sin Afskedsbegæring, og Kongen nægte at modtage denne, saa han derfor fortsat havde Ministrene som sine Raadgivere, medens Ministerens administrative Funktioner ophørte. Med andre Ord: Ministeriet forblev siddende, men var ikke fungerende.

Tillige udsendtes en Opfordring til Embedsmændene om at forblive paa deres Poster.

Efter en 14 Dages Forløb mente Tyskerne, at det var nødvendigt at faa een eller anden Klaring paa Situationen. Dr. Best henvendte sig til Direktør *Svenningsen* i Udenrigsministeriet og spurgte ham om, hvorvidt man fra dansk Side bestræbte sig for at faa dannet en Regering. Dertil maatte Dir. *Svenningsen* svare, at det gjorde man ham bekendt ikke, men at han var villig til at undersøge, hvorledes man fra dansk Side saa paa Spørgsmaalet. Samtidig spurgte *Svenningsen* om Tyskernes Syn paa Spørgsmaalet.

Dr. Best svarede, at der kunde blive Tale om to Muligheder. Den ene var, at der blev dannet en Fagregering, som regerede paa Bemyndigelser givet af Rigsdagen, der ellers ingen Myndighed skulde have, og den anden at Tyskerne overtog Administrationen, saaledes at der blev indsat tyske Kontrollanter i Ministerier og Kommunevaltninger.

Svenningsen lod nu Bests Forespørgsel gaa videre til Nimandsudvalgets Formand, fhv. Statsminister *Bubl*, og fik omgaaende det Svar fra Udvalget, at der ingen dansk Regering kunde dannes paa det af Dr. Best angivne Grundlag.

Svenningsen lod imidlertid ikke dette Svar gaa videre til Tyskerne. Med Dr. *Munch* som Mellemand søgte han derimod at faa Partierne til at ændre Standpunkt, men fik atter Nej, suppleret med en Understregning af det ubetimelige i, at han forsøgte at føre en egen Politik.

Den næste Dag henvendte *Svenningsen* sig saa til Kabinetssekretæren og paapegede det uholdbare i Partiernes Stilling, og sammenfaldende hermed henvendte Højesteretspræsident *Troels G. Jørgensen* sig til Kronprinsen, hvem han erindrede om Kronens Forpligtelser til at gribe ind, naar Landet som nu stod uden Regering.

Den 18. September tilkaldte Kongen *Scavenius*, hvem han bad raade sig, og *Scavenius* tilraadete en Embedsregering. Efter Samtalen indkaldte Kongen en Repræsentation for hver af de fem samarbejdende Partier, nemlig *Bubl*, *Knud Kristensen*, *Fibiger*, *Munch* og *Oluf Pedersen*, Partirepræsentanterne fraraadede Kongen at danne

Regering, selv om der var Nuancer i deres Opfattelse, og Kongen sluttede med at meddele, at han holdt fast ved sit Løfte om ikke at handle uden i Overensstemmelse med Rigsdagen.

I øvrigt var Kongen i godt Humør og synlig lettet over, at der var kommet en Ende paa den pinagtige Situation. Han modtog Rigsdagens Repræsentanter i sit Arbejdsværelse paa Sorgenfri og pegede her paa Kuglehullerne i Vindue og Væg fra den 29. og sagde smilende: »Ja, de Herrer var jo noget brutale.«

Svenningsen fik nu tilsendt en Svarskrivelse fra Kongen, hvori denne erklærede, at han vilde handle i Overensstemmelse med Rigsdagen, men Svenningsen lod stadig ikke Svaret gaa videre til Tykkerne, idet han erklærede, at han ønskede en Formulering af Svaret fra Rigsdagens Side. Den 22. September holdt Nimandsudvalget da et nyt Møde med Deltagelse af enkelte andre Politikere, og her formedes Svaret saa.

Det lød: »Da man ikke er klar over, under hvilke Betingelser et Ministerium vilde komme til at arbejde, mener man ikke at kunne fremkomme med noget Forslag. Opretholdes Foranstaltninger af mere eller mindre lignende Karakter som de nuværende ved Undtagelsestilstandens Ophævelse, er der ikke Mulighed for at danne et grundlovmæssigt Ministerium. *Et Ministerium under disse Forhold vilde savne væsentlige Dele af de forfatningsmæssige Beføjelser.*«

I det samme Møde blev det meddelt Departementscheferne, at man fra Rigsdagens Side var indforstaaet med, at de fortsatte med at fungere under Henvisning til Nødretsgrundsætningen. Det blev paalagt Departementscheferne at udvise den yderste Forsigtighed, men saa var man ogsaa indforstaaet med, at de kunde forlænge Love og give nye indenfor snævre Omraader og under Iagttagelse af dansk Retssædvane og dansk Retsbevidsthed. Det blev dog fremhævet, at der ikke herved gaves nogen Forhaandsgodkendelse af deres Beslutninger.

Byretspræsidenten, Landsretspræsidenten og Højesteretspræsidenten udtalte i Tilslutning hertil, at efter deres Mening kunde Departementscheferne midlertidigt foretage Afskedigelser og Ansættelser.

Dermed var den nye »Grundlov« for Danmarks Styre i en lang

Periode fremover fastlagt. Paa ægte dansk Manér blev der hurtigt skabt en stilfærdig, men meget effektiv Kontakt mellem Departementscheferne og Politikerne, saa alle vigtigere Afgørelser kunde kontrolleres af Repræsentanter for Folkestyret. I Hovedsagen var det Nimandsudvalgets Medlemmer, suppleret med nogle af de politiske Ministre, der fungerede i saa Henseende, men tillige var der hver Uge en passende Repræsentation for de andre Rigsdagsmedlemmer i København, saa Rigsdagen som Helhed var konstant informeret om Sagernes Stilling. I mange Situationer virkede denne Ordning fortrinligt, og som Helhed skabte den en Kontinuitet i Administrationen, som man jo ellers kunde have befrygtet vilde komme i Fare, naar de enkelte Departementschefer skulde regere paa hver sit Omraade.

Departementscheferne holdt paa deres Side Kontakt med hinanden igennem regelmæssige Fællesmøder, hvor de forskellige Sager gennemdrøftedes. Men Forholdet var dog stadig dette, at den enkelte Departementschef havde Ansvaret for sit Omraade, og at det var ham, der tog Afgørelsen og Ansvaret. Politikerne kunde kun give Raad og udtale deres Mening.

Fra tysk Side var der straks Tilfredshed med denne Ordning. Den gav en tilstrækkelig Fasthed i Administrationen i Danmark til, at den rent borgerlige Orden kunde opretholdes.

Fra dansk Side var der ligeledes Tilfredshed. Der var sagt Nej til de tyske Krav den 28. August, og Følgen heraf var blevet, at Regeringen og Rigsdagen var blevet befriet for det politiske Ansvar for Samarbejdet med Besættelsesmyndighederne, der vel havde medført materielle Goder, men som politisk efterhaanden var begyndt at blive kompromitterende for Folkestyrets Mænd. Tyskerne var nu alene om Ansvaret for de administrative Forholdsregler, de ønskede gennemført herhjemme, og de kunde ikke længere camoufleres som en dansk Imødekommenhed. Paa det politimæssige Omraade kom det danske Politi ud af den uheldige Stilling at skulle forfølge de danske Patrioter. Det var nu alene Tyskernes Job. Stillingen var nu klar.

Hos Socialdemokratiet og de Radikale var Tilfredsheden med Tingenes Udvikling dog temmelig betinget. Den 2. September udsendte

Socialdemokratisk Forbund saaledes nedenstaaende Skrivelse til Partiets Hovedbestyrelse, Rigsdagsgruppen, De samvirkendes Forretningsudvalg og en Række socialdemokratiske Organer i 600 Eksemplarer. Skrivelsen havde følgende Ordlyd:

»Naar der fra chauvinistisk og kommunistisk Side bliver gjort gældende, at den af Samarbejdspartierne siden 9. April førte danske Politik ved de sidste Dages Begivenheder har vist sin Uholdbarhed, og at Udviklingen derfor giver disse Chauvinist- og Kommunistkredse Ret i deres Angreb, særlig paa Socialdemokratiet, er det — ganske bortset fra de sidste Aars fabelagtige Svingninger i Kommunisternes Politik — en fuldkommen falsk Opstilling af Problemet og en Paastand, der ikke under nogen Omstændighed maa staa uimodsigt, men tværtimod i Sandhedens Interesse og af Hensyn til Udviklingen paa det mest energiske maa imødegaas og tilbagevises.

Vort Formaal siden den 9. April har været at gaa ind for en Politik, der kunde skaane Befolkningen for de Lidelser og Prøvelser, som en anden politisk Linie uundvigeligt maatte medføre, og som i andre Lande er blevet Krigens Vilkaar for Befolkningen. Som Landets største Parti var det vor Pligt overfor Land og Folk uanset Bagholdsangreb at give denne Politik Styrke. Ydermere maa det befrygtes, at de Vælgere, der havde vist os Tillid, særlig kunde blive udsat ved en anden Politik, og at de og deres Hjem vilde have den ringeste økonomiske Modstandskraft.

Gennem tre Aar viste vor Politik sin Berettigelse og sin Holdbarhed. Maalet at skaane Land og Folk for Krigstidens Ulykker naaedes saa vidt, at ingen anden Politik kunde have givet et blot tilnærmelsesvis lige saa godt Resultat. Og saaledes kunde det sikkert have fortsat lige til Krigens Slutning til Gavn for det danske Samfund og for hvert enkelt Medlem af vort Lands Befolkning.

Men denne Vej er blevet undermineret af *Christmas Møllers* Agitation i Radioen i Forbindelse med den Koalition af Kommunist og Chauvinister, der ansvarsløst og skjult har søgt at mistænkeliggøre Samarbejdets Maal og Midler og at fremkalde en anden Mentalitet i Dele af Befolkningen. Men de har tilsigtet at fremkalde Sabotage og Uro i Befolkningen og paa Arbejdspladserne, netop fordi de vidste,

at Forholdene under Besættelsen ikke kunde bære denne Belastning. De har foregøjet dem, der hørte paa deres Tale, Luftspejlinger og Drømmesyn, der ikke stod til Troende. Derfor er Ansvar et deres for den Situation, som nu er opstaaet, og de skal fastholdes paa deres Ansvar for, at det, inden Krigen sluttede, kom dertil, hvor vi i Øjeblikket befinder os.

Mellem de samarbejdende Partier har der ingen Uenighed været om Formaal og Fremgangsmaade for den danske Politik, der maatte staa som Samarbejdets Hovedopgave. Fra alle de medvirkende Partiers Side har man erkendt Pligten til at føre Landet og Folket gennem disse Aar paa saa lempelige Vilkaar som muligt, men uden at vige paa de Omraader, hvor Eftergivenhed vilde være en utilstedelig Fejl. En saadan Eftergivenhed og Slaphed kan til denne Dag heller ikke med Rette bebrejdes Samarbejdets Partier.

Maalbevidst og ansvarsbevidst er den Politik fulgt, som rummede Mulighed for at komme igennem. Over et Tidsrum af tre Aar har den vist sin Berettigelse som den eneste rette, i stigende Grad er den modarbejdet fra chauvinistisk og kommunistisk Side. Disse Kredse har vist, hvad de var ude efter, hvorledes de søgte at svække Samarbejdets Resultater og fremkalde den Krisesituation, der kunde skabe Mulighed for et Sammenbrud og en total Ændring i Landets og Befolkningens Vilkaar.

Over for ethvert Forsøg paa at tilsløre eller forvanske disse Kendsgerninger er det nødvendigt at klargøre den sande Sammenhæng. De rette Synspunkter maa energisk fastholdes til Imødegaelse af kommunistisk og chauvinistisk Agitation, overalt hvor den maatte fremkomme. Ansvar et maa have den rigtige Adresse, Arbejderbevægelsens faglige og politiske Organer har Gang paa Gang, mens Tid var, paa-peget hvad den ansvarsløse Agitation vilde føre til.

Med soc. Hilsen

Alsing Andersen / Johs. Hansen.

Fra socialdemokratisk ledende Side blev denne famøse Skrivelse straks betegnet som en Misforstaelse, der ikke dækkede Partiets Stilling.

Frygten for at de materielle Følger af den 29. August skulde blive alt for omfattende viste sig hurtigt at være uberettiget. Von *Hanneken* udstedte en Række drastiske Forordninger, der paalagde Erhvervslivet forskellige Pligter til at være Tyskerne behjælpelige, men de blev aldrig praktiserede, og det viste sig meget hurtigt, at de Forhandlingsformer, der hidtil havde raadet mellem danske og tyske Instanser paa det økonomiske Omraade, vedblev at være i Kraft. Saaledes opretholdtes — trods Forordningerne — danske Erhvervsvirk-somheders Ret til at sige Nej til tysk Arbejde, de Handlendes Ret til at nægte at sælge eller til at begrænse Salget af visse Varer til tyske Soldater eller Wehrmachtsangehörige og andre lignende Bestemmelser, der skulde bremse Udplyndringen af Landet noget.

Over for de Allierede betød den 29. August en radikal Ændring i Stillingen. Modstandsbevægelsen i Danmark samt Christmas Møllers og de andre frie Danskes Virksomhed i de allierede Lande havde bidraget stærkt til at fremkalde en øget Forstaaelse af Danmarks Situation, og ikke mindst af at Modstanden i Danmark var stærkt voksende. Den 29. August med alt det, der gik forud, slog to Ting fast i Landets Bevidsthed. *For det første at den danske Befolknings Indstilling var aktivt vendt mod den tyske Besættelse, og for det andet, at den danske Rigsdag sammen med den danske Konge uden Hensyn til Følgerne for sig selv og for Landet havde sagt Nej til Tyskerne i en afgørende Situation, hvor Valget drejede sig om at modtage Stillingen som tysk Lydregering eller fremkalde Brudet.*

Jødeforfølgelserne.

Hen imod Slutningen af September opstod der Rygter om en forestaaende tysk Aktion imod de danske Jøder. Det første Grundlag for Rygterne var en Razzia, som Schalburgfolk havde foretaget paa mosaisk Trossamfunds Kontor, hvor de havde taget Samfundets Medlemsprotokoller med sig. Udenrigsministeriet forespurgte Dr. *Best*, der imidlertid kun gav et undvigende Svar, men Rygterne fik nu fra bestemte Kilder, der ganske utvivlsomt var bevidst informeret fra tysk Side, en meget præcis Form for Advarsler, og de danske Jøder begyndte at søge over til Sverige. Den 30. September overrakte Er-

hvervenes Organisationer Dr. Best en Skrivelse, hvori man fremhævede, at Jøderne i Danmark var gode og ansete Borgere, og at Forfølgelse af dem i høj Grad vilde skade Bestræbelserne for at skabe Ro og Orden. Ogsaa fra de danske Biskopper og fra »Danske Kvinders Nationalraad« blev der paa Forhaand protesteret, og den 1. Oktober mellem Kl. 23 og 24 lykkedes det endelig Dir. *Svenningsen* at faa Foretræde hos Dr. Best — der i nogle Dage havde nægtet at modtage nogen som helst fra dansk Side — for at aflevere en Protest fra Kongen. Da var Jødeaktionen imidlertid allerede i fuld Gang.

Torsdag den 1. Oktober Kl. 21,15 blev Telefonhuset i København besat af tysk Politi og Telefonen afbrudt. Samtidig kørte store Vognkolonner ud i Byen for at indfange Jøder. De lange svært beskyttede Lastvognstog, der kørte ud lige efter Spærretidens Begyndelse i øsende Regnvejr, var det mest uhyggelige Syn, København endnu havde oplevet. De spredte en Atmosfære af hensynsløs Brutalitet omkring sig, og en Række af de Begivenheder, der fandt Sted under Tyskernes Jagt paa Jøderne, gjorde ikke Indtrykket svagere. Tyskernes Fangst blev dog ikke stor, idet langt de fleste af Byens Jøder var flygtet takket være Advarslerne. Det var hovedsagelig gamle og fattige Jøder, der blev taget. De tyske Kolonnens Fremgangsmaade var meget forskellig. Adskillige Steder brød de Dørene op, naar der ikke blev lukket op efter deres Ringning, andre Steder gik de simpelthen deres Vej igen. I den jødiske Stiftelse optraadte Tyskerne meget brutalt, slæbte gamle, lamme Jødedamer ud af deres Senge og ned ad Trappen til Synagogen, der var Opsamlingssted, og mens Jøderne saa paa det, forrettede Soldaterne deres Nødtørft i de hellige Kar. Andre Steder bandt man Jøderne sammen til Transporten til Vognene, mens man atter andre Steder optraadte med saa stor Hensynsfuldhed, som Situationen muliggjorde.

Jøderne blev anbragt i tre Skibe i Københavns Frihavn. Den svenske Minister i Berlin henvendte sig til Rigsregeringen med et Tilbud om, at Sverige vilde modtage Jøderne, men Tilbudet blev aldrig besvaret. Skibene blev liggende paa Københavns Red Mandagen over, før de sejlede til Tyskland. Rundt om i Landet foretoges ligeledes Arrestationer.

I Dagene umiddelbart før og efter Aktionen flygtede Jøder og Halvjøder i Tusindvis fra Danmark. Fra tysk Side foretoges saa godt som intet for at forhindre denne Flugt. Kun naar tyske Patrouiller tilfældigt stødte paa Jødetransporter foretoges der Anholdelser, eller naar danske Nazister angav Jøderne. Saaledes blev det angivet til Tyskerne, at der fandt store Flygtningetransporter Sted fra Gilleleje, hvor Tyskerne derefter foretog en Razzia og arresterede ca. 100. Men i mange Tilfælde gik de tyske Patrouiller simpelthen forbi Vogntogene med Jøder. Det var ganske aabenbart, at Værnemagten ikke syntes om denne Menneskejagt og var sindet at gøre det mindst mulige ud af den.

Fra dansk Side gjorde man sit yderste for at hjælpe Jøderne. De illegale Organisationer satte hele deres Styrke ind paa at skaffe Jøderne over Sundet, og store lovlige Organisationer greb ligeledes ind og løb en meget stor Risiko for at hjælpe til. Hele Sjællands Østkyst fra Nord til Syd vrimlede med Jøder og Hjælpere, og alle Midler blev benyttet for at faa dem ud af Landet, endog Bestikkelse til de tyske Havnevagter og til Vagtbaadene i Sundet. Men uden Risiko var Udskibningerne ikke. Saaledes blev den 20-aarige stud. polyt. Claus Heilesen, Søn af Højesteretssagfører Heilesen, skudt af Tyskerne, mens han var i Færd med at hjælpe Jøder ud til Baaden, der skulde føre dem over, og de illegale Organisationer maatte senere dyrt betale deres Hjælp, da Beretningerne om, hvem der havde hjulpet, blev opsnappet af Tyskernes Spionage i Sverige.

Harmen over Jødeforfølgelserne var enorm. Mens den 29. August kun havde medført direkte Begivenheder i de Byer, hvor Terroren blev sat ind, saa mærkedes Jødeforfølgelserne langt mere direkte i hvert eneste Sogn i Landet, hvor man erfarede om de enkelte Tragedier, der ramte Venner og Bekendte, om hvem man med Sikkerhed vidste, at de aldrig havde foretaget sig noget ukorrekt eller fornærmende overfor Tyskerne. Jødeforfølgelserne var et saa klart Brud paa al menneskelig Fremfærd, at det virkede som en Vækkelse ud over Landet. Tusinder af Mennesker, der før havde staaet den illegale Kamp fjernt, eller maaske endog havde været direkte Modstandere af den, rykkede nu ind i Rækkerne og stillede sig til Raadighed

med Arbejde, Penge eller Husly alt efter hver enkelts Forhold.

Om Morgenen den 2. Oktober bragte Bladene den officielle tyske Meddelelse om Jødeaktionen. Den lød saaledes:

»Efter at Jøderne, som ved deres tyskfyndtlige Ophidselsesvirksomhed og deres moralske og materielle Støtte til Terror- og Sabotagehandlinger i væsentlig Grad har bidraget til Skærpelsen af Situationen i Danmark, ved de fra tysk Side trufne Forholdsregler er blevet udskilt af det offentlige Liv og hindret i fortsat at forgifte Atmosfæren, vil der som Opfyldelse af det Ønske, der næres i videre Kreds af den danske Befolkning, i de nærmeste Dage blive paa-begyndt Løsladelse af internerede danske Soldater, og Løsladelsen finder Sted i det Tempo, der bestemmes af de tekniske Muligheder.«

Denne Meddelelse forøgede Harmen. General *Gørtz* sendte øjeblikkelig en Protest til von *Hanneken*, hvori han paa det bestemteste tog Afstand fra Sammenkædningen af Jødeaktionen og Løsladelsen af de danske Soldater. Hærens Personel ønskede ikke at modtage Begunstigelser paa Bekostning af andre danske Borgere. En lignende Protest blev fremsat af Viceadmiral *Vedel*. Derefter fulgte en lang Række Protester. I alle Danmarks Kirker oplæstes Søndag den 3. Oktober følgende Hyrdebrev:

»Overalt hvor der rejses Forfølgelse af Jøder som saadanne af racemæssige eller religiøse Grunde, er det den kristne Kirkes Pligt at protestere derimod.

1. Fordi vi aldrig vil kunne glemme, at Kirkens Herre, Jesus Kristus, fødtes i Betlehem af Jomfru Maria ifølge Guds Forjættelse til hans Ejendomsfolk, Israel. Jødefolkets Historie indtil Kristi Fødsel rummer Forberedelsen til den Frelse, Gud har beredt alle Mennesker i Kristus. Dette kendetegnes ved, at det gamle Testamente er en Del af vor Bibel.
2. Fordi Forfølgelse af Jøder strider mod den Menneskeopfattelse og Menneskekærlighed, som er en Følge af det Budskab, Jesus Kristus er sat til at forkynde. Kristus kender ikke Persons An-

seelse, og han har lært os at se, at ethvert Menneskeliv er dyrebart i Guds Øjne. Gal. 3,28.

3. Fordi det strider mod den Retsbevidsthed, som raader i det danske Folk, nedfældet i vor dansk-kristne Kultur gennem Aarhundreder. I Henhold hertil har alle danske Statsborgere efter Grundlovens Ord lige Ret og Ansvar for Loven og Religionsfrihed tilsikret. Vi opfatter Religionsfrihed som Ret til at udøve vor Gudsdyrkelse efter Kaldelse og Samvittighed og saaledes, at Race og Religion aldrig i sig selv kan blive Anledning til, at et Menneske berøves sine Rettigheder, Frihed eller Ejendom. Uanset afvigende religiøse Anskuelser vil vi kæmpe for, at vore jødiske Brødre og Søstre bevarer samme Frihed, som vi selv sætter højere end Livet.

Der findes hos den danske Kirkes Ledere en klar Forstaaelse af vor Forpligtelse til at være lovlydige Borgere, som ikke utidigt sætter sig op mod dem, der øver Myndighed over os, men samtidig er vi i vor Samvittighed bundne til at hævde Retten og protestere mod enhver Retskrænkelse, derfor vil vi i givet Fald utvetydigt vedkende os Ordet om, at vi skal adlyde Gud mere end Mennesker.«

Kirkens Protest var kun en af de mange, der i den kommende Tid strømmede ind til Dr. Best. Universitetet protesterede og aflyste alle Forelæsninger i en Uge, Erhvervsorganisationerne, Departementscheferne og Rigsdagens Partiledere protesterede. Polyteknisk Lærestalt, Landbohøjskolen, Kunstakademiet, Tandlægeskolen, Statsseminarierne, Privatseminarierne og 24 Gymnasier Landet rundt fulgte Universitetets Eksempel og standsede Undervisningen i en Uge. Fra en lang Række Organisationer indsendtes ogsaa Protester:

— De samvirkende Fagforbund, Arbejderbevægelsens Erhvervsraad, Dansk Arbejdsgiverforening, Dansk Dampskibsrederiforening, De samvirkende danske Husmandsforeninger, Grosserersocietetets Komité, Industriraadet, Landbrugsraadet, De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Andelsselskaber, De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark, Provinshandelskammeret,

De danske Handelsforeningtrs Fællesorganisation, Embedsmandsorganisationerne, Sølvsnorene, Kommunalforeningerne i København, Frederiksberg og Gentofte, Den almindelige danske Lægeforening, Dansk Tandlægeforening, Den danske Dyrslægeforening, Danmarks Apotekerforening, Dansk Farmaceutforening, Akademisk Arkitektforening, Dansk Ingeniørforening, Juristforbundet, Den danske Landinspektørforening, Gymnasieskolernes Lærerforening, Fællesorganisationen for Embedsmænd i Ministerierne, Politietaten, Foreningen af juridiske Embedsmænd ved de kollegiale Retter i Danmark, Tjenestemændene paa Domhuse m. v., samtlige Tjenestemænd under Københavns Magistrat, samtlige Medarbejdere i Prisdirektoratet, Studenterforeningens Bestyrelse og Repræsentantskab, De erhvervsøkonomiske Foreningers Fællesraad, otte kristelige Akademikerforeninger, Foreningen Norden, Danske Kvinders Nationalraad. Endvidere Formændene for 21 Ungdomsorganisationer, nemlig: Afholdungdommens Fællesraad, Danmarks kristelige Studenterbevægelse, Danmarks Retsforbunds Ungdom, Danmarks socialdemokratiske Ungdom, Danske Folkedansere, Danske studerendes Fællesraad, Dansk Kvindesamfunds Ungdom, Dansk-nordisk Ungdomsforbund, Dansk Ungdomsamvirke, De danske Gymnastikforeninger, Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler, De danske Ungdomsforeninger, Frivillig dansk Arbejdstjeneste, Konservativ Ungdom, Frivillig kvindelig Ungdomstjeneste, Venstres Ungdom, Radikal Ungdom, Fællesbestyrelsen for KFUM og K, Studenterkredsen, Studentersamfundet, Dansk Vandrelaug. Der skal ikke gøres Fordring paa, at denne Liste er fuldstændig, men det er i hvert Fald tilstrækkeligt til, at man kan se, at der bogstavelig talt ikke er en Dansk, der ikke har været med til at protestere igennem en eller anden Organisation.

Københavns Magistrat vedtog ligeledes en Protest, der senere skulde vedtages i Borgerrepræsentationen, men da Dr. Best over for danske Myndigheder udtalte, at flere Protester vilde være meget lidt velkomne i Berlin, lod Magistraten Protesten bortfalde, skønt den allerede havde været meddelt i svensk Radio.

Dr. Best meddelte den 2. Oktober Udenrigsministeriet, at Jødeaktionen kun omfattede 100 Procent Jøder. Halvjøder og »Misch-

linge« gik fri og ligeledes Jøder, der var gift med Arier. De paagældende turde dog kun i faa Tilfælde stole paa dette tyske Tilsagn, og de fleste af dem flygtede. Imidlertid viste det sig, at Løftet virkelig var alvorligt ment, idet Jøder af disse Kategorier, der ved en Fejltagelse var arresterede, atter blev frigivet, ligesom de ogsaa blev frigivet, dersom de blev taget paa Flugt.

XVII

Terror og Schalburgtage sættes ind.

De tyske Forhaabninger om, at den 29. August og Jødeforfølgelserne skulde skabe Ro i Danmark, blev ikke opfyldt. Det hensynsløse Magtopbud skræmmede ikke Befolkningen, og Dr. *Bests* Forsøg paa bagefter at glatte ud havde ingen som helst Virkning. Modstanden blev stadig kraftigere og bedre organiseret, og de store nye Kredse, der efter de to skelsættende Datoer sluttede sig til den underjordiske Hær, gav denne forøget Styrke. Mange, der før den 29. August nægtede at støtte den illegale Bevægelse, fordi de mente at skyldte Kongen og Regeringen Loyalitet, følte sig nu løst fra alle Forpligtelser. Dette gjaldt ikke mindst Militæret, der nu i meget stort Omfang gik over til de illegales Rækker og ind i Arbejdet paa at forberede Opgørets Dag med Tyskerne. Allerede den 9. April 1940 var nogle enkelte Militære begyndt at forberede en Organisation, der kunde træde frem, hvis Opgørets Dag skulde komme. Der var blevet skaffet Vaaben og Ammunition til Side, og i Løbet af Sommeren begyndte man at opbygge en Organisation ud over Landet. Det var i det væsentlige Reserveofficerer, tidligere Underofficerer og værnepligtige Befalingsmænd, man byggede paa. Denne Organisation dannede nu i et vist Omfang Grundlaget for de militære Afdelinger, man begyndte at bygge op ud over Landet. Ogsaa Politiet, der i ikke ringe Udstrækning havde deltaget i illegalt Arbejde, lige siden Tyskerne begyndte at flytte de Fanger, det danske Politi tog, til de tyske Fængsler i Danmark, blev Dag for Dag mere aktivt. Samtidig traadte Frihedsraadet frem. En lille Kreds af Mænd havde i Sommerens Løb drøftet Nødvendigheden af at skabe et Centralorgan for Modstandsbevægelse.

sen, der baade teknisk og politisk kunde samle alle de isolerede Grupperes Bestræbelser. Ikke mindst politisk var dette nødvendigt. Der raadede særlig imellem Kommunisterne og de borgerlige illegale Grupper en god Del Mistro, idet man fra borgerlig Side mistænkte Kommunisterne for at planlægge et Kup efter Krigens Afslutning. Og denne Mistro kunde let paa et eller andet Tidspunkt faa ubehagelige Følger, særlig dersom den førte til, at man som Modvægt mod formodede Rødgarde-Styrker søgte at danne Hvidgarde.

I den Kreds, der deltog i disse Drøftelser, fandtes Repræsentanter for Kommunisterne, for konservativt indstillede illegale Kredse, for store uafhængige illegale Bladgrupper, for Dansk Samling, for Sabotagegrupperne, samt en Person, der var Repræsentant for de frie Danske i Udlandet.

Forhandlingerne førtes igennem til et gunstigt Resultat, og i August blev *Danmarks Frihedsraad* dannet. Derefter gik endnu et Par Maaneder, inden det traadte frem for Offentligheden gennem den illegale Presse og de danske Radioudsendelser fra England, men da var Raadet anerkendt af de frie Danske i Udlandet, og der var fuld Enighed om Maal og Midler.

I den illegale Presse offentliggjordes i Oktober Maaned et Opraab fra Frihedsraadet, hvor der i seks Punkter blev gjort Rede for dets Program. De seks Punkter lød:

1. »Danmarks Frihedsraad« er dannet af Repræsentanter for de danske Bevægelser, der i Fællesskab og i Overensstemmelse med Folkets Ønsker vil bekæmpe den tyske Okkupationsmagt, indtil Danmark igen er et frit og uafhængigt Land.
2. Raadet har optaget en Repræsentant i sig for de frie Danske i Udlandet, hvis betydningsfulde Arbejde for Danmark vi i høj Grad værdsætter.
3. Raadets Medlemmer afgiver et højtideligt Løfte om i Arbejdet for Danmarks Frihed at sætte dette Maal over alle Partihensyn og enhver Biinteresse.
4. Raadet vil henvende sig til Folket gennem den frie Presse, hvis Opgave det er at vise den Vej, der fører til Friheden, og at —

trods vanskelige Arbejdsforhold — bibringe Befolkningen den ærlige Oplysning, som Tyskerne hindrer Presse og Radio i at sprede.

5. Raadet arbejder paa de demokratiske Idealer og vil ikke blot bekæmpe de ydre Fjender, men ogsaa de danske Nazister, Overløberne og Kapitulanterne.
6. Raadets Opgave er at organisere Modstanden mod Tyskerne paa alle Omraader og med alle Midler, som staar til Folkets Raadighed.«

Den 29. Oktober kom den næste Henvendelse fra Frihedsraadet til Befolkningen. Den indeholdt en Række Retningslinier for Kampen mod Tyskerne og en Efterkrigsplan.

Med Hensyn til Kampen mod Tyskerne indeholdt Henvendelsen en Advarsel imod at benytte Princippet Øje for Øje og Tand for Tand. Hævnafter for Tyskernes Overgreb maatte ikke finde Sted, og skulde skyldige straffes, maatte det være de virkelige ansvarlige. Kampen mod Tyskerne skulde først og fremmest drives paa to Omraader. For det første gennem Forsinkelse af Vareleverancer og Nedsættelse af Arbejdsydelse for Tyskerne, og for det andet igennem Sabotage imod Krigsindustrien og imod tyske Anlæg og Forbindelseslinier.

»Fredsplanen« var en klar Bekendelse til Demokratiet og til demokratiske Metoder i Afstrafningen af Krigsforbryderne. Og Frihedsraadet understregede heri, at dets Opgave var endt, naar Tyskerne var fordrevet af Landet.

Frihedsraadets Optræden paa Skuepladsen blev i Almindelighed hilst med Tilfredshed baade i Befolkningen og i snævrere ansvarlige Kredse samt inden for Modstandsbevægelsens forskellige Grupper. Raadets forstandige, for ikke at sige moderate, Indstilling til selve Kampens Problemer, dets stærke Understregning af, at det stod paa Demokratiets Grund og af, at dets Opgaver var begrænsede til Besættelsestiden og til Kampen mod Tyskerne, skabte straks en vis Tillid til, at de anonyme Raadsmedlemmer i hvert Fald var fornuftige Folk. I store Kredse vakte det ogsaa Tilfredshed, at Kommunisterne saa ubetinget havde givet sig ind under Raadet og dets Retnings-

linier. Mange Bekymringer for Efterkrigstiden blev derved væsentligt formindskede.

Men naturligtvis maatte der gaa nogen Tid, før Frihedsraadets Kontrol baade med den offentlige Mening og med de illegale Grupper blev fuldstændig. Efterhaanden gik det op for Grupperne, at Forbindelsen til England udelukkende gik igennem Frihedsraadet, og at dette faktisk var anerkendt af de Allierede som det kæmpende Danmarks Repræsentant, og de Gnidninger, der var, gled derefter i Lave, saaledes at Raadet baade politisk og teknisk virkelig blev ledende for den illegale Bevægelse. Ogsaa i Folkets Bevidsthed blev det Samlingspunktet for Kampen mod Tyskerne.

Det var utvivlsomt et stort Held, at Forholdene formede sig saaledes, at Frihedsraadet først traadte frem for Offentligheden, efter at Regeringen den 29. August var fejlet til Side af Tyskerne. Dette littede i uhyre Grad den Opgave for Raadet at faa Anerkendelse hos Befolkningen som den egentlige retmæssige Leder af vor Modstand imod Tyskerne. Og der var nu heller ingen Anledning længere til Konflikt mellem Frihedsraadet og vore Politikere. Rigsdagens Nej den 29. August var jo i Virkeligheden en dansk Opsigelse af vore Tilsagn den 9. April til Tyskerne.

Den aktive Modstand.

Frihedsraadet blev dannet lige i det rette Øjeblik. Den aktive Modstand var vokset til anselige Dimensioner. Der regnedes saaledes med, at der ialt Landet over var omkring 80 illegale Blade. De fleste af disse var lokale Blade med et begrænset Oplag, men flere var meget store. Dette gælder saaledes det kommunistiske »Land og Folk«, det uafhængige Blad »Frit Danmark«, der var det af de illegale Blade, der havde det største Oplag, over 150.000, »De frie Danske«, »Studenternes Efterretningstjeneste«, »Hjemmefronten« og »Danske Tidende«. Ogsaa Blade, beregnede paa særlige Grupper af Befolkningen, udkom, saaledes »Kirkens Front«, tillige udkom, netop i Perioden efter Frihedsraadets Dannelse, et meget stort Antal illegale Bøger og Hæfter med Oversættelser af udenlandske Forfatteres Krigsbøger og med Dokumentation af Begivenhederne i Danmark.

De illegale Blade var af afgørende Betydning for hele Befolkningens Indstilling, og de arbejdede energisk og ufortrødent, skønt Tyskerne drev en kraftig og alt for ofte resultatrig Jagt paa deres Trykkerier, Distributionsorganisationer og Redaktioner. Men hvor ofte Tyskerne end havde Held med sig, saa lykkedes det dem dog aldrig at faa den illegale Presse slaaet ned. Næppe var et Blad blevet raidet, før Arbejdet paa at faa dets Organisation bygget op igen var begyndt. Kunde man ikke faa det trykt, saa duplikerede man det, og der var Blade, hvor tre-fire Redaktioner afløste hinanden under Besættelsen.

Sabotagegrupperne blev stadig dygtigere, talrigere og dristigere. De to ledende Sabotagegrupper — og de var tillige de ældste — var »Bopa« og »Holger Danske«. »Bopa« var oprindelig dannet af Kommunisterne, mens »Holger Danske« i sin Start var sammensat af unge Mennesker af mere konservativ Indstilling, men i Tidens Løb blev Bestanden i begge Grupper blandet, saaledes at der vanskeligt kunde tales om noget Partipræg over dem. De tyske Aktioner hemmede overhovedet ikke Sabotagen. Dag efter Dag og Nat efter Nat knaldede Bomberne i de Virksomheder, der arbejdede for Tyskerne, og der anvendtes nu udelukkende engelske Sprængstoffer af allerbedste Kvalitet, og Grupperne havde lært at behandle dem til Fuldkommenhed og tillige at planlægge Aktionerne med stor Omhyggelighed og Dygtighed, saaledes at Risikoen for mislykkede Aktioner blev mindst mulig og Resultatet af Sprængningerne bedst muligt.

Forbindelsen med Sverige naaede en forbavsende Intensitet efter den store Jødeflugt og efter, at det danske Kystpoliti faktisk havde opgivet at gribe ind. Det var udelukkende Tyskerne, der selv maatte søge at bremse Sverigestrafikken, og de havde kun meget ringe Held med sig. Ved Nat og ved Dag sejlede Baadene med Post og Passagerer, og der var ligefrem oprettet hele Rederier, der varetog Forbindelsen. Betydningen af Forbindelsen med Sverige var overordentlig stor. Ikke alene var Sverige rent teknisk et betydningsfuldt Gennemgangsled i Forbindelsen med England, men de Danske i Sverige indgik ogsaa organisatorisk i det illegale Arbejde i Danmark. De fleste danske illegale Organisationer af nogen Betydning havde lige-

frem Afdelinger i Sverige, som de stod i stadig Kontakt med og som holdt dem forsynede med allieret Propagandamateriale og som tillige arbejdede med paa Identificeringen af Stikkerne. Ogsaa Vaabenkøb foretog disse Organisationer i Sverige, foreløbig dog kun paa den sorte Børs.

Sabotagen fortsatte i stor Skala og samtidig blev Modstandsgrupperne mere aktive over for de Forholdsregler, der blev truffet imod dem. De første Stikkere blev henrettet, og i Slutningen af Oktober blev flere Arrestanter befriet fra Hospitaler, hvor de var indlagt til Behandling. Den mest kendte af disse Befrielser var Oberstløjtnant Ørums, der i 1940 af dansk Domstol dømtes til livsvarigt Fængsel for Spionage.

Et Forsøg paa at storme Vridsløse og befri de politiske Fanger dør mislykkedes imidlertid.

Skærpet tysk Kurs.

Over for denne Vækst i Modstanden kunde Dr. *Best* ikke opretholde sine Forsøg paa at fremkalde en Afspænding i Situationen. Først forsøgte man fra tysk Side igen at faa det danske Politi til at tage sig af Jagten paa Sabotørerne, men Forhandlingerne herom blev med stor Behændighed trukket i Langdrag fra dansk Side, saa Tyskerne hverken fik et klart Nej eller nogetsomhelst Tilsagn. Der blev derfor sat haardt ind. Efter at Undtagelsestilstanden var hævet, etableredes der særskilte Spærretider rundt om i Landet, og i København varede Spærretiden i Maaneder efter den 29. August. Men Københavnerne var ligeglade. De hyggede sig i Familiens Skød, og Sabotørerne arbejdede uden for Spærretiden, tilsyneladende uden at være i mindste Maade generede.

8. September blev den første Henrettelse for Sabotage meddelt, og der fulgte nu en lang Række Henrettelser. Den 19. December udsendtes Meddelelse om, at 60 Danske var overført til tysk Koncentrationslejr, en Rejse Tusinder efterhaanden skulde gøre. Samtidig forstærkede Tyskerne deres Propaganda imod Sabotagen. Den danske Presse, der under de foregaaende Regeringer havde vendt sig imod Sabotagen, naar Regeringen direkte forlangte det, var nu fuldkom-

men tavs. Tyskerne fik derefter mobiliseret Overretssagfører *Krenchel* — der forøvrigt selv havde meldt sig — til at holde en Række Radiotaler imod Sabotagen. Desuden stiftede Hr. Krenchel »Dansk Sabotageværn«, der i Hovedsagen bestod af Nazister og deres Paarørende, og udgav desuden en Pjece om Sabotagen. Krenchels Agitation var ikke helt ufarlig. Den gjorde et vist Indtryk i forskellige Kredse, men den kunde alligevel slet ikke dæmme op for den voksende aktive Indstilling i alle Kredse, saa lidt som for de store passive Kredses stigende Velvilje over for Modstandsbevægelsen.

Kort efter den 29. August havde de danske Nazister stiftet Schalburgkorpset. Korpset blev angivet at skulle være Grundstammen i en ny dansk Hær. Det kom under Kommando af Frikorps Danmarks tidligere Chef, K. B. Martinsen, og blev formeret i to Afdelinger. Den ene var rent militær, men skulde kun gøre Tjeneste her i Landet, den anden var en civil Afdeling, der fik en seks Ugers militær Uddannelse, hvorefter Folkene blev hjemsendt. Fra den civile Afdeling rekrutteredes i stor Udstrækning Gestapos Stikkerkorps. Tillige dannedes et særligt Korps under Ledelse af Kaptajn Sommer. Det anvendtes som Sabotagevagter paa Virksomheder, der udelukkende arbejdede for Tyskerne, og gik senere over til — efter den 19. September — at fungere som Politi i tysk Tjeneste.

Begge Korps rekrutteredes i meget stor Udstrækning fra den danske Forbryderverden. Politiet konstaterede, at det overvejende var gamle Politikendinge, der gik ind i Korpset. De fik her en god Løn, rigelig Understøttelse til deres Koner og Kærester og frit Spil over for den danske Befolkning, samtidig med at eventuelle uopgjorte Regnskaber med det danske Politi blev strøget af Tyskerne. Folk, der var under Tiltale for en Forbrydelse, fik endogsaa Behandlingen af Sagen standset, naar de meldte sig til tysk Tjeneste, enten det nu var i et af disse Korps eller de gik direkte i tysk Tjeneste som Gestapofolk eller lignende.

Kampen mellem Modstandsbevægelsen og Tyskerne blev saaledes stadig skarpere, men ved Nytaarstid tog Udviklingen en ny Retning, en Retning som man fra dansk Side ikke havde drømt om var mulig. Clearingmordene begyndte.

Allerede i Begyndelsen af December — den 11. — havde Dr. Best sammenkaldt Pressen og holdt en Dundertale til den, hvori han bebudede den skarpeste Kurs imod Sabotagen. Dr. Best sluttede sin Tale med at sige: »Ved enhver Ændring, der maatte komme i Stillingen her i Landet, maa hver enkelt Borger først slaa sig for sit eget Bryst og sige til sig selv: Du har selv villet det og forskyldt det.«

Ingen havde dog ventet, at den Ændring i Stillingen, som Dr. Best her bebudede, skulde blive af saa taabelig og grusom Art som Clearingmordene og Schalburgtagen — Forsøgene paa at terrorisere Modstandsbevægelsen, gennem den fredelige Befolkning.

Terrormordene begynder.

Den 30. December om Aftenen opskræmtes København af Meddelelsen om, at Det konservative Folkepartis Formand, *Ole Bjørn Kraft*, havde været Genstand for et morderisk Attentat.

Kl. ca. 18,30 ringede en ung Mand paa Døren til Krafts Lejlighed i Vendersgade 28 og spurgte efter Folketingsmanden. Da Kraft ikke var hjemme, gik den unge Mand. Lidt før Kl. 19 kom Kraft hjem, og faa Øjeblikke efter kom den unge Mand igen. Krafts yngste Søn lukkede op, og Manden forlangte at tale alene med Kraft. Denne kom nu ud i Entréen, og da han et Øjeblik havde talt med Manden, lød der Skud. Hans Sønner, der sad inde i Stuen ved Siden af, styrtede ud og mødte Faderen, der kom vaskende mod dem med Blodet strømmende ned ad sig. Attentatmanden var paa Spring ned ad Trappen, hvor Sønnerne forgæves forsøgte at indhente ham. Kraft blev ført til Hospitalet, hvor der blev foretaget en Blodtransfusion. Han var ramt af fire Skud: et Strejfskud i HaandleDET, en Kugle i venstre Laar, en Kugle under højre Armhule, og endelig var en Kugle trængt ind i Ryggen. En femte Kugle var gaaet helt forbi.

Omtrent samtidig blev der forøvet Attentat imod den sønderjydske Journalist *Chr. Dam* i København, her var der fire Attentatmænd. Senere blev det oplyst, at en ung Mand ogsaa samme Dag havde forsøgt at komme til at tale med den konservative Folketingsmand *Aksel Møller* paa samme Tid, som Attentatet paa Kraft fandt Sted. Da

Aksel Møller kom ud til ham, forsvandt han imidlertid, da andre af Husets Beboere kom ud paa Trappen.

Det danske Politi satte straks en Undersøgelse i Gang, og Fru Kraft og den yngste Søn, der begge havde set Attentatmanden, genkendte ham i Politiets Forbryderalbum. Det var en tidligere straffet Forbryder, der nu var Medlem af Schalburgkorpset. Fru Kraft blev senere paa Shellhuset konfronteret med en Række Medlemmer af Korpset, men Attentatmanden var ikke iblandt dem — han var skaffet af Vejen. Der blev saaledes straks skaffet Klarhed over, at Ty-skerne dækkede over disse Mord.

Baade Ole Bjørn Kraft og Chr. Dam slap fra Attentaterne med Livet, Kraft praktisk talt uden Men, medens Dam fik alvorlige varige Skader. Efter at Kraft var flyttet hjem igen, blev der atter forsøgt et Attentat, der imidlertid blev afværget. Det var klart, at hans Liv nu var i stor Fare, men ikke desto mindre fortsatte han sit Arbejde som Partiets Leder hele Besættelsestiden igennem.

Disse to Attentater var kun Begyndelsen. Faa Dage efter — den 4. Januar — skete et nyt Mord, der rystede hele Verden og mere end noget andet bidrog til at gøre Tilstandene i Danmark klare. *Kaj Munk* blev myrdet.

Den 4. Januar havde Kaj Munk været paa Jagt. Han kom ved 19-Tiden hjem til Vedersø Præstegaard, og knap en halv Time efter kom fire Mand i Bil til Præstegaarden. De ringede paa og præsenterede sig som Gestapofolk. De forlangte, at Kaj Munk straks skulde følge med og nægtede ham at spise et Maaltid Mad. Paa hans Forlangende viste de en Legitimation, der aabenbart tilfredsstillede ham. Han pakkede nu en Kuffert med Nattøj og med nogle Æbler, hvorefter Bilen kørte med ham, efter at han havde taget Afsked med sin Kone og sine fem Børn. Fru Munk ringede straks til Politimesteren i Ringkøbing, og denne fik meget hurtigt opklaret, at der hverken fra Gestapo i Ringkøbing eller Esbjerg havde været Bud efter Kaj Munk. Der blev straks slaet Alarm, men først den næste Morgen blev Kaj Munk fundet. Han laa dræbt i en Landevejsgrøft ca. 10 km Vest for Silkeborg.

Sagens Opklaring blev overdraget Kriminalkommissær *Himmel-*

strup, men Tyskerne lagde fra første Færd Hindringer i Vejen for Undersøgelsesarbejdet, bl. a. forbød de, at der i Signalementerne af de fire Mordere kom til at staa, at den ene af Forbryderne talte rent Tysk og den anden gebrokkent Dansk, ligesom heller ikke Signalementet af Bilen, der tydeligt viste, at det havde været en tysk Politibil, maatte offentliggøres i sin rigtige Form. Alligevel lykkedes det Himmelstrup at faa konstateret Bilens Rute og endda at faa fastslaaet, hvem de Danske i Bilen var. Det var, som ventet, Folk i Gestapos Tjeneste.

Mordet fremkaldte en Storm af Harme over hele Landet. Tyskerne satte straks ind med Tvangsforanstaltninger, forbød Sørgetilkendigelser og forbød Præsterne at omtale Mordet i Kirkerne.

Forbudene blev imidlertid ikke overholdt, og det varede ikke 24 Timer, før hele Landet vidste, at Tyskerne havde myrdet Kaj Munk.

Tyskernes Forsøg paa at dæmpe den Opsigt, som Mordet vakte, gav sig rent tragikomiske Udslag. Samme Dag, som Kaj Munk myrdedes, blev en nazistisk Fiskehandler og Stikker i Slagelse henrettet af Patrioter. Tyskerne forlangte nu, at Dagbladene skulde bringe Nekrologer om Fiskehandleren i samme Omfang og i samme Opsætning som om Kaj Munk. De fleste Dagblade afstod derefter fra at bringe Nekrologer, og de enkelte, der gjorde det, havde en saa stor Sukces derpaa, at Tyskerne frabad sig Gentagelser. Den samme Regel gjaldt ogsaa for Kaj Munks Begravelse.

Efter Mordet paa Fiskehandleren fulgte det første direkte Clearingmord i Danmark. Lægen *Villy Vigholt* blev skudt ned i sin Konsultationstid af en ukendt Mand. Dette Mord bar alle de Kendemærker, der Maanederne igennem skulde kendetegne Clearingmordene. Vigholt nød den største borgerlige Agtelse, han var en stilfærdig Mand, der ikke af nogen var mistænkt for mindste Forbindelse med illegale Kredse, men hans ubetingede Danskhed var hævet over enhver Tvivl. Forsøget paa ved Terror at skræmme Modstandsbevægelsen fra at henrette Stikkerne var indledet, og i de kommende Maaneder fulgte Clearingmord paa Clearingmord.

Schalburgtagen sætter ind.

Faa Dage efter denne Serie af Mord blev Schalburgtagen sat ind. En Aften lød kraftige Drøn i det indre København, og næste Morgen fik Københavnerne at vide, at det var Studenterforeningen og Restaurant Parnas, der var sprængt i Luften. En Artikel i »Fædrelandet« kort efter afslørede, hvad Hensigten med disse meningsløse Sprængninger var, de skulde vende Folks Uvilje mod Sabotagen. Saa lidt som Krenchels fortsatte Propaganda og saa lidt som Clearingmordene virkede dette efter Hensigten. Sprængningerne blev hurtig døbt med Navnet Schalburgtage, en fortræffelig Benævnelse, der straks fik Borgerret i Sproget, og Forbitrelsen imod Tyskerne og deres danske landsforræderiske Hjælpere steg og gjorde Adgangen til Penge og nye Hjælpere for Modstandsbevægelsen stadig lettere.

Forgæves Politiforhandlinger.

Den stærke Vækst i Modstandsbevægelsen, der ikke lod sig hemme, hverken af de tyske politimæssige Forholdsregler eller af Clearingmord og Schalburgtage, vakte stigende Uro hos Tyskerne. Fra visse Sider ønskede man en stadig skarpere Fremfærd, mens man fra andre Sider var betænkelig herved. Følgen heraf var en haltende tysk Kurs, hvor man fra en Side forsøgte at skræmme med Terror og Henrettelser, mens man paa den Side igen forsøgte at faa det danske Politi ind i Kampen mod Sabotagen og hele den illegale Bevægelse. Politiet trak Forhandlingerne i Langdrag og stillede som Betingelse, at alle illegale, der anholdtes af det danske Politi, udelukkende skulde være under dansk Jurisdiktion, og at alle politiske Fanger, der tidligere var arresterede af det danske Politi, igen skulde overgives til dansk Fængsel. Tyskerne vilde naturligvis ikke gaa ind herpaa — og Følgen blev, at Politiforhandlingerne atter en Gang løb ud i Sandet.

Stillingen var derefter uforandret. Kampen fra dansk Side og Terroren fra tysk fortsattes uændret i det første halve Aar af 1944.

Et Døgn i Danmark.

Den tyske Censur gjorde det umuligt for den danske Befolkning at følge de utallige Begivenheder, der skete hver eneste Dag. Landet rundt skete der daglig voldsomme Begivenheder, Sabotage, tyske Indgreb af den ene eller anden Art. Som Illustration af Forholdene skal her i korte Træk gengives Politichefens Avis for den 13. Januar 1944. Politichefens Avis var en daglig Oversigt over Begivenhederne Landet rundt, der samledes paa Rigspolitichefens Kontor og sendtes til Myndighederne herhjemme:

13. Januar 1944.

Holbæk 12. Januar: Til Indkvartering af nye tyske Styrker i Holbæk er af Tyskerne rekvireret Badmintonhallen, Vandrehjemmet og Restaurationen »Strandparken«.

Odense 12. Januar: Det er fastslaaet, at Hærværk i Ejendommen Godthaabsgade 36, Odense, er begaaet af to berusede tyske Soldater, der var paa Besøg hos en Husassistent.

Kerteminde 12. Januar: Den tyske Konsul i Odense har paa Værnemagtens Vegne begæret det danske Politis Medvirken til Beslaglæggelse og Udlevering af en hos Møller Jens Nørvang, Bolsbøl, udstationeret dansk Militærhest. Kravet er afslaaet.

Aarhus 12. Januar: Det tyske Sikkerhedspoliti har anholdt Elektriker Poul Riishøj Rasmussen, der har udgivet sig for tysk Politi, idet han sammen med en Marinevægter indfandt sig paa en Restauration og afhørte en Husassistent om en anden Kvinde, som han sagde var beskyldt for at udbrede illegale Skrifter. Den paagældende er sigtet for Tyveri og Bedrageri og paastaar, at han fra 5. November til 15. December 1943 har arbejdet for det tyske Politi paa »Dagmarhus«.

Sønderborg 12. Januar: Kontorlærling Eilif Mathias Grau, der den 24. December blev anholdt af geheime Feltpolizei i Kolding, sigtet for at have fremsat fornærmelige Udtalelser om en saaret SS-Mand, er løsladt efter Forhandling med geheime Feltpolizei.

Tre Bladkioskindehavere i Sønderborg har modtaget Advarsel fra

»Nationale Aktionsgruppe« om ikke at forhandle »Fædrelandet« og »Kritisk Ugerevy«.

Holstebro 11. Januar: Det tyske Feltgendarmeri har paa Grove Flyveplads anholdt fire danske Chauffører og Arbejdere, sigtet for Hæleri med Automobildæk, stjaalet fra Værnemagten. Det danske Kriminalpoliti fik Meddelelse om Anholdelserne og Tilsagn om, at de danske Statsborgere, der var indblandet i Sagen, efter endt Afhøring, skulde blive overgivet til dansk Ret.

Frederiksberg 12. Januar: Værnemagten besatte Beværtningen Allégade 8 og anholdt fem af Gæsterne. Navnene ukendte.

Aalborg 13. Januar: Det tyske Sikkerhedspoliti har anholdt Bankassistent Ebbe Harry Marius Rasmussen, sigtet for Sabotage. Rasmussen blev søgt paa sin Bopæl, men undløb ad Bagtrappen, blev forfulgt og saaret og senere anholdt paa et Værelse i Gravensgade 13. Værelset tilhørte Typograflærling Jørgen Karl Georgsen, der var blevet anholdt af det tyske Politi den 16. December 1943, men undsluppet fra Arresten den 5. Januar. I Værelset opholdt sig en anden Person, som det tyske Politi tog med.

Randers 11. Januar: Dommer Hansen, Rougsø Herred, fik om Eftermiddagen Besøg af en Mandsperson, der meddelte Dommeren, at han var blevet uretfærdigt dømt for fire Aar siden, og at Dommerens Villa derfor vilde blive sprængt i Luften næste Formiddag mellem 10 og 12, dersom Dommeren ikke veg sit Sæde. Der skete intet.

Aarhus 13. Januar: En beruset tysk Marinesoldat knuste kort før Midnat Butiksruden til Aarhus Fjerrenseri. Soldaten blev ikke fundet.

Ved en Transformator paa Aarhus Elektricitetsværks Grund fandtes friske Fodspor. Da der efter Omstændighederne kunde befrygtes Sabotage, blev det danske Politi og de tyske Myndigheder underrettet. Der skete dog intet.

Københavns søndre Birk 13. Januar: Skomager Jens Villadsen i Hvidovre arresteret af tysk Politi, Aarsagen ukendt.

Aarhus 13. Januar: Kl. 8,45 i Formiddag meddelte Lederen af det tyske Sikkerhedspoliti, Kriminalrat Schwitzgebel, telefonisk til

Kriminalassistent Ertlund, Aarhus, at han opholdt sig i Ejendommen Krathusvej 4, Risskov, hvor det tyske Politi skulde foretage en Anholdelse. Der blev mødt Modstand, hvorfor det var nødvendigt at bruge Skydevaaben. Der maatte straks sendes to Ambulancer derud, da to Personer skulde transporteres bort.

Ejeren af Ejendommen, Tandtekniker Leo Birger Nødager Kæraa, blev i haardt saaret Tilstand ført til Amtssygehuset. I et Værelse paa første Sal fandt Kriminalassistenten, da Schwitzgebel viste ham derop, Fru Kæraa siddende paa Gulvet nøgen og dræbt.

Kriminalrat Schwitzgebel forklarede den danske Kriminalassistent, at Ægteparret Kæraa skulde anholdes, da der forelaa Bevisligheder for, at de stod i Forbindelse med Sabotører. Schwitzgebel og hans Medhjælper blev lukket ind af Husassistenten og vist op paa første Sal, hvor Ægteparret opholdt sig i et Værelse ved Siden af Soveværelset. De bankede paa Døren, og Kæraa spurgte: »Hvem er det?« Til Svaret: »Det er det tyske Politi,« sagde Kæraa: »Det tror jeg ikke.« Døren blev nu aabnet lidt, og den tyske Kriminalbetjent fik Held til at sætte sin Fod mellem Dør og Dørkarm og forsøgte at trænge Døren tilbage. Da dette ikke lykkedes og der opstod Formodning om, at Ægteparret kunde være i Besiddelse af Skydevaaben, skød Tyskerne gennem Døren.

København 12. Januar: En tysk Marinevægter blev ved Middagstid indbragt til Station 6. Han havde begaaet en Færdselsforseelse og derefter truet med Pistol.

Kl. 15,50 trængte otte pistolbevæbnede ind i Superspringmadrassfabrikken, Nansensgade 47. De jog Personalet ud og samlede Madrasser sammen paa Gulvet, overhældte det hele med Benzin og anbragte til Slut et Par Brandbomber. Beboerne i Huset blev advaret og fik Besked om, at man skulde sige til Brandvæsenet, at der var anbragt et Par Brandbomber, der vilde eksplodere om 20 Minutter, hvorfor Brandvæsenet ikke kunde komme i Arbejde, før der ankom en tysk Sprængkommando. Virksomheden leverede ikke direkte til Værnemagten, men vidste, at dens Produkter via Mellemand havnede der.

Kl. 18,40 Meddelelse om en Bombe i Kaffebaren Store Kon-

gensgade 69, der besøgte stærkt af tyske Soldater. Meddelelsen falsk.

Kl. 20,30 anmelder en Taxachauffør, at han var blevet truet af en ung Mand, som han havde kørt ud til Skyttegade. Chaufføren var imidlertid kørt fra Manden.

Kl. 22,15 Alarm paa Nørrevold, hvor tyske Marinesoldater gik rundt og sparkede paa Folks Døre. Ved Hjælp af de tyske Vagtposter ud for Garderkasernen, lykkedes det at faa Marinerne bort.

Kl. 22,40 Batalje ved Toldvagtstedet paa Sdr. Frihavnsvej. En Marinevægter gik amok, fordi to CB'ere standsede hans Dame og spurgte om hendes Ærinde i Frihavnen. Til sidst skød han paa en Undergruppfører, der kom til Assistance, men ramte ikke, og det lykkedes at afvæbne ham, hvorefter der kom Feltgendarmeri og Polititil.

I Tiden fra 12. til 13. Januar anholdtes ifølge Meddelelse fra »Dagmarhus« nedennævnte Personer: Maskinarbejder Bob Sørensen, Saxogade 45, København, Motorfører Poul Hilmer Pedersen, Borupsallé 214, Kbh., Mekaniker Henry Richard Neess, Gentofte, Blikkenslager Børge Jensen, Roarsvej 17, Kbh., Arbejder Viktor Behring, Mehl, Laurits Sørensens Vej 28, Kbh., Arbejder Villy Gerhard Olsen, Kbh., alle mistænkt for Sabotage. Student Norman von Bülow, Søllingsvej 14, Kbh., Student Gerhard Andreas Schiønning, Kronprinsensvej 11, Kbh., Kaptajn Roar Ploug, Peter Bangsvej 93, Kbh., Kaptajnløjtnant Hans Isak Johansen, Suensonsvej 13, Kbh., alle sigtet for Flugtforsøg til Sverige. Fisker John Ferdinand Petersen, Fisker Karl Adolf Sofus Gregersen og Fisker Henning Windfeld-Schäffer, alle boende i Fiskekutter i Køge, og Mægler Allert Kirstein Jensen, Bopæl unævnt, alle sigtet for Hjælp ved Flugt til Sverige. Poul Fritz Güssow, sidste Bopæl Berlin, Chr. Eivind Petersen, Vesterbrogade 67, Kbh., Husassistent Meta Johanne Eriksen, Viktoriagade, Kbh., alle sigtet for tyfskjendtlig Holdning.

Endvidere er i samme Tidsrum løsladt Ib Ove Bjerrehuus.

Holbæk 11. Januar: I den tyske Værnemagts Kantine paa Holbæk Kaserne var begaaet et Tyveri, hvorved der var stjaalet Varer for 700 Kr. Kantinebestyreren ønskede af Hensyn til Tyveriforsik-

ringen optaget dansk Politirapport, men dette afslog Politiet, da Tyveriet muligvis kunde være begaaet af Medlemmer af Værnemagten. Den 11. Januar meddeltes det fra Kasernen, at man mistænkte to Fyrbødere, der var ansat der, og at man ønskede det danske Politis Assistance ved Undersøgelsen, bl. a. ved en Ransagning i deres Hjem. Holbæk Politimester udbad sig Forholdsordre. Rigspolitichefen svarede, at dansk Politi godt kunde foretage den begærede Undersøgelse, for saa vidt som der blev tilsikret, at Gerningsmændene blev dømt ved danske Domstole.

· Som dette tilfældigt udtagne Døgn forløb Døgn efter Døgn i Danmark, og for hver Uge skærpedes Forholdene. Det tyske Politis Indgriben blev stadig mere og mere energisk og mere hensynsløs. De danske Patriots Aktioner blev talrigere og mere generende for Tyskerne. Stikkerhenrettelser besvaredes med Clearingmord. Sabotage med Schalburgtage. Hundreder af Danske arresteredes, men intet kunde standse Modstandsbevægelsen.

Pusterum for Sabotagen.

Kun paa eet Omraade blev der noget mere roligt i de første Maaneder af 1944. Sabotagen blev efter Ordre fra Frihedsraadet indstillet. Der skulde være forholdsvis Fred og Ro for at faa løst andre Opgaver. Den underjordiske Hær skulde ordentlig organiseres, forsynes med Vaaben og bringes ind under en fælles Kontrol. Der til skulde Sabotagegrupperne i nogen Udstrækning bruges, bl. a. som Instruktører. Tillige var Intensiteten paa Krigsskuepladserne taget noget af, og Sabotagen skulde først og fremmest sættes ind i nøje Kontakt med de allierede Hæres Hovedledelse. Endelig var der ogsaa Sikkerhedssynspunktet at tage i Betragtning. Naar Sabotagen for Øjeblikket ikke var af udpræget krigsvigtig Betydning, var det urimeligt at udsætte Grupperne for Risiko for at blive sprængt ved Aktioner. Derfor indskrænkede man sig til at indlede Jagten paa Stikkerne, hvad der affødte en Række nye Clearingmord. Clearingmordene vakte til at begynde med ikke alene Forfærdelse, men ogsaa Misfornøjelse med Patriots Aktioner, idet mange spurgte sig selv: Er det nu ogsaa værd at betale en lumpen Stikker med en

god dansk Mands Liv. Det var dog kun en kort Overgang, denne Tankegang havde nogen Betydning. Den illegale Presses Autoritet over for Befolkningen var nu saa stor, at det var muligt for den at føre den Opfattelse igennem i Befolkningen, at Stikkerhenrettelserne var en nødvendig Sikkerhedsforanstaltning for at beskytte Modstandsbevægelsens Organisationer.

Repræsentanter for de fem samarbejdende Partier udsendte den 6. Januar en Udtalelse, hvori de fordømte »den Attentatvirksomhed, som har udviklet sig, og hvorigennem man paa Grund af modsat Indstilling og Anskuelser stræber hverandre efter Livet«. Denne Udtalelse var udelukkende rettet imod Clearingmordene, idet det straks fra første Færd var klart, at Stikkerhenrettelserne ikke var politiske Mord, men Straf for begaaede Forbrydelser.

I April kom der Ordre til Genoptagelse af Sabotagen, og der fulgte meget hurtigt en lang Række bemærkelsesværdige Sabotager. Blandt nogle af de mest fremtrædende kan nævnes Angrebet paa den meget stærkt bevogtede Rustningsfabrik »Carltorp« paa Roskildevej, og »Globus« lige i Nærheden. Ved det sidste Angreb blev Læge *Erik Hagen* dræbt. Af andre særlig fremtrædende Sabotager maa nævnes den store og meget vellykkede Sabotage mod Burmeister og mod Nordwerk.

Politiets Stilling.

Trods den kraftige Indsats af Stikkere var Tyskerne fuldt klar over, at det ikke var lykkedes dem at blive Herre over Situationen herhjemme. De gjorde sig derfor betydelige Anstrengelser for at faa det danske Politi til at gaa i Arbejde igen, men alle Forhandlinger herom strandede i Vinterens Løb. Til sidst foreslog Tyskerne, at godt 50 Virksomheder Landet over skulde bevogtes af dansk Politi. Dertil blev der svaret, at Politiets Bevæbning ikke tillod det at paa-tage sig denne Opgave. Det maatte udstyres med svære Vaaben. Og i øvrigt tillod Mandskabsstyrken heller ikke en Bevogtning i saa stor Udstrækning. Det højeste, man kunde indlade sig paa, var at sætte en Række danske offentlige Virksomheder under Bevogtning. Paa Basis af dette Svar lykkedes det at holde Forhandlingerne flydende

til langt hen paa Sommeren, saaledes at der først den 3. Juni blev afgivet et endeligt dansk Svar.

Dr. Best var yderst utilfreds med denne Udvikling, og han forsøgte at lægge Pres paa de danske Myndigheder ved en Tale, han holdt den 25. April, hvori han udtalte Haabet om, at »det danske Folks Virkelighedssans skal faa Overtaget, og at Forholdene af sig selv i rette Tid skal stabiliseres«. Videre truede Dr. Best med, hvis Sabotagen ikke ophørte, at lade 100 Sabotører og Voldsmænd henrette.

Det hjalp ikke. Det hjalp heller ikke, at Tyskerne tvangsindlagde Artikler i Bladene, hvori de skildrede Danmark som et nyt Chicago. Sammenligningen var ikke helt daarlig. De tyske Morderkolonner var ligefrem organiserede efter Bandedystemet. Dette fik man konstateret, da man den 4. Maj arresterede Lederen af en saadan Bande, *Anker Due Petersen*, kaldet »den lille Banan«, og en hel Del af hans Bande. Det lykkedes Politiet at bevise, at det var Due Petersen, der havde nedskudt Politibetjent *Bo Caspersen* paa Højbroplads, og at han var medskyldig i Mordet paa Red. *Sigurd Thomsen* og en Række andre lignende Forbrydelser. Mærkeligt nok lod Tyskerne Politiet beholde Due Petersen, ellers plejede de, naar en af deres Haandlangere kom i Knibe, at hente ham ud. Et karakteristisk Eksempel i saa Henseende var Attentatforsøget mod Folketingsmand, LRS. *Hjermind*. LRS. Hjermind skræmte Manden, der kom op paa hans Kontor for at skyde ham, med sin Pistol, og da det danske Politi derefter kom til Stede og anholdt Manden, dukkede Gestapo kort efter op paa Politigaarden, skønt de ikke havde faaet nogen Meddelelse fra Politiet endnu, og tog Manden med sig, idet de fortalte, at han var Desertør fra Norge, og at de havde haft ham under Observation igennem nogen Tid, saa det var derfor de vidste, at han var blevet anholdt. De takkede Hjermind hjerteligt for hans Mod og Resoluthed, hvorved en saadan farlig Forbryder var blevet uskadeliggjort, men nogen rimelig Forklaring paa, hvorfor en Mand fra Norge netop havde udset sig LRS. Hjermind som Offer, kom der aldrig fra Tyskerne.

Af særlig store Schalburgtager kan nævnes de store Vindues-

sprængninger paa Strøget i København, Schalburgtagen i Odense i Slutningen af Maj, hvorved bl. a. Fyns Stiftstidende blev ødelagt, og Afbrændingen af en Bygning paa Vestre Boulevard, hvor nogle Filmsselskaber havde til Huse.

Da hverken Formaninger eller Trusler hjalp paa Situationen herhjemme, stillede Dr. Best — over for de andre tyske Myndigheder her i Landet — Krav om, at det danske Politi skulde fjernes. Dette Krav modsatte General *v. Hanneken* sig, idet han var bange for, at det vilde skabe et Kaos, som Tyskerne ikke kunde beherske, dersom det danske Politi forsvandt. Men senere skulde Dr. Best faa sit Ønske opfyldt, formodentlig fordi det lykkedes ham at overbevise *v. Hanneken* om, at Politiet i Tilfælde af Invasion vilde være en sikker og meget farlig Del af Modstandsbevægelsens Styrker.

Den 11. Maj erklærede en Repræsentant for General *Eisenhower*, at Danmark skulde behandles paa samme Maade som en Allieret, da det danske Folk havde vist god Vilje til at sætte sig til Modværge mod Tyskerne. Denne Erklæring var af ikke ringe Værdi for Modstandsbevægelsen, idet det var den første helt officielle allierede Tilkendegivelse af, at Danmarks politiske Stilling nu var fuldt anerkendt af de Allierede.

XVIII

Folkestrejken — Hovedstadens Oprør.

I Sommerens Løb skærpedes Stemningen stadig stærkere. Irritationen over Tyskernes Mord og Ødelæggelser steg, saa der skulde ikke saa forfærdelig meget til, før der skete noget virkelig alvorligt. I Juni Maaned fandt en ny Række Schalburgtager Sted, saaledes blev Domus Medica, Borgernes Hus og Studentergaarden ødelagte, og den 25. Juni foranstaltede Schalburgfolk meget omfattende Ødelæggelser i Tivoli. Stemningen i Hovedstaden naaede nu det eksplosionsfarlige Stadium, og da saa Tyskerne efter den fuldstændige Ødelæggelse af Rekyriffelsyndikatet mente, at Tiden nu var inde til at give Københavnerne noget andet at tænke paa end at gaa rundt og glæde sig over deres Sabotører og derfor indførte Spærretid i København fra Kl. 20 til Kl. 5, saa kom Eksplosionen.

Mandag den 26. begyndte Demonstrationer imod Spærretiden. Folk nægtede at efterkomme Spærretidsforbudet, Arbejderne paa Burmeister gik hjem, idet de meddelte Dr. Best, at naar de skulde lukkes inde Kl. 20, var de nødt til at gaa tidligere hjem, de maatte nu i Sommertiden have 8 Timer til at passe deres Kolonihaver i. Om Aftenen tændtes der en Del Baal i Gaderne som Protest. Det var særlig paa Vesterbro i Istedgade-Kvarteret, paa Nørrebro i og omkring Rantzausgade og Blaagaardsgade og paa Christianshavn ved Holmbladsgade, at Demonstrationerne var særlig stærke.

Tyskerne greb straks med Begærlighed Lejligheden til at lade Musklerne og Maskinpistolerne spille. Deres Patruljer fo'r rundt i Gaderne og skød paa de opsætsige. Resultatet af Aftenens og Nat-

tens Anstrengelser maatte fra et tysk Synspunkt betegnes som tilfredsstillende, idet der var syv døde og syvogfyrre saarede.

Dette var Optakten. Københavnerne blev ikke kuede af denne første Opvisning af Brutalitet, der ikke forekom dem værre end Augustdagens. Tværtimod blev Beslutningen om at lade Tyskerne faa noget for deres Penge stærkt styrket.

Tirsdag den 27. bredte gaa-tidligt-hjem-Strejkerne sig over hele Byen. Flere og flere Virksomheders Personale fulgte i det Spor som B. & W. havde anvist. Om Aftenen flammede Baalene igen over Byen. I flere Gader byggedes Barrikader, og de tyske Patruljer blev sendt ud i større Tal end den foregaaende Dag. Men Københavnerne var nu blevet mere paapasselige, saa Resultatet af dette Døgn blev, trods den mere energiske Indsats fra tysk Side, kun syv døde, som den foregaaende Dag, og en Del saarede.

Onsdag den 28. var gaa-tidligt-hjem-Strejken fuldstændig. Det var Lørdag Eftermiddag over hele Byen, og alle var indstillede paa, at det skulde det være hver Dag saa længe Spærretiden varede. Om Aftenen flammede Baalene Byen over i et Antal paa over tusinde. Folk var ivrige efter at bringe Materialer. Gamle Møbler blev kastet ud af Vinduerne for at nære Baalene, og over Barrikaderne vagede flere Steder røde Faner, Dannebrog, Union Jack og Stars and Stripes. Men Tyskernes Aktivitet var denne Aften væsentligt ringere, og det danske Politi indskrænkede sig som de foregaaende Aftener til at passe paa, at Baalene ikke blev saa store, at de kunde lave Ulykker. Der var sejsten saarede, men ingen døde.

Aarsagen til Tyskernes forholdsvis Lemfældighed var af særlig Art, og den samme Aarsag skulde senere faa den største Betydning for, at Folkestrejken kunde føre til en Sejr. Lederen af den tyske Regeringsdelegation, Dr. *Walter*, der siden 1932 havde ført de økonomiske Forhandlinger med Danmark, var kommet til København om Tirsdagen for at føre Forhandlinger. Dr. Walters Indflydelse var paa dette Tidspunkt paa sit højeste. Han støttede sig i Berlin til det økonomiske Trekløver inden for Rigsregeringen, nemlig Rigsminister *Funk*, Finansminister *Schwerin-Krosigk* og Landbrugsminister *Backe*. Gennem disse tre Herrer havde Dr. *Walter* faaet sin

Yndlingsteori anerkendt af Rigsregeringen, nemlig, at Betingelsen for, at Danmark kunde vedblive at være en villig Producent for Tyskland, dels var, at der vedblivende kunde være en vis rimelig Forsyning af Varer i Danmark, og dels at man ikke ophidsede de to store Producentgrupper, Landbrugerne og Arbejderne. Og nu blev Dr. Walter om Onsdagen i det danske Udenrigsministerium informeret om Sagernes Stilling. Det blev stærkt understreget for ham, at Titusinder af Arbejdstimer gik tabt for Tyskerne, og at Spærretiden følte som udelukkende rettet mod Arbejderne, idet de mere velstaaende Befolkningkredse simpelthen tog ud til deres Sommerboliger, hvor der ikke var Spærretid.

Dr. Walter blev rasende og gik straks til Dr. *Best*, over for hvem han gjorde de kraftigste Indsigelser. Disse Indsigelser fik en ekstra Vægt ved, at endnu en Tilfældighed indtraadte. Udenrigsminister *v. Ribbentrop* ventedes til København paa Hjemvejen fra Finland til Berlin, og de tyske Myndigheder heroppe var ikke særligt interesserede i at præsentere en By i Oprør for Hr. Ribbentrop. Ribbentrop kom alligevel ikke, men Dr. Walters Aktion bevirkede, at en Lempelse i Forholdene øjeblikkelig blev besluttet, og Torsdag blev det bestemt, at Spærretiden skulde lempes, saa den først skulde træde i Kraft Kl. 23. Lempelsen blev bekendtgjort gennem Højttalervogne.

København gaar til Angreb.

Spærretidens Lempelse var — og blev ogsaa overalt opfattet saaledes — en klar Sejr for Hovedstaden, og egentlig var alle nu indstillet paa, at den gode Spøg havde varet længe nok. Nu skulde man ind i normale Forhold igen. Det kommunistiske illegale Blad »Land og Folk« sendte saaledes en Løbeseddel ud, hvori Sejren proklameredes — uden at der opfordredes til at faa mere ud af Situationen.

Men det skulde gaa helt anderledes. København følte sig stærk efter Sejren og fortsatte med Demonstrationerne Torsdag den 29. om Aftenen. De tyske Patruljer traadte Torsdag Aften igen skarpe op, saaledes at ialt 53 Mennesker indlagdes paa Hospitalerne, deraf syv døde. En væsentlig Del af den stiltfærdigere Stemning forsvandt nu. Torsdag Morgen offentliggjorde Tyskerne seks Henrettel-

ser. Det var alle Medlemmer af en Gruppe fra Nordjylland, og derved blev Ejeren af Hvidsten Kro, hans Søn og Svigersøn henrettet, medens hans Datter blev idømt en haard Tugthusstraf og en yngre Datter Ungdomsfængsel. Disse Henrettelser oppirrede utroligt.

Fra Frihedsraadet eller anden illegal Side var der ingen Tanke om nogen fortsat Aktion. Man betragtede Situationen som afviklet med Spærretidens Lempelse. Men Sindene var ophidsede, og der skulde kun et Par Tilfældigheder til, for at Hovedstaden skulde gaa til Angreb mod Tyskerne. Og Tilfældighederne kom.

Allerede før Spærretiden begyndte Urolighederne i Istedgade-Kvarteret. Da en Sporvogn ved 20-Tiden passerede Istedgade, kastede en ukendt Mand en Sæk Cement foran Bivognen, saa Sporvognstoget afsporedes. Derefter halede ungdommelige Elementer Kørestangen ned paa de efterfølgende Sporvogne, og i Løbet af ganske kort Tid, var Sporvognstrafikken brudt uhjælpelig sammen i Istedgade. Samtidig begyndte Nazisterne at røre paa sig. En Nazist skød helt meningsløst ind gennem et Vindue i Istedgade, og kort efter kom en af de berygtede Terrorbiler med civilklædte Schalburgfolk susende gennem Istedgade med 60 km Fart, mens de fyrede ud af alle Vinduer.

Ved 21-Tiden kom en civilklædt Mand gaende paa Vesterbros Torv, men pludselig og helt uden Foranledning begyndte han at skyde paa de forbipasserende og ramte bl. a. en Raadhusbetjent, der paa Cykle var paa Vej til sin Tjeneste. Mængden faldt over ham med Raabet: »Slaa ham ihjel!« og man var allerede i Færd med at slæbe ham hen til en Lygtepæl for at hænge ham, da det danske Politi greb ind og fik ham befriet. Paa Politigaarden blev det hurtigt fastslaaet, at han var ansat paa Shellhuset. Rundt omkring i Byen fandt der ogsaa andre Steder Provokationer Sted, der fremkaldte Optrin og gav de tyske Patruljer Lejlighed til at skyde. Det syntes derfor, som om visse Kredse hos Tyskerne benyttede sig af Schalburgfolkenes Villighed for derved at gøre deres til at fremprovokere en Situation, hvor man kunde give København en Lærestreg, som Byen sent skulde glemme.

Om Morgenen den 30. brød Generalstrejken saa løs. Signalet var

Tilfældigheder. Sporvognsfolkene, der havde faaet at vide, at Tyskerne havde beskudt et Sporvognstog, nægtede at køre, før der var skabt en tilfredsstillende Beskyttelse for dem. Telefondamerne gik hjem, da Tyskerne truede med at besætte Telefonhuset, fordi det var umuligt at komme igennem med Telefonsamtalerne, da hele Byen ringede til hinanden. Dette opfattede Tyskerne som Sabotage, og saa truede de. Standsningen af Sporvejene og den tavse Telefon blev over hele Byen opfattet som Signal til Generalstrejke.

I Løbet af Formiddagen var Generalstrejken fuldstændig, og kort efter Middag laa hele Byen stille. Lørdag hver Dag var blevet til Søndag hver Dag.

Generalstrejkens Krav var formulerede samme Formiddag Mand og Mand imellem. De lød: *Spærretiden ophævet og Schalburgkorpset landsforvist.*

København i Krig.

Alle var overrumplede af Generalstrejken, selv de strejkende. Tyskerne var ogsaa desorienterede og ængstelige. Denne By, der pludselig begyndte at holde Søndag, var virkelig ængstende. En Million Mennesker, der foran Maskingeværer og Kanoner og efter tre Dages Terror ganske roligt gik hjem og glade og ubekymrede indrettede sig paa at vente, var farlige. Tyskerne begyndte straks at trække Tropper til København fra hele Sjælland. De kom paa beslaglagte Lastbiler fra Helsingør og Slagelse. Selv fra Jylland blev der afsendt Forstærkninger. Nu skulde København have en Lærestreg. Tyskerne besatte en Række strategiske Punkter rundt om i Byen, Raadhuset, Hovedbanegaarden, Hovedpostkontoret, Broerne over Havnen, og adskillige andre Steder. Der blev lavet Forskansninger af spanske Ryttere, opstillet Maskingeværer og Kanoner, Tyskerne beslaglagde Lastbiler og lod dem patruljere rundt i Byen, tæt besatte med svært bevæbnede Soldater.

I Arbejderkvartererne byggedes der Barrikader, samtidig med at Byens Liv stilnede af. København var villig til at *kæmpe*, hvis det var nødvendigt, og hvis det blev forlangt. Men foreløbig gik det kun ud over nogle nazistiske Forretninger, der blev ødelagt. Om Aftenen

satte Tyskernes Terror for Alvor ind. Maskingeværsalverne lød over hele Byen Natten igennem, og Resultatet af det første Strejkedøgn blev 221 indlagte, deraf 16 døde. Tillige havde Tyskerne om Fredagen besat de offentlige Værker og lukket for Lys, Gas og Vand. Deres Hensigt var klar nok. København skulde sultes og tørstes ud. Og Københavnerne forberedte sig paa Belejringen. Rundt om i Huskarreerne dannedes Velfærdskomiteer, der organiserede Uddeling af Madvarer fra Forretninger, sørgede for at der blev bygget provisoriske Ildsteder i Gaardene, at der blev tappet Vand af osv., og imens alt dette skete, trak Folk i Søndagstøjet og promenerede rundt om i Byen ganske uimponerede af Tyskernes Magtopbud.

Lørdag den 1. Juli blev den uroligste Dag, København til da havde oplevet. Butiksplyndringerne tog til — i en Del Tilfælde var det desværre ogsaa forbryderiske Elementer, der var paa Spil — Nazistøjligheder blev stormet og Møblementene kastet paa Gaden og brændt. Dagens mest dramatiske Episode var Varehuset Bulldogs Brand. Bulldogs Indehaver, *Bryde Nielsen*, var kendt som ivrig Tyskerven og mentes at have forstrakt »Fædrelandet« med betydelige Beløb. Nu tog Nørrebros Befolkning Hævn, Varehuset stormedes og Varerne slæbtes ud paa Gaden, hvor de sattes i Brand. Forsøgte Folk at stjæle af Varerne, blev de stoppet og fik Prygl. Til sidst blev selve Bygningen sat i Brand og nedbrændte næsten fuldstændigt. Det danske Politi forsøgte at gribe ind, men da Tyskerne og Schalburgfolkene ankom, som sædvanligt skydende vildt omkring sig, trak det sig tilbage og nøjedes med paa Afstand at følge Begivenhederne.

Langs Søbredderne stod og laa der tæt med Mennesker, der i det straalende Sommervejr fulgte Slaget Gang. Folkevittigheden gav sig meget drastiske Udslag ovre ved Bulldog. Voksmannequiner blev klædt af og fik malet Hagekors paa sig paa de Steder, man kaldte for de militære Omraader. Faa Hundrede Meter fra Kamppladsen var der rejst Barrikader, paa hvilke der vajede danske, engelske, amerikanske og russiske Flag.

I det hele taget var København i disse Dage Kontrasternes By. Side om Side med Skuepladserne for de blodigste Scener nød Folk

Sommeren. Langs Kanalerne inde i Byen tog unge Piger i Bade-drugt Solbad, paa Raadhuspladsen, hvor 75 mm Kanoner pegede ud fra Bunkersudgravningerne i Muslingeskallen, sad Hundreder af Mennesker paa Bænkene og nød Solskinnet, bogstavelig talt lige foran de tyske Maskingeværer, bag hvilke Soldaterne laa med Fingeren paa Aftrækkeren.

Dagens blodigste Episode fandt Sted ude paa Amager. Der kom en tysk Patrulje kørende gennem Holmbladsgade, hvor alt aandede Fred, og hvor Folk fredeligt sad i Vinduerne og nød Solskinnet. Patruljen aabnede pludselig Ild imod Vinduerne. Resultatet blev femten dræbte og ti saarede. Ikke en halv Time efter var det galt paa Amagerbrogade, hvor en tysk Jager pludselig dykkede ned og beskød Gaden med sine Maskingeværer. Herfra maatte 37 Mennesker paa Hospitalet. Flere Steder brugte Tyskerne Fodfolkskanoner imod Barrikaderne eller mod helt tilfældige Bygninger. Ambulancernes Mandskab og CB Mandskabet udførte sande Heltegerninger for at hjælpe de saarede, og under dette bevarede Befolkningen sin Disciplin. Modstandsbevægelsens Styrker holdt sig i Ro og modstod Fristelsen til at gribe til Vaaben, saa Skyderiet var helt ensidigt paa Tyskernes Side. Schalburgprovokatører blandede sig i Mængden og forsøgte at faa den til at gaa amok, ja, trak endog Revolverne og skød paa Tyskerne fra Barrikaderne. I intet Tilfælde lykkedes Provokationerne. Tyskerne fik ikke det ønskede Paaskud til at udfolde den helt store Brutalitet.

Alt blev ellers lagt op til, at København skulde knækkes. Dr. *Best* overdrog Kommandoen over København til den tyske Kommandant paa Sjælland, Generalløjtnant *Richter*, og denne erklærede Byen i Belejringstilstand. Byen blev totalt afspærret, idet Tyskerne besatte en Linie, der gik fra Køgebugt langt Fæstningsterrænet over Roskildevej, nord om Utterslev Mose og langs Tuborgvej ud til Sundet ved Tuborgs Fabrikker. Paa røde Plakater blev det forkyndt, at blot det at nærme sig Afspærringen vilde medføre Beskydning uden Advarsel. Toggangen til og fra København var standset, saaledes at Glostrup var Endestation. Hundreder af Mennesker camperede i Glostrup, mens de forgæves forsøgte at komme ind til Byen, mens

andre Hundreder lige saa forgæves forsøgte at slippe ud af Byen. Men før Tyskerne sluttede Ringen, var Tusinder sluppet ud. Alligevel regnedes der med, at 700.000 Mennesker befandt sig bag Afspærringen. *Dr. Best erklærede, at han i Løbet af en Uge nok skulde knække København, saa den ikke rejste sig igen.*

I Løbet af Lørdagen ankom der Tank- og Panservognsformationer til Byen, men de fleste var gamle forældede Modeller, der imidlertid naturligvis var gode nok over for en vaabenløs Befolkning.

Resultatet af Tyskernes Terror i Løbet af Lørdags Døgnet blev 203 saarede, hvoraf 23 var døde.

Der arbejdes paa Afspænding.

Fra ansvarlig dansk Side var man straks fra første Færd klar over, at det var en uhyre risikabel Situation, Hovedstaden her havde bragt sig ind i, og der udfoldedes ivrige Bestræbelser for at fremkalde en Afspænding i Situationen. Allerede Fredag havde Dir. *Svenningsen* i Udenrigsministeriet udformet et Opraab til Befolkningen om at genoptage Arbejdet. Opraabet skulde sendes ud af Fagforeningerne og Erhvervsorganisationerne, men disse og Politikerne nægtede at sende Opraabet ud. I disse Kredse var man ganske klar over, at det var nytteløst at opfordre Befolkningen til betingelsesløs Kapitulation. Dir. *Svenningsen* forsøgte at komme i Forbindelse med *Dr. Best*, men denne nægtede at modtage ham. *Dr. Walter* havde ikke bedre Held med sig. *Dr. Walter* var meget nøje af Udenrigsministeriet informeret om Situationens Udvikling, og han søgte at komme til at tale med *Best*, men uden Held. Først Lørdag Formiddag fik *Svenningsen* Foretræde for *Best* og forelagde denne Erklæringen. Det hele Resultat heraf var imidlertid, at *Dr. Best* ge-raadede i vildt Raseri, fordi der i Opraabet stod en Bemærkning om, at de ekstraordinære Forholdsregler maatte beklages. *Dr. Best* erklærede, at for hans Skyld kunde man godt sende Opraabet ud, men det var ikke, fordi han ønskede det, han skulde nok selv ordne denne lille Affære. Imidlertid krævede han — som Betingelse for at give sin Tilladelse til, at Erklæringen blev sendt ud — at Formanden for de samvirkende Fagforbund *Ejler Jensen*, Rigspolitichefen *Begtrup*

Hansen og Departementschef *Eivind Larsen* i Justitsministeriet skulde gaa af, og at Arbejderne ved Overarbejde skulde indhente den Arbejdstid, der var gaaet tabt ved gaa-tidligt-hjem-Strejken og ved Folkestrejken. Disse Krav satte naturligvis en Stopper for videre Forhandling.

Imidlertid mødte Dr. Walter om Eftermiddagen op i Udenrigsministeriet og desavouerede Dr. Best, idet han erklærede at disse Krav var frafaldet, dersom man fra dansk Side vilde udsende Erklæringen uden den Passus, der irriterede Dr. Best saa stærkt. Til lige skulde de offentlige Værker blive sat i Gang igen om Søndagen og Afspærringen af København blive hævet.

Paa denne Basis blev der nu forhandlet, og Søndag var man naaet til Enighed om at gøre et Forsøg.

Frihedsraadet kommer paa Arenaen.

Frihedsbevægelsen var blevet lige saa overrumplet af Generalstrejken som alle andre. Frihedsraadet kunde end ikke samles, og det første, man hørte fra Frihedsbevægelsen, var Løbesedler, som de illegale Blade sendte ud Lørdag Aften. De var enslydende, men var ikke hverken affattede eller godkendte af Frihedsraadet. Teksten til dem lød:

»Den Folkestrejke, som nu er en Kendsgerning i Storkøbenhavn, er et Resultat af Tyskernes og deres danske Haandlangeres Voldsmetoder. Skylden er først og fremmest Schalburgkorpsets, det udfører sine landsforræderiske Gerninger i Ly af tyske Maskingeværer og til Dels efter tysk Ordre. Den Folkestrejke, som er opstaaet, omfatter ikke blot Arbejderne, men alle Befolkningslag, alle Erhverv. Der er opstaaet en Situation, som Tyskerne ikke havde forudset og ikke kan beherske. Den første Sejr er allerede vundet ved Lempelsen i Spærretiden, Tyskerne er indbyrdes uenige. Dr. Best har trumfet sin Vilje igennem over for Værnemagten, der frygter Produktionsnedgang som intet andet. Strejker af denne Art har før vist sig dødsensfarlige for Okkupanterne. Det vil vise sig igen. Her er ingen Ledere, man kan forhandle med, ingen Mulighed for Kompromis. Folkestrejken er Udtryk for Folkets sunde Instinkter,

udsprunget af en Tilstand, som er blevet uudholdelig. Den standses kun ved, at Aarsagen til Folkets berettigede Harme fjernes. Dette er vel kun en lille Ting i den store Krig, men det viser, at det skrider under den tyske Kolos, som snart vil styrte. Verdens Øjne hviler nu paa Danmarks Hovedstad, som trodser de tyske Vaaben og Gestapos Terror«.

Løbesedlen opfordrede til at holde ud og formulerede følgende Krav: Ud med Schalburgkorpset, bort med Stikkerne, væk med Spærretiden.

Om Søndagen lykkedes det at faa en Del af Frihedsraadet samlet, og samtidig med at Erhvervenes og Myndighedernes Opraab om at gaa i Arbejde igen blev udsendt, sendte Raadet en Opfordring ud til at fortsætte Strejken. Dette skabte naturligvis nogen Forvirring ude blandt Folk, men Forklaringen var den simple, at Frihedsraadet og Politikerne endnu ikke havde naaet at faa Kontakt med hinanden, saaledes at Raadet ikke om Søndagen vidste, hvor langt Tyskerne allerede da havde givet sig.

I Berlin var der Søndag Formiddag blevet afholdt et Møde i det tyske Udenrigsministerium paa Wilhelmsstrasse, hvor Forholdene i Danmark var blevet drøftet. Dr. *Walters* Rapport gjorde et stærkt Indtryk her, ikke mindst da Dr. *Walter* rapporterede, at Mejerierne nu ogsaa var begyndt at lukke. Baggrunden for denne Meddelelse fra Dr. *Walter* var en svensk Radiomeddelelse om, at flere Eksportmejerier var gaaet i Strejke. Meddelelsen var oversendt fra København og var i Virkeligheden et Falsum, netop beregnet paa at virke paa Tyskernes Nerver. Det var rigtigt nok, at der var Mejerier, som maatte lukke, men det var ikke Strejke, det var manglende Transportmuligheder. Resultatet af Mødet i Berlin blev nye Instrukser til Dr. *Best*, der nu vendte om og blev lige saa forhandlingvillig som han før havde været blodtørstig. Fra tysk Side blev der givet en Række Tilsagn, dels direkte og dels i Form af Antydninger. Spærringen af København blev lovet ophævet fra Mandag Morgen, Lys, Gas og Vand skulde komme i Gang igen Søndag Aften, og Schalburgkorpsets Forhold skulde blive taget op til Undersøgelse, medens Spørgsmaalet om Repræsalier over for Arbejderne skulde blive

stillet i Bero. Men naturligvis maatte der ikke meddeles Befolkningen noget om denne tyske Eftergivenhed.

Om Aftenen blev der da igennem Radioen og Højttalerbiler udsendt følgende Proklamation:

»I Forstaaelse med Cheferne for Centraladministrationen og Repræsentanter for de samarbejdende politiske Partier ønsker vi under tegnede Repræsentanter for Hovedstadskommunerne samt danske Arbejds- og Erhvervsorganisationer at rette følgende Henvendelse til Befolkningen i Anledning af den sidste Tids Begivenheder.

Arbejdsnedlæggelsen i København har bragt Hovedstadens Befolkning i en skæbnesvanger Situation. Konsekvenserne af en fortsat Strejkebevægelse er uoverskuelige. Tilførslerne af Levnedsmidler og andre Livsfornødenheder til Hovedstaden svigter allerede, og vil i Løbet af kort Tid gaa helt i Staa. Faren for Indgreb med Virkninger af uoprettelig Karakter er overhængende. Genoprettelsen af Byens normale Liv er en nødvendig Forudsætning for, at truende Ulykker skal kunne undgaas. Alle og enhver opfordres derfor indtrængende til straks at genoptage deres daglige Gerning.«

Opfordringen var underskrevet af de øverste Ledere i Hovedstadens Kommuner og af Formanden for De samvirkende Fagforbund, Arbejdsgiverforeningen og Industriraadet.

Men i Hælene paa Højttalerbilerne fulgte Folk, der uddelte Frihedsraadets Opfordring til at fortsætte Strejken, og denne Opfordring blev tillige udsendt igennem den svenske Radio. Frihedsraadets Opfordring havde følgende Ordlyd:

»I Løbet af det sidste Døgn er de tyske Overgreb i København tiltaget i Brutalitet. Tyskerne har indført Belejringstilstand, de har spærret alle Udfaldsveje, standset samtlige Tilførsler til Byen og afbrudt Forsyningen af Vand, Gas og Elektricitet. I Gaderne beskydes Befolkningen hensynsløst af Besættelsesmagtens Bilpatuljer og fra Luften. Folkets Vilje til fortsat Strejke er ubrudt. Endnu er Tidspunktet for aktiv Modstand ikke inde, men et stærkere Udslag af passiv Modstand end det, vi i disse Dage har oplevet, kan ikke naas. Frihedsraadet understreger endnu en Gang, at Strejken maa fortsættes med usvækket Styrke og Enighed, indtil der fra tysk Side er

stillet betryggende Garantier for Opfyldelsen af følgende Krav: 1) Schalburgkorpset maa fjernes fra Landet. 2) Den faktiske Undtagelsestilstand (Spærretid m. v.) maa ophæves. 3) Byens Tilførselsveje maa aabnes og Forsyningen med Vand, Gas og Elektricitet maa genoptages. 4) Der maa ikke foretages Repressalier af nogen Art i Anledning af Folkestrejken.«

Samtidig havde Frihedsraadet til Sverige afsendt endnu et Opraab, der blev offentliggjort i svensk Radio. Opraabet lød:

»I en for Danmark kritisk Time opfordrer det danske Folk Sverige til at yde Støtte. Det danske Folks tusindaarige Retsbegreber er blevet krænket paa det dybeste af Tyskerne, der ikke har undset sig for at lade det af Forbrydere og Landets Bærme rekrutterede Schalburgkorps være dem behjælpelige i Udførelsen af deres Skændselsgerninger. Under tysk Befaling og tysk Beskyttelse har dette Korps begaaet Udskejelser, som Danmarks lovlige Øvrighed er blevet tvunget til at lade gaa upaaagtet hen. Et vaabenløst Folk har med de Midler, der staar til dets Raadighed, nu sat sig til Modværge. Vi opfordrer Sverige, hvis Stilling i Dag er stærkere end nogensinde, til at lægge et diplomatisk Pres paa Tyskland, for at faa dette Landsforræderkorps ophævet eller fjernet. Hjælp i Gerning er i Dag tusind Gange mere værd end i Ord!«

Strejken blev ikke afsluttet Mandag Morgen. Sporvognene begyndte at køre, men blev standset undervejs, og Personalet gik derefter hjem. Paa mange Virksomheder mødte Arbejdere og Funktionærer, men der var ingen til at lukke op, og dermed begyndte Folkestrejken maaske mest kritiske Dag. Der var blevet lukket op for Lys, Gas og Vand, og Afspærringerne omkring København var blevet hævet om Morgenen.

De næsten halvandet Døgn Afspærring af København havde endnu ikke haft alvorligere Følger for Byens Ernæring. Det var lykkedes at faa tappet Vand af i saa stor Udstrækning, at Tørsten endnu ikke havde meldt sig, og i Kanalerne og i Søerne hentedes der i stor Udstrækning Vand. Det var de mest patetiske Scener, der udspilledes ved denne Vandhentning. Saaledes saas ved Sortedamssøen et gammelt Ægtepar — over 70 Aar — der hentede Vand i en Tekedel og

en Kaffekande. De kom helt oppe fra Adelgadekvarteret. Butikkerne lukkede i stor Udstrækning op Søndag Formiddag og forsynede Folk. Nogle Steder var Butiksindehaverne flygtede, men her skaffede lokale Komiteer sig Adgang til Forretningerne og udleverede Varer. I en Forretning udleverede en Lokalkomité saaledes Varer — under streng Rationering — for 800 Kr. og kun een behøvede at faa Kredit. Bagere bagte adskillige Steder Brød og udleverede det Søndag Formiddag, men flere Steder greb Tyskerne ind over for de Køer, der dannedes foran Forretningerne. Folk blev jaget væk med Bemærkningen om, at de ikke skulde have noget at spise, de skulde arbejde. Andre Steder skød Tyskerne paa Folk, der stod stillet op. Folkek kkenerne udleverede Levnedsmidler, og Søndag Formiddag blev mange Tusinde Daaser K dkonserves fordelt af Kommunen rundt om fra Skolerne i de daarligst stillede Kvarterer. Uddelingen blev foretaget af Lotter. Konserves'en skulde betales, men de mere velhavende betalte i stor Udstrækning for de mindre velhavende. Ogsaa Frihedsraadet uddelte en Del Levnedsmidler i nogle af de vanskeligst stillede Kvarterer.

Amager laa inden for Afsp rringsomraadet, og der var en mægtig Strøm af Mennesker ud over  en; de vilde hente Grønsager og Kartoffler, og denne Trafik foregik ganske uhindret. Selv Passagen over Broerne gennem de tyske Afspærringer, hvor Folket blev visiteret, foregik uden Vanskeligheder. Kampmodet var derfor ganske uhemmet Søndag Aften, og København var langt fra gjort m r. Alligevel var det klart, at Situationen vilde blive totalt ændret i Løbet af et Par Døgn. Særlig vilde det blive galt med Vand. Mad kunde det gaa med en Del længere.

Strejkens Fortsættelse Mandag Morgen hensatte Politigeneralen Hr. *Pancke* i vildt Raseri. Han truede med de skarpeste Forholdsregler. Han vilde spærre Byen af igen, atter lukke for Lys, Gas og Vand, afspærre bestemte Kvarterer og lade dem beskyde med Kanoner samt bombe dem fra Luften. Faktisk blev der ogsaa set en enkelt Stuka paa Orienteringsflyvning hen over Byen.

Men Forhandlingstraaden bristede ikke. Dr. Best gjorde nu lige saa meget for at naa en Afspænding af Situationen, som han f r

havde gjort for at faa den skærpet. Og han gik endog saa vidt, at han traadte i direkte Forhandling med fhv. Statsminister *Bubl* og *Ole Bjørn Kraft*. I Løbet af Mandag Eftermiddag gik det saa i Orden. De tyske Tilsagn om Schalburgkorpsets Fjernelse fra Hovedstaden og om Opgivelsen af Repressalier fik en bestemtere Form. Der blev givet positivt Tilsagn om, at Schalburgfolkene, indtil deres Forhold var endelig afgjort, ikke maatte vise sig paa Byens Gader i Uniform og om, at det danske Politi maatte arrestere dem, dersom de i civil deltog i Uroligheder.

Paa dette Grundlag gik Erhvervene og Politikerne ind paa at lægge det stærkest mulige Pres paa Befolkningen for at faa den til at gaa i Arbejde igen. Frihedsraadet havde nu faaet Kontakt med Politikerne om at underrette dem om Sagernes Stilling og besluttede ligeledes at afblæse Strejken, men gjorde det først fra Onsdag Morgen.

Det skete saa Mandag Aften. Ved Taler i Radioen — Talerne var uensurerede — paalagde fhv. Statsminister *Bubl*, Folketingsmand *Ole Bjørn Kraft*, Overborgmester *Viggo Christensen*, de Samvirkendes Formand *Ejler Jensen* og Arbejdsgiverforeningens Formand *T. K. Thomsen* paa den mest indtrængende Maade Befolkningen at gaa i Arbejde.

Det skete ogsaa i saa stor Udstrækning, som det overhovedet var muligt Tirsdag Morgen. Hist og her var det paa Fabrikkerne umuligt af tekniske Grunde at faa Arbejdet i fuld Gang før fra Onsdag Morgen, men der laa heri ikke nogen Fortsættelse af Strejken. Frihedsraadets Meddelelse gik ud paa, at Arbejdet skulde være i Gang Onsdag Morgen, men det var formodentlig af tekniske Grunde, man satte denne Termin, idet Meddelelsen ikke kunde naa at komme ud før om Tirsdagen.

Strejken var en baade konkret og moralsk Sejr for Hovedstaden. Men Sejren var ikke gratis. Den kostede ialt over 100 døde og ca. 650 saarede.

Paa det Tidspunkt, da Strejken afblæstes i Hovedstaden, var Bevægelsen ved at brede sig som en Orkan i Provinsen. Næsten hele Sjælland var lagt død. I Jylland var Strejkerne i Gang flere Steder, saaledes i Trekanten Ribe—Varde—Esbjerg, medens man i saa godt

som alle Byer var i Færd med at forberede Strejker fra Tirsdag eller Onsdag. Og alle Vegne benyttede Tyskerne det samme Middel: Lukning af de offentlige Forsyningsvirksomheder, Belejringsstilstand samt Gadeterror. I Modsætning til Folkestrejkerne forud for den 29. August var de officielle Fagforeningstillidsmænd denne Gang i Spidsen for Strejkekomiteerne, et særdeles tydeligt Vidnesbyrd om den Ændring, Folkeopinionen var undergaaet i Løbet af de Maaneder, der var forløbet siden da.

Strejkens Betydning indadtil kan næppe overvurderes. Den overbeviste hele Befolkningen om, at den ikke var værgeløs, og den skabte en — maaske noget overdreven — Forestilling om, at den tyske Kolos vaklede paa sine Lerfodder.

I Udlandet vakte Strejken kolossal Opsigt. Et Syn som dette havde Verden aldrig før set. En Millionby, der rejste sig til aaben Modstand mod Undertrykkerne og — skønt vaabenløs — sejrede i Kampen. Til den enorme Propaganda for Danmark, som Folkestrejken var i alle de allierede Lande, bidrog ikke mindst den enestaaende Efterretningstjeneste, der under hele Strejken blev holdt i Gang fra den indelukkede og afspærrede By. Flere Gange daglig gik der Post over til Sverige — og forøvrigt ogsaa Passagerer. Det var saaledes muligt i Udlandet at følge Dramaet bogstavelig talt fra Time til Time. Noget tilsvarende havde Verdenspressen aldrig oplevet før. Efterretningstjenesten under Folkestrejken var en journalistisk og organisatorisk Bedrift, der taaler Sammenligning med alt af denne Art. Dette skyldtes først og fremmest to Mænd, Redaktør *Børge Outze*, Grundlæggeren af »Information«, Centralkilden for alle illegale Nyheder siden den 29. August, og Direktør *Robert Jensen* med Dæknavnet Tom, der havde organiseret det største og mest effektive illegale Rederi, der eksisterede under Besættelsen. Robert Jensen blev senere dræbt paa Rederiets Kontor paa Forchhammersvej, da det tyske Politi efter Angivelse af en af hans Folk stormede Kontoret. Angiveren fik hurtigt Stikkerens Straf.

Folkestrejkens Betydning viste sig paa mange Omraader. Den var saaledes stærkt befordrende for Samarbejdet mellem Politikerne og Frihedsraadet, selv om der fra enkelte illegale Sider blev rejst meget

skarpe Angreb paa Politikernes Rolle under Strejken. Særlig var *Arne Sørensen* meget skarp i »Niels Jydes Breve«, hvor han skrev om Politikerne:

»Politikerne har gjort deres Nytte i denne Situation ved at forhandle med Tyskerne gennem Embedsmændene — som de eneste, der havde frit Lejde. Men de har afsløret en Ynkelihood, som selv *Scavenius* næppe vilde være gaaet med til, hver Gang de har skullet udtale sig offentligt. Proklamationen fra Søndag den 2. Juli vakte kun Foragt og blev et stort Prestigetab for dem, og Radiotalerne den 3. var gennemgaaende ynkelige. Navnlig gjorde Ole Bjørn Kraft sig bemærket ved at klynke ganske skrækkeligt, hvorfor hedder han ikke det modsatte.«

Dette og lignende Overfald paa Politikerne fremkaldte den voldsomste Reaktion fra andre illegale Kredses Side. Særlig Overfaldet paa Ole Bjørn Kraft vakte stor Harme. At beskyldte den Mand for Fejghed, som, efter at have været udsat for et morderisk Attentat og derefter have haft et nyt Besøg af Gestapofolk med samme Ærinde, modigt blev paa sin Post, var kun egnet til at skabe Uvilje mod den, der fremsatte Beskyldningen. Ikke mindst, naar man tog i Betragtning, at Arne Sørensen overhovedet ikke var i Byen i Generalstrejkedagene og slet ikke deltog i Frihedsraadets Møder i disse Dage.

Den 12. Juli afsluttedes Folkestrejken, idet der Landet over holdtes to Minutters Stilhed Kl. 12 til Minde om Folkestrejken Ofre.

XIX

Overfaldet paa Politiet.

Efter Folkestrejken var der stadig Uro i Befolkningen, og Tyskerne var irriterede og nervøse. De to Minutters Stilhed den 12. Juli var beordret af Frihedsraadet, og Demonstrationen var ikke alene et Vidnesbyrd om Samfølelsen med Folkestrejkenes Ofre, men ogsaa en klar Tilkendegivelse af, at Raadets Autoritet var voksende. Thi for første Gang blev de to Minutters Stilhed virkelig gennemført Landet over.

Den 17. Juli blev de første 200 danske Fanger ført til Frøslevlejren, der var bygget paa Udenrigsministeriets Foranledning mod tysk Løfte om, at saa vilde man fremtidig undlade at sende flere danske Fanger til Koncentrationslejrene i Tyskland. Den 4. August blev Billedskærer *Bülow* i Helsingør dræbt af Schalburgfolk, og der udbrød straks en 24 Timers Strejke. Den 16. August meddeltes det, at elleve danske Patrioter var blevet skudt ved Roskilde under et Flugtforsøg fra Biler, der skulde føre dem til Frøslev. Det blev hurtigt opklaret, at Sandheden var, at de var skudt i Shellhusets Kælder som Hævn for Henrettelsen af den fremtrædende Landsforræder i Gestapos Sold, *Sustmann Ment*. En spontan 24 Timers Strejke udbrød straks i København, og et Opraab fra Frihedsraadet havde til Følge, at der fulgte en lang Række tilsvarende Strejker Landet over.

I August Maaned var der ligeledes en Række Provokationsforsøg fra Schalburgsiden. Der blev saaledes udsendt et falsk Opraab fra Frihedsraadet med Opfordring til Strejke og et lige saa falsk Opraab om Generalstrejke undertegnet af Danmarks kommunistiske Parti og De samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg. Politiet an-

traf adskillige af Plakatopklæberne, men i alle Tilfælde viste det sig, at det var Schalburgfolk, Sommerfolk og Gestapomænd. Plakaterne blev klæbet op om Natten til den 26. August, og de samvirkende udsendte samme Dag et officielt Dementi — uden at spørge Tyskerne, og Forsøgene havde overhovedet ingen Virkning.

Den 29. August var der atter to Minutters Stilhed over hele Landet for at mindes Ofrene fra den tyske Terror i Dagene efter det store Brud Aaret før.

Med Udgangen af August gjorde Frihedsbevægelsen Status over de politiske Henrettelser og Mord. Ialt havde der under Bevægelsen været 86 saadanne Drab. Heraf var de 54 foretaget af Modstandsbevægelsen paa Stikkere og 29 af Schalburgfolk, medens 2 Drab havde ukendte Gerningsmænd, og endelig var der Mordet paa Fru Meyer, der skyldtes en falsk Angivelse for Stikkervirksomhed.

Nyt tysk Løftebrud.

Den 16. September brød Tyskerne deres Løfte om ikke at overføre flere Fanger til Tyskland. 197 Fanger blev ført fra Lejren til Koncentrationslejren i Neuengamme. Løftebruddet førte øjeblikkelig til Reaktion fra dansk Side. I Sønderjylland udbrød der Jernbanestrejke, og denne bredte sig efterhaanden op igennem Jylland, og i det øvrige Land blev der en lang Række 24 Timers Strejker. Tyskerne var rasende og truede med alle mulige Ulykker. Saaledes truede de med at anstifte Fladebrande i København — det vil sige en samtidig Brand i et helt Bykvarter — med at tage Gidsler og med at benytte Artilleri mod de strejkende Byer. Særlig haardt gik det til i Varde, hvor den tyske Kommandant gik helt amok og forlængede Strejken i flere Dage ved at nægte at lukke op for Elektricitet og Gas, saa Virksomhederne ikke kunde komme i Gang igen.

Medvirkende til Tyskernes stigende Nervøsitet var Invasionens gunstige Forløb. De tyske militære Myndigheder ventede en Invasion i Danmark, bl. a. fordi Jernbanesabotagen var blusset op i et Omfang som aldrig før. Der var af »*Sbaef*«, den allierede Overkommando, som koordinerede alle de allierede Operationer, givet Ordre til at sætte Jernbanesabotagen i Gang igen. I et specielt Tilfælde blev det

beordret, at en tysk Panserdivision, der skulde sendes fra Jylland til Fronten netop i Invasionens første og mest kritiske Fase, skulde forsinkes i to Døgn. Den blev forsinket i sejsten Døgn, saa effektiv var Jernbanesabotagen. Det var derfor intet Under, at Tyskerne følte sig utrygge over for, hvad der kunde ske i Danmark, dersom det kom til et allieret Invasionsforsøg.

Den meget effektive Sabotage var yderst generende baade for Tyskernes Troppebevægelser og deres Leverancer fra de danske Rustningsfabrikker. Men ser man paa Sabotagen ud fra danske Synspunkter, blev det efterhaanden mere og mere klart, at den ud fra danske Interesser var overordentlig heldig. Den var saa effektiv, at den gjorde allierede Bombardementer fra Luften overflødig og derved sparede utallige Menneskeliv og meget store Værdier. Det blev aldrig under Krigen direkte udtalt fra engelsk Side, at Sabotagen overflødiggjorde Luftangreb paa danske Jernbanemaal og danske Industrimaal, men der er ingen Tvivl om, at uden Sabotagen vilde Luftangrebene være kommet, lige saa vel som de kom i Holland, Belgien og Frankrig.

En anden Virkning af Sabotagen var, at den ikke alene bidrog stærkt til at formindske de aktuelle Leverancer fra Rustningsfabrikkerne til Tyskerne, men ogsaa indirekte havde stor Virkning i saa Henseende ved at svække Interessen hos adskillige Industrivirksomheder i at modtage Rustningsordrer.

Ogsaa med Henblik paa at ramme de rigtige Virksomheder var Sabotagen overordentlig velorganiseret. Det var tydeligt, at Sabotagegrupperne fik deres Oplysninger om Produktionen fra de allerbedste Kilder.

I Jylland satte Tyskerne nye store Befæstningsarbejder i Gang, men Departementscheferne nægtede at medvirke til at skaffe den fornødne Arbejdskraft, og Tyskerne satte derfor tyske Sønderjyder samt alle Tyskere i Danmark, selv Kvinder, ind. Tyskernes Invasionsfrygt gav sig ogsaa Udslag i, at Københavns Centrum, hvor Tyskerne havde deres Kontorer, i stort Omfang blev rømmet, for at de ikke skulde blive afskaaret paa Grund af Aktioner fra Modstandsbevægelsen under en Invasion i Danmark. Da Tyskerne ikke kunde standse

Jernbanesabotagen, tog de Hævn over den ved at lade Schalburgfolk bombe et Persontog ved Lillerød Station.

Politiets Stilling.

I denne spændte Situation fik Dr. Best sit Ønske om at faa det danske Politi fjernet opfyldt.

Det danske Politi havde under Besættelsen haft en overordentlig vanskelig Stilling. Det var i Kraft af sine Loyalitetsforpligtelser over for Regeringen nødt til i Modstandsbevægelsens første aktive Periode at gribe ind over for Patrioterne, skønt Størstedelen af Styrken hellere vilde være aktive inden for Modstandsbevægelsen end bekæmpe den. Følgen heraf blev, at Politiets Bekæmpelse blev mindre end halvhjertet, og i mangfoldige Tilfælde blev hele Modstandsgrupper eller enkelte Personer advaret af Politiet selv, før det kom for at hente dem. Der var dog to Grupper inden for Politiet, der her dannede en Undtagelse. Den ene Gruppe var de Politifolk, hvis Pligtfølelse var saa stor, at de følte sig ubetinget forpligtede til at udøve al deres Dygtighed efter de Linier, som Regeringen beordrede. Den anden Gruppe var Nazisterne inden for Politiet. De var ikke talrige, men absolut ondsindede. Det var væsentligt disse to Grupper, der var effektive i Forfølgelsen af Sabotører og illegale Bladorganisationer. Men bortset herfra var Forholdet mellem Politiet og Modstandsbevægelsen helt godt. Saaledes blev en af Modstandsbevægelsens Pionerer kørt rundt til sine Møder i en Politimands Vogn, mens han var eftersøgt — og det var den samme Politimand, der havde faaet den Opgave at fange ham. At han ikke blev fanget, kan jo under disse Forhold ikke undre.

Efterhaanden blev Politiets pligtmæssige Iver stadig mindre. Tyskernes Brud paa alle Tilsagn ved uden videre at kræve de arresterede danske illegale udleveret fik stadig flere Politifolk til at sabotere Arbejdet. De vilde nok loyalt bekæmpe Overtrædelse af danske Love, selv om de ikke sympatiserede med Lovene, men de vilde ikke være Tyskernes Medhjælpere. Den 29. August betød, at Politiet helt nedlagde Arbejdet, og i Stedet for blev det et yderst virksomt Led i Modstandsbevægelsen og en virkelig god Hjælper for Befolkningen un-

der kritiske Situationer som under Folkestrejken, hvor det danske Politi reddede mange Menneskeliv.

Justitsminister *Thune Jacobsen* kæmpede lige til den 29. August for, at det danske Politi skulde sætte aktivt ind over for Modstandsbevægelsen. Hans Betragtning var, at kun derved vilde det danske Retsvæsen kunne faa Kontrol over Aktionerne mod Patrioterne og derved sikre en blidere Behandling af de fangne Patrioter, baade naar de forblev hos de danske Myndigheder, og naar de blev overleverede til Tyskerne. Justitsministeriet, Udenrigsministeriet og den særlige Afdeling inden for Politiet, som havde alle de illegale Sager under sig, gjorde ud fra den Forudsætning et virkelig stort Arbejde for at støtte og hjælpe arresterede Danskere. Men Thune Jacobsen blev som bekendt ikke synderlig paaskønnet for sin menneskevenlige Indstilling. Hans Holdning over for Tyskerne betragtedes som alt for svag, og hans Tro paa, at man ved Indrømmelser kunde stille Tyskerne tilfreds, som latterlig. Der var derfor ingen Tvivl om, at han i hele den sidste Periode før den 29. August overhovedet ikke havde nogen Autoritet over for Politiet.

Tyskernes Utilfredshed med Politiet, der havde været voksende igennem Aarene, og som steg i hurtigt Tempo i 1944, havde saaledes en virkelig Baggrund. De fik i 1944 overhovedet ingen Støtte fra Korpset, og dertil kom, at der ikke var Tvivl om, at det, under en Invasion i Danmark, vilde være paa Modstandsbevægelsens Side.

Det første Varsel om, at der kunde ventes en Aktion, kom gennem en tvangsindlagt Meddelelse i Dagspressen, der lød:

»Pressekontoret for den højere SS og Politifører i Danmark meddeler:

Den Maade, paa hvilken de politiske Mord i den senere Tid har taget Overhaand, har gjort det umuligt for den højere SS og Politifører for Danmark længere at taale, at det danske Politi ikke med al Energi modarbejder den forbryderiske Underverdens Gangstermetoder. Der er derfor under Forhandlinger med Departementschef *Eivind Larsen* blevet stillet den Fordring til det danske Politi med alle til Raadighed staaende Kræfter at eftersøge Morderne og sørge for, at de bliver straffede.«

Meddelelsen var urigtig. Der havde ikke været forhandlet siden før Folkestrejken, men det blev ikke forstaaet, at det var et kluntet tysk Forsøg paa paa Forhaand at begrunde en Aktion, der allerede var besluttet den Gang.

Det tyske Overfald.

Den 19. September Kl. 11 blev der blæst Luftalarm i København, og kort efter hørtes flere Steder i Byen stærk Skydning. Det var Tyskerne, der gik i Aktion mod det danske Politi. Med samme Brutalitet som den 29. August var Tyskerne gaaet til Angreb og havde overrumplet samtlige Politistationer i København. Kun paa Amalienborg mislykkedes Angrebet, og Tyskerne forklarede bagefter, at det var en Misforstaaelse, naar det vagthavende Politi troede, at de skulde angribes. Efter at Kampen var afsluttet, gav Tyskerne en mindre Terroropvisning rundt om i Gaderne.

Politigaarden, der siden den 29. August var blevet sat i virkelig god Forsvarsstand, blev overrumplet ved, at civilklædte Personer listede sig ind i Bygningen gennem Hittegodskontoret og gennem andre Kontorer, hvortil de foregav at have Ærinde. De var derfor fordelt rundt om i Bygningen, og da Signalet lød, holdt de Politiet op, saa det uniformerede tyske Politi havde let ved at komme ind.

Paa Amalienborg opdagede Politiet, hvad der foregik rundt om i Byen, og gik straks i Alarmberedskab. Der blev stillet Forposter ud i et Par Ejendomme i Bredgade, og da Tyskerne kom, blev de straks beskudt og slaaet paa Flugt. Tililende Civilpersoner hjalp nu til at hamre de spanske Ryttere ned i Brostenene, og en Kusk, der kom med et Læs Saltsække, stillede dem straks til Disposition som Sandsække, hvoraf der byggedes Dækninger ved Palæhjørnerne. Fra et Tuborgdepot i Amaliegade blev der kastet Ølflasker ud paa Gaden, saa den blev oversaaet med Glasskaar, hvilket forhindrede Tyskerne i at søge Dækning ved at kaste sig ned. Der ankom nu 150 Marinesoldater som Forstærkning, og Tyskerne forsøgte at bringe en Kanon i Stilling paa et Fartøj ved Larsens Plads. Kanonen kom dog aldrig i Brug, simpelthen fordi en koldblodig Betjent, forsynet med en Maskinpistol, holdt Besætningen borte fra Kanonen. Tyskernes

Forsøg paa at naa frem til Pladsen var alle forgæves. Alt, hvad de naaede, var at tænde den fuldstændig uskyldige Ejendom Amaliegade 39 i Brand med en Haandgranat. Tyskerne havde mange saarede og døde, mens det danske Politi kun havde nogle faa saarede.

Rundt om i Byen kæmpedes der ved flere Politistationer, men overalt maatte Politiet til sidst overgive sig. Adskillige Betjente slap dog bort fra Stationerne, og nogle Steder fik de forskelligt Materiel med sig.

Under selve Kamphandlingerne blev der dræbt syv civile og saaret nitten rundt om i Byen, for en stor Del nysgerrige, der vilde se paa Kampen.

De fangne Betjente blev med Undtagelse af godt et halvt Hundrede Stykker, som Tyskerne holdt indespærret paa Politigaarden, hvor man senere forgæves søgte at tvinge dem til at optage en Del civilt Politiarbejde, kørt ud i Frihavnen, hvor de blev sorterede, saaledes at Kontorpersonalet blev frigivet og ligeledes en Del Betjente over 55 Aar. Derpaa blev de sejlet til Tyskland, hvor deres lange Lidelsesperiode i den berygtede Koncentrationslejr »Buchenwalde« i Sachsen begyndte. Landet over foretoges en Række lignende Aktioner imod Politistationerne i Byerne, og ogsaa herfra blev Politifolkene sendt til Buchenwalde.

Det var kun den mindste Del af Politikorpset, det lykkedes Tyskerne at faa fat paa. I alt blev 1680 Politimænd ført til Buchenwalde, senere lykkedes det Tyskerne at fange en Del flere, saa ialt blev godt 2000 danske Betjente sendt derned. Men over 5000 danske Betjente gik under Jorden og sluttede sig til Modstandsbevægelsen aktive Grupper.

Ogsaa Politiets øverste Ledelse blev arresteret af Tyskerne. Det drejede sig her om Departementschef *Eivind Larsen*, Rigspolitichef *Begtrup Hansen*, Vicerigspolitichef *Arthur Dahl*, Politidirektør *Stamm* og Politiinspektør *Møllerup*. De blev foreløbig indespærret paa Turisthotellet, hvor de blev holdt i Æresarrest. Senere førtes de til Vestre Fængsel, hvorfra de saa atter blev flyttet til Boghandlernes Hus. Der opholdt de sig, indtil Shellhuset blev bombet, og de blev frigivet.

Ogsaa CB-Korpset blev opløst af Tyskerne. Det varede noget, inden man fik bragt Orden paa dette Forhold, idet det tyske Luftværens Repræsentanter vilde have Institutionen fortsat. Resultatet blev til sidst, at den Del af CB'erne, der sorterede under Brand- og Sanitetsvæsen samt Udrykningskolonnerne, blev bevaret, mens CB'erne, der fungerede som Hjælpepoliti, blev sendt hjem.

Den tyske Meddelelse om Overfaldet blev givet i følgende Meddelelse fra den højere SS og Politifører i alle Landets Blade den 22. September:

»Til Grund for de tilfangetagne danske Politibetjentes Overføring til en Interneringslejr i Tyskland ligger følgende:

- 1) Efter møjsommelige Undersøgelser kunde det fastslaaes, at Politiet under Misbrug af sin politimæssige Embedspligt havde fremmet de illegale Kredses Arbejde, givet dem Husly og vanskeliggjort det tyske Efterforskningsarbejde samt foretaget Befrielsesforsøg over for illegale.
- 2) Paa Politigaarden i København er der blevet fundet Uniformer tilhørende forskellige tyske Troppeafdelinger, Soldaterbøger og Identifikationsmærker samt Vaaben, der udtrykkelig beviser Politiets Samarbejde med den underjordiske Militærorganisation, som havde hele Politiapparatets Støtte.
- 3) For at forhindre yderligere Befrielsesaktioner og for at undgaa ethvert Blodoffer, blev denne illegale Del af det danske Politi overført til en særlig Interneringslejr, hvortil alle de anholdte pr. Skib i Dag er ankommet i bedste Velgaaende.«

Yderligere udsendtes samtidig et Opraab til den danske Befolkning, der lød:

»Mord, Sabotage og Forbrydelser har i mere end et Aar været Kendetegnet for det offentlige Liv i Danmark. Det danske Politi ønskede ikke at træde kraftigt op imod den anarkistiske Udvikling. Ved Hjælp af tvetydige Opraab, som blev forstaaet paa den rigtige Maade af den politiske Underverden, troede man at kunne tilfredsstille den i Opretholdelse af Ro og Orden interesserede Besættelsesmagt. Endvidere er det fastslaaet, at Sabotage og Mord blev understøttet aktivt af det danske Politi. Alt tydede paa en Opløsning af

Retstilstandene, og man drev Danmark frem mod Bolscheviseringen. Det lykkedes en forbryderisk Underverden at vinde saa megen Indflydelse i det offentlige Liv, at den med Resultat kunde proklamere Generalstrejke og andre alvorlige Forstyrrelser af den offentlige Orden.

En Besættelsesmagt fra et Land, som i den alvorligste Time kæmper for sit Liv, kan ikke længere tillade en saadan Udvikling. Dens Interesse ligger i Opretholdelsen af Ro og Orden.

Besættelsesmagten ser sig derfor nødsaget til at foretage en Omorganisation af det danske Politi. Indtil denne Omorganisering er bragt til Ende, indføres der derfor fra i Dag den 19. September Kl. 12 politimæssig Undtagelsestilstand over hele Danmark. Hele det danske Politi sættes indtil videre ud af Funktion.

I Overgangsperioden garanterer den tyske Besættelsesmagt for Ro og Orden. Vi ønsker at yde den velvilligt indstillede Del af Befolkningen enhver tænkelig Beskyttelse mod Forbrydelser. De af Besættelsesmagten gennemførte Forholdsregler er udelukkende af politimæssig Art. Der er derfor ikke forudset noget Indgreb i den statslige og kommunale Forvaltning.

Alle Handlinger, der tager Sigte paa at forstyrre Gennemførelsen af Ro og Orden, vil blive hensynsløst bekæmpet.«

Den danske Kultur holdt.

Politiets Fjernelse var en haard Prøvesten for den danske Befolkningens Kultur og Evne til at indrette sig. Faktisk betød Politiets Bortfald jo, at Administrationen herefter i det store og hele savnede Magtmidler til at sørge for Overholdelsen af de forskellige Love og Forordninger, dersom nogen modsatte sig dem. Men Befolkningen holdt til denne Ildprøve. Der fandt en kortvarig hastig Opblussen Sted for visse Forbrydelsers Vedkommende, men i det store og hele blev Samfundets Regler overholdt lige saa godt, som mens Politiet var der.

Det første Problem, som Befolkningen selv ordnede, var Overholdelsen af Færdselsreglerne. Der indtraadte her en meget betydelig Afslappelse, men beslutsomme tilfældige Trafikanter greb straks ind

over for Overtrædelserne, og Resultatet blev, at i Løbet af ganske faa Dage var der igen Orden i Færdslen over hele Landet. Det næste Problem var den sorte Børs. »Børsfolkene« blev øjeblikkelig utroligt frække, de begyndte endog ligefrem at slaa Plakater op med Anbefalinger af deres Varer, men ogsaa her kom Reaktionen omgaende. Straffeekspeditioner — i mange Byer sammensat af stærke Smede — ryddede »Børserne«, og det varede ikke længe, før denne Selvjustits gjorde sin Virkning, og den sorte Børs fik en noget mere tilbagetrukken Plads i Bybilledet rundt omkring.

Mangfoldige andre Smaaforbrydelser blev ligeledes ordnet paa Stedet ved Selvjustits, det vil sige ved, at Forbryderne fik tørre Klø, naar de blev opdagede.

Tillige begyndte man at organisere private Vagtværn, der systematisk afpatruljerede deres Distrikter.

Tyskerne saa imidlertid meget skævt til denne Nydannelse, og efter en Række Forhandlinger naaede man til, at der blev dannet kommunale Vagtværn, der imidlertid ikke maatte fungere som egentligt Politi.

Paa det Omraade, hvor Følgerne af Politiets Fjernelse viste sig at være alvorligst, nemlig m. H. t. Pengerøverierne, konstateredes det i et forbløffende og uhyggeligt stort Antal Tilfælde, at det var Schalburgfolk, Marinevægtere eller andre tyske Ansatte, der forøvede Røverierne. Pengerøverierne blev hurtigt en Plage for Landet, men lidt efter lidt ebbede de ogsaa ud. Det hjalp en hel Del, at det efterhaanden blev afsløret, at det var Tyskernes Venner, der forøvede Overfaldene, og til sidst gik det endog saa vidt, at det blev selv Tyskerne for meget. De greb ind og stoppede Uvæsenet, men ganske vist først efter, at de havde konstateret, at de fleste Schalburgfolks Skabe paa Politigaarden var fyldt med Tyvekosterne. Forbryderne blev ikke straffede.

Ogsaa inden for Modstandsbevægelsen var der Folk, som forsøgte sig med Røverier. Frihedsraadet greb dér haardt ind og meddelte, at de vilde blive skudt eller deporteret til Sverige for saa efter Krigen at blive hentet hjem til Dom og Straf.

Forretningsfolk og Pengeinstitutter blev efterhaanden mere og

mere paapasselige, saa Udbyttet sank hurtigt for hvert enkelt Røveris Vedkommende.

Tyskerne gjorde et svagt Forsøg paa at faa Sommerfolkene til at spille civilt Politi, men opgav det hurtigt. Blev der endelig anmeldt et Tyveri til det tyske Politi, bekæmpede de det ved at stille sig op uden for Døren og fyre op i Luften med Pistoler og Karabiner, men bortset derfra blev der ikke i nogen særlig Grad gjort Forsøg paa fra tysk Side at agere Politi. Det normale Svar, naar Folk ringede til de tysk besatte Politistationer for at anmelde et Cykletyveri, var: Wir verstehen nicht, sprechen Sie Deutsch, eller ogsaa: Hva' Fa'en tror De, det rager os, De ka' jo ta' en anden.

Departementschefernes Stilling.

For Departementschefstyret blev Politiaktionen en meget alvorlig Krise. Det var klart, at Administrationen maatte befrygte, at Kontrollen med Landet helt vilde gaa i Stykker mellem Hænderne paa den, naar de savnede Politiet som eksekutiv Magt. Og desuden var Overgrebet af saa store Dimensioner, at det var klart, at alene af moralske Grunde var det vanskeligt for Departementscheferne at blive paa deres Pladser. Departementscheferne traf da ogsaa faktisk Beslutning om at gaa, men fra Erhvervene, Fagforeningerne, Universitetet, Kirken og Ministerialforeningen kom der indtrængende Hensillinger til dem om at blive, og efter at Politikerne havde drøftet Sagen igennem, opfordrede de dem ogsaa til at blive. Saa blev Departementscheferne. De sendte Dr. *Best* en meget skarp Protestskrivelse, hvori de pointerede, at de fra nu af betragtede sig som Ekspeditionschefer uden Ansvar og uden nogen samlet Myndighed. Det, der skete, har sat det hidtil dybeste Skel, og der kan ikke mere forhandles mellem de tyske og danske Myndigheder.

Frihedsraadet akcepterede ikke denne Stilling, idet det udsendte følgende Opraab til det danske Folk:

»1700 tilfældigt udvalgte danske Politifolk er den 20. ds. blevet deporteret til Koncentrationslejr i Tyskland. Den tyske Politigeneral *Pancke* har i et Opraab forsøgt at undskyldte denne Voldshandling ved at paastaa, at det danske Politi med Vilje undlod at gribe ind

over for »Mord, Sabotage og Forbrydelser«. Men Sandheden er, at det danske Politis Ledelse straks efter 29. August 1943 erklærede, at det ikke vilde eftersøge Personer, som det risikerede at skulle udlevere til Tyskerne. Og Tyskerne har ved Magtbud hindret vort Politi i at opklare den lange Række Mord og Ødelæggelser, der er forøvet af Schalburgfolk og tyske Nazister under Besættelsesmagtens Beskyttelse. Denne Kendsgerning har længe krænket det danske Folk og var medvirkende til den Harmen, Politiets Internering og Deportation udløste. Det er forstaaeligt, at mange Danske ønskede at give deres Protest over for Tyskerne Udtryk gennem en Forlængelse af Strejken, der i Tirsdags udbrød i store Dele af Landet. Men Tiden til aaben Kamp er endnu ikke inde, og Danmarks Frihedsraad slog derfor fast, at Strejken skulde ophøre Torsdag Morgen. Raadet takker alle danske Borgere for den Forstaaelse og Selvtugt, de har lagt for Dagen ved enigt at følge vore Paroler. Det giver os Vished for, at de ogsaa vil følge os den Dag, det sidste afgørende Slag skal rettes mod vore Undertrykkere.

Ved at berøve Landet dets Politi har Tyskerne aabnet Vejen for Uorden og Retsløshed, vi maa alle staa sammen for at undgaa, at dette bliver Resultatet. *Frihedsraadet opfordrer enhver Dansker til ved sin personlige Færden og sin Agtpaagivenhed over for andres at bidrage til Opretholdelsen af Retsordenen.* Dette gælder i det store som i det smaa. Enhver bør undlade Overtrædelse af Politivedtægt og Færdselsregler og bekæmpe Indbrud, Overfald og Hærgen. Vi opfordrer Borgerne til i saa vid Udstrækning som muligt at danne lokale Vagtværn i Karreer, paa Villaveje o. s. v. Den sorte Børs maa ikke faa frit Spil — hold Dem væk fra den. Ingen Handlende maa udnytte Situationen til uberettigede Prisstigninger. Det er unational Handling at benytte sig af den Nødstilstand, Tyskerne har skabt, og alle, der prøver at gøre det, vil være hjemfalden til skærpet Straf, naar der atter er Lov og Ret i Landet. Lad os vise os selv og Verden, at vi er et Retssamfund, der paa egen Haand kan opretholde Disciplinen, efter at Tyskerne har fjernet Rettens lovlige Haandhævere.

Store Dele af den danske Politistyrke har ved Flugt unddraget sig Internering. Vi opfordrer de flygtede til at holde sig »under Jorden«

her i Landet. Der er Brug for deres Indsats i Frihedskampen. Tyskerne vil utvivlsomt prøve at indføre en Ordning, hvorved Politiets Tjenestemænd indtræder i Tjenesten under tysk Kommando. *Vi opfordrer Politiet til ikke at melde sig til en saadan Tjeneste. Det er at gaa i Tyskernes Sold. Søg sammen og behold Vaabnene. Hele Befolkningen skal hjælpe vore Betjente til at holde sig fri af Tyskernes Klør.*

Det Brud paa Folkeret og Moral, Tyskerne har begaaet ved at sætte vore Politistyrker ud af Spillet og føre et Par Tusinde Danske bort fra Landet, er saa groft, at man maatte vente et kraftigt Svar fra Landets ledende Myndigheder, Departementscheferne. En af deres Embedsmænd, Sekretær *Hvorslev*, er blevet skudt hensynsløst ned under sit Arbejde, en af deres Kolleger, Departementschef *Eivind Larsen*, sidder i tysk Fængsel. Klare Overenskomster, der var indgaaet mellem Udenrigsministeriet og Dr. *Best* er blevet brudt, og Tyskerne har berøvet Administrationen Mulighed for at udøve selvstændig dansk Retsmyndighed. *Dermed er Grundlaget for Departementschefsstyrets hidtidige Forhold til Besættelsesmagten faldet bort, og det havde været værdigt og naturligt, om Departementscheferne havde markeret dette ved at nægte at fungere videre. Det danske Folk vil føle sig dybt skuffet over, at dette ikke er sket.*»

Det viste sig dog hurtigt, at det alt i alt var meget heldigt, at Departementscheferne blev, derved lykkedes det alligevel at faa en vis Orden i Tingene, og man undgik et virkeligt Kaos.

Der udbrød øjeblikkeligt Proteststrejker over hele Landet, men de sluttede, som Frihedsraadet beordrede, Torsdag Morgen. Tillige strømmede det ind med Protester til Dr. *Best*, fra de fem samvirkende Partier, De samvirkende Fagforbund og en lang Række andre Organisationer. I Politikernes Protest hedder det: »Som Talsmand for den danske Befolkning giver vi Udtryk for den dybe Harme, som dette Magtovergreb har fremkaldt overalt i vort Land. Løsladelse og Hjemsendelse af alle de arresterede og de fra Hjemlandet deporterede Politifolk og Genoprettelse af det opløste danske Politi er en bydende Nødvendighed. De nu tilvejebragte Forhold vil, om de fortsætter, føre Landet ud i en Tilstand af Lovløshed og Opløsning

i alle Samfundsforhold. Ansvarer derfor vil falde helt og fuldt paa de Myndigheder, som har frataget Landet dets lovlige Ordensmagt.«

I de danske Præsters Protest hedder det: »De sidste Dages alvorlige Begivenheder i vort Folk giver Kirken Anledning til at udtale sin Forfærdelse over den fuldstændige Ophævelse af Retssikkerheden, som er skabt ved Fjernelsen af dansk Politi, og udtrykke sin Harm og Smerte over den Skæbne, som har ramt Hundreder af Landsmænd, der med Vold er ført bort fra deres Fædreland. I vor Afmagt over for Vaabenmagten er det vor Pligt at fastholde, at Magt aldrig i sig selv er Ret og foreholde vore Fjender dette, og hver paa sin Plads maa vi, selv under de vanskeligste Forhold, søge at hævde Sandheden og Retten. Som Kristne maa vi under disse Forhold minde hinanden om, at Vorherre og Mester ved sit Liv og ved sit Ord har lært os, at vi skal bære hverandres Byrder og staa hinanden bi med gensidig Hjælp og Beskyttelse. Gud styrke og trøste alle de ramte, Gud bevare Kongen, vort Folk og vort Fædreland.«

Pancke truer.

Umiddelbart efter Politiaktionen var Dr. *Best* i Berlin og vendte hjem med en Forsikring om, at han var den øverste Myndighed i Danmark. Naar Dr. *Best* trængte til, at dette blev understreget, saa skyldtes det, at SS med *Pancke* i Spidsen planlagde en Række mere end drastiske Foranstaltninger for at hindre en Opstand i København. Man vilde dels indfange hele Grupper af unge Mennesker og deportere dem, dels provokere de væbnede Grupper frem ved en Nedskydning af Borgere og Anstiftelse af Brande. I Tilfælde af Uroligheder vilde man trække sig ind i det snævert afgrænsede Byomraade og derefter bombe hele Kvarterer af København med Flyvemaskiner fra Kastrup, samtidig med at Forternes Kanoner aabnede Ild. Der vilde blive anstiftet Fladebrande, og man vilde lukke for Gas, Vand og Lys i op til en Uge.

Disse Planer blev krydset af Modstandsbevægelsens centrale Nyhedskilde »Information«, der bragte dem frem, saaledes at de blev

offentliggjort gennem de illegale Blade og gennem den danske Radio fra England. Tillige vendte Dr. Best sig imod dem, og det lykkedes at forhindre den bestialske Plan.

Radioen efter den 19. September.

Samtidig med Politiaktionen blev Radiofonibygningen besat af SS-Folk, og det blev krævet, at Radioavisens Speakere skulde oplæse *Panckes* Communique om Aktionen. Dette nægtede de imidlertid, og mærkeligt nok fik de derefter Lov til at gaa, hvorefter alle Radioavisens fire Speakere hurtigst muligt gik under Jorden. De to af dem, Radioavisens Chefredaktør *Niels Grunnet* og Redaktør *Johs. G. Sørensen*, tog til Sverige, hvorfra Sørensen senere fortsatte til England, saaledes at de kendte Stemmer nu fremtidig lød fra henholdsvis svensk og engelsk Radio. De to andre, Redaktør *Holger Sørensen* og Redaktør *Overgaard-Nielsen*, blev hjemme, hvor de gjorde sig yderst nyttige, men naturligvis i større Stiltfærdighed.

For Radioens andre Speakere og for dens Kunstnere rejste sig nu atter Spørgsmaalet om deres Forbliven. De var alle parate til at gaa under Jorden, men i første Omgang blev de af Tyskerne tvungne til at møde frem, og fra Frihedsbevægelsens Side mente man det rigtigst, at de fortsatte. For Kunstnernes Vedkommende blev Reglen den, at det blev fastslaaet, at hvis de kunde klare sig uden Indtægter fra Radiofonien, burde de høre op.

Frihedsraadet danner Lokalkomiteer.

Den 19. September skabte stor Usikkerhed baade i Administrationen og i Befolkningen m. H. t., hvorledes man skulde forholde sig over for Tyskerne. Stillingen var jo nu ganske utvivlsomt den, at der var aaben Krig mellem Tyskerne og den danske Befolkning, og hvorledes skulde saa den enkelte Borger og de enkelte Institutioner forholde sig. Den eneste Myndighed, der var i Stand til at give en Vejledning her, var Frihedsraadet, og der var ogsaa overalt fuld Villighed til at lytte efter dets Direktiver. Dog var der den Indskrænkning i dets Autoritet, at for rene Statshandlingers Vedkommende blev Politikerne altid spurgt, og det blev derfor i Tidens

Løb mere og mere nødvendigt, at Frihedsraadet og Politikerne fik Kontakt med hinanden.

Raadet udsendte i Tidens Løb en Række Bekendtgørelser, hvori der fastlagdes visse Retningslinier for Forholdet til Tyskerne. Saaledes udsendte det den 7. Oktober en Bekendtgørelse, hvori der for det første meddeltes, at der i alle Byer blev nedsat Lokalkomiteer, sammensat af Repræsentanter for alle større Modstandsorganisationer, som vilde formidle Raadets Paroler og optræde efter Raadets Retningslinier i lokale Spørgsmaal. Derefter gjordes Rede for Raadets Stilling til en Række Spørgsmaal, der var rejst paa Grund af Politiaktionen. Raadet understregede her, at *Tjenestemænd*, der ikke var berørt af Politiaktionen, burde, som Forholdene i Øjeblikket laa, fungere videre i det danske Folks Interesse, men ethvert tysk Forsøg paa Indblanden i danske Forhold maatte ubetinget tilbagevises, og enhver Forhandling, der tilsigtede Genoprettelse af dansk-tysk Samarbejde, maatte afslaa. De Medlemmer af Politietaten, der var paa fri Fod, maatte under ingen Omstændigheder og paa intet Omraade indlade sig paa at genoptage deres Funktioner. *Det vilde være Forræderi over for deres deporterede Kolleger. Politifolk, der var i Besiddelse af Vaaben, burde ikke aflevere disse til Tyskerne, men søge sammen i Grupper.*

Anklagemyndigheden (Rigs- og Statsadvokaturen) har efter hvad der er oplyst, besluttet at modtage kriminelle Forbrydere, der paa-gribes af Tyskerne, og vil ved Hjælp af deres eget Personale forfølge de herved indbragte Sager. Denne Holdning maa Raadet tage Afstand fra. Den betyder et dansk-tysk Samarbejde, som dækker over Tyskernes Overgreb mod vort eget Politi. Der bør træffes en Ordning, hvorefter Tyskerne afleverer Forbryderne til danske Fængsler, som tilbageholder samfundsfarlige Forbrydere, indtil dansk Retsforfølgelse kan finde Sted. Derimod kan Anklagemyndigheden behandle Sager vedrørende Forbrydere, der er paagrebet og indleveret til Fængslerne af danske Vagtværn m. v. De danske Fængselsmyndigheders Funktion bør naturligvis støttes i dansk Interesse.

Frihedsraadet advarede samtidig mod Overdrivelse af Selvtægten

og anbefalede Aflevering til danske Fængsler, ligesom det blev fremhævet, at der ikke maatte lægges Reorganisering af Luftværnene som kommunale Organisationer nogen Hindring i Vejen. Tyverier af Luftværnsmateriel og CB-Uniformer blev fordømt.

Til Slut advarede Frihedsraadet igen mod tyske Provokationer og mod at misbruge Strejkevaabenet, der havde vist sig saa effektivt. Der maatte kun strejkes efter Ordre fra Raadet eller af dets Lokal-komiteer, men saa skulde ogsaa Strejkeanvisningerne følges til Punkt og Prikke.

I Tiden efter den 19. September fik flere Kunstnere, der med Mellemlum optraadte i Radioen, sendt Kranse. Tyskerne havde forlangt, at de Kunstnere, der havde optraadt før den 19. September, skulde fortsætte. I den Anledning udsendte Frihedsraadet i Midten og Slutningen af Oktober to Skrivelser, der lød:

»Danmarks Frihedsraad er blevet gjort opmærksom paa, at saa godt som alle, der jævnlgt har medvirket ved Radiofonien som Følge af Frihedsraadets tidligere Erklæring, har følt sig foranlediget til at frasige sig Medarbejderskabet ved Radioen. I den Anledning ønsker Danmarks Frihedsraad at udtale, at omend man forstaar og paaskønner denne Holdning, har det ikke været Raadets Hensigt at umuliggøre den nødtørftige Fortsættelse af Radiofoniens Arbejde. Det har derfor heller ikke været Hensigten at forhindre de til dette Formaal nødvendige Medvirkende i at fortsætte deres Arbejde i Statsradiofonien.«

Den anden og senere Skrivelse fra Frihedsraadet lyder:

»Danmarks Frihedsraad er blevet gjort opmærksom paa, at uansvarlige Personer i den seneste Tid har forlystet sig med at sende Kranse o. lign. til en Række af de Kunstnere, der har medvirket ved Radiofoniens Udsendelser. Efter Frihedsraadets Opfattelse er danske Kunstneres Uvilje imod at lade sig bruge af den tyske Propaganda tilstrækkeligt tydeligt tilkendegivet, og da ingen Danskere fornuftigvis kan have noget imod, at Radiofonien fortsætter paa samme nødtørftige Vis, som de sidste Maaneder, maa den Slags misforstaaede Demonstrationer ophøre.«

Frihedsraadet Indgriben, dels igennem den illegale Presse og dels igennem direkte Meddelelser til Myndigheder, Institutioner og undertiden Enkeltpersoner, øvede meget betydelig Indflydelse paa Udformningen af den danske Holdning over for Tyskerne i de Maaned, der fulgte efter den 19. September. Det viste sig stadig tydeligere, at det anonyme Frihedsraad nu var blevet en virkelig Autoritet herhjemme.

XX

Danmark som Krigsskueplads.

Indtil den 29. August var det Regeringens Forhold til Tyskerne, der prægede Situationen herhjemme. Efter den 29. August var det i stigende Grad Modstandsbevægelsen og dens Aktioner, der dominerede Billedet, men endnu havde Statens Handlinger og Direktiver dog en rigelig Plads. Efter den 19. September var det udelukkende Modstandsbevægelsen. Det var nu Krigen i Danmark, der optog Sindene, og ikke Forsøgene paa at holde Krigen borte fra Danmark. Og hvilken Krig var det ikke. De danske Byer genlød Nat efter Nat af Skud og Eksplosioner. Det tyske Politi og deres danske Haandlangere rasede i Gaderne, og snart skulde det blive uomstødelig fastslaaet, at Torturen i de tyske Fængsler var i fuld Gang, den Tortur, der hen mod Slutningen skulde forme sig som en rædselsfuld Opvisning i Sadisme, der overtraf hvad selv den mest perverse Fantasi kunde finde paa at stable op i de »kulørte« Hefter.

Men den danske Befolkning var blevet krigshærdet. Tyskernes Terror øvede overhovedet ingen Indflydelse. Den skabte kun en stadig fastere Beslutning om at holde ud med Modstanden.

Schalburgfolkene og Sommerfolkene deltog som nævnt i Politiaktionen, og de blev derefter sat ind i en Slags Polititjeneste rundt om i Landet. Deres Patruljer var hurtige til at skyde, og de skulde blive hurtigere endnu, da de blev udnævnt til Hipo (Hilfpolizei). I Begyndelsen af Oktober indførte Tyskerne en ny Praksis herhjemme. De begyndte at sprænge Ejendomme i Luften, som havde huset Sabotører eller Vaabenoplæg. Tillige begyndte de at gennemføre Gaderazzaer og Visitationer for at komme paa Sporet efter

Folk, der gik med Vaaben eller med falske Legitimationskort. Det sidste var nu en temmelig haabløs Opgave, da de falske Legitimationskort lignede de ægte paa en Prik, og endda ofte var indført i Folkeregistrene, saa selv en Undersøgelse der intet Resultat vilde give. For at forøge Styrken af danske Haandlangere, løslod Tyskerne en Del Forbrydere, der tidligere havde haft Forbindelse med dem, og som de af en eller anden mærkelig Grund ikke havde afhentet igen, da de blev arresteret. Blandt de saaledes løsladte var Morderen *Anker Due Petersen*, kaldet den lille Banan.

I Begyndelsen af Oktober indførte Tyskerne Gidsler i de tyske Militærtog, efter at et Par Tog var blevet sprængt i Luften. Man lod fangne Sabotører køre med i Toget i Godsvogne nærmest Lokomotivet. Men heller ikke dette hjalp paa Jernbanesabotagen.

Den 16. Oktober gjorde Tyskerne et virkeligt Kup, idet de arresterede to af Frihedsraadets Medlemmer, Redaktør *Aage Schoch* og Professor *Mogens Fog* samt »Information«s Skaber og Redaktør *Børge Outze*. De blev sammen med Redaktør *Holbech*, Lederen af det illegale Blad »De frie Danske«, og flere andre arresterede i en Lejlighed paa Gl. Kongevej. Redaktør *Holbech* dræbtes under Arrestationen. Efter denne Sejr fulgte en febrilsk tysk Aktivitet imod de illegale Grupper, og et meget betydeligt Antal af Modstandsbevægelsens Folk blev arresterede. I Jylland var det rent galt. Tyskerne havde der faaet rigtig fat og truede i Virkeligheden med at rulle hele den jyske Modstandsbevægelse op fra en Ende af. Den 31. Oktober kom saa Moskitoangrebet paa Gestapohovedkvarteret i Aarhus paa Aarhus Universitet, hvorved ca. 100 Gestapofolk blev dræbt og et betydeligt Antal af Modstandsbevægelsens Folk slap bort. Blandt de flygtede var Pastor *Sandbæk*, der kom til Sverige, og herfra gav en Beretning om den Tortur, han havde været ude for. Aktionen stækkede i væsentlig Grad det tyske Politis Arbejde og hjalp Modstandsbevægelsen ud af en meget vanskelig Periode.

I Begyndelsen af November havde Tyskerne ialt ca. 6200 danske arresterede, heraf 4000 i tyske Koncentrationslejre og 2200 i Fængsler i Danmark.

En anden af Frihedsbevægelsens Modaktioner begynde ligeledes

i November Maaned. Det var Bortførelsen eller Ødelæggelsen af Folkeregistrene. Dette lettede naturligvis Situationen en Del for Indehaverne af de hjemmegjorte Identitetskort, men den reelle Betydning var ikke særlig stor.

Store Schalburgtager.

I November Maaned tog Jernbanesabotagerne voldsom Fart. De tyske Troppebevægelser skulde nu igen generes mest muligt — og det blev de. Dette skulde naturligvis hævnnes, og Tyskernes Optræden blev stadig mere og mere ubehersket. I November Maaned begyndte et sandt Hærgningstogt rundt omkring i Provinsbyerne. Det begyndte med vældige Schalburgtager i Odense og Svendborg, og derefter fulgte Aalborg og Aarhus og en lang, lang Række andre Provinsbyer. Det var ikke alene enkelte Bygninger, der blev ødelagt, men det var undertiden ligefrem hele Kvarterer. Og med den Hensynsløshed, der altid kendetegnede Schalburgtagen, gik adskillige Menneskeliv tabt.

Dr. *Best* fremsatte den 7. November en Udtalelse om, at Danske der ikke havde gjort noget, intet havde at frygte. Samme Dag fik denne Udtalelse en meget tydelig Illustration. Ude paa Enghaveplads var der blevet dræbt en tysk Politimand — af hvem vides ikke — og som Repræsalie derfor mødte det tyske Politi op den 7. November og begyndte at fyre løs paa tilfældige Forbipasserende. Ogsaa foran paa Vesterbro blev der skudt, og Resultatet blev fem dræbte og fire saarede.

Tyskernes Propagandafelttog.

I Presse og Radio førte Tyskerne et voldsomt Propagandafelttog, dels for at vende Stemningen imod Modstandsbevægelsen og dels for at faa Folk til at tro, at Tilstandene egentlig var uforandrede herhjemme. I Radioen var det særlig Radiokommentatoren *Aksel Høyer*, der dyrkedes, og i Bladene var det tvangsendlagte Artikler under mærkelige Pseudonymer, og som Regel af et lige saa mærkeligt Indhold. Den 14. November maatte Bladene saaledes bringe en Artikel om Haager-Konventionen, hvori man skildrede, hvor grov

en Forbrydelse mod denne, Sabotagen var. Naturligvis var en saadan Artikel et Fejlgreb af Rang, samtidig med at Schalburgtagebombene drønedede i Landets Provinsbyer.

Den 15. November var der tvangsindlagte Interviews med Dr. Best i alle Landets Blade. Det hed heri bl. a.: »Fra tysk Side er Danmark i disse to Aar blevet behandlet paa nøjagtig samme Maade som i de to foregaaende Aar.«

Og videre: »De til Sikring af den tyske Krigsførelse paa dansk Omraade trufne Foranstaltninger er af de facto Karakter og har ikke paa nogen Maade ændret Landets politiske og retslige Status.«

Og fremdeles: »Fra tysk Side tilstræbes kun Opretholdelsen af Sikkerhed og Orden mod Mord og Ødelæggelse, ikke Hævn for Ting, der hører Fortiden til.«

Dr. Best's Udtalelse blev heller ikke denne Gang mødt med den fornødne Forstaaelse herhjemme.

Blandt Novembers andre Begivenheder kan nævnes, at den 15. November blev den konservative Folketingsmand *Poul Sørensen* anholdt paa det konservative Partikontor i København, og ved samme Lejlighed blev Partiets Formand *Ole Bjørn Kraft* saaret i Foden. Den 18. November flygtede den tyske Lakaj, cand. polit. *Henning Dalsgaard* til Sverige i en Lystyacht, der var udstyret med Proviant næsten til en hel Amerikarejse. Den 20. November fandt et af de dristigste Kup under Besættelsen Sted. Paa Hærens Geværfabrik paa Amager indfandt sig et Par Lastbiler med »Haandværkere«, der skulde reparere Taget paa en Bygning. Den tyske Vagtpost lod dem gladeligt passere, og de kørte ind paa Terrænet til Bygningen, læsede 1000 Maskinpistoler op paa Bilen og kørte deres Vej med dem, uden at der blev løsnat et Skud, og uden at der iøvrigt var nogen, der fattede Mistanke, før man opdagede, at Maskinpistolerne var væk.

Det var ogsaa i November, at Tyskerne foretog den store Underøgelse i Schalburg- og Sommerkorpserne og fandt, at Korpsernes Medlemmer i en uhyggelig Grad var implicerede i Tyveriaffærer og andre Forbrydelser. Dette var formodentlig medvirkende til, at Schalburgkorpset blev opløst og Sommerkorpset senere inkorporeret i Hipokorpset.

Den 24. November beslaglagde Gestapo 300,000 Liter Benzin fra Shell. Denne Beslaglæggelse førte straks en ny Fase ind i Krigen, idet den bevirkede, at Modstandsbevægelsens Folk begyndte at tømme Benzinlagrene rundt omkring, hvorefter Tyskerne beslaglagde yderligere Benzin. Ligeledes i Slutningen af November beslaglagde Tyskerne fire af Det forenedes Baade, nemlig Hans Broge, Aalborg-hus, Kronprins Olav og M. G. Melchior. De skulde bruges til Eva-kuering af Østersøprovinserne.

Der begyndte nu at komme Meddelelser om de danske Politimænds Død i Buchenwalde, og da der samtidig kom Beretninger om de forfærdelige Forhold, hvorunder de danske Fanger i det hele taget levede i de tyske Koncentrationslejre, steg Hadet til Tyskerne endnu et Par Grader. Hipo hjalp godt til her. De udfoldede under deres Aktioner en enestaaende Brutalitæt og demonstrerede ved flere Lejligheder for fuld Offentlighed de Torturmetoder, man anvendte, ved at gennemprygle Folk med Geværkolber, Jernstænger o.s.v. Den 2. December begik Journalisten og Orientalisten *Peter de Hemmer Gudme* Selvmord i Shellhuset, efter at han var blevet arresteret Dagen før. Det var en af Frihedsbevægelsens raskeste og dygtigste Medarbejdere, der her faldt.

Den 6. December markeredes den fremadskridende Opløsning inden for DNSAP med, at *Fritz Clausen*, Partiets tidligere Fører, blev ekskluderet af Partiet. Følgen heraf blev, at Partiet skiltes i to, og det genvandt aldrig blot et Mindstemaal af Indflydelse — heller ikke hos Tyskerne.

Frihedsraadet skred nu ind imod de meget populære Ødelæggelser af Folkeregistrene ud fra den Betragtning, at de var til mere Gene for de danske Myndigheder end for Tyskerne. Disse Aktioner kunde undertiden ogsaa antage et ret komisk Skær. Saaledes var der en lille nordsjællandsk By, hvor Byens Spidser blev enige om, at de jo ogsaa maatte gøre noget for Fædrelandet. Og da de havde drøftet Sagen grundigt igennem, blev de klar over, at den mest nærliggende Opgave var at fjerne Byens Folkeregister. Efter Samraad med Kom-muneseekretæren blev det ogsaa fjernet og anbragt forsvarligt embal-leret oppe i Kirketaarnet, og det blev højtideligt anmeldt, at det

var blevet fjernet af grimme og ukendte Sabotører. For saa vidt var alt jo godt, men Historien var jo alt for god til, at de impliceredes Koner ikke skulde have den at vide, og saa fik Konernes Veninder det naturligvis ogsaa at vide, og det varede ikke længe, før Gestapo vidste fuld Besked med Historien. Alle de pæne Borgere blev hentet ind til København, men det lykkedes dem at klare Frisag, idet de forklarede, at det skam ikke var for at genere Tyskerne, men for at Sabotørerne ikke skulde komme og ødelægge det, for det vilde jo være baade dyrt og bekosteligt for Kommunen at fremskaffe et nyt. Saa blev de sluppet løs.

Den 19. December fik København sin Julegave af Schalburg-folkene. Ø. K.s statelige Hovedbygning ved Holmens Kanal blev schalburgteret og nedbrændte totalt.

Saadan dør danske Patrioter.

Henrettelsen af de 8 Danskere fra Hvidstengruppen var som tidligere omtalt en af Hovedaarsagerne til Folkestrejken i 1944. Mellem de henrettede var Kroejer *Marius Fiil*, hans Søn *Niels Fiil* og hans Svigersøn *Peter Sørensen*, mens Fru *Kristine Sørensen*, født *Fiil*, blev dømt til Tugthus paa Livstid, og Frøken *Gerda Fiil* til to Aars Ungdomsfængsel. Fra nogle af disse foreligger der Breve, skrevet før Henrettelsen og tillige nedenstaaende Brev fra Fru *Kristine Sørensen* til Dr. Best. Intet kan bedre end disse Breve vidne om den Aand, der besjælede den danske Modstandsbevægelse.

Fru *Kristine Sørensen*'s Brev er dateret: Tysk Afdeling, Vestre Fængsel, 29-6 1944, og det er stilet til

Det tyske Riges Befuldmægtigede,
Dr. Best.

I Anledning af, at De i Dag har henrettet 8 danske Mænd, føler jeg Trang til at sige Deres Excellence min Mening, ikke for min Families Skyld, som i Dag er blevet skudt, men for alle dem, der kommer efter dem, for nogle kommer der, det ved vi. Deres Excellence maa da kunne forstaa, at fordi der sker Sabotage ude i Byen,

og der bliver henrettet 8 Mand, som ikke har haft noget med det at gøre, saa vil Uroen ikke holde op, den vil tværtimod blive værre.

Deres Excellence har jo ogsaa været saa længe i Danmark, og maa vel efterhaanden kunne forstaa dansk Tankegang, det Arbejde, vore Mænd har gjort, er ikke gjort af Had til Tyskland, men fordi Danmark er i Krig, for i Krig er Danmark. Men jeg er ogsaa bange for, at der efterhaanden vil blive et saadant Had til Tyskland, ikke hos os, som sidder indespærret, vi har lært at forstaa Tyskerne en lille Smule, men af alle de Mænd, som er væk, hvis Børn engang vil blive voksne Mænd, og hvad de vil tænke og føle, er ikke svært at gætte sig til, og jeg ved, at disse Børn vil blive opdraget til at være stolte af deres Far.

Jeg har selv en lille Pige, som i Dag har mistet sin Far, Morfar og Morbroder, hun kan heldigvis ikke forstaa det, men kunde hun, vilde hun alligevel være stolt af dem. De havde et Maal her i Livet og var ikke bange for at dø for det, for som min Broder sagde den sidste Gang, jeg saa ham: »Vi ved, at Fjæld kan sprænges, og tvinges kan en Elv, men aldrig kan et Folk forgaa, som ikke vil det selv.«

Det vil Danmark ikke, for Danmark og alle dem, der gav deres Liv for Danmark, vil vidne om, at selv et lille Land som Danmark maa have Lov til at tænke selvstændigt. Nu har jeg ikke mere paa Hjerte, kun dette vil jeg sige, at jeg er stolt over, at jeg havde en Mand, Far og Broder, der var værdige til at dø for Danmark.«

Niels Fiil, Hvidsten, skrev til sine Søstre umiddelbart før Henrettelsen den 29-6-1944:

»Kære Tulle og Gerda.

Ja, saa slaar Timen for os, og vi har set hinanden for sidste Gang, men jeg har været glad for at være sammen med jer i Dag, og jeg er stolt af jer begge to. I har vist jer, som brave danske Kvinder skal vise sig, og jeg ved, at ogsaa dette vil I tage med oprejst Hoved, for I ved, at vi gjorde vor Pligt mod vort Land, og jeg er stolt over at kunne følge mine Kammerater paa den sidste Rejse, jeg ved,

at Gud er med os, og at han har en Mening med det, og jeg gaar trygt den Vej, han har vist mig, fordi jeg ved, at det er den rigtige.

Nu maa I holde Hovedet højt, og jeg ved, at I vil være med til at føre Danmark mod lysere og lykkeligere Tider, hvor hver Mand frit kan tale, tro og tænke, som det sømmer sig for en Dansker, og jeg ved, at Mor Danmark aldrig glemmer os, nogle af os maa jo dø, for at andre kan leve. Hils nu alle vore Kammerater, giv dem Mod og Styrke, det skal gaa.

Husk nu, naar I kommer hjem, at hjælpe Mor alt, hvad I kan. Hold sammen om vort gamle Hjem og sørg for, at Navnet Fiil aldrig dør ud.

Hav det nu godt, I kære Tøse, jeg haaber, at I inden ret længe atter er hjemme hos Mor.

Husk Versene, jeg har givet jer, de vil holde jer oppe, og det skal jo gaa, for Frihed, Sandhed og Ret vil igen komme til at regere Danmark.

»For de gamle, der faldt, er der ny overalt,
de vil møde hver Gang, der bliver kaldt.«

Nu *Godt Mod*. Tusinde Hilsener og Kys til I to elskede Piger
fra jeres Bror Niels.

Jeg tager rolig af Sted nu, for Gud er med mig.«

Og saa det sidste af Brevene. Det er fra Dyrslæge *Iversen*, Spentrup, der ogsaa var mellem de henrettede:

»Kære Gusta, Ulla, Tove og Helle.

Ja, saa gaar Far ud paa den lange Rejse. Jeg sender hermed jer alle fire mine sidste kærlige Hilsener og haaber, at I alle maa leve længe og lykkeligt. Tænk kun godt om mig, jeg vilde det bedste og har kun ønsket at gøre det godt for Eder.

Kære Gusta, Tak for alt og Tak for din Overbærenhed. Pas godt paa Børnene. Lad Laus og Viggo hjælpe dig, hør efter deres Raad. Kære Ulla, du er jo nu en stor Pige, hjælp Mor med de smaa. Tove og Helle, I skal bare være gode og kærlige og huske paa, at I engang bliver glade igen. Jeg haaber, at alt bliver ordnet for Eder,

og at I maa faa det godt igen. Eders Fars sidste Tanker gælder Eder og Eders Mor. I maa ikke sørge, I skal huske, at der maa være nogle, der falder i en Krig. Og saa til Slut endnu en Gang, jeg tænker i min sidste Time paa Eder. Hils alle fra mig.

Tusinder af Kys og kærlige Hilsner til Gusta, til Ulla, til Tove, til Helle

fra jeres Mand og Fader.

PS. De sidste Kys og Hilsener til Eder alle. Hold Humøret oppe. Lev vel alle fire.«

Befrielsens Aar begynder.

I 1944 var Danmark naaet saa nær til at blive allieret, som vi kunde naa, idet den engelske Vicepremierminister Attlee havde erklæret, at Danmark vilde blive allieret, saa snart det var frit. Det politiske Maal, *Christmas Møller* havde sat sig, da han kom til England i 1942, var nu naaet. Danmarks Stilling hos de allierede Stormagter var solidt forankret. Dette understregedes yderligere af, at Biblioteksdirektør *Døssing* var blevet anerkendt som Frihedsraadets Repræsentant i Moskva. Striden og Ofrene havde baaret Frugt. Ved Indgangen til Befrielsens Aar var Danmark jævnbyrdig med sine Allierede, om ikke i Magt, saa dog i Beslutsomhed og Vilje.

Og Befrielsens Aar begyndte med tydelige Varsler om, at Krigen i Danmark vilde blive skærpet. Januar bragte store Schalburgtager, blandt andet paa Apolloteatret og Familie-Journalen.

Tyskland standsede Kuludførslen til Danmark og begyndte samtidig at beslaglægge de danske Beredskabskul. Clearingmordene og tilfældige Nedskydninger florerede, og Shellhuset og Politigaarden var forvandlede til Rædselshuler, hvorfra de martrede Fangers Skrig lød Nat og Dag. Hipo havde frit Spil. De teede sig som vilde, og kun Modstandsbevægelsens Indsats over for dem var i Stand til at bremse dem en Smule, simpelthen fordi de blev bange. Et karakteristisk Eksempel paa den ubetingede Lovløshed, der var den eneste Grundlov for Hipo, var den store Pengeafpresnings-affære i Januar Maaned. Der blev udsendt en Række Pengeafpresningsbreve til forskellige velstaaende Folk, hvori de under Trusel

om Ødelæggelse af deres Virksomheder eller Skydning blev afkrævet store Beløb. Saaledes blev Direktør Harlang fra »Harlang og Toksvig« afkrævet 25.000 Kr., der en bestemt Aften skulde afleveres paa Kapelvej. Direktør Harlang havde imidlertid Kendskab til en af Modstandsbevægelsens Grupper og gik til den med Sagen. De gik i Aktion, og den paagældende Aften blev en Pakke anbragt paa det forlangte Sted og paa den forlangte Maade. Modstandsbevægelsens Folk havde imidlertid i Forvejen taget Stilling derude, og da saa en Bil kommer kørende, og en Mand staar ud af Bilen for at hente Pengene, aabner de Ild. 7 Hipofolk blev dræbt. Det var Hipofolk i fuld Uniform. Frihedskæmperne forsvandt, men andre Hipofolk kom til og begyndte et vildt Skyderi rundt omkring i Kvarteret, hvorved en ung Kvinde blev dræbt og tre unge Mennesker saarede.

Den 1. Februar blev General *Hanneken* erstattet med General *Lindemann*. Lindemann var Frontgeneral, medens Hanneken var typisk Etapegeneral, men nogen Forbedring blev det ikke derfor. Da Lindemann kom herop, troede han, at Danmark nærmest var Tysklands Forbundsfaelle, men Drønene fra Jernbanesabotørernes Bomber bragte ham hurtigt ud af den Vildfarelse, og da en Bombe en Nat ovre i Vestjylland eksploderede under hans egen Salonvogn, gik han helt amok: »Sabotører, men dem skyder man jo«, var den klassiske Bemærkning, hvormed Lindemann indledede en ny Bølge af Henrettelser, Clearingmord og uofficielle Henrettelser. Clearingmordene naaede saadanne Højdepunkter, at der paa een Nat i Odense, den 20. Februar, blev forøvet 6 Clearingmord, heraf de fire paa ganske unge Læger. Den 24. Februar blev der foretaget et Bombeattentat paa Jyllandsekspressen ved Hobro, der var 10 dræbte og 37 saarede. Samtidig kom de officielle Henrettelser af Sabotører og Hipos uofficielle Henrettelser af Folk, der endnu ikke var dømt, undertiden end ikke skyldige i noget som helst. Under disse Forhold er det klart, at der ikke var nogen synderlig Hjælpsomhed til Stede over for de tyske Saarede og Flygtninge, der nu begyndte at komme til Landet. Det var midt i Februar, de kom, og det blev meget hurtigt fastslaaet, at man ikke fra dansk Side kunde yde nogen som helst Medvirken til Organiseringen af Flygtningehjælpen. Admini-

strationen nægtede pure at yde selv den mindste Haandsrækning, end ikke saadan en Ting som at stille Rationeringskort til Raadighed vilde man gaa ind paa. Tyskerne maatte derfor klare sig igennem med Beslaglæggelser, og det gjorde de ogsaa godt og rigeligt. I Løbet af nogle faa Uger var næsten alle Bygninger Landet over, der kunde anvendes, blevet beslaglagt og belagt med Flygtninge.

Der rejstes en voldsom Kampagne i den illegale Presse og den danske Presse fra Udlandet mod den tyske Medlidenhedskampagne for Flygtningene. Stort set var der ikke nogen videre Tilbøjelighed herhjemme til at tage sig venligt af Flygtningene, men deres Søllehed og Usselhed gjorde alligevel, at en hel Del havde svært ved at vise dem den kolde Skulder, særlig naar det var Børnene, det drejede sig om. Og her stimulerede Propagandaen naturligvis meget.

Jernbanesabotagen voksede enormt i Omfang. Jernbanelinjerne var ustandseligt afbrudte, og Rejser igennem Landet kunde ofte tage flere Dage. Undertiden udviklede Sabotageangrebene sig til hele Slag mellem Frihedskæmperne og Tyskerne. Og ind imellem denne regulære Kamp lød Hipoernes højst ureglementerede Maskinpistol-salver, der snart gik ud over tilfældige Mennesker paa Gaden, snart over Arrestanter, hvis Ansigt en Hipomand tilfældigt ikke kunde lide, snart over Ofre for Clearingmord eller ved uofficielle Henrettelser. Først og fremmest var København blevet en By, hvor blot det at gaa paa Gaden var farligt. Ingen vidste, hvornaar Maskinpistolsalverne bragede gennem Byen, og der gik ikke en Nat, uden at Byen blev vækket af sin Søvn ved Maskinpistolsalver.

Men Kampen skærpedes ogsaa fra dansk Side. Der blev gjort Indsats paa stadig flere nye Omraader. En Kreds af danske med Tilknytning til Landbruget begyndte en systematisk Agitation i Landdistrikterne imod de ulovlige Salg til Tyskerne, imod at tage Arbejde hos Tyskerne og imod at leje Heste ud til Vognmandskørsel for Tyskerne. Denne Gruppe havde et betydeligt Udbytte af sit Arbejde, og ikke mindre Udbytte gav de Aktioner, der blev ført igennem over for Arbejderne ved de tyske Befæstningsanlæg. De tømtes hurtigt for danske Arbejdere. En ejendommelig Aktion blev gennemført over for Jernbanekørslen. Frihedsraadet gav Ordre til, at der

ikke maatte føres Kul fra Statsbanernes Beredskabslagre ud til Stationerne. Dette vilde medføre, at al Togtrafik Landet over vilde køre i Staa i Løbet af to—tre Dage. Det kom til Forhandlinger mellem Modstandsbevægelsen og Administrationen gennem Politikerne, og man indgik da paa et Kompromis, hvorefter Statsbanerne fik Lov til at føre Kul til de sjællandske Baner, men ikke til de jydskke. Dette varede dog kun i ca. 14 Dage, saa blev der ogsaa standset for Tilførslerne til de sjællandske Baner, der dog var i Stand til ved Hjælp af de Kul, der laa paa Pladserne, at køre endnu i en 14 Dages Tid.

En Modsætning til Kampens Haardhed danner et lille Genrebillede, der viser, at der trods alt var Folk herhjemme, som mente, at Tyskerne stadig vilde huske deres Venner. En Landmand paa Knud Bachs Egn, *Karl Knude*, var blevet arresteret af Tyskerne for at have opbevaret Vaaben. Knude var god LS Mand og god Ven af *Knud Bach*, hvorfor Knud Bach skrev et Brev til Gestapo, hvori han bad om at faa Knude ud, da Knude altid loyalt havde arbejdet paa et godt Forholdt til Tyskerne.

I Slutningen af Februar sendte Frihedsraadet to nye Meddelelser ud. I den ene advarede Frihedsbevægelsen imod at tage mod Penge fra Folk, der havde faaet kolde Fødder, og i den anden meddeltes, at Medlemmer af Frihedsbevægelsen, der søgte at finansiere deres Kamp gennem Røverier, omgaaende vilde blive skudt.

XXI

Det økonomiske Resultat.

Side om Side med den politiske Kamp førtes igennem alle Besættelsesaarene en sejt og aldrig hvilende økonomisk Kamp for at hindre Tyskland i at plyndre Landet helt og fuldstændigt og for at sikre en saadan hjemlig Produktion og en saadan Fordeling af denne Produktion, at den danske Befolkning ikke kom til at lide Nød. Desuden tog vor økonomiske Politik ogsaa Sigte paa, at vi kom til at yde det mindst mulige Bidrag til den tyske Krigsmaskine.

Det var en Kamp, der førtes fra Dag til Dag. Den var fyldt med Tusinder af smaa Afgørelser og Tusinder af smaa Nej'er til tyske Fordringer, tyske Ønsker og danske Medløberes Forsøg paa at udnytte Situationen. Brændpunkterne for dette Omraade af Kampen var Udenrigsministeriet, Handelsministeriet med Varedirektoratet, Landbrugsministeriet og de store Erhvervsorganisationer. Kampmidlet var de økonomiske Aftaler, der var truffet med Tyskland, og det tyske Tilsagn om, at danske Virksomheder kun skulde arbejde for tyske Rustningsformaal, naar de selv ønskede det. Ud fra disse Forudsætninger blev der gjort en helt fremragende Indsats fra de paa-gældende Institutioners Side, og naar engang denne Side af Historien bliver tilgængelig, vil vor økonomiske Modstandsbevægelse ikke blive den mindst paaskønnede.

Vor Samhandel med Tyskland — og med tredie Land.

Da vi den 9. April 1940 fik vore Udførselsveje mod Vest afskaaret, var der kun det europæiske Fastland tilbage som Aftager af vor Eksport og som Leverandør af vor Import. Det var uden videre

klart, at det var Tyskland, der maatte have Hovedparten af vor Eksport og tillige sikre os Hovedparten af vor Import. Den tyske Militærkontrol over Danmark indebar ogsaa den faktiske Kontrol over vore økonomiske Forbindelser med andre Lande, men det lykkedes hurtigt at faa fastslaaet Principper, hvorefter vi fik en ikke helt ubetydelig Samhandel med andre Lande, de saakaldte tredie Lande. I de fem Aar, der udløb ved Udgangen af 1944, var vor Indførsel fra Tyskland 4415,0 Mill. Kr. og vor Udførsel 4828,0 Mill. Kr., der var saaledes en Merudførsel paa 412,8 Mill. Kr. Den faktiske Merudførsel er dog noget større, end disse Tal viser, idet Indførselstallene ogsaa omfatter Forsendelsesomkostningerne her til Landet, medens Udførselstallene beregnes efter den Værdi Varerne har paa Udførselstoldstationen. Man regner derfor med at vor Indførsel ligger ca. 20 % under vor Udførselsværdi. Fra Tredielandene havde vi i disse Aar en samlet Indførsel paa 1875,1 Mill. Kr., og en samlet Udførsel paa 1706,7 Mill. Kr. Tallene er ikke helt nøjagtige, idet England er medregnet i disse Tal for de første tre Maaneder af 1940, men de giver dog et ganske godt Begreb om, hvilken uhyre stor Betydning denne Samhandel havde for vor Forsyningsituation og for vort Erhvervsliv.

Det var saaledes ikke det direkte Varebytte med Tyskland, der fremkaldte den uhyre Vækst paa Clearingkontoen. Ved Udgangen af 1940 var Clearingkontoen paa Nationalbankens Balance 412 Mill. Kr., og den 1. April 1945 2,942 Mill. Kr. Dette Resultat var naturligvis mistrøstigt, men værre var dog Værnemagtskontoens Vækst. Den var ved Udgangen af 1940 457 Mill. Kr. og den 1. April 1945 4,772 Mill. Kr. Nationalbankens samlede Balance voksede fra Udgangen af 1939 til Udgangen af 1944 fra 927 Mill. til 7521 Mill.

Aarsagen til Clearingkontoens stærke Vækst var en lang Række Poster, der laa udenfor det egentlige Varebytte, og ved Udgangen af 1944 var der paa disse forskellige Konti brugt følgende Beløb:

Hjemsendt Løn af danske Arbejdere og Ingeniører	
etc. i Tyskland	300 Mill. Kr.
Leje af Automobiles, Redningsfartøjer m. v.	150 - -

Køb af Levnedsmidler her i Landet	200	Mill.	Kr.
Det tyske Gesandtskab, tyske Skoler, Gestapo og Understøttelse til frivillige Paarørende	250	-	-
Diverse	325	-	-

Ogsaa de ekstraordinære Industrileverancer (Rustningsordrer) er betalt over Clearingkontoen. Ialt løber disse Leverancer i de fem Aar op til følgende Beløb:

	Maskiner Mill. Kr.	Skibsbygning og Reparation Mill. Kr.	Lastbil- reparationer Mill. Kr.
1940	19	7,4	0
1941	21,7	78,6	2,8
1942	149,3	79,9	23,9
1943	193,9	81,5	27,2
1944	160,8	71,3	20,0
	<hr/> 544,7	<hr/> 318,7	<hr/> 73,9

Ialt er dette 937,3 Mill. Kr., altsaa ikke nogen stor Sum, naar man tager vor Industris samlede Produktionskapacitet i Betragtning. Alt ialt kan der regnes med, at ca. 15 pCt. af Industriens Arbejdere i disse Aar har været beskæftiget ved Rustningsordrer. Intet andet besat Land kan opvise en tilsvarende ringe Støtte til den tyske Krigsmaskine. Forholdet dér har snarere været, at de højst har haft 15 pCt. af deres Arbejdere beskæftiget ved Produktion til Landets egen Forsyning.

De enkelte Poster paa Værnemagtskontoen ser saaledes ud:

Kontante Udbetalinger til Soldatersold m. v.	1950	Mill.	Kr.
Entreprenør- og Befæstningsarbejder	1900	-	-
Offentlige Myndigheder for Banetransport, Elektricitet og Gas	250	-	-
Erstatninger for Overtagelse af fast Ejendom	150	-	-
Køb af forskellige Varer, Barakker m. v.	150	-	-
Leje af Hoteller, Bospisinger m. v.	250	-	-

Tallene her er formidable nok efter vore Forhold, men naar man tager i Betragtning, at vi — trods Sabotage og endnu mere trods Schalburgtage — dog er sluppet for Krigsødelæggelser i egentligt Omfang, er vi sikkert et af de Lande, der er sluppet billigst igennem Krigen.

Befolkningens Vilkaar.

Dertil kommer, at Befolkningens Levevilkaar under hele Krigen fortsat har været gode. Vore Rationer har været rigelige, saaledes at Sundhedstilstanden er ubetinget god. Vi har i meget stor Udstrækning bevaret den faglærte Arbejdskraft i Fagene og ved Virksomhederne, medens man i de krigsførende Lande, enten har sat dem ind i Krigsindustrien eller ogsaa har sendt dem ud som Soldater. Dette i Forbindelse med, at Industrien har opretholdt sin normale Produktion, er af væsentlig Betydning for vore Muligheder, nu da Freden er kommet.

Alt i alt er der derfor Grund til at pege paa, at vor økonomiske Politik under Krigen er lykkedes, forsaavidt som Forholdene tillod det. Vi har undgaaet den store Elendighed, der raader i andre besatte Lande, og vi har undgaaet Ødelæggelser af vore Byer og Virksomheder, og vi har undgaaet Tvangsudskrivningen af Tusinder af Arbejdere. Vi har ganske vist haft meget store Kontingenter af Arbejdere i Tyskland, helt op til 70,000, men det var ikke den solide Stamme i vor Arbejderstand der tog derved, det var i stor Udstrækning Løsarbejdere og de Arbejdere, der i de senere Aar næsten normalt var arbejdsløse.

Men det var udelukkende frivillige Arbejdere, der blev sendt til Tyskland, ligesom ogsaa de særlige Industriordrer, Arbejdere til Flyvepladserne eller lignende Ting var frivilligt, men der er ingen Tvivl om, at vore Ydelser vilde have faaet et væsentligt større Omfang, dersom vi gennem en Obstruktionspolitik havde ført Situationen derhen, at det var blevet tvunget Arbejde. Den smidige Politik, vi førte paa det økonomiske Omraade overfor Tyskland, har derfor i Virkeligheden været et meget værdifuldt Middel til at begrænse vore Ydelser til Tysklands Krigsførelse, et Middel der kan

sidestilles med, ja maaske endda overgaa Sabotagen i sine Virkninger. Det er fuldt berettiget at tale om en handelspolitisk Sabotage over for Tyskland.

Det maa heller ikke glemmes, at netop den Form, vor økonomiske Politik overfor Tyskland tog, var Forudsætning for, at vi i de fem Aar kunde importere for næsten 4,5 Milliarder Kr. Varer fra Tyskland og eksportere for 1700 Mill. Kr. Varer til Tredielandene, Varer som Tyskland altsaa ikke fik.

XXII

Den danske Stat bliver illegal.

Efter den 29. August tog en stærk Udvikling Fart i Forholdet mellem Politikerne og Modstandsbevægelsen. Medens Modstandsbevægelsen tidligere havde været stærkt kritisk indstillet overfor Partierne, saa begyndte der nu efterhaanden at opstaa et Samarbejde, der var af afgørende Betydning for de underjordiske Organisationer. Man kan sige, at den danske Stat blev illegal og dermed Krigsdeltager.

Det var jo ikke saadan, at Rigsdagen under de skiftende Regeringer bestod af Samarbejdsfolk. Der var hos mange af Rigsdagsmændene fuld Klarhed over, at Samarbejdspolitikken var en Fase i Udviklingen, et midlertidigt Værn, som en Dag maatte opgives. Og efter at *Christmas Møller* i September havde holdt sin store Sabotagetale, begyndte Forbindelsen at blive knyttet mellem nogle af Politikerne og Modstandsbevægelsen.

Det var de konservative Rigsdagsmænd *Aksel Møller* og *Poul Sørensen*, Socialdemokraterne *Hedtoft-Hansen* og *H. C. Hansen* samt iøvrigt ogsaa den konservative Rigsdagsgruppes Formand, *Ole Bjørn Kraft*, der optog Forbindelsen. I den første Periode vidste Partierne intet herom, og endda vidste Kraft intet om sine Partifællers skjulte Gerninger og omvendt.

Aksel Møller og Poul Sørensen havde intim Forbindelse med en hemmelig Politiorganisation, hvorigennem de blev forsynet med meget værdifuldt Materiale om Nazisternes og de udprægede Samarbejdsfolks Handlinger. Socialdemokraternes Forbindelse gik over *Flemming Muus*, en Dansk i engelsk Tjeneste, der var sendt til

Danmark for at være Bindeled mellem det engelske Militær og den danske Modstandsbevægelse.

Den 28. August blev Kraft underrettet om, at han og hans tre Kammerater stod paa Tyskernes Arrestationslister. De fik samtidig Tilbud om at komme til Sverige med de flygtende Politifolk, men efter at have drøftet Sagen med hinanden, blev de enige om at blive hjemme. De mente, at de ved at blive og dele Skæbne med det øvrige store Antal arresterede vilde bidrage stærkest til at styrke Modstandsviljen i Befolkningen.

Militæret gaar samlet ind i Modstandsbevægelsen.

Det danske Militær havde indtil den 29. August overvejende forholdt sig loyal overfor Regeringens officielle Politik og afstaaet fra at tage Del i det illegale Arbejde. En Undtagelse dannede dog Hærens Efterretningsvæsen, der udbyggede sit Arbejde meget stærkt og ydede de allierede megen værdifuld Hjælp, nogle yngre Officerer og mange Reserveofficerer.

Allerede den 9. April var nogle Officerer begyndt at bygge en Oprørsorganisation op. Der var blevet skaffet en Del Vaaben til Side i Forvirringen, og derefter tog man fat paa at bygge Grupper op, ud over Landet, ved Hjælp af tidligere Underbefalingsmænd.

Men det var Enkeltpersoner, der arbejdede. Efter den 29. August skulde Hæren til at gøre Status op, og der var nu ikke mere Loyalitetshensyn at tage. Men hvorledes skulde Kampen lægges til Rette. Der var stærk Stemning blandt Officererne for at tage til Sverige, og der bygge en dansk Hær op, der kunde vende hjem og befri Danmark. Men Hærens og Flaadens Ledelse ønskede at høre Politikernes Mening, og de søgte derfor de to saakaldte Bridge-Partier — d. v. s. Socialdemokraterne *Buhl*, *Hedtoft-Hansen*, *Alsing Andersen* og *H. C. Hansen*, samt de konservative *Kraft*, *Fibiger*, *Poul Sørensen* og *Aksel Møller* om Raad.

Politikernes Raad gik ud paa at de skulde blive hjemme, og samtidig skaffedes der Penge til Dækning af Omkostningerne ved Efterretningsvæsenet, 10,000 Kr. om Maaneden.

De to Bridge-Partier var Dækket for de 8 Politikeres hyppige pri-

vate Sammenkomster. Det led kun af den Svaghed, at i hvert Fald et Par af dem var helt ude af Stand til at spille Bridge.

Noget senere paa Foraaret kom der en officiel Opfordring fra Shaef, (Supreme headquarter of allied European forces) til Hærens og Flaadens Officerskorps om at slutte sig til Modstandsbevægelsen. Ved et Møde mellem General Gørtz, Viceadmiral Vedel, deres Stabschefer og de otte Politikere blev det besluttet at sige ja til Opfordringen, og samtidig lovede Politikerne at være behjælpelige med at skaffe Midlerne til de Opgaver, Militæret paatog sig.

Militærets Opgaver indenfor Modstandsbevægelsen skulde være at lede Organisationen af Grupper med militære Opgaver, varetage Efterretningstjenesten og danne O-Grupper til Udførelse af specielle militære Opgaver.

Samtidig lovede Politikerne, at de skulde skaffe Penge, baade til selve Organisationsarbejdet og til Vaabenkøb.

Det var imidlertid nu blevet nødvendigt at drage de andre Partier med ind i Sagen, og der førtes derefter nogle Samtaler med *Knud Kristensen* fra Venstre og *Jørgen Jørgensen* fra de Radikale, der straks gik med til Spøgen.

Det viste sig imidlertid meget besværligt at faa Vaaben fra Sverige. De skulde købes illegalt og ikke alene fragtes illegalt ind i Danmark, men ogsaa ud af Sverige. Og det var nødvendigt at faa Vaaben derfra. Fra England kom der nok lidt, men det var alt for lidt til det Behov, der var.

Buhl rettede derfor en Henvendelse til ledende svenske Politikere om at hjælpe os til at kunne købe Vaaben i Sverige og til at faa Tilladelse til at faa dem legalt ud af Sverige. Tillige rejste Hedtoft-Hansen illegalt til Sverige og forhandlede Spørgsmaalet mundtligt. Der kom derefter en Ordning i Stand med Svenskerne, og Militæret overtog Ledelsen af Transporterne.

Den illegale Stat optager Laan.

Den illegale Stat havde nu et Militærapparat, men hvor skulde de faa Penge fra. Det kostede meget Hovedbrud og megen Møje, før man fandt Løsningen. I første Øjeblik klarede man sig ved hos en

Skibsreder at laane tre Millioner Kr. Pengene blev laant mod Politikerne Løfte om, at de vilde søge en Bevilling til at betale dem tilbage, naar Danmark igen var frit, men de forsløg naturligvis ikke langt. Derefter blev der ligeledes stillet betydelige Beløb til Raadighed fra Arbejdsgiverforeningens og De samvirkende Fagforbunds Krisekasser.

Men det slog stadig ikke til. Politikerne gik derfor i Samarbejde med Embedsmændene, nemlig Finansministeriets Departementschef *Dige*, og Socialministeriets Departementschef *Koch*. Ved deres Hjælp blev der skabt en Ordning, hvorefter der af Statens Midler blev frigjort Penge til Modstandsbevægelsen, saaledes at fra nu af kunde største Delen af Modstandsbevægelsen finansieres af Staten. Der var Penge til Vaaben, der blev taget hjem til Modstandsbevægelsen, og til Vaaben, der oplagredes i Sverige, til Politiforlægningerne i Sverige, til Understøttelse af Modstandsbevægelsens Krigsramte og adskillige andre Formaal. Bl. a. blev Modstandsbevægelsens uvurderlige Nyhedsbureau »Information« finansieret af Staten, efter at *Børge Outze* var blevet fængslet.

Efter den 19. September rettede Politikerne en Henvendelse til Politiet om at forblive samlet i Landet, og det organiserede sig derefter illegalt som en Enhed. Ogsaa her blev Udgifterne naturligvis finansierede af Staten.

Politikerne og Frihedsraadet.

Den Kontakt, der var imellem Politikerne og Frihedsraadet, var saare nyttig for begge Parter, og i Foraaret 1944 rettedes en Henvendelse fra Raadet til Folketingsmand Pastor *Ambly* og senere til Professor *Hvidberg* om at indtræde i Raadet. Paa dette Tidspunkt mente de to Mænd imidlertid ikke, det var rigtigt at gøre det. Det Arbejde, man dengang var i Færd med, Organiseringen af Militæret og Finansieringsspørgsmaalene, havde i ikke ringe Grad som Forudsætning, at det konservative Parti og Rigsdagen som Helhed ikke blev aabenlyst kompromitteret ved en tysk Afsløring.

Saa kom Folkestrejken. Under den viste det sig, at der ikke var tilstrækkelig Kontakt mellem Raadet og Politikerne, og der blev

derfor efter Strejken nedsat et Kontaktudvalg bestaaende af *Hedtoft-Hansen, H. C. Hansen, Aksel Møller* og *Poul Sørensen* fra Politikerne og Professor *Fog* og en Kommunist med Dæknavnet *Nielsen* fra Raadets Side. Det er betegnende for Forsigtigheden, at *Nielsens* virkelige Identitet først afsløredes efter Befrielsen. Det var Forfatteren *Børge Houmann*. Da Professor *Fog* blev arresteret, overtog hans Efterfølger som Formand, *Frode Jacobsen*, hans Plads i Kontaktudvalget, og *Nielsen* blev syg og blev erstattet med Folketingsmand *Alfred Jensen*.

Kontaktudvalget fik overordentlig stor Betydning i den kommende Tid, men var der Sager af særlig stor principiel Betydning, deltog *Buhl* og *Kraft* ofte i Forhandlingerne og i enkelte Tilfælde tillige *Knud Kristensen* og *Jørgen Jørgensen*.

Det var overordentlig besværligt og vanskeligt at føre Forhandlinger paa denne underjordiske Basis. Den største Forsigtighed var naturligvis paakrævet, og Forhandlingerne tog derfor ofte langt længere Tid end under normale Forhold. Men alligevel opnaedes der betydelige Resultater, saaledes var Afsendelsen af Biblioteksdirektør *Døssing* til Moskva som Frihedsraadets Repræsentant et Resultat af Kontaktudvalgets Arbejde.

Drøftelserne i Kontaktudvalget førte naturligvis ofte ind paa Spørgsmaalet om den politiske Situation herhjemme efter Krigens Afslutning og gik saa efterhaanden over i Forhandlinger om den kommende Regerings Sammensætning.

Disse Forhandlinger var ikke altid lige lette, men fra begge Sider var der Klarhed over, at et Resultat skulde naas, og dette førte med sig, at hver Gang, der var en Situation, der var trukket i Haardknude, saa var der en af Parterne, der handlede efter Ordene: den klogeste giver efter. Og Regeringen blev dannet.

Hvem Frihedsraadet bestaar af.

Politikerne kender alle. Frihedsraadet maatte derimod være strengt anonymt, og det faktiske er, at kun meget faa Mennesker kendte dets fulde Sammensætning. Selv meget betydende Mænd indenfor Modstandsbevægelsen kendte kun ganske faa Navne.

Tanken om et Centralorgan for Modstandsbevægelsen havde i 1943 været fremført paa flere Hold, bl. a. synes Overbetjent *Ronald Olsen*, Professor *Chievitz*, Professor *Fog*, Ingeniør *Erling Foss* samtidig at have været inde paa Tanken, og i Efteraaret 1943 blev det saa Alvor efter den 29. August.

De første Medlemmer af Raadet var Professor *Mogens Fog*, *Arne Sørensen*, cand. mag. *Frode Jacobsen*, Civilingeniør *Erling Foss*, Kommunisten *Nielsen*, der var Forfatteren *Børge Houmann*, Redaktør *Schoch* og en Repræsentant for de danske i London, i den største Del af Perioden *Flemming Muus*.

Foss var den første, der faldt fra, senere blev *Børge Houmann* syg og blev erstattet med Folketingsmand *Alfred Jensen*. Senere indtraadte nogle flere i Raadet, nemlig Professor *Chievitz*, Professor *Bodelsen*, Professor *Erik Husfeldt* og Biskop *Øllgaard*, Odense.

Frihedsraadet udøvede sin eksekutive Myndighed over Frihedsbevægelsen igennem en Række særlige Udvalg, hvor et eller flere af Raadets Medlemmer supplerede sig med Repræsentanter for de betydeligste illegale Organisationer indenfor det paagældende Omraade.

XXIII

De sidste Dage.

I April Maaned 1945 spændtes Forventningerne om en snarlig Afslutning paa de lange og trange Aar til det yderste. De allieredes hurtige Fremskridt, og Tysklands tiltagende Opløsning skabte Sikkerheden for, at nu maatte det blive. Forhandlingerne mellem Modstandsbevægelsen og Politikerne om den kommende Regering tog derfor Fart. Modstandsbevægelsens Styrker gennemførte i febrilsk Hast de sidste Forberedelser til Danmarks D-Dag, men Disciplinen holdt. Ikke et Skud løsnedes i Utide eller uden Ordre. Henrettelsen af Stikkere tog ganske vist Fart, man naaede helt op paa 6—8 om Dagen, men hvor store Fristelserne end var til at gaa til direkte Angreb paa Værnemagten, saa fandt der intet Sted af den Slags.

Efterhaanden blev Spændingen næsten uudholdelig. Mandag den 30. April var hele Landet paa den anden Ende paa Grund af Meddelelsen om, at Greve *Folke Bernadotte* atter havde forhandlet med Himmler og denne Gang havde bragt et Tilbud om Kapitulation i Norge og Danmark med sig. Rygtet blev stærkt understøttet af tyske Tropheforflytninger og af isolerede Kapitulationsforsøg hist og her i Landet, men endnu var det for tidligt.

Byen var i en formelig Rus. Folk, der havde været under Jorden i Aarevis, dukkede pludselig op, fuldt og fast overtydede om, at Gestapo nu virkelig ikke gad gøre sig den Ulejlighed at fange dem. Christiansborg var en sydende Kedel, hvor legale og illegale Politikere mødte op for at følge saavel Regeringsforhandlingernes som de formodede Kapitulationsforhandlingers Forløb. Der havde været en rig Høst for Gestapo at gøre paa Christiansborg i disse hektiske

Dage. Ved Frokosttid om Tirsdagen var der saaledes ikke mindre end 3 Redaktioner af betydende illegale Blade samlede i Snapstinget, medens andre illegale Bladfolk sad spredte rundt omkring. I Bygningen befandt sig desuden Medlemmer af Frihedsraadet og andre meget fremragende Repræsentanter for Modstandsbevægelsen.

Men Kapitulationen lod stadig vente paa sig. De sidste Forhandlinger om Regeringsdannelsen førtes til Afslutning, og Forhandlingerne om den nye Straffelov for Landsforrædere, der allerede havde været i Gang i nogen Tid, fortsattes.

Man var nu klar til at møde Friheden. I Løbet af faa Timer kunde Regeringen være udnævnt og indsat, og den kunde straks gaa i Gang med at fungere. Rigsdagens Medlemmer var næsten alle ankommet til København, saa Rigsdagen vilde ogsaa meget hurtigt kunne træde sammen. Paa den svenske Side af Øresund laa de danske Polititropper i Udskibningshavnene klar til at gaa ombord i de Skibe, der laa parate, hvad enten de nu skulde være med til at kæmpe Landet frit for enkelte fanatiske Grupper af SS og Gestapo, eller de blot skulde hjem for at overvære den tyske Hærs fredelige Nedlæggelse af Vaabnene. Modstandsbevægelsens Styrker var i konstant Alarmberedskab, og jo mere Udsigterne til en fredelig Udgang steg, jo mere skuffedes de, selv om de naturligvis godt kunde indse, at Danmark var bedst tjent med denne Udgang.

Og saa kom Dagen. Dannebrog vajede igen over et frit Land, Hipo og Tyskernes øvrige Haandlangere blev nu de jagede, danske Borgere kunde igen gaa roligt paa Gaderne og sove roligt i deres Senge i tryk Bevidsthed om, at det var Mælkemanden, der ringede paa Døren Kl. 6 om Morgen. Den lange Vandring fra den 9. April til 4. Maj var forbi.

Kampen om Danmark er endt. Danmark er atter frit.

